

दूरस्थ एवं ऑनलाइन शिक्षा केंद्र
CENTRE FOR DISTANCE & ONLINE EDUCATION
जम्मू विश्वविद्यालय
UNIVERSITY OF JAMMU
जम्मू
JAMMU

स्व शिक्षण समग्री
SELF LEARNING MATERIAL
FOR
एम. ए. डोगरी, सत्रक- पैहला
M. A. DOGRI (SEMESTER -I)
SESSION-2025 ONWARDS

कोर्स कोड: DGR-111	इकाई संख्या I-V
Course Code. DGR-111	डोगरी साहित्य दा इतिहास
सत्रक- पैहला	(सन 1960 तगर)
Semester- I	Course Credits 6

Prof. Anju Thappa
Course Co-ordinator

Dr. Jatinder Singh
Teacher-Incharge

Lesson Contributors

Prof. Veena Gupta (Retd.)
Dogri Department
University of Jammu

Lessons 4

Prof.. Sushma Sharma
Dogri Department
University of Jammu

Lessons 5-15

Dr. Padam Dev Singh
Dogri Department
University of Jammu

Lessons 1-2
Lessons 16-20

Dr. Jatinder Singh
CDOE
University of Jammu

Lessons 3,4

Prof. Anju Thappa
Course Co-ordinator

Dr. Jatinder Singh
Teacher-Incharge

Content Editing/Proof Reading

Dr. Jatinder Singh
Teacher Incharge (Dogri)
CDOE, University of Jammu

UNIVERSITY OF JAMMU
Syllabus for M.A. Dogri Semester – 1st
(Non Choice Based Credit System)

(Syllabus for the examinations to be held in Dec 2025, 2026 & 2027)

Course No.: DGR111

Title : Dogri Sahitya Da Itihas san 1960

Tagar

Maximum Marks : 100

Duration of examination: 3 hours

a) Semester Examination : 70

Credits : 6

b) Sessional Assessment : 30

سالਬس

1. अजकणी डोगरी कविता(संकलन)-साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली
2. पैहला फुल्ल- श्री बी.पी. साठे, प्रकाशक-डोगरी संस्था, जम्मू
3. डोगरी पद्य दा इतिहास – सन् 1960 तगर।
4. डोगरी गद्य दा इतिहास – सन् 1960 तगर।

سالਬس ਦੀ ਬੰਡ

ਯੂਨਿਟ- 1

ਕਵਿਤਾ-ਸੰਕਲਨ ‘ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ’ ਤੇ ‘ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ’ ਕਹਾਨੀ ਸ਼ੰਗੈਹ ਥਮਾਂ ਪਦਾਂਥੋਂ ਤੇ ਗਦਾਂਥੋਂ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸਾਂਗ ਵਾਰਖਾ

ਯੂਨਿਟ- 2

ਸਨ् 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਪਦਾਂ-ਸਾਹਿਤਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੈ ਸੁਆਲ

ਯੂਨਿਟ- 3

ਸਨ् 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਗਦਾਂ-ਸਾਹਿਤਾ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੈ ਸੁਆਲ

ਯੂਨਿਟ- 4

ਕਹਾਨੀ ਸ਼ੰਗੈਹ ‘ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ’ ਦੇ ਲੇਖਕ ਤੇ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਬਾਰੈ ਸੁਆਲ

ਯੂਨਿਟ-5

ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ(ਸੰਕਲਨ) ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਕਵਿਯਾਂ ਬਾਰੈ ਸੁਆਲ

UNIVERSITY OF JAMMU
Syllabus for M.A. Dogri Semester – 1st
(Non Choice Based Credit System)

(Syllabus for the examinations to be held in Dec 2025, 2026 & 2027)

Course No.: DGR111 Title : Dogri Sahitya Da Itihas san 1960 Tagar

Duration of examination: 3 hours	Maximum Marks : 100
Credits :6	a) Semester Examination :70
	b) Sessional Assessment : 30

ਸੁਆਲ ਪੁੱਛਨੇ ਦਾ ਤਰੀਕਾਕਾਰ ਤੇ ਨੰਬਰੋਂ ਦੀ ਬੰਡ

SUMMATIVE ASSESSMENT (END SEMESTER UNIVERSITY EXAMINATION): M.M 70

ਬਾਹਰੀ ਸੂਲਾਂਕਨ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਚ ਕੁਲ 5 ਸੁਆਲ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣਨ।

ਸੁਆਲ ਨੰਬਰ 01- ਪੈਹੜੇ ਸੁਆਲ ਦੇ ਦੋ ਭਾਗ ਹੋਣਨ। ਭਾਗ-(ਕ) ਚ ਇਕਾਈ-1 ਤੇ ਭਾਗ-(ਖ) ਚ ਇਕਾਈ-2 ਥਮਾਂ ਸੌ ਫੀਸਦੀ ਵਿਕਲਪ ਕਨੈ 14-14 ਨੰਬਰ ਦੇਲਮੇ ਜਵਾਬ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛੇ ਜਾਣਨ। (14x2= 28)

ਸੁਆਲ ਨੰਬਰ 02, 03, 04- ਇਕਾਈ-3, ਇਕਾਈ-4 ਤੇ ਇਕਾਈ-5 ਥਮਾਂ ਸੌ ਫੀਸਦੀ ਵਿਕਲਪ ਕਨੈ 10-10 ਨੰਬਰੋਂ ਦਾ ਇਕ-ਇਕ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛੇਆ ਜਾਹੁਗ। (10x3= 30)

ਸੁਆਲ ਨੰਬਰ 05- ਪੱਧਮੇ ਸੁਆਲ ਤੈਹਾਤ ਇਕਾਈ-3, ਇਕਾਈ-4 ਤੇ ਇਕਾਈ-5 ਥਮਾਂ 2-2 ਨੰਬਰੋਂ ਦੇ ਭਲੇਆਂ ਲੌਹ੍ਕੇ ਜਵਾਬ ਆਹਲੇ 6 ਸੁਆਲਪੁੱਛੇਜਾਣਨ। (6x2= 12)

CONTINUOUS OR FORMATIVE ASSESSMENT M.M : 30

ਆਂਤਰਿਕ ਮੂਲਧਾਂਕਨ (Internal Assessment Assignment)

Assignment No. 01 : ਲਾਗੂ ਜਵਾਬ ਆਹਲਾ ਸੁਆਲ (10x1=10)

ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਦੇ ਦੋ ਸੁਆਲੋਂ ਚਾ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਗੀ ਕੁਸਾਈ ਇਕ ਸੁਆਲ ਦਾ ਜਵਾਬ 450-500 ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਦੇਨਾ ਹੋਗ।

Assignment No. 02 ਲੌਹ੍ਕੇ ਜਵਾਬ ਆਹਲਾ ਸੁਆਲ (5x2= 10)

ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਸੁਆਲੋਂ ਚਾ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਗੀ ਕੁਝੇ ਦੁਆਲੋਂ ਦੇ ਜਵਾਬ 100-150 ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਦੇਨਾ ਹੋਗ।

Assignment No. 03 ਭਲੇਆਂ ਲੌਹ੍ਕੇ ਜਵਾਬ ਆਹਲੇ ਸੁਆਲ (2.5x4=10)

ਦਿੱਤੇ ਗੇਂਦੇ ਦੇ ਸਭਨੋਂ ਚੁੱਕੇ ਸੁਆਲੋਂ ਦਾ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਗੀ 40-50 ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਜਵਾਬ ਦੇਨਾ ਹੋਗ।

ਸਹਾਯਕ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ:

1. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਜਿਤੇਨਾ ਉਧਮਪੁਰੀ, ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਸਟੇਟ ਬੋਰਡ ਑ਫ ਸਕੂਲ ਏਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਜਮ੍ਹਾਂ।
2. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਸ਼ਿਵਨਾਥ, ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਦਮੀ, ਨਮੀਂ ਦਿਲ੍ਲੀ।
3. ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਇਕ ਪਰਿਚੇ : ਪ੍ਰੋ. ਨੀਲਾਮਭਰ ਦੇਵ ਸ਼ਾਰਮਾ, ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜ਼, ਜਮ੍ਹਾਂ।
4. ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਅਦਬ ਦੀ ਤਿਹਾਸਕ ਪਰਚੋਲ: ਦੇਸ਼ਬਨ੍ਧੂ ਡੋਗਰਾ 'ਨੂਤਨ', ਅਰੂਣਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਉਧਮਪੁਰ।
5. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਅਲੋਚਨਾ, ਡੋਗਰੀ ਰਿਸਾਰਚ ਸੈਂਟਰ, , ਜਮ੍ਹਾਂ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ, ਜਮ੍ਹਾਂ।
6. ਡੋਗਰੀ ਸ਼ੋਧ ਅਨੁਸਾਰ 2015: ਡੋਗਰੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਜਮ੍ਹਾਂ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ, ਜਮ੍ਹਾਂ।
7. ਸ਼ੀਰਾਜਾ ਡੋਗਰੀ : ਸਾਹਿਤਿ-ਅਲੋਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ 5: ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜ਼, ਜਮ੍ਹਾਂ।
8. ਕਵਿ ਪਰਮਾਨਾਂਦ ਅਲਮਸਤ : ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜ਼, ਜਮ੍ਹਾਂ।
9. ਸਾਡਾ ਸਾਹਿਤਿ 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜ਼, ਜਮ੍ਹਾਂ।

ਵਿਸ਼ੇ ਸੂਚੀ

ਧਾਰਾ	ਇਕਾਈ	ਧਾਰਾ ਦਾ ਨਾਮ	ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਮ	ਸਫ਼ਾ
01	ਇਕਾਈ-01	ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਾਖਾਵਾ	ਡਾ. ਪਦਮ ਦੇਵ ਸਿੰਹ	04
02		ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਵਾਖਾਵਾ	ਡਾ. ਪਦਮ ਦੇਵ ਸਿੰਹ	14
03		ਗਦਾਰਾਂ ਦੀ ਵਾਖਾਵਾ	ਡਾ. ਜਤਿੰਦਰ ਸਿੰਹ	25
04	ਇਕਾਈ-02	ਡੋਗਰੀ ਪਦ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ: ਇਕ ਪਰਿਚੇ	ਡਾ. ਜਤਿੰਦਰ ਸਿੰਹ ਪ੍ਰੋ. ਵੀਣਾ ਗੁਪਤਾ	32
05	ਇਕਾਈ-03	ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ: ਇਕ ਪਰਿਚੇ	ਡਾ. ਸੁ਷ਮਾ ਸ਼ਰਮਾ	57
06		ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ-ਇਕ ਜਾਇਜਾ	ਡਾ. ਸੁ਷ਮਾ ਸ਼ਰਮਾ	66
07		ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ ਇਕ ਜਾਇਜਾ	ਡਾ. ਸੁ਷ਮਾ ਸ਼ਰਮਾ	75
08		ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ: ਇਕ ਜਾਇਜਾ	ਡਾ. ਸੁ਷ਮਾ ਸ਼ਰਮਾ	85
09		ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੁਂਦਾ ਯੋਗਦਾਨ	ਡਾ. ਸੁ਷ਮਾ ਸ਼ਰਮਾ	97
10		ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਯੋਗਦਾਨ	ਡਾ. ਸੁ਷ਮਾ ਸ਼ਰਮਾ	104
11		ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਨਰੰਦਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁਂਦਾ ਯੋਗਦਾਨ	ਡਾ. ਸੁ਷ਮਾ ਸ਼ਰਮਾ	110
12		ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਯੋਗਦਾਨ	ਡਾ. ਸੁ਷ਮਾ ਸ਼ਰਮਾ	117
13	ਇਕਾਈ-4	ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦਾ ਵਿਕਿਤਿਤ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਿਤ	ਡਾ. ਸੁ਷ਮਾ ਸ਼ਰਮਾ	125
14		ਮਾਂਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ ਤੇ ਪਰੋਖ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ	ਡਾ. ਸੁ਷ਮਾ ਸ਼ਰਮਾ	133
15		ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਦੇ ਪਾਤਰੋਂ ਦਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰਣ	ਡਾ. ਸੁ਷ਮਾ ਸ਼ਰਮਾ	146
16	ਇਕਾਈ-5	ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮ ਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਯੋਗਦਾਨ	ਡਾ. ਪਦਮ ਦੇਵ ਸਿੰਹ	153
17		ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਦੀਨੂ ਮਾਈ ਪਂਤ ਹੁਂਦਾ	ਡਾ. ਪਦਮ ਦੇਵ ਸਿੰਹ	165
18		ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਸ਼ਮ੍ਬੁਨਾਥ ਸ਼ਰਮਾ ਤੇ ਰਾਮ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਯੋਗਦਾਨ	ਡਾ. ਪਦਮ ਦੇਵ ਸਿੰਹ	175
19		ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁਂਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਯੋਗਦਾਨ	ਡਾ. ਪਦਮ ਦੇਵ ਸਿੰਹ	185
20		ਕੇਹਾਂ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਯੋਗਦਾਨ	ਡਾ. ਪਦਮ ਦੇਵ ਸਿੰਹ	194

ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ਾਂਗ ਵਾਖਿਆ

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 1.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 1.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 1.3 ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ਾਂਗ ਵਾਖਿਆ
 - 1.3.1 'ਪ੍ਰੀਤ' ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ ਦੀ ਵਾਖਿਆ
 - 1.3.2 'ਕਲਰਕ' ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ ਦੀ ਵਾਖਿਆ
 - 1.3.3 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
 - 1.3.4 'ਛੱਡੀ ਦਿਕਖਨੇ ਆਹਲੀ ਅਕਖ ਨੇਈ' ਕਵਿਤਾ ਅਂਸ਼ ਦੀ ਵਾਖਿਆ
 - 1.3.5 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 1.4 ਸਰਾਂਸ਼
- 1.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 1.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ
- 1.7 ਉਤਰ ਸੂਚੀ
- 1.8 ਸਾਂਦਰਭ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ

1.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਏ:

1. ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇ-ਸਮਗ੍ਰੀ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਗੀ ਸਮਝਾਨਾ।
2. ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਾਂਦਰਭ ਕਨੈ ਪਰਿਚਤ ਕਰੋਅਨਾ।
3. ਕਵਿ ਆਸੇਆ ਵਕਤ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦੀ ਗੂਢ ਤੇ ਵਿਸ਼ੁਲੇਸ਼ਣ ਜਾਨਕਾਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

1. ਤੁਸਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਾਂਦਰਭ ਕਨੈ ਪਰਿਚਿਤ ਹੋਈ ਜਾਵੇ।

2. तु'दे च अपने विचारें गी व्याख्यात्मक रूपा च प्रगट करने दी समर्था विकसत होई जाहूगा।
 3. कल्पनाशीलता ते रचनात्मकता दा विकास होगा।
 4. भाशा कौशल दा विकास होगा।
- 1.2 **पाठ परिचे**

प्यारे विद्यार्थियो! इस पाठ च पाठ्यक्रम च लग्गी दी पोथी “अजकणी डोगरी कविता” थमां “प्रीत”, “कलर्क”, “छड़ी दिक्खने आहली अक्ख नेई” कविताएं दे पद्याशें दा संदर्भ, प्रसंग दर्सिये व्याख्या कीती गेदी ऐ। हर इक कविता-अंश दा पैहले परिचे दित्ता गेदा ऐ, जिस च कविता दे सिरलेख कविता दे कवि ते पाठ्य-पुस्तक दा नां। जिस च ओह कविता-अंश प्रकाशत ऐ। हर इक कविता-अंश दा उसदी कविता-विशेष दे संदर्भ च प्रसंग दस्तेआ गेदा ऐ, जिस कन्वै उस कविता-अंश दा कविता-विशेष दी विशेष-वस्तु कन्वै सरबंध व्यक्त कीता गेदा ऐ। कविता-अंश च बखाने गेदे विचार दी व्याख्या कीती गेदी ऐ तां जे विद्यार्थी उस विचार गी शैल चाल्ली समझी सकन। एह व्याख्या उस विचार दे संदर्भ च होर-होर मसालां देइये पुश्टी कीती गेदी ऐ, जिस कन्वै विद्यार्थियें दी विचार शक्ति च प्रौढ़ता आई सकै ते ओह आपूं बी कुसै विचार गी खोहलिये समझने च समर्थ होई सकड़न ते युक्तियां ते दलीलां देइये विचार दी पुश्टी करने च बी समर्थ होई सकन।

1.3 कविताएं दे पद्याशें दी सप्रसंग व्याख्या

प्यारे विद्यार्थियो ! आओ हून अस उपर दस्ती गेदी कविताएं थमां पद्याशें दी सप्रसंग व्याख्या पढ़चै।

1.3.1 पैहला कविता-अंश ते उसदी सप्रसंग व्याख्या

प्रीत नां सुन्ने दिएं सौंगलीं बझदी ऐ- नां एह राज परबन्धे कन्वे,

प्रीत ते कुसै मन, कुसै दी बसदी ऐ- उच्चड़े भाग सरबन्धे कन्वे ।

प्रीतमां अजं कुतै सद्दी दी जन्नी आं- नां कुतै बास्ते छंदें कन्वे,

नां मनमोहनियां मेरिया साथनां- नां कोई मेल मनचंदें कन्वे ।

(क) संदर्भः

प्रस्तुत सतरां साढ़ी पाठ्य पुस्तक ‘अजकणी डोगरी कविता’ चा ‘प्रीत’ नांs दी कविता थमां लैतियां गेदियां न। इस कविता दे कवि न किशन स्मैलपुरी होर। इस कताबा दा सम्पादन ओम गोस्वामी ते नीलाम्बर देव शर्मा होरें कीते दा ऐ ।

(ख) प्रसंगः

कवि ने इ'नें पंगतियें च प्रीत दे सरूप ते सुआतम गी बांदे करदे होई गलाए दा ऐ जे प्रीत दा नाता इक ऐसा नाता ऐ जेहडा मीरी, गरीबी, ऊंच, नीच, चंगी, मंदी किश नेई दिखदा। नां इसगी कोई कुसै चीजा दा लुब्म ऐ नां लालच । एह निर्मल, निरलेप ते आपमुहारा सरबंध ऐ, जेहडा कुसै कर्म आह्लें गी नसीब होंदा ऐ ।

(ग) व्याख्या:

कवि दे आखने दा मतलब ऐ जे प्रीत यानी हिरख प्यार दे रिश्ते गी सुन्ने चांदी दियें सौंगलें कन्ने नेई बन्नेआ जाई सकदा अर्थात् इस रिश्ते दा धन-दौलत कन्ने कोई सरोकार नेई होंदा ते नां गै एह रिश्ता राजे-महाराजें ते बड्डे-बड्डे औह्दे दी तांहग रखदा ऐ । एह ते इक नेही चीज ऐ जेहडी कुसै दे मनै च कुसै दुए आस्तै बसदी ऐ ते कुसै उच्ची किस्मत आह्ले दे भागें च होंदी ऐ, अर्थात् जिसदे मनै च हिरख-प्यार दा नाता पलदा ऐ ते जिस आस्तै एह नाता होंदा ऐ ओह लोक बडे भागवान होंदे न ।

इस बारे प्रीत अपने प्रीतम गी आपूं गलांदी ऐ जे में कुसै दे सद्बने-बलाने जां तरले-मिनतां ते छंदे-वास्ते पाने पर बी नेई जंदी । इस बारे ओह होर स्पश्ट करदे होई आखदी ऐ जे जिन्ने कन्ने में नाता जोड़नी आं ओह मेरियां नां साथनां नां गै मन मोहनियां शैल-शलैपे दियां मूरतां होंदियां न ते नां गै मेरी साथ-संगती मनचंदे कन्ने अर्थात् मनै दे चन्ने कन्ने होंदी ऐ पर मेरे प्रीतम तेरे घर अपनी हिरखे दी तन्दें च बज्जी दी औन्नी आं मिगी कोई चीज जबरदस्ती नेई आहनदी एह हिरखे दी डोर ऐ जेहडी मिकी तेरे घर लेई औंदी ऐ वरना मेरा अपना कोई बस नेई, पर, तुगी छंदा ई तूं मेरा एह भेद अपने साक-सरबन्धें कन्ने बी नेई खोहल्लेआं ।

1.3.2 दूआ कविता अंश ते उसदी सहप्रगांग व्याख्या

दिल्लै-मैले टल्ले, सिर साफे दा मनासा ऐ,

बस्ते कन्नै कच्छै हेठ लिफी गेदा पास्सा ऐ ।

थुड़दियां कुड़गरियां फब्बै दियां आरकें,

जोड़-जोड़ बांह् दा टल्ले आला इक झास्सा ऐ ।

तम्बी पिच्छूं उद्धड़ी दी, गोड्हुं जात बाके दा,

फिड्हा जोड़ा घसेआ दा हस्सी जा दा हासा ऐ ।

(क) संदर्भः

एह कविता-अंश साढ़ी पाठ्य-पुस्तक ‘अजकणी डोगरी कविता’ चा ‘कलर्क’ नां० दी कविता चा लैता गेदा । इस कविता दे कवि शम्भुनाथ शर्मा होर न ।

(ख) प्रसंगः

शम्भुनाथ हुंदी कविता उंदे व्यक्तित्व दा शीशा ऐ । समें दे पैहियें उंदे जीवन उपर जेहडे नशान पाए ओह्दी छाया उंदी कविता च सौ फीसदी लभदी ऐ । सरकारी ते दफ्तरी शोशन दी सभनें थमां बड्ही मसाल इस कविता च दिक्खी जाई सकदी ऐ ।

(ग) व्याख्या:

कवि दा गलाना ऐ जे कलर्क नां० दा माहनू साडे समाज दा इक अहम हिस्सा ऐ । जेकर कलर्क नेई होऐ तां दुनियां च रोल जन पेई जा । समाजी कम्म काज दे सारे निजम कनून इक पास्सै पेदे रेही जान । पर पता निं की फही बी ‘कलर्क’ नां० दा जीव भांए किन्ना बी कम्म करै उसी कोई नेई सरांहदा इत्थुं तगर जे इन्नी मेहनत दे बावजूद उसगी अपना ते अपने टब्बरा दा ढिड्हु भरना बी मुश्कल पौंदा ऐ । कवि दा गलाना ऐ जे एह खूह इन्ना ढूँह्गा ऐ जे इक घड़ा पानी आस्तै इक घड़ा पसीने दा बलिदान मंगदा ऐ । कवि कलर्क दी इस भैड़ी स्थिति दा कारण घट्ट

ਤਲਬ ਗੀ ਮਨਦਾ ਏ ਉਸਦਾ ਗਲਾਨਾ ਏ ਜੇ ਕਲਰਕ ਦੇ ਸਿਰੈ ਪਰ ਜੇਹਡਿਆਂ ਜਿਮੇਵਾਰਿਆਂ ਨ, ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਥੋਹੜੀ ਹਾਰੀ ਤਲਬੇ ਕਨੈ ਨੇਈ ਨਭਾਯਾ ਜਾਈ ਸਕਦਾ। ਕਵਿ ਕਲਰਕ ਦੀ ਸਮਾਜ ਚ ਅਹਮਿਯਤ ਗੀ ਸਮਝਦਾ ਏ ਤਾਂ ਗੈ ਅਪਨੀ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੋਂ ਤਾਂਨੋਂ ਏਹ ਦਰਸਨੇ ਦੀ ਕੋਥਾਂ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਕਲਰਕ ਦੀ ਅਹਮਿਯਤ ਦਾ ਅਦੂਂ ਪਤਾ ਲਗਗ ਜਦੂਂ ਓਹ ਇਸ ਸਮਾਜ ਚ ਨੇਈ ਰੌਹਣਾ ।

1.3.3 ਤ੍ਰਿਧਾ ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਾਂ

ਕੋਈ ਅਲਲਾ-ਈਸ਼ਾਰ ਬਕਖ ਨੇਈ

ਛੱਡੀ ਦਿਕਖਨੇ ਆਹਲੀ ਅਕਖ ਨੇਈ

ਕਦੋਂ ਬੁਤੋਂ ਧੂਫ ਧਖਾ ਕਰਨਾਂ

ਕਦੋਂ ਕਨਧੋਂ ਸੀਸ ਨੁਆ ਕਰਨਾਂ

ਕਦੋਂ ਲੈਂਹਦੇ-ਚਢਦੇ ਜਾ ਕਰਨਾਂ

ਤੂਂ ਅਨੰਦਰ ਰਖਦਾ ਤਕਕ ਨੇਈ

ਛੱਡੀ ਦਿਕਖਨੇ ਆਹਲੀ ਅਕਖ ਨੇਈ ।

(ਕ) ਸੰਦਰਭ:

ਕਵਿਤਾ	ਦਿਯਾਂ
ਏਹ ਪੰਗਤਿਆਂ	ਸਾਡੀ
ਪਾਠਕ	ਪੁਸ਼ਟਕ
‘ਅਜਕਣੀ	ਡੋਗਰੀ
ਕਵਿਤਾ’ ਚ	ਸ਼ਾਮਲ
‘ਛੱਡੀ ਦਿਕਖਨੇ	ਆਹਲੀ
ਅਕਖ ਨੇਈ’ ਕਵਿਤਾ ਚਾ	
ਲੈਤਿਆਂ	ਗੇਦਿਆਂ
ਇਸਦੇ ਕਵਿ ਨ ਗੋਗਾਰਾਮ ‘ਸਾਥੀ’ ।	

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੈ

1.3.4 ਖਾਲਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ।

1. ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਪੋਥੀ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ ਓਮ ਗੋਸ਼ਵਾਮੀ ਤੇ ----- ਹੋਰੋਂ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।
2. ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਪੋਥੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ----- ਆਸੇਆ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ।
3. ਛੱਡੀ ਦਿਕਖਨੇ ਆਹਲੀ ਅਕਖ ਨੇਈ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ----- ਹੋਰ ਨ।

(ख) प्रसंगः इ'नें पंगतियें च कवि ने ईश्वर बारै च माहनू दे अन्धविश्वासें गी दूर करने ते असली प्रभु गी प्राप्त करने आस्तै अपने अन्दर झांकी मारने दी युक्ति समझाई दी ऐ ।

(ग) व्याख्या:

कवि दा भाव ऐ जे ओह परमशक्ति समूलची स्त्रिश्टी आस्तै इक ऐ पर इन्सान गी इसदी समझ नेई । एह सारे लोक बतोएं दे आहला लेखा थाहरे-थाहरे उसदी तपाश करदे फिरदे न । किश लोक मूर्तियें-बुत्तें गी परमात्मा समझियै उंदे अगर्गे धूफ धखांदे, फल-मठेआई चाढ़दे, छैनें-घडेओल बजांदे, मत्थे-टेकदे, मालां फेरदे, आरतियां भजन गाइयै उंदी पूजा करदे रौंहदे न । कदें तीरथें-थाहरे जाइयै उसदी तपाश करदे न । कोई चढ़दे बक्खी जाइयै उसदी भगती करदा ऐ तां कोई ढलदे बक्खी जाइयै अपना भरम चकांदा ऐ । आखदे न जे अल्ला ते ईश्वर दोऐ बक्ख-बक्ख न । ईश्वर हिन्दुएं दा परमात्मा ऐ ते अल्ला मुसलमानें दा । एह मूर्ख लोक एह नेई समझदे जे परमात्मा अर्थात् परमशक्ति इकै ऐ ते ओह घर-घर च, जर्ज-जर्ज च व्यापक ऐ । इन्सान दी आत्मा बी उस परमात्मा दा अंश ऐ । जेकर मनुक्ख सच्ची लगन कन्ने अपनी अन्तर-आत्मा दी अवाज सुनै तां उसगी परमात्मा दे दर्शन अपने अन्दर गै होई सकदे न पर बसोस इस गल्ला दा ऐ जे इन्सान गी इस गल्ला दी समझ नेई । ओह बतोए-भलखोए दा थां-थां भटकदा फिरदा ऐ । थाहर-कथाहर पैसे रोहड़दा ते बेजान मूरते च उसदी तपाश करदा फिरदा ऐ ।

1.3.5 'बुत्ते' कविता-अंश ते उसदी सप्रसंग व्याख्या

हर तांहग मनै च दबाई छोड़ो,
इस दौर गी सीस नुआई छोड़ो ।

इक हफ-तलपफी लग्गी ऐ, हर थाहरै ठग्गो-ठग्गी ऐ ।
लुडें दी चैधर फब्बी ऐ, इन्दे जनकारे लाई छोड़ो ।
जां जातें घुडनियां पाई छोड़ो ।

(क) संदर्भः

एह कविता-अंश साढी पाठ्य-पुस्तक 'अजकणी डोगरी कवता' चा लैता गेदा ऐ । कविता दा शीर्शक 'बुत्ते' ऐ ते इसदे कवि श्री नरसिंह देव जम्बाल होर न ।

(ख) प्रसंगः

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਗਤਿਯਾਂ ਚ ਕਵਿ ਨੇ ਅਜੜੈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਚ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੈ ਗਲਲ ਗਲਾਈ ਦੀ ਏ। ਉਸਦਾ ਆਕਖਨੇ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਏ ਜੇ ਅਜ਼ਜ ਚਬਕਖੇ ਨੇਹੀਂ ਨ਼ਹੇਰ-ਗਬਾਰੀ ਮਚੀ ਦੀ ਏ ਜੇ ਕੋਈ ਕੁਸੈ ਦੀ ਨੇਈ ਸੋਚਦਾ ਸਥਾਨ-ਅਪਨਾ ਸ਼ਵਾਰਥ ਪੂਰਨੇ ਚ ਲਗਗੇ ਦੇ ਨ। ਖਾਸਕਰੀ ਸਿਆਸੀ ਖੇਤਰਾ ਚ ਤੇ ਇੜੀ ਅੰਨ੍ਹੀ ਮਚੀ ਦੀ ਏ ਜੇ “ਜਿਨ੍ਹਾ ਲੁਚਵਾ ਤੱਨਾ ਤੁਚਵਾ” ਆਹਲੀ ਬਾਖ ਪਰਤਕਖ ਹੋਂਦੀ ਲਭਦੀ ਏ। ਲੋਕੋਂ ਲੇਈ ਛੱਡੇ ਲਾਰੇ ਤੇ ਫੌਹੜਾਂ, ਅਮਲੀ ਕਰਨੀ ਕਿਸ਼ ਨੇਈ। ਨੇਹ ਆਲਮ ਚ ਲੋਕੋਂ ਦਿਧਾਂ ਤਾਂਹਗਾਂ-ਮੇਦਾਂ ਸਾਕਾਰ ਕਿਧਾਂ ਹੋਈ ਸਕਦਿਧਾਂ ਨ ਇਸਲੇਈ ਇਧੈ ਬੇਹੂਤਰ ਹੋਗ ਜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਜਮਾਨੇ ਗੀ ਮਤਥਾ ਟੇਕੀ ਦੇਨ ਤੇ ਅਪਨਿਧਾਂ ਸਾਰਿਧਾਂ ਇਚਛਾਂ, ਅਪਨਿਧਾਂ ਤਾਂਹਗਾਂ, ਹੁਬਾਂ ਮਨੈ ਚ ਗੈ ਮਸੋਸੀ ਓਡੜਨ।

(ਗ) ਵਾਖਿਆ:

ਕਵਿ ਇਸ ਦੌਰ ਦੇ ਚਾਲ ਚਲਨ ਗੀ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਦੁਖੀ ਹੋਇਧੈ ਇਸ ਕਦਰ ਖਿੰਝੀ ਗੇਦਾ ਏ ਜੇ ਉਸਗੀ ਇਸਦਾ ਬਰੋਧ ਕਰਨੇ ਦਾ ਬੀ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨੈਈ ਸੁਝਦਾ ਤੇ ਓਹ ਵਿੰਗ ਦੇ ਲੈਹਜੇ ਚ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਸੋਹਗਾ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਗਲਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਇਧੈ ਜਨੇਹ ਹਾਲਾਤ ਚ ਥੁਆਡੀ ਕੋਈ ਬੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਪੂਰੀ ਨੇਈ ਹੋਈ ਸਕਦੀ ਤੇ ਤੁਸ ਇਸ ਦੌਰ ਗੀ ਮਤਥਾ ਟੇਕੀ ਛੋਡੋ।

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਜ਼ਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੈ

1.3.5-. ਸ਼ਹੇਈ ਉਤਤਰ ਪਰ ਗੋਲਾਧਾਰਾ ਬਨਾਓ।

1. ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਂs ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਕਵਿ

ਕੁਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਬਕਖੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਾ ਕਰਦਾ ਏ

ਕ). ਘਰੈਆਹਲੇ ਬਕਖੀ

ਖ). ਹਿਰਖੀ ਮਿਤਰੀ ਬਕਖੀ

ਗ). ਸਾਂਸਾਰੀ ਸਜ਼ਜ ਮਿਤਰੈ ਬਕਖੀ

ਘ). ਅਲੌਕਿਕ ਪ੍ਰੀਤਮੈ ਬਕਖੀ

2. ਨਰਸਿੰਹ ਦੇਵ ਜਮਾਲ ਹੁੰਦੀ ਰਚਨਾ ਏ

ਕ). ਸਚਵਾ ਰਾਹੀ ਖ). ਬੁਤੇ ਗ). ਤਪਾਸ ਘ) ਸੁਦੇਸ਼ ਰਾਜ

3. 'ਕਲਰਕ' ਨਾਂs ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਨ

ਕ). ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਖ). ਰਾਮ ਲਾਲ ਪਪੀਹਾ ਗ). ਦੀਨੂਭਾਈ ਪੱਤ ਘ). ਸ਼ਮਭੂਨਾਈ

ਤੇ ਇਸ ਕਥਾ ਹੀਖੀ ਛੋਡੀ ਓਡੋ। ਅਜ਼ਜ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚ ਹਰ ਪਾਸੈ ਆਪ-ਧਡਫੀ ਮਚੀ ਦੀ ਏ। ਸਥਾਨ-ਅਪਨਾ ਨਫਾ ਤੁਧਾ ਕਰਦੇ ਨ ਤੇ ਇਕ-ਦੁਏ ਗੀ ਠਗਗਨੇ ਤੇ ਧੋਖਾ ਦੇਨੇ ਦੇ ਦਾਤ ਲਾਈ ਜਾ ਕਰਦੇ ਨ। ਬੇਹੁਲੇ-ਮੁਸ਼ਟਂਡੇ ਤੇ ਬੇਝਖਲਾਕ ਲੁੰਡੇ ਦਾ ਗੈ ਜਾਲ ਬਿਛੇ ਦਾ ਏ। ਹਰ ਖੇਤਰ ਚ ਲੁੰਡ ਗੈ ਪਰਧਾਨ

ਨ, ਉਨਦੀ ਗੈ ਖੜਾਪੈਂਚੀ ਏ। ਸ਼ਰੀਫੇਂ ਦੀ ਕੁਤੈ ਸੁਨਾਈ ਨੇਈ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਉਨਦੀ ਗਲਲ ਸੁਨਨੇ ਗੀ ਕੋਈ ਤਾਰ ਏ। ਜੇਕਰ ਜੀਨਾ ਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹੋਂ ਲੁੰਡੇ ਦਾ ਗੈ ਗੁਣਗਾਣ ਕਰੋ। ਇਨ੍ਦੇ ਨਾਂਡ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਲਾਓ ਤਾਂ ਗੈ ਤੁਸੋਂਗੀ ਬੀ ਕਿਸ਼ ਥਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ ਤੇ ਜੇਕਰ ਏਹੁ ਜੈਕਾਰੇ ਨੇਈ ਲਾਈ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਫ਼ਹੀ ਅਪਨੀ ਜੀਭ ਸੀ ਓਡੇਓ ਪਰ ਅਪਨਾ ਜਾਤ ਅਪਨਾ ਮੁੰਹ ਨੇਈ ਖੋਹਲ੍ਹੇਓ। ਜੇਕਰ ਇਨ੍ਦੇ ਖਲਾਫ ਤੁਸੇਂ ਇਕ ਲਫਜ ਬੀ ਮੁਹਾਂ ਕਢੇਅਾ ਤਾਂ ਥੁਆਫਾ ਕੇਹੁ ਹਾਲ ਹੋਗ ਇਸਦਾ ਤੁਸ ਅਨਵਾਜਾ ਬੀ ਨੇਈ ਲਾਈ ਸਕਦੇ। ਥੁਆਫਾ ਤੇ ਸਾਹੁ ਲੈਨਾ ਬੀ ਮੁਹਾਲ ਹੋਈ ਜਾਗ

1.4 ਸਰਾਂਸ਼

ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਪੋਥੀ ਚ ਸੰਕਲਤ ਕਵਿਤਾਂ- ਪ੍ਰੀਤ, ਕਲਕ, ਛੱਡੀ ਦਿਵਖਨੇ ਆਹਲੀ ਅਕਖ ਤੇ ਬੁੱਤੇ- ਡੋਗਰੀ ਪਦ ਸਾਹਿਤਿਆ ਚ ਚੇਚਾ ਥਾਹਰ ਰਕਖਦਿਧਾਂ ਨ। ਪ੍ਰੀਤ ਕਵਿਤਾ ਚ ਜਿਤਥੈ ਪ੍ਰੇਮ, ਹਿਰਖੈ ਦੀ ਗਲਲ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ ਉਥੈ ਗੈ ਸਮਾਜ ਚ ਇਕ ਕਲਕ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਬੀ ਬਧਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਬਵਥਾ ਪਰ ਕਟਾਕਥ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ ਤੇ ਛੱਡੀ ਦਿਕਖਨੇ ਆਹਲੀ ਅਕਖ ਨੇਈ ਕਵਿਤਾ ਚ ਅਨਧਵਿਸ਼ਵਾਸੇਂ ਗੀ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਤੇ ਅਸਲੀ ਪ੍ਰਮੁ ਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਅਪਨੇ ਅਦਰ ਝਾਂਕੀ ਮਾਰਨੇ ਦੀ ਯੁਕਤਿ ਸਮਝਾਈ ਗੇਦੀ ਏ ਜੇਲਲੈ ਕੇ ਬੁੱਤੇ ਕਵਿਤਾ ਚ ਵਾਂਗ ਦੇ ਲੈਹਜੇ ਚ ਲੋਕੇਂ ਗੀ ਸੋਹਗਾ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ।

1.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ

ਅਜਕਣੀ - ਆਧੁਨਿਕ

ਪਰਮਸ਼ਕਤਿ - ਪਰਮਾਤਮਾ

ਅਨਧਵਿਸ਼ਵਾਸ- ਭਰਮ ਭਲੇਖੇ

ਛੈਨੋ-ਘੜੇਓਲ- ਛੈਨੋ ਤੇ ਧੰਟਿਧਾਂ

ਹਿਰਖ ਪਾਰ

1.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ

ਹੇਠ ਦੇਤੇ ਦੇ ਕਵਿਤਾ-ਅੰਥੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਸਮੇਤ ਵਾਖਿਆ ਕਰੋ:-

(ਕ) ਸੈਹਵਨ ਬੀ ਮੀਂ ਕਦੇਂ ਜੇ ਕੁਤੈ ਬਿੰਦ ਭਰ ਗੇਈ,

ਲੋਕੇਂ ਬਜਾਏ ਢੋਲ ਜੇ 'ਚੰਦੂ' ਦੇ ਘਰ ਗੇਈ।

चंदू दै घर नेई ना मीं फंदू दै घर गेई,

मेलो दै घर जरुर ही मीं बिंद भर गेई ।

(गजल - किशन स्मैलपुरी, सफा - 18)

(ख) मिगी होर पला, मिगी होर पला, मिगी होर पला साकी ।

कर बोतल पर बोतल खाली, नेई बून्द बचै, नां बचा साकी ॥

तूं भरी-भरी प्याले रखदा चल, मिगी टोई-टोइयै दसदा चल ।

अ'ऊं अक्खीं मीटी पींदा जां, अ'ऊं उज्जङ्गा ते तूं बसदा चल ॥

(साकी - अलमरत्त, सफा - 23)

(ग) याद रेही गेई छड़ी इब्बी दुख रेही गेआ,

इरसी जन्दा समां कन्ने नेई लेई गेआ ।

भाग आए बी, बरते बी, बीती बी गे,

पिच्छे रेही गेइयां चर्चे-कत्थां भीलियां ॥

(गजल - शम्भुनाथ शर्मा, सफा - 28)

1.7 उत्तर सूची

1.3.3. 1). नीलाम्बर देव शर्मा 2). डोगरी संस्था 3). गोगा राम सारथी

1.3.5. 1). ख 2). ख ग). घ

1.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एज्यूकेशन, जम्मू ।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली ।

3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
5. डोगरी साहित्य अलोचना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमैंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 2.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 2.2 ਪਾਠ-ਪਰਿਚੇ
- 2.3 ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ
 - 2.3.1 “ਕੌਹਲੂ” ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ
 - 2.3.2 ‘ਤਾਸ਼ੀ ਦਾ ਪਤਾ’ ਕਵਿਤਾ ਅਂਸ਼ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ
 - 2.3.3 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
 - 2.3.4 ‘ਕੱਢੀ’ ਕਵਿਤਾ ਅਂਸ਼ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ
 - 2.3.5 ‘ਕਾਲਾ ਚਿੱਤਰ’ ਕਵਿਤਾ ਅਂਸ਼ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ
 - 2.3.6 ‘ਮੈਖਾਨੇ’ ਕਵਿਤਾ ਅਂਸ਼ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ
 - 2.3.7 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 2.4 ਸਰਾਂਥ
- 2.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 2.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈ ਸੁਆਲ
- 2.7 ਉਤਤਰ ਸੂਚੀ
- 2.8 ਸਾਂਦਰਭ ਪ੍ਰਸ਼ਤਕਾਂ

2.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਏ:-

1. ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇ-ਸਮਗ੍ਰੀ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ।
2. ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਸਾਂਦਰਭ ਕਾਨ੍ਤੇ ਪਰਿਚਤ ਕਰੋਅਨਾ।
3. ਕਵਿ ਆਸੇਆ ਵਕਤ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦੀ ਗੂਢ ਤੇ ਵਿਸ਼੍ਵਤ ਜਾਨਕਾਰੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

1. तुस उ'नें कविताएं दे पूरे संदर्भ कन्वे परिचित होई जाह्गेओ।
2. तुस अपने विचारें गी व्याख्यात्मक रूपा च प्रगट करने दी समर्था प्राप्त करी लैगेओ।
3. कल्पनाशीलता ते रचनात्मकता दा विकास होग।
4. भाशा कौशल दा विकास होग।

2.2 पाठ परिचे

इस पाठ च पाठ्यक्रम च लग्गी दी “कोह्लू”, “ताशै दा पत्ता”, “कंढी” “काला चित्तर” “मैखाने” कविताएं दे पद्यांशें दा संदर्भ, प्रसंग दस्सियै व्याख्या कीती गेदी ऐ।

पैह्ले पाठ आह्ला लेखा हर इक कविता-अंश दा पैह्ले परिचे ते फही कविता-विशेष दे संदर्भ च प्रसंग दस्सेआ गेदा ऐ, जिस कन्वे उस कविता-अंश दा कविता-विशेष दी विशेष-वस्तु कन्वे सरबंध व्यक्त कीता गेदा ऐ। कविता-अंश च बखाने गेदे विचार दी व्याख्या कीती गेदी।

2.3 कविताएं दे पद्यांशें दी व्याख्या

इस पाठ च पाठ्यक्रम च लग्गी दी “कोह्लू”, “ताशै दा पत्ता”, “कंढी”, “काला चित्तर” “मैखाने” कविताएं दे पद्यांशें दा संदर्भ, प्रसंग दस्सियै व्याख्या कीती गेदी ऐ। एह व्याख्या उस विचार दे संदर्भ च होर-होर मसालां देइयै पुश्टी कीती गेदी ऐ, जिस कन्वे विद्यार्थी दी विचार शक्ति च प्रौढता आई सकै ते ओह आपूं बी कुसै विचार गी खोह्लियै समझने च समर्थ होई सकन। होई सकै ते विचार कन्वे सरबंधत क्षेत्र च मसालां, युक्तियां ते दलीलां देइयै विचार दी पुश्टी करने च बी समर्थ होई सकन।

2.3.1 कविता-अंश ते उसदी सप्रसंग व्याख्या

इक कमांदा दूआ खंदा, इ'यै साड़े साड़े,

तेल बगाना खल दूएं दी उसी पराना नाड़।

इयां गै बस इस जुगै दा कोह्लू चलदा रोज,

माह्नू बनेआ दांद बचारा, नेई सुझादी कोई सोझ।

(क) संदर्भः

एह सतरां साढ़ी पाठ्य-पुस्तक 'अजकणी डोगरी कविता' चा 'कोहळू' नां९ दी कविता थमां लैतियां गेदियां न । इस कविता दे कवि केहरि सिंह मधुकर होर न ।

(ख) प्रसंगः

इस कविता च कवि ने डुग्गर दे ग्राएं-थाहरे पर बस्सने आहले बेबसीला लोके, गरीब मजूरे-काम्मे दे जीवन दी बदहाली गी कोहळू दे दांदै गी प्रतीक मन्नियै दर्शाए दा ऐ ।

(ग) व्याख्या:

मधुकर प्रगतिवादी कवि हे इस कविता च उंदी प्रगतिवादी सोच साफ झलकदी ऐ । ओह आखदे न जे आम लोकाई दांदै आंहगर अकर्खीं उपर अज्ञानता दी पट्टी बज्जी होने कारण कोहळुएं अग्गे जगड़ोए दे सारी उमर मैहनत मशक्त करदे रौहदे न ते उंदी मैहनत दा फल तेली लेई जंदे न । कवि गी एह नराजगी ऐ ते रोह बी जे मनुक्ख की जानबरे आहला लेखा बरतौन्दा रवै । मनुक्खै गी भगवान ने बुद्धि, सोच ते सूझ दित्ती दी ऐ, ते उसी चाहिदा ऐ जे ओह उसदा इस्तेमाल करियै मजूदा परिस्थिति दा मकाबला करने आस्तै इक जुट होई जान ते इस नांबरोबरी आहली व्यवस्था गी बदली टकान ।

2.3.2 कविता-अंश ते उसदी सप्रसंग व्यवस्था

इस दुनिया दी चौकडी अन्दर

में आं इक ताशै द पत्ता ।

कोई चुक्की अकर्खीं - नै लांदा,

कोई बल्ले नेई छंड करांदा,

कोई पटकादा जोरै - नै - बी -

फ्ही में रलियै कुसै सरै - नै गुमनामी दी चूक्का बौन्ना ।

उत्थें बैठे दे सेई होंदा -

इस खेडै बिच में नेई इक्कला,

इस दुनिया दे सारे माहनू, मेरे साई ताशै दे पत्ते ।

(क) संदर्भः

एह
कविता-अंश
साढ़ी पाठ्य-
पुस्तक 'अजकणी
डोगरी कवता' चा
'ताशै द पत्ता'
नांड दी कविता
चा लैता गेदा ऐ ।

आओ. हासल ज्ञान दी परख करचै

2.3.3 स्वेच्छ कथन पर (✓) दा ते गल्त पर (✗) दा नशान लाओ।

1. ताशै दा पत्ता नांड दी कविता च संसार दी नश्वरता दी
गल्ल कीती गेदी ऐ । ()
2. कौह्लू नांड दी कविता मधुकर होरें लिखी दी ऐ । ()
3. ताशै दा पत्ता नरसिंह देव जम्बाल होरें लिखी दी ऐ । ()
4. शम्भुनाथ होरें कलर्क कविता दी रचना कीती दी ऐ । ()

काला चित्तर किशन स्मैलपूरी हुंदी रचना ऐ । ()

इस कविता दे कवि नरसिंह देव जम्बाल होर न ।

(ख) प्रसंगः

इस कविता-अंश च कवि दा शारा इस संसारक जीवन बक्खी ऐ जिस च केई भातियें दे
लोक रौहंदे न ते हर माहनू दा अपना सभाड ते सुआतम ऐ । सारें दी सोच बक्खरी ऐ ते हर कोई
अपना जीवन अपने ढंगा कन्नै जीया दा ऐ ।

(ग) व्याख्या:

एह कविता प्रतीकात्मक शैली च रची गेदी ऐ । जिस च कवि ने इस संसार गी ताशै दी
खेढ़ आंहगर आक्खे दा ऐ । इस कविता-अंश च बी कवि दा गलाना ऐ जे एह संसारक जीवन
ताशै दी उस खेड़े आंहगर ऐ जिस च बक्ख-बक्ख किस्म दे पत्तै न किश निकके न ते किश बड्डे
न ते इंया गै एह संसारी जीवन ऐ इस च बी केई चाल्ली दे लोक न किश निकके न ते किश बड्डे
न । बक्त ते समें अनुसार जिंयां माहनू जीवन च उतार-चढ़ाब औंदे रौहंदे न ते केई बारी
ओहदा समां खरा ते केई बारी माड़ा होई जंदा ऐ । इंयां गै ताशै दी खेड़ा च बी होंदा ऐ जिंत्यें
केई बारी निकके खोआने आह्ले पत्ते दुक्की तिक्की बगैरा बी शाह यक्के पर भारे पौंदे ना ओह
परम पिता जिसी उनें चतर खढारी गलाए दा ऐ एह सब उसदा गै रचाए दा ऐ ते ओह अपनी
मर्जी मताबक इस संसार गी रचदा ते चलांदा ऐ

2.3.4 ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ ਤੇ ਉਸਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਿਆ

ਕੰਢਿਆ ਰੌਹਨੈ ਆਂ, ਭੋਲੇ ਮਲੋਕਡੁ ਆਂ,
ਸਿਦੇ ਤੇ ਸਾਦੇ ਆਂ, ਨਖਰੇ ਨੇਈ ਜਾਨਦੇ,
ਗਲਲਾਂ ਨੇਈ ਛਾਨਦੇ, ਹਿਰਖ ਮਸੋਸ ਨੇਈ,
ਕਮੇਂ ਨੈ ਮੈ ਏ, ਲਗੈ ਦੇ ਰੌਹਨੇ ਆਂ ਗੋਡਿਧੋਂ-ਬਾਢਿਧੋਂ
ਕਮੇਂ ਚ ਰੁਜ਼ੇ ਦੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ;
ਧੁਧਾ ਚ ਜਿਨ੍ਦੂ ਗੀ ਤਾਨੈ ਆਂ ।

(ਕ) ਸਂਦਰਭ:

ਏਹ ਸਤਰਾਂ ਸਾਡੀ ਪਾਠਿ-ਪੁਸ਼ਤਕ ‘ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਤਾ’ ਚਾ ‘ਕੰਢੀ’ ਨਾਂਡ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਥਮਾਂ ਲੈਤਿਧਾਂ ਗੇਦਿਧਾਂ ਨ ਹੋਰ ਨ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਕਵਿ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸਪੋਲਿਧਾ ਹੋਰ ਨ।

(ਖ) ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ:

ਡੋਗਰਾ ਬਡੀ ਮੇਹਨਤੀ ਕੌਮ ਏ। ਪਾਡੀ ਤਬਕਤੀ ਤੇ ਕੰਢੀ ਜਨੇਹਾ ਬੰਜਰ ਲਾਕਾ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਇਨੋਂਗੀ ਕਠਨ ਮੇਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੌਂਦੀ ਏ। ਇਨ੍ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਠਨ ਏ ਪਰ ਫ਼ਹੀ ਬੀ ਕਵਿ ਗੀ ਅਪਨੇ ਲਾਕੇ ਕਨੈ ਪਾਰ ਏ ਤੇ ਉਸ ਗੀ ਫਖਰ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਤਥੂ ਦਾ ਬਾਸੀ ਏ। ਤਾਂ ਗੈ ਤੇ ਇਸ ਕਠਨ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਾਬਜੂਦ ਬੀ ਓਹ ਅਪਨੇ ਲਾਕੇ ਦੀ ਮੈਹਮਾ ਕਿਥ ਇਸ ਚਾਲੀ ਕਰਾ ਦੇ ਨ।

(ਗ) ਵਾਖਿਆ:

ਪਿ. ਗੁਣ ਰਾਮ ਤੇ ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰੋਂ ਜਿਥੋਂ ਕਣਢੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਸ਼ਟ-ਕਸਾਲੇਂ ਦਾ ਗੈ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਏ ਤਥੋਂ ਮੋਹਨ ਲਾਲ ਸਪੋਲਿਧਾ ਹੋਰੋਂ ‘ਕੰਢੀ’ ਦਾ ਸਰੋਮੁਖੀ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਸਪੋਲਿਧਾ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ ਕੰਢੀ ਦੇ ਲਾਕੇ ਚ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਚ ਤਨੋਂ ਤਥੂ ਦੇ ਬਸਨੀਕੋਂ ਦਾ ਬੜਾ ਜਾਨਦਾਰ ਤੇ ਸਭਾਵਕ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਤਾਂਦੀ ਰਹੇਈ ਤਸਚੀਰਕਾਈ ਕੀਤੀ ਏ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਅਂਸ਼ ਚ ਦਰਸੇਅ ਗੇਦਾ ਏ ਜੇ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਖੁਲਕ, ਬੰਜਰ ਪਥਰੀਲੇ ਲਾਕੇ ਕੰਢੀ ਦਾ ਜੀਨਾ ਕਿਨ੍ਹਾ ਕਠਨ ਏ।

ਕਿਨ੍ਹਿਆਂ ਔਕਖਾਂ, ਅਡੁਚਨਾਂ ਨ ਤੁੰਦੇ ਰੋਜਮਰਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚ । ਕੁਝੇ ਹਾਲੇ ਜੀਂਦੇ ਨ ਓ ਲੋਕ। ਔਖੇ ਉਥਾ-ਖੁਡੁਥੇ ਪਥਰੀਲੇ ਪੈਂਡੇ ਜਿਥੇ ਕ੍ਰੋਹੇਂ ਤਕਕਰ ਪਾਨੀ ਪੀਨੇ ਗੀ ਨਿ ਲਭਦਾ । ਤਚੇ ਫਕਕ ਚਢਨੇ, ਮਾਲ-ਬਚਹੇ ਗੀ ਰੋਜ ਪਾਨੀ ਪਲਾਨਾ, ਫਸਲੇਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨੀ ਕਿਨ੍ਹਾ ਕਠਨ ਕਮਮ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਪਰ ਤਮਾਮ ਕਠਨਾਇਂ ਦੇ ਵਾਬਜੂਦ ਬੀ ਕਵਿ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕੰਢੀ ਬੜੀ ਪਾਰੀ ਲਗਦੀ ਏ ਤੇ ਇਸ ਕਠਨ ਮੇਹਨਤ ਚ ਬੀ ਓਹ ਤਦਸ ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਨੇਈ ਛੋਡਦਾ । ਮੇਹਨਤ ਚ ਗੈ ਓਹ ਸਚੀ ਖੁਸ਼ੀ ਤੁਧਦਾ ਏ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਰੌਹਦਾ ਏ । ਆਪਸੀ ਮੇਲ ਮਲਾਪ ਤੇ ਭਾਈਚਾਰਾ ਤੁਸਦੀ ਇਸ ਕਠਨ ਮੇਹਨਤ ਗੀ ਸੌਖਾ ਕਰੀ ਦਿੰਦੇ ਨ ।

2.3.5. ‘ਕਾਲਾ ਚਿਤਤਰ’ ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ ਤੇ ਤੁਸਦੀ ਸਪ੍ਰਸਾਂਗ ਵਾਖਾਂ

ਕੋਦੀ ਹਿੰਮਤ

ਮੇਰੇ ਕਨ੍ਹੇ ਟਕਕਰ ਲੈ ਜੋ ।

ਮੈਂ ਲੌਹੁਏ ਦੇ ਹਾਡ ਬਗਾਇਥੈ
ਮਿਟ੍ਟੀ ਬਾਵੈ

ਲਤ-ਪਤ ਕਰਦੇ ਰੰਗੀ ਸਕਕਨਾ

ਮੈਂ ਲੋਥੈਂ ਦੇ ਫੇਰ ਸਜਾਨਾ

ਮੈਂ ਸੁਆਸੋਂ ਗੀ ਝੁਲਸੀ ਸਕਕਨਾ

ਏਹ ਧਰਤੀ ਕੇ

ਕੁਲਲ ਸ਼ਿਖਿਤੀ

ਅਗਗੀ ਬਿਚਵ ਨੁਹਾਲੀ ਸਕਨਾ

ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਏ-

ਸਰਵਨਾਸ਼, ਜੁਦਦ

(ਕ) ਸਂਦਰਭ:

ਏਹ ਕਵਿਤਾ-ਅਂਸ਼ ਸਾਡੀ ਪਾਠਕ-ਪੁਸ਼ਟਕ ‘ਅਜਕਣੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਤਾ’ ਚਾ ਲੈਤਾ ਗੇਦਾ ਏ । ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸ਼ੀਰਖਕ ਏ ‘ਕਾਲਾ ਚਿਤਤਰ’ ਤੇ ਇਸਦੇ ਕਵਿ ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰ ਨ ।

(ਖ) ਪ੍ਰਸਾਂਗ:

‘ਜਾਂਗ’ ਤੇ ‘ਇਤਿਹਾਸ’ ਦੋ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਸੁਆਤਮੋਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕਰਿਯੈ ਕਵਿ ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੋਰੋਂ ਲਿਖਿਤੀ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਤੇ ਨਵਨਿਰਮਾਣ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ, ਜਿਸ ਚ ਕਵਿ ਗੀ ਪੂਰੀ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲੀ ਦੀ ਏ ।

(ग) व्याख्या:

कवि दे आखने दा भाव ऐ जे जंग दा असली नांड सर्वनाश युद्ध होना चाहिदा ऐ की जे जियां रोह दी अवस्था च शिवजी तांडव नृत्य करिये सब किश भसम करी ओड़दे न, जेहङ्ग इक किस्मा दा सर्वनाश दा प्रतीक होंदा ऐ ते असल च जंग बी सर्वनाश दा गै नांड ऐ । जंग बड़ा मूँहजोर होंदा ऐ उँब्बी अपने तांडव दी भयंकरता कन्नै मिट्टी, बांट्टे ते एह सारी धरती लहुऐ ने लत-पथ करिये रंगी सकदा ऐ। दावा करदा ऐ जे में क्रूर आं जीन्दे प्राणियें दे साह सीकी सकनां ते धरती गी लोथें दे ढेरै ने सजाई-शडारी सकनां । एह धरती केह कुल्ल स्त्रिशटी गी अग्गी दे बिच्च नुहाली सकनां । मेरा नां तै सर्वनाश युद्ध ऐ। एह अगनी, तांडव मेरी अक्खीं दे शारे मात्तर उपर ऐ- महानाश दा तांडव ते प्रलयकारी तूफान मेरी बिन्द सारी सारत पर होई जंदा ऐ । कड़-कड़ करिये अम्बर गर्जदा ते गाड़-गाड़ करदे गोले फटन लगी पौंदे न। चार-चफेरै मौत गर्जदी, काल सूंकदा, अंधी-झक्खड़, तूफान चलदे, डाह्ले भजदे, रुक्ख पटोंदे, मैहल चबारे थर-थर कंबदे, डग-मग करदी धरत डोलदी ते लप-लप-लप-लप लोरे उठदे न। नेह विनाशकारी आलम च कोई जीन्दा कियां बची सकदा ऐ? फलसरूप चार-चफेरै चिखां बलदियां लभदियां न ते धरत रत्तु दे रंगै च लतपथ सैह बक्ख। जाड़े-जुआड़े च कोई बिरला-बिरला दिया गै टिमकदा ऐ इसकरी एह जंग सर्वनाशकारी युद्ध गै ऐ ।

3.3.6 “कलब” आखदे इसगी,

इत्थें अनबनियें इमारतें दा चूना

“दांड” पर लगदा ऐ ।

कारें दियां त्रेहरियां रींघां

करन परेड खुशहाली दी ।

लग्गी दी चरज नमैश योजना पंजसाली दी ।

(क) संदर्भ:

प्रस्तुत पंगतियां साढ़ी पाठ्य पोथी 'अजकणी डोगरी कवता' चा 'मैखाने' कविता चा लैतियां गेदियां न । इसदे कवि श्री वेदपाल दीप होर न ।

(ख) प्रसंगः

इस कविता च वेदपाल दीप होरें डुगगर दे जन-जीवन च समाजी ते आर्थिक फर्को-फर्की गी गुहाडे दा ऐ ते इस कविता-अंश च सिफ उस वर्ग दे लोके दे जीवन स्तर दा चित्रण कीते दा ऐ जेहङ्गी समाज दा सभने थमां उपर यानी सियासी कर्णधार तबका ऐ जेहङ्गी मुल्खै दी समूलची जनता दे भविक्ख दियें सभने योजनाएं गी कलबे च जाइये 'दाऽ' पर लाई जा दा ऐ ।

(ग) व्याख्या:

असल च दिक्खेआ जा तां साढे समाज च औस्तन लुकाई तंगी-तुर्शी ते भुक्खमरी दा शकार ऐ । आक्खने गी अस बड्डियां-बड्डियां छालीं मारने ते लोकवाद दा नारा लान्ने आं पर लोकराज छड़ा नाऽ दा होंदा ऐ लोके दे जीनें दे हक्क छड़े कागजें-पत्तरें च गै थ्होंदे न अमली तौरा पर लोके दे हिस्से दा सब किश सियासी लोक खाई डकारी ओड़दे न ।

आओ, हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख करचै

1. युद्ध दे सर्वनाशी चरित्तर दा वर्णन मिलदा ऐ

क). काला चित्तर कविता च	ख). प्रीत कविता च
ग). कोहङ्लू कविता च	घ). मैखाने कविता च
2. काला चित्तर कविता दे रुचनाकार न

क). तारा स्मैलपुरी	ख). किशन स्मैलपुरी
ग). तारा दानपुरी	घ). जतेन्द्र उधमपुरी
3. कम्में च रुज्जे दे सारा दिन; धुप्पा च जिन्दू गी तान्ने आं- पंक्तियां न

क). कोहङ्लू कवित दियां	ख). कंढी कविता दियां
ग). प्रीत कविता दियां	घ). बुत्ते कविता दियां

ਇਧੈ ਵਜਹ ਏ ਜੇ ਸਮਾਜ ਚ ਹੂਨ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਮੀਰੀ ਮੜਾਟੈ ਛਿੰਡਾ ਘਟਨੇ ਦੇ ਥਾਹ੍ਰ ਬਧਦਾ ਜਾ ਕਰਦਾ ਏ । ਮੀਰ ਲੋਕ ਪੈਸਾ ਮੁਆਂਠੀ-ਮੁਆਂਠੀ ਹੋਰ ਮੀਰ ਹੋਂਦੇ ਜਾ ਕਰਦੇ ਨ ਤੇ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਕਰਜ਼ ਤੇ ਦੇਨਦਾਰਿਧੀਂ ਹੇਠ ਦਬੋਝੈ ਹੋਰ ਲਤਡੋਂਦੇ ਜਾ ਕਰਦੇ ਨ । ਕਵਿ ਵੇਦਪਾਲ ਦਾ ਨਜ਼ਿਰਿਆ ਕੀ ਜੇ ਸਾਮਧਿਵਾਦੀ ਸੋਚ ਰਕਖਨੇ ਆਹਲਾ ਏ ਇਸਕਾਰੀ ਉਸਗੀ ਇਸ ਚਾਲੀ ਦੀ ਫਕੋਫਕੀ ਆਹਲੀ ਗਲਲ ਕਿਥ ਪਚਦੀ ਨੇਈ ਤੇ ਓਹ ਸਿਧਾਸੀ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਠੇਕੇਦਾਰੇਂ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ ਪਦਾ ਗੁਹਾਡਾ ਹੋਈ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਸਚਵਾਈ ਕਨੈ ਵਾਕਫ ਕਰਾਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ । ਆਰਥਿਕ ਫਕੋਫਕੀ ਤੇ ਹੋਈ ਪਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਦੂੰ ਸਭਨਾਂ ਗੀ ਇਕ ਨਜ਼ਰੀ ਕਨੈ ਦਿਖਦੀ ਏ ਪੈਸੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਬੜੇ ਔਹਦੇ ਆਹਲੇ ਲੋਕ ਕਲਬਾਂ ਹੋਟਲਾਂ, ਤੇ ਬਾਰ-ਰੂਮਾਂ ਚ ਜਾਇਧੈ ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀਨ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਚ ਉਨ੍ਦੇ ਗਿਤੈ ਕੋਈ ਉਜਰ-ਤਰਾਜ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ, ਸਗੁਆਂ ਉਨਦਾ ਮਾਨ ਫਖਰ ਸਮਝੇਆ ਜਂਦਾ ਏ ਪਰ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਜੇਕਰ ਅਪਨੀ ਥਵੀਕਾ ਮਤਾਬਕ ਕੁਸੈ ਸਸਤੀ ਆਹਰਾ ਜਾਇਧੈ ਤਾਂ ਯੈ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਨ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਤਾਂ ਨੇਂਗੀ ਨੀਚ, ਘਟਿਆ ਤੇ ਛੇਕਨੇ ਜੋਗ ਨਜ਼ਿਰਿਧੀ ਕਨੈ ਦਿਖਦਾ ਏ । ਇਸਕਾਰੀ ਗਰੀਬ ਲੋਕ ਜੇਕਰ ਕੁਤੈ ਜਾਹਨ ਬੀ ਤਾਂ ਚੋਰੀ-ਛਾਪਿਧੀ ਤਾਂ ਜੇ ਕੁਸੈ ਗੀ ਮਿਨਕ ਨੇਈ ਪੇਈ ਜਾ

2.4 ਸਰਾਂਸ਼

ਮਨੁਕਖੈ ਗੀ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਬੁਦਧਿ ਦਿੱਤੀ ਦੀ ਏ ਤੇ ਇਸ ਅਕਲ ਦਾ ਇਸ਼ਟੇਮਾਲ ਕਿਵਿਧੀ ਨਾਂਬਰੋਬਰੀ ਆਹਲੀ ਵਿਵਸਥਾ ਗੀ ਬਦਲੀ ਟਕਾਨੇ ਲੇਈ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਏ ‘ਕੋਹਲੂ’। ਕਥਟ-ਕਸਾਲੇਂ ਆਹਲੇ ਕਣਢੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਸੋਂ ਗੀ ‘ਕੰਡੀ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਸੰਸਾਰ ਨਿਵਰ ਏ ਇਸ ਗਲਲਾ ਦਾ ਗੂੜ ਜ਼ਾਨ ਕਰਾਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਏ ‘ਤਾਸੈ ਦਾ ਪਤਾ’। ਯੁਦਧ ਕਨੈ ਤਬਾਹੀ ਗੈ ਤਬਾਹੀ ਹੋਂਦੀ ਏ ਏਹ ਸਂਦੇਸ਼ ਦਿੱਦੀ ਕਵਿਤਾ ਏ ‘ਕਾਲਾ ਚਿਤਾਰ’ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਲਭਦਾ ਏ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਮੈਖਾਨੇ’ ਚ।

2.5 ਮੁਸ਼ਕਲ ਸ਼ਬਦ

ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਅਸਲਿਤ

ਮੈਖਾਨਾ ਸ਼ਰਾਬਖਾਨਾ

ਨਿਵਰ ਨਿਵਰ ਆਹਲਾ

2.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ

1. ਵਿਦਿਆਰਥੀਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ

ਖਾਲਿ ਦਿਤੇ ਦੇ ਕਵਿਤਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਾਖਿਆ ਕਰੋ:-

(ਕ) ਕੰਧਾਂ ਤੁਚਿਆਂ ਛਹੋਨ ਸਮਾਨੈ ਕੜੇ,

ਮੈਹਲ ਤਕਡੇ ਮਾਲ ਖਜਾਨੇ ਕੜੇ ।

ਏ ਝੜ੍ਹਾਂ ਸੂਹੇ ਰੰਗੇ ਭਾਂਦਿਆਂ ਨੀਂ,

ਸਾਡੇ ਲਹੁਏ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਾਂਦਿਆਂ ਨੀਂ ।

(ਖ) ਨੇਤਾ ਕਰਨ ਇਲੈਕ਼ਸ਼ਨਬਾਜੀ ਘਰਾ-ਘਰਾ ਅੰਦਰ,

ਜਨੇ-ਖਨੇ ਥਮਾਂ ਬੋਟਾਂ ਮੰਗਨ ਮਿਖਾਰੇਂ ਆਂਗਰ ।

ਪਰ ਜਿਸਲੈ ਥਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਕੁਝੀ, ਵਾਧਦੇ-ਕੌਲ ਮੁਲਾਂਦੇ,

ਮਿਲਨ ਜਾਓ ਤਾਂ ਟੈਮ ਨਿੰ ਦਿੰਦੇ, ਨਾਂ ਦਫਤਰ ਨਾਂ ਘਰ ।

(ਘਰ - ਕੁੱਵਰ ਵਿਧੋਗੀ, ਸਫਾ - 10)

(ਗ) ਏ ਚੜ੍ਹ ਨੇਈ

ਏ ਤੇ ਏ ਛਡਾ

ਇਕ ਸਕਕੈ ਦਾ ਢੋਡਾ..... ਤਨਦੀ ਹਾਮੈ ਸ਼ਾ ਦੂਰ ਕੁਤੈ

2.8 उत्तर सूची-

- 2.3.3. 1). सहेई 2). सहेई 3). सहेई 4). सहेई 5). गल्त
- 2.3.6. 1). क 2). क ग). ख

2.8 संदर्भ पुस्तका-

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एंड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू ।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली ।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
5. डोगरी साहित्य अलोचतना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमेंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
7. शीराजा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

ਪੈਹ੍ਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਸ਼ਾਂਗੈਹ ਥਮਾਂ ਪਦਾਂਥੋਂ ਦੀ ਵਾਖਾ

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 3.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 3.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 3.3 ਗਦਾਂਥੋਂ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਾ
 - 3.3.1 'ਕੁਡਮੇਂ ਦਾ ਲਾਹਮਾ' ਕਹਾਨੀ ਥਮਾਂ ਗਦਾਂਥ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਾ
 - 3.3.2 'ਮੰਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ' ਕਹਾਨੀ ਥਮਾਂ ਗਦਾਂਥ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਾ
 - 3.3.3 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
 - 3.3.4 'ਸ਼ਕੋਰ' ਕਹਾਨੀ ਥਮਾਂ ਗਦਾਂਥ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਾ
 - 3.3.5 'ਦੋਹੜੀ' ਕਹਾਨੀ ਥਮਾਂ ਗਦਾਂਥ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਗ ਵਾਖਾ
 - 3.3.6 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 3.4 ਸਰਾਸ਼
- 3.5 ਮੁਸ਼ਕਲ ਸ਼ਬਦ
- 3.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ
- 3.7 ਉਤਰ ਸੂਚੀ
- 3.8 ਸਨੰਦ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ

3.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਐ-

- (ਕ) ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਵਸਤੁ ਕਨੈ ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਗੀ ਪਰਿਚਤ ਕਰੋਅਨਾ।
- (ਖ) ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਆਸੇਆ ਵਾਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦੀ ਗੂਢੀ ਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

- (क) ਵਿਦਾਰ्थੀ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇ-ਸਮਗ੍ਰੀ ਕਨੈ ਪਰਿਚਤ ਹੋਈ ਜਾਣ।
- (ਖ) ਵਿਦਾਰਥੀ ਅਪਨੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਗੀ ਵਾਖਿਆਤਮਕ ਰੂਪਾ ਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹਾਸਲ ਕਰੀ ਲੈਡਨ।
- (ਗ) ਵਿਦਾਰਥਿਧੇਂ ਚ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਤੇ ਕਲਿਪਨਾਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਗ।

3.2 ਪਾਠ-ਪਰਿਚੇ

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ‘ਕੁਡ਼ਮੋਂ ਦ ਲਾਹਮਾ’, ‘ਮਂਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ’, ‘ਸ਼ਹਾਰਾ’ ਤੇ ‘ਦੋਹਰੀ’ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤ੍ਰਾਂ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਥਮਾਂ ਗਦਾਂਥੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦਸ਼ਿਦੈ ਵਾਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ।

3.3 ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਥਮਾਂ ਪਦਾਂਥੋਂ ਦੀ ਸਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵਾਖਿਆ

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ‘ਕੁਡ਼ਮੋਂ ਦ ਲਾਹਮਾ’, ‘ਮਂਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ’, ‘ਸ਼ਹਾਰਾ’ ਤੇ ‘ਦੋਹਰੀ’ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦੇ ਗਦਾਂਥੋਂ ਦਾ ਸੰਦਰਭ, ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦਸ਼ਿਦੈ ਵਾਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ ਜੇਹੜੇ ਕਨੈ ਵਿਦਾਰਥਿਧੇਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ਕਿਤ ਚ ਪ੍ਰੌਢਤਾ ਆਈ ਸਕੇ ਤਾਂ ਜੇ ਓਹ ਆਪੂ ਬੀ ਕੁਸੈ ਵਿਚਾਰ ਗੀ ਖੋਹਲਿਲਿਧੈ ਸਮਝਨੇ ਚ ਸਮਰਥ ਹੋਈ ਸਕਨ।

3.3.1 “ਕੇਸਰੋ, ਹੂਨ ਲਾਜ ਤੇਰੇ ਗੈ ਹਤਥ ਏ। ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਏ ਤੁਘਰ ਇਸੀ ਬਾਨੀ ਨਿੰ ਦੇਆਂਤੇ ਨਾਂ ਗੰਗੂ ਆਹਲੇ ਪਾਸੈ ਜਾਨ ਦੇਆਂ। ਕੇਹੜ ਹੋਆ ਬਾਹੜ ਨਿੰ ਬੋ ਸੋਹੜੇ ਤੇ ਤਥੈ ਗੈ ਨ। ਰਥ ਪਿਚੜੇ ਪਰਤੀ ਛੋਡ।”

(ਕ) ਸੰਦਰਭ:

ਏਹ ਗਦਾਂਥ ਸਾਡੀ ਪਾਠਿ-ਪੁਸ਼ਟਕ ‘ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ’ ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਹਾਨੀ ‘ਕੁਡ਼ਮੋਂ ਦਾ ਲਾਹਮਾ’ ਚਾ ਲੈਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਨ।

(ਖ) ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ:

ਮੋਹਰੂ ਜੋਗੀ ਦਾ ਧੀs ਕੇਸਰੋ ਦੇ ਅਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨੇਈ ਹਾ। ਕੇਸਰੋ ਦੀ ਗੰਗੂ ਜੋਗੀ ਦੇ ਜਾਗਤ ਕਨੈ ਕਡਮਾਈ ਹੋਈ ਦੀ ਏ। ਮੋਹਰੂ ਨੇ ਕੇਸਰੋ ਗੀ ਅਪਨੈ ਕਸਬੈ ਚ ਤਾਕ ਕਰੀ ਓਡੇ ਦਾ ਹਾ। ਮੋਹਰੂ ਗੀ ਤਾਪ ਚਢੇ ਦਾ ਹਾ ਜੇ ਤੁਫ਼ਨੇ ਦਾ ਨਾs ਗੈ ਨੇਹਾ ਲੈ ਦਾ। ਗ੍ਰਾਡੇ ਲੋਕ ਸੁਕਖਨਾਂ ਕਰੈ ਕਰਦੇ ਹੋ ਜੇ ਮੋਹਰੂ ਦੇ ਰਾਜੀ ਹੋਨੇ ਤਗਰ ਸੁਖ ਗੈ ਰਵੈ ਪਰ ਦਿਖਦੇ-ਦਿਖਦੇ ਕਾਲੇ ਅੰਬਰ ਘਨੋਈ ਗੇਆ। ਏਸਾ ਰਥ ਚਢੇਆ ਜੇ ਇਸ ਬੇਲਲੇ ਕੋਈ ਪਰਤਾਨੇ ਆਹਲਾ ਬੀ ਨੇਈ ਹਾ।

(ग) व्याख्या:

मोहरू ताप कन्नै खट्टा कन्नै लग्गे दा हा। जिसलै मोहरू ने बदल घनोने दी गल्ल सुनी तां ओह् तड़फी उठदा ऐ उसलै ओह् केसरे गी आखदा ऐ जे हून लाज तेरे हत्थ गै ऐ। इ'नें बदलें गी अपने ग्राएं उपर बी निं बरन देआं नां गंगू आह्ले बदलें गी जान देआं। भांमें अजें ब्याह् निं होए दा पर फही बी सौहरिये दै तेरे उत्थै गै न। तूं रथ पिच्छे परती छोड़।

3.3.2 “जा आया बड़ा फुल्ला चुपाने आह्ला, भर दपैहरी ताए गी दुख देइयै तुगी शर्म ते निं आई होग। ढूमै दी कुड़ी ते भाऊ कन्नै चाहगिया।”

(क) संदर्भः

एह् गद्यांश साढ़ी पाठ्य-पुस्तक ‘पैहला फुल्ल’ कहानी संग्रहै च शामल कहानी ‘मंगते दा घराट’ चा लैता गेदा ऐ। इस कहानी दे रचनाकार भगवत प्रसाद साठे होर न।

(ख) प्रसंगः

चोइयै कोल जन्न पर बैठे दा म्हमदू बरहैकड़ी दे फुल्ल चूपी जा करदा होंदा ऐ जियां उसने मंगते गी दिक्खेआ गै नेई ऐ। बो जिसलै मंगता बिंद सोहगा होंदा ऐ ते ओह् बरैहैकड़ी दियां त्रै चार टाह्लियां मंगते गी दिंदा ऐ।

(ग) व्याख्या:

मंगता जिसलै बट्टा बनकाइयै घराटै पास्सै चलदा ऐ तां म्हमदू बी नोहाडे पिच्छे-पिच्छे चलदा ऐ। उसलै म्हमदू बरहैकड़ी दियां त्रै-चार टाह्लियां मंगते दे अगें सुट्टियै आखदा ऐ, लै ताया चूप। उसलै मंगता म्हमदू गी आखदा ऐ जे बड़ा आया फुल्ल चुपाने आह्ला, भरी दपैहरी ताए गी दुख देइयै तुगी शर्म निं आई होग।

3.3.4 “तेरे भागें च स्हारा होंदा तां पैहला गै नेई बनेआ रौंहदा। इस्सै गल्ला विद्या दा स्हारा बनाई देन लगा हा तेरे बास्तै।”

(क) संदर्भः

एह गद्यांश साढ़ी पाठ्य-पुस्तक ‘पैहला फुल्ल’ च शामल कहानी ‘स्हारा’ चा लैता गेदा ऐ। इस कहानी दे रचनाकार भगवत प्रसाद साठे होर न।

(ख) प्रसंगः

पारो बिधवा ऐ ते अपनी मासी किरपी दे घर रौंहदी ऐ। रामू एफ.ए. च पढ़दा ऐ ते मासी किरपी रामू गी पारो गी पढ़ाने लेई आखदी ऐ। मासी दा घर बी कालजे दे रस्ते बिच्च्व हा ते ओह पारो गी पढ़ाने लेई मन्नी जंदा ऐ। रामू रोज औन लगदा ऐ, ते पारो ओहदे कशा पढ़न लगदी ऐ। बल्लें-बल्लें पारो दे मनै च किश होर चाल्ली दे विचार औन लगदे।

(ग) व्याख्या:

पारो इक बाल विधवा ऐ। ओह अपनी मासी कोल रौंहदी ऐ ते उसदी नांs किरपी ऐ ओह रामू गी पारो गी पढ़ाने आस्तै आखदी ऐ। रामू उसी पढ़ाने लेई रोज मासी दे घर औंदा ऐ। बल्लें-बल्लें पारो दे मनै च नेकां चाल्ली दे विचार औन लगदे न। पारो दी मासी पारो गी समझांदी ऐ जेकर तेरे भागें च घरैआह्ले दा सुख होंदा ऐ तां तुं विधवा की होंदी ते तेरा स्हारा हून में विद्या बनाना चांहनी आं तां जे तुं अपने पैरें पर खडोई सकें।

आओ, हासल ज्ञान दी परख करचै

3.3.5 खाल्ली थाहर भरो।

1. पैहला पुल्ल कहानी संग्रेह दे रचनाकार -----
----- होर न।
2. पैहला फुल्ल कहानी संग्रेह च कुल -----
--- कहानियां न।
3. म्हमदू पात्तर ऐ ----- कहानी दा।
4. ----- कहानी हिंदू मुसलम भाईचारे
पर अधारत कहानी ऐ।
----- बेमेल व्याह पर अधारत कहानी
ऐ।
5. -----

3.3.5 “जागत ते खरा, ब उंदे देने ई बर नेई ऐ। जे धरमै-पुन्नै गै करी ओडी तां गोपी सारी उमर कुसै दे पानी भरदा रौह्ग। दिखदी नेई भुल्लू ने बडे चांs कन्नै कुडी व्याही दित्ती ही, अज्ज नुहाडा अपना जागत एड्हा होए दा ऐ। उसी कोई पुछदा गै नेई। नाते बी गरजै दे होंदे न। अपना मतलब कड्हेआ ते बस फ्ही गल्ल बी नेई करदे। गोपी दा बी इयै हाल दिक्खना तां तेरी मरजी। केसरी ने सज्जै-खब्बै मुंडी ल्हाई। ओह कदूं मन्नन लगी ही जे रामा मुकद्दमै दा जागत उंदे व्याह

करी जा ते घरा दा नेर्ई देए। गोकल बोल्लेआ। काशी दी कुड़ी ऐ बड़ी शैल ते सील। मेरा मन उसी नूंह बनाने ई आखदा ऐ, पर ओहूदा जागत ऐ लौहका.....। ”

(क) संदर्भः

एह गद्यांश साढ़ी पाठ्य-पुस्तक ‘पैहला फुल्ल’ च शामल कहानी ‘दोहरी’ चा लैता गेदा ऐ। इस कहानी दे रचनाकार होर भगवत प्रसाद साठे होर न।

(ख) प्रसंगः

ज्ञानो दे ब्याह लेर्ई ओह जागत तुप्पना पेआ जिदे घर दोहरी देने गी होऐ। नेर्ई तां गोपी कुआरा रेही जंदा। गोकल ते केसरो दे लोआदां बी इंयै दोऐ हियां। केसरो चांहूदी ही जे जागत शैल बी होऐ, घर बी बसदा होऐ ते गोपी गी बर बी देऐ। गोकल बचारा इस्सै लेर्ई ध्याडियां त्रोड़न लगा पर कोई मेल नेर्ई बनेआ।

आओ, हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख करवै

3.3.5-. स्वेच्छा उत्तर पर गोलाधारा बनाओ।

1. पैहला फुल्ल कहानी संग्रह प्रकाशत होआ-
क). 1947 च ख). 1948 च ग). 1949 च घ) 1950 च
2. पैहला फुल्ल कहानी संग्रह दा प्रकाशक ऐ
क). डोगरी विभाग ख). डोगरी संस्था
ग). कल्वरल अकैडमी घ). साहित्य अकैडमी
3. इंदे च 'पैहला फुल्ल' कहानीं संग्रह दी कहानी नेर्ई ऐ
क). अम्मा ख). दोहरी ग). जल्लू घ). हिरख

व्याख्या: गोकल ज्ञानो लेर्ई जागत तुप्पने लेर्ई सारी-सारी ध्याड़ी भन्नदा ऐ पर कुतै कम्म निं बनदा। इक दिन केसरो उसी पुच्छदी ऐ जे कोई मेल बनेआ जां नेर्ई। केसरो उसी पुच्छदी ऐ जे

ਰਾਮਾ ਮਕਦਮੈ ਦਾ ਜਾਗਤ ਕਨੇਹਾ ਏ। ਓਹ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਜਾਗਤ ਤੋਂ ਖਰਾ ਪਰ ਤੰਦੇ ਘਰ ਦੇਨੇ ਈ ਬਰ ਨੇਈ ਏ। ਜੇਕਰ ਧਰਮੈ-ਪੁੜੀ ਗੈ ਕਰੀ ਓਡੇ ਤਾਂ ਗੋਪੀ ਸਾਰੀ ਤੁਮਰ ਕੁਸੈ ਦੇ ਕਮ਼ ਗੈ ਕਰਦਾ ਰਾਹੁਗ।

3.5 ਸਰਾਂਸ਼

ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਸਂਗੈਹ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿ ਲੇਈ ਬੜਾ ਮਹਤਵ ਰਖਦਾ ਏ। ਏਹ ਓਹ ਗੈਂ ਏ ਜਿੜੀ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਬੱਤਾ ਪਰ ਟੁਰਨੇ ਲੇਈ ਲਖਾਰਿਧੇਂ ਗੀ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਏਹ ਕਾਫਲਾ ਬੜਾ ਹੋਂਦਾ ਗੇਆ। ਇਸ ਸਂਗੈਹ ਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਪਰੋਆਰਕ ਵਿਧਾਂ-ਜਿਧਾਂ ਗੈ ਬੇਮੇਲ ਬਾਹੁ, ਦੋਹਰੀ, ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮ ਭਾਇਚਾਰੇਂ ਜਨੇਹ ਵਿਧਾਂ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਨ ਤੇ ਕੇਈ ਕਹਾਨਿਆਂ ਲੋਕ ਸ਼ੈਲੀ ਆਹਲਿਆਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ।

3.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ

ਪਰਤਕਖ	-	ਸਪਸ਼ਟ
ਸਿਆਸੀ	-	ਰਾਜਨੈਤਿਕ
ਮੁਹਾਲ	-	ਅਸਮਰ्थ
ਸਰਵਨਾਸ਼	-	ਪੂਰੀ ਤਬਾਹੀ
ਫਖਰ	-	ਗਰੰਗ

3.6 ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ

ਖਾਲ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਕਵਿਤਾ-ਅੰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵਾਖਿਆ ਕਰੋ:-

- ‘ਜਾ ਕਰਨੀਂ ਆਂ ਲਮਮਬਡਦਾਰੈ ਦਾ ਸਰਾਧ ਪਢਨ। ਨਿਤ ਤ੍ਰਿਧੇ ਦਿਨ ਇਤ ਕਚਛੇਂ ਓਹਦਾ ਰਾਜਾ ਗੈ ਆਂਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਏ। ਜਿ’ਧਾਂ ਅਥਕੈ ਅਪਨੇ ਘਰ ਕੁਸੈ ਕਮ਼ ਗੈ ਕਿਸ਼ ਨੇਈ। ਇਸੈਂ ਦਿਧਾਂ ਬਗਾਰੀਂ ਦਿੰਦੇ ਰਾਵੀਂ।’

2. “ਖਲਲਾ ਦਾ ਦੌਂ ਭਲੋਆਨ ਥੇ ਆਏ ਦੇ। ਦੋਏ ਢਾਈ ਓਡੇ, ਬੜੀ ਤੇ ਦੋਲਡਾ ਤਘਰ। ਦੋਏ ਮਾਲਿਆਂ ਤੇ ਝਨਾਮਾ ਦੇ ਰਖੇਂ ਬੀ ਬਨੀ ਗੇ ਕੋਈ ਬੀਹਾਂ”

3.7 ਉਤਤਰ ਸ੍ਰੂਚੀ

3.3.3. 1. ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ 2. 11 3. ਮਂਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ 4. ਮਂਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ 5. ਦੋਹਰੀ

3.3.6. 1. ਕ 2. ਖ 3. ਘ

3.8 ਸਂਦਰਭ ਪੁਸ਼ਟਕਾਂ

1. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਜਿਤੇਨਦ੍ਰ ਉਧਮਪੁਰੀ, ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਸਟੇਟ ਬੋਰਡ ਑ਫ ਸਕੂਲ ਏਜੂਕੇਸ਼ਨ, ਜਮ੍ਹੂ।
2. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ : ਸ਼ਿਵਨਾਥ, ਸਾਹਿਤਿ ਅਕਾਦੇਮੀ, ਨਮੀਂ ਦਿਲ੍ਲੀ।
3. ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਇਕ ਪਰਿਚੇ : ਪ੍ਰੋ. ਨੀਲਾਮ਼ਬਰ ਦੇਵ ਸ਼ਰਮਾ, ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜ਼ਿਜ਼, ਜਮ੍ਹੂ।
4. ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਅਦਬ ਦੀ ਤਿਹਾਸਕ ਪਰਚੋਲ: ਦੇਸ਼ਬਨਧੁ ਡੋਗਰਾ ‘ਨੂਤਨ’, ਅਰੁਣਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਉਧਮਪੁਰ।
5. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਅਲੋਚਨਾ, ਡੋਗਰੀ ਰਿਸਰਚ ਸੈਂਟਰ, , ਜਮ੍ਹੂ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ, ਜਮ੍ਹੂ।
6. ਡੋਗਰੀ ਸ਼ੋਧ ਅਂਕ 2015: ਡੋਗਰੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਜਮ੍ਹੂ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ, ਜਮ੍ਹੂ।
7. ਸ਼ੀਰਾਜ਼ਾ ਡੋਗਰੀ : ਸਾਹਿਤਿ-ਅਲੋਚਨਾ ਅਂਕ-5: ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜ਼ਿਜ਼, ਜਮ੍ਹੂ।
8. ਕਵਿ ਪਰਮਾਨਂਦ ਅਲਮਰਤ : ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜ਼ਿਜ਼, ਜਮ੍ਹੂ।
9. ਸਾਫ਼ਾ ਸਾਹਿਤਿ 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜ਼ਿਜ਼, ਜਮ੍ਹੂ।

ਡੋਗਰੀ ਪਦਾ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ-ਇਕ ਪਰਿਚੇ

ਰੂਪਰੇਖਾ

4.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

4.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

4.3 ਡੋਗਰੀ ਪਦਾ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ- ਇਕ ਪਰਿਚੇ

4.3.1 ਡੋਗਰੀ ਪਦਾ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਾਂ

4.3.2 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ

4.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ

4.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈ ਸੁਆਲ

4.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ

4.8 ਸਨੰਦ ਸੂਚੀ

4.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਮੁਕਤਖ ਉਦੇਸ਼ ਐ-

1. 1960 ਤਾਂ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਪਦਾ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੈ ਸਰੋਖਡ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੋਅਨਾ।
2. 1960 ਤਾਂ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਪਦਾ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਵਿਧਾਏਂ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੋਅਨਾ

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

1. ਤੁਸ ਡੋਗਰੀ ਪਦਾ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਮੁੰਡਲੇ ਦੌਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਰੀ ਸਕਗੇਓ।
2. ਤੁਸ ਡੋਗਰੀ ਪਦਾ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਮੁੰਡਲੇ ਦੌਰ ਦੇ ਰੁਝਾਨੇਂ ਕਨੈ ਪਰਿਚਤ ਹੋਈ ਜਾਹੁਗੇਓ।

4.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

ਪਾਰੇ ਵਿਦਾਰਥਿਧਾਂ! ਇਸ ਪਾਠ ਚ 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਪਦ ਸਾਹਿਤਿਆ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੋਆਈ ਗੇਦੀ ਏ। ਏਹ ਦੌਰ ਡੋਗਰੀ ਪਦ ਸਾਹਿਤਿਆ ਲੇਈ ਬੜਾ ਮਹਤਵ ਰਖਦਾ ਏ ਤੇ ਕੀ ਜੇ ਇਸ ਦੌਰ ਚ ਡੋਗਰੀ ਪਦ ਸਾਹਿਤਿਆਕਾਰੋਂ ਦੇ ਕਾਫਲੇਂ ਚ ਕੇਈ ਨਮੋਂ ਕਵਿ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਸਾਗਰੋਸਾਰ ਕੀਤਾ।

4.3. ਡੋਗਰੀ ਪਦ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ: ਇਕ ਪਰਿਚੇ

ਮਨੁਕਖੈ ਨੇ ਅਪਨੀ ਸਰਲ ਤੇ ਸਿਵੰਦੀ-ਸਾਵੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਅਪਨੇ ਭਾਵੋਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਗੀ ਕਵਿਤਾ, ਗੀਤ ਬਗੈਰਾ ਪਦ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਸੈਹੜ ਰੂਪ ਗੀ ਚੁਨੇਅਏ। ਕਵਿਤਾ ਬਗੈਰਾ ਮਨੈ ਦੇ ਭਾਵ-ਵਚਾਰੋਂ ਗੀ ਅਭਿਵਧਕਿਤ ਦੇਨੇ ਦਾ ਸੈਹੜ ਜ਼ਰਿਆ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਅਪਨੇ ਭਾਵੋਂ-ਵਚਾਰੋਂ ਗੀ ਅਭਿਵਧਕਿਤ ਦੇਨੇ ਆਸਤੈ ਕੁਸੈ ਬੀ ਚਾਲਲੀ ਦੀ ਔਖ ਨੇਈ ਔਂਦੀ। ਕਵਿਤਾ, ਗੀਤ ਵਿਚਾਰੋਂ ਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸਿਵੰਦੀ-ਸਾਵੰਦੀ ਤੇ ਸਰੋਖੜ ਰੂਪ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਰੋਜਮਰਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚ ਅਪਨੇ ਕਾਰ੍ਯ-ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਆਪਸੀ-ਵਿਵਹਾਰ ਆਸਤੈ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਆਵਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਸ ਬੋਲਚਾਲ ਦੇ ਰੂਪੈ ਥਮਾਂ ਗੈ ਲਿਖਿਤ ਰੂਪ ਵਿਕਸਤ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਡੋਗਰੀ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਚਾ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਏ। ਇਸਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬੀ ਤੱਤੀ ਗੈ ਪਰਾਨਾ ਏ ਜਿਨ੍ਹਾ ਭਾਰਤ ਦਿਹਿਂ ਦੁਇਹਿਂ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦਾ ਏ। ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਜਾਨਿਹਿਂ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਕ ਜ਼ਹਾਰ (1000) ਈ. ਥਮਾਂ ਮਨੈ ਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੈ ਇਸ ਪਛੈਕੜ ਗੀ ਧਿਾਨ ਚ ਰਖਦੇ ਹੋਈ ਮਨੈ ਚ ਇਕ ਖਤੋਲਾ ਪੈਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇ ਇਸਦਾ ਬੋਲਚਾਲ ਦਾ ਰੂਪ ਲਿਖਿਤ ਰੂਪੈ ਚ ਕੁਨੈ ਮਰਹਲੋਂ ਚਾ ਗੁਜਰੇਆ ਹੋਗ। ਇਸ ਆਸਤੈ ਡੋਗਰੀ ਪਦ ਦੇ ਵਿਕਾਸਕ੍ਰਮ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਇਸਦੇ ਪਛੈਕੜ ਚ ਜਾਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਸ਼ਿਤਤਵ ਤੇ ਬਜੂਦ ਬਾਰੈ ਅਸੋਂਗੀ ਸਾਰੋਂ ਕੋਲਾ ਪਰਾਨਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਦ ਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਿਦਵਾਨ ਅਮੀਰ ਖੁਸਰੋ ਹੁਂਦੀ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਥਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਏ ਜੇਹਡੀ ਤੱਨੈ 1317 ਈ. ਚ ਲਿਖੀ ਹੀ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਚ ਕਵਿ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦਿਹਿਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦੀ ਗਿਨਤਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਬੀ ਤਲਲੇਖ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਤੱਦੀ ਤਥਾ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਅਂਸ਼ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਏ -

ਸਿੰਧੀ ਓ ਲਾਹੋਰੀ ਓ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਓ ਛੂਗਰ

ਘੁਰ-ਸਮੁਨਦਰੀ ਓ ਤਿਲਾਂਗ ਓ ਗੂਜਰ,

ਮਲਾਬਾਰੀ ਓ ਗੌਢੀ ਓ ਬੰਗਾਲ ਓ ਅਵਧ ...

ਉਤਰੀ ਭਾਰਤ ਦਿਧੋਂ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਚ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਪਨਾ ਥਾਹਰ ਏ। ਭਾਸ਼ਾਈ-ਸੰਰਚਨਾ ਤੇ ਲਬੋ-ਲੈਹਜੇ ਚ ਜਿਥੈ ਇਸਦੀ ਅਪਨੀ ਬਨਤਰ ਏ, ਤਾਂਥੈ ਇਸ ਚ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਪਰਿਪਰਾ ਬੀ ਖਾਸੀ ਏ ਰਜ਼ੀ-ਪੁਜ਼ੀ ਏ। ਲੋਕਗੀਤ, ਲੋਕਕਥਾਂ, ਕਾਰਕਾਂ-ਬਾਰਾਂ, ਲੋਕਨਾਟਕ, ਖੁਆਨ, ਮੁਹਾਵਰੇ, ਫਲੌਹਨਿਧਾਂ ਧਾਨੀ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਗ ਨੇ'ਆ ਨੇਈ ਜਿਸਗੀ ਜਨਮਾਨਸ ਦੀ ਵਾਣੀ ਵ ਸਗਗੋਸਾਰੀ ਨੇਈ ਥਹੋਈ ਤੇ ਭਰੇ-ਪੂਰੇ ਰੂਪ ਚ ਮਠੋਏ ਦਾ ਨੇਈ । ਬਲਕੇ, ਇ'ਧਾਂ ਸੇ'ਈ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇ ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਇਸ ਸਮੂਦਾ ਪਰਿਪਰਾ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਨੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟ ਸਾਹਿਤਿ ਸ ਸਗਗੋਸਾਰੀ ਗੀ ਖਾਸਾ ਮੁਤਾਸਰ ਕੀਤਾ ਏ। ਕੁਝਥਾ, ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਤਵਜ਼ੀ ਇਸੈ ਬਕਖੀ ਰੇ'ਈ ਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਸਾਮ੍ਭ-ਸਮਾਲ, ਉਸਦੀ ਸੁਤਨਤਰਤਾ ਆਦਿ ਦਾ ਮੋਹ ਨੇਈ ਜਾਗੇਧਾ। ਵਰਨਾ ਏਹ ਗਲਲ ਕਿ'ਧਾਂ ਮੁਮਕਨ ਹੋਈ ਸਕਦੀ ਏ ਜੇ 15-16 ਮੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਈਸਵੀ ਚ 'ਬਾਬਾ ਜਿਤ੍ਤੀ ਦੀ ਕਾਰਕ' ਜਿਸ ਚ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਦੇ ਗੁਣ ਖਾਸੇ ਬਾਂਦੇ ਨ, ਲੋਕ-ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰੌਦਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਤੇ ਦਿੰਦੀ ਏ, ਪਰ ਸ਼ਿਸ਼ਟ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਨਾਂs ਉਪਰ ਦੂਰਾ-ਦੂਰਾ ਤਗਰ ਕੁਸੈ ਲੌਹਕੀ ਮੁਟਟੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨੈਈ ਹੋਂਦੇ। ਇਸਦੇ ਲੇਈ ਬੀ ਕੇਈ ਪ੍ਰਾਦੇਸ਼ਕ, ਰਾਜਨੀਤਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਬਾਗੈਰਾ ਕਾਰਣ ਜਿਮੇਦਾਰ ਹੋਈ ਸਕਦੇ ਨ। ਬਹਰਹਾਲ, ਇਥੈ ਸਾਡਾ ਮਕਸਦ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸਫਰ ਦੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਫਰ ਚ ਓਨੇ ਆਹਲੇ ਮੁਕਤ ਰੁਝਾਨੇਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨਾ ਏ।

ਜਿਤ੍ਥੂਂ ਤਗਰ ਡੋਗਰੀ ਚ ਕਵਿਤਾ-ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਜਨਮ ਦਾ ਸਮਬਨਧ ਏ ਉਪਲਬਧ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਪਰ ਕਵਿ ਦਤ੍ਤੁ (ਦੇਵੀ ਦਿੱਤਾ) ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਕਵਿ ਮਨ੍ਨੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਭਾਮੇਂ ਗਮਭੀਰ ਰੱਧ ਤੇ ਮਾਨਕਚੰਦ ਜਨੇਹ ਕਵਿਧਿਆਂ ਇਕਕੀ-ਦੁਕਕੀ ਕਵਿਤਾਂ ਦਤ੍ਤੁ ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਦਿਧਾਂ ਬੀ ਮਿਲਦਿਧਾਂ ਨ, ਪਰ ਸਾਹਿਤਿਕ ਗੁਣਵਤਾ ਦੇ ਲੇਹਾਜੋਂ ਦਤ੍ਤੁ ਦੇ 'ਕਿਲਲਿਆ ਬਤਨਾ ਛੁਡੀ ਦਿੱਤਾ' ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਕਵਿਤਾ ਆਕਖੀ ਸਕਨੇ ਆਂ। ਇਸ ਚ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੁ (ਭਾਵ) ਤੇ ਕਲਾ ਦਾ ਦੌਨੋਂ ਦਾ ਸਾਥ-ਸਾਂਧੋਗ ਏਹ ਪ੍ਰਮਾਣਤ ਕਰਦਾ ਏ ਜੇ ਕਵਿ ਦਤ੍ਤੁ ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਚ ਹੋਰ ਬੀ ਸਾਹਿਤਿ ਸਿਰਜੇਆ ਹੋਨਾ ਏ ਜੇਹੜਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚ ਲੁਪਤ ਹੋਈ ਗੇਆ ਜਾਂ ਫਹੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਤੇ ਅੜਾਨਤਾ ਦੇ ਨਹੋਰੇ ਚ ਗੁਆਚੀ ਗੇਆ। ਆਕਖਨੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਏਹ ਏ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸਫਰ ਠਾਹਰਮੀਂ ਸਦੀ ਕਥਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਂਦਾ ਲਭਦਾ ਏ ਪਰ ਇਸ ਸਫਰ ਨੇ ਅਪਨੀ ਮੁਸਲਸਲ ਰਫਤਾਰ ਬੀਹਮੀਂ ਸਦੀ ਚ ਫਗਡੀ ਤੇ ਤਾਂਬੀ ਅਜਾਦੀ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਲੈਹਰ ਚ 1940 ਦੇ ਦ੍ਰਹਾਕੇ ਚ ਜਦੂਂ ਦੀਨੂੰਮਾਈ ਪੰਤ, ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼੍ਵੀ, ਕਿਸ਼ਨ ਸਮੈਲਪੁਰੀ, ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ, ਪਰਮਾਨੰਦ ਅਲਮਸਤ, ਠਾ. ਰਘੁਨਾਥ ਸਿੰਹ ਸਮਾਲ, ਸ਼ਮਭੁਨਾਥ ਸ਼ਰਮਾ, ਕੇਹੜਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ, ਧਨ ਸ਼ਰਮਾ ਵਗੈਰਾ ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਜਮ੍ਮੂ ਪਾਸੋਆ ਕੀਤੀ ਜਾਨੇ ਆਹਲਿਧਿਆਂ ਗੋਥਿਧਿਆਂ ਤੇ ਮਈਹੜੇਂ ਚ ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਧਰਤੀ

ਦਾ ਤ੍ਰਣ ਚਕਾਨੇ ਦੇ ਜੋਸ਼-ਜੜ੍ਹੇ ਕਨੈ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਿਰਜਨਾ ਦੀ ਕਤ ਫਗੜੀ। ਤਾਂ ਆਂ ਇਨ੍ਦੇ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲੇ ਬੀਹ੍ਮਿਂ ਸਦੀ ਈ੦ ਦੇ ਰਖ ਚ ਪੰਡਤ ਹਰਦਤ ਹੋਰੋਂ ਬੀ ਡੋਗਰੀ ਚ ਕਵਿਤਾ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਬ, ਉਨ੍ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਲੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਮੜਾਟੇ ਇਕ ਕੱਡੀ ਦਾ ਕਮ ਕਰਦੀ ਏ। ਉਨ੍ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਭਾਵ-ਭੂਮਿ ਸਮਾਜ-ਸੁਧਾਰ, ਅਤੀਤ ਦਾ ਗੁਣ-ਗਾਨ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਜਨੇਹ ਵਿਸ਼ੇਂ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਏ। 1960 ਈ੦ ਤਗਰ ਪੁਜਦੇ-ਪੁਜਦੇ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਨੇ ਅਪਨੀ ਘਸੂਤਡਿਂਧੇਂ ਆਹ੍ਲੀ ਬਰੇਸ ਕਵੂੰ ਲੈਤੀ ਹੀ ਤੇ ਪੈਰੋਂ ਪਰ ਖਡਾਨੇ ਦੇ ਆਸਾਰ ਬਾਂਦੇ ਹੋਨ ਲਗੀ ਪੇ ਹੋ। ਇਸ ਦਰਾਨ ਪਦਮਾ ਨਾਂਡ ਦੀ ਇਕ ਕਵਿਤੀ ਬੀ ਇਨ੍ਹੇ ਕਵਿਧੇਂ ਦੇ ਕਾਫਲੇ ਚ ਰਲੀ ਪੈਈ।

1960 ਈ੦ ਤਗਰ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਜੇਕਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਾਹੜੈ ਚ ਬੰਡਨਾ ਹੋਆ ਤਾਂ ਇਸਗੀ ਮੁਕਖ ਦ'ਊ ਹਿੱਸੇਂ ਚ ਬੰਡੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ। (i) ਸੁਣਲੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ, ਜਿਸ ਚ ਕਵਿ ਦਤ੍ਤੁ ਸ਼ਾ ਲੇਇਥੈ ਕਵਿ ਰਾਮਧਨ ਤਗਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਰਕਖੇਆ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ ਤੇ (ii) ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ, ਜੇਹੜੀ ਪੰਡਤ ਹਰਦਤ ਹੁੰਦੇ ਕਥਾ ਲੈਯੇ 1960 ਬਾਰੇ ਤਗਰ ਬਟਕੀਲੀ, ਕੰਡਿਆਲੀ, ਰਕਕਡ ਤੇ ਤਾਂਬਾ-ਖਡਕਬੀ ਥਾਹਰੋਂ ਚਾ ਲੰਘਦੇ ਹੋਈ ਪੜਾਰੀ ਬੱਤਾ ਪੈਨ ਲਗਦੀ ਏ। ਇਹ ਗਲਲ ਬਕਖਰੀ ਏ ਜੇ ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਬਾਨੀ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਨਤ ਹੋਰੇ ਗੀ ਸਨੋਆ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਕੀਜੇ ਦੀਨੂਭਾਈ ਪਨਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨੇ ਗੈ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਆਧੁਨਿਕ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਸੋਡ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਨੈ ਜਨ-ਜਨ ਤਗਰ ਪਜਾਯਾ। ਡੋਗਰੀ ਚ ਕਵਿਤਾ-ਸਿਰਜਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਅਸਲ ਚ ਦੀਨੂਭਾਈ ਪਨਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਸ਼ੈਹਰ ਪੈਹਲੋ-ਪੈਹਲ ਗੇ' ਥਮਾਂ ਗੈ ਹੋਈ ਤੇ ਇਸ ਸਿਰਜਨ-ਧਾਰਾ ਬੀ ਮੁਸਲਸਲ ਰਵਾਨੀ ਬੀ ਦੀਨੂਭਾਈ ਪਨਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਕਥਾਂ ਗੈ ਥਹੋਂਦੀ ਲਭਦੀ ਏ ਵਰਨਾ ਇਸ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲੇ ਕੋਈ-ਕੋਈ ਟਾਮਾਂ-ਟਾਮਾਂ ਦਿਯਾ ਗੈ ਬਲਦਾ ਲਭਦਾ ਏ। 1960 ਈ੦ ਤਗਰ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਰੁੜਾਨੇਂ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਚੈ ਤਾਂ ਪੈਹਲੇ ਸੁਣਲੀ ਕਵਿਤਾ ਪਰ ਨਜਰਸਾਨੀ ਕਰਨੀ ਪੈਗ। ਕੀ ਜੇ ਸੁਣਲੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਤੌਰਾ ਪਰ ਸਾਡੇ ਕਥ ਕੋਈ ਮਤਾ ਸਰਮਾਯਾ ਨੇਈ, ਕਵਿ ਦਤ੍ਤੁ, ਲਕਖੁ, ਗੱਗਾਰਾਮ, ਰਾਮਧਨ ਗੈ ਮੁਕਖ ਤੌਰਾ ਪਰ ਸੁਣਲੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਰੂਪ-ਸਰੂਪ ਦੇਨੇ ਆਹਲੇ ਨ, ਦੂਆ ਇਨ੍ਹੇ ਕਵਿਧੇਂ ਦਿਯਾਂ ਰਚਨਾਂ ਬੀ ਅਪਨੀ ਪੂਰੀ ਮਾਤਰਾ ਚ ਉਪਲਬਧ ਨੇਈ ਹੋਈ ਸਕਿਯਾਂ, ਇਸ ਕਾਰਿਥੈ ਜੋ ਕਿਸ ਸੁਣਲੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਨਾਂਡ ਉਪਰ ਉਪਲਬਧ ਏ, ਉਸ ਚ ਮੁਕਖ ਤੌਰਾ ਪਰ ਜਨ-ਸਾਧਾਰਣ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਗੈ ਮਿਲਦੀ ਏ। ਦਤ੍ਤੁ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਜਿਤਥੈ ਏਕ ਇਕ ਪਾਸ੍ਸੈ ਡੋਗਰਾ ਸਮਾਜ ਚ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਾਬੰਦ ਜੀਵਨ- ਜਿਤਥੈ ਚੁਪਚਪੀਤੇ ਅਪਨੀ ਬੱਤਾ ਟੁਰਨੇ ਆਹਲੋਂ ਗੀ ਬੀ ਲੋਕ ਤੋਹਮਤਾਂ ਲਾਂਦੇ ਨ- ਦਾ ਬਖੂਬੀ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ, ਤਾਂਥੈ ਨਮੀਂ ਬਾਹਤਾ ਗਿਤੈ ਸਰਸ੍ਥੂ ਤੇ ਨਨਾਨੂ ਦੇ ਕਰਖਤ ਬਿਹਾਰ ਗੀ ਬੀ ਮਾਰ੍ਮਕ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਬਿਧਾਨ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ-

बुरा बो लोक इस गंगथा दा,
 अनदोसिया गी दोस दिन्दा ऐ जानी।
 कियां कुसै कन्नै हरसना बोलना,
 कियां कुसै कन्नै गल्ल गलानी
 सिक्ख देआं मिगी देवी दित्ता।

हून सरस-ननान असें कियां समझ

तुआ'ई कवि गंगाराम दी कविता 'कंडिया दा बरसना' बी कंडी देसै च छोड़यै गेदी कुसै लाड़ी दे औंखें ते कश्टें भरोचे जीवनै गी तर्जमानी दिन्दी ऐ, जित्थै उसगी ढिङ्गु भरने खातर सवेल्ला बड़े न्हेरे उट्ठियै दिनचर्या शुरू करनी पौदी ऐ: बाजरे दी राखी शा लैइयै माल डंगरे दी पालमां, दूर ढकियां ढलियै पानी आहनना, माल बच्छे गी बी पलाना, चक्की पीहनी ते चरखा बी कत्तने पौंदा ऐ। आखर अक्की-पक्की उसदा एह गालाना 'सभने थों कच्चा लोको कंडिया दा बरसना' इस गल्ला दी पुश्टी करदा ऐ जे कंडी दा जीवन अत्त मुश्कल जीवन। कविता दियां सतरां इस चाल्ली न :-

बाजरे दी राखी करी, डंगर डराई करी,
 चिड़ियां, उड़ाई करी कियां- कियां कत्तना ?
 कोह जाई पानी भरी, पत्थरें च पैर भन्नी,
 ढकिया दा दुख्ख भैनें कुसी जाई दसना ?
 बच्छुएं-बच्छरेटें गी पानी पलेआना रोज,
 अद्वी राती उट्ठी करी, चक्किया गी घरसना।
 इक्के गल्ल सच्चै दी सेह लाड़िया गलाई दित्ती,
 सभने थों कच्चा लोको कंडिया दा बरसना ॥

ਕਵਿ ਰਾਮਧਨ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਚਂਦੈ ਦੀ ਚਾਨਦਨੀ ਚਂਦੈ ਕਨੈ' ਚ ਭਾਮੋਂ ਦੁਨਿਆਂ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਬਾਰੇ ਤਜਰਬੋਂ ਦੀ ਸਮਗਰਤਾ ਲਭਦੀ ਬ ਫਹੀ ਬੀ ਕੁਸੈ ਲਾਡੀ-ਕੁਡੀ ਦੇ ਔਕਡੋਂ ਭਰੋਚੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਮਤਾ ਸਰੋਖਡ , ਜਿਤੈ ਓਹ ਤੂਤੋਂ ਤੇ ਧਮਮਨੋਂ ਦੇ ਪਤਤਰੋਂ ਗੀ ਢੋਈ-ਢੋਈ ਅਤਿ ਹਵੂਟੀ ਗੇਦੀ ਏ :-

ਸਾਡਾ ਤੇ ਕਮਮ ਹਾ ਕਤਨਾ ਪਿੰਜਨਾ

ਕਨੈ ਹਾ ਤੁਮਖਨੇ- ਤਮਖਨੇ ਦਾ,

ਤੁਵੂਟੀ ਗੇਈ ਅਊ ਭਾਰ ਚੁਕਿਕਿਧੈ

ਪਤਤਰਾ ਤੂਤੋਂ ਤੇ ਧਮਮਨੋਂ ਦਾ ।

ਕੋਹੜੇ ਬਸ ਪਾਈ ਆਂ ਮਹਾਡੇਆ ਠੌਗਰਾ

ਦਰਸ਼ੋ ਹਾਂ ਰਾਹ ਜੀ ਥਾਮਨੇ ਦਾ ।

ਦੂਈ ਬਕਖੀ ਨੁਹਾਡੀ ਸਸ਼ ਇੜੀ ਤੇਜ-ਤਰਾਰ ਤੇ ਚਤਤਰ ਜਨਾਨੀ ਏ ਜੇ ਜਾਗਤੈ ਗੀ ਲਾਡੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ
ਬਕਹਾਇਥੈ ਉਸਗੀ ਕਡ਼ਡੀ ਲਾਨੇ ਆਸਤੈ ਉਕਸਾਂਦੀ - ਭਡ਼ਕਾਂਦੀ ਏ :-

ਦਿਕਖੀ ਲੈ ਜਾਗਤਾ ! ਗਭਰੁਆ ! ਆਪੂਂ ਤੂਂ

ਲਾਡਿਆ ਗਲਲਾਂ ਗਲਾਂਦਿਆ ਗੀ !

ਅਊ ਹੋਰ ਜਾਗਤਾ ਬਧਾਹ ਰਚਾਨਿਆਂ !

ਫੂਕੀ ਦੇ ਏਹਦੀ ਪਰਾਂਦਿਆ ਗੀ ।

ਘਰੈ ਦੇ ਕਮਮੈ ਗੀ ਹਤਥਾ ਨਿੰ ਲਾਂਦੀ ਏ,

ਲਾਈ ਬੌਂਹਦੀ ਹਤਥਾ ਚਾਂਦਿਆ ਗੀ ॥

ਘਰੈ ਗੀ ਆਮਾਂ ਲਡਾਈ ਪੇਈ ਜਂਦੀ,

ਗਲ ਬ ਸੁਕਕੀ ਗੇਆ ਖਂਧੈ ਕਨੈ ।

ਇਸ ਚਾਲੀ ਮੁੰਡਲੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਇਕ ਖਾਸ ਰੁਝਾਨ ਜੇਹੜਾ ਸਾਮਨੇ ਆਯਾ ਐ ਓਹ ਐ ਢੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਨਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੇ ਖਾਸ ਕਿਹੜੀ ਬਾਹਰਾਂ ਲੇਈ ਸੌਹਾਰਿਧਿਆਂ ਦਾ ਕਰਖ਼ਜ਼ ਬਿਹਾਰ, ਜਿਸਦੀ ਮਤੀ ਹਵਾ ਤਗਰ ਜਿਮਮੇਦਾਰ ਸਰਸ ਐ ਜੋ ਫਹੀ ਨਨਾਨ ।

ਕਵਿ ਲਕਖੂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਕੋਈ ਟਕਸੋਹਦਾ ਰੁਝਾਨ ਨਜ਼ਰੀ ਨਈ ਔਦਾ । ਗਿਨੀ ਸੁਨੀ ਦਿਯਾਂ ਕਿਸ਼ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਨ ਜਿ'ਨਦੇ ਚਾ 'ਫਹੀਮ' ਤੇ 'ਅਦ ਚੁਪਡੇ ਭਠੋਰੇ,' ਆਹਲੀ ਬੁਝਾਰਤ ਗੀ ਛੋਡਿਥੈ ਬਾਕੀ ਦਿਧੇ ਬੁਝਾਰਤੋਂ ਚ ਜੇ ਕਿਸ਼ ਸਾਮਨੇ ਲਬਾ ਤਤ੍ਤਵੈ ਗੀ ਤੁਕਬਂਦੀ ਚ ਆਕਖੀ ਓਡੇਆ । 'ਅਦ ਚੁਪਡੇ ਭਠੋਰੇ' ਆਹਲੀ ਬੁਝਾਰਤ ਚ ਬੀ ਨਾਰੀ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਸੁਆਤਮ ਦੀ ਝਲਕ ਮਿਲਦੀ ਐ

ਦਕਖਨ ਦੇਸ ਬਦਲੀ ਚਢੀ ਐ

ਫਾਡੇਂ ਦੇਸਾ ਬਰਸਨਾ।

ਉਚਚੋਂ- ਉਚਚੋਂ ਬਾਰੀ ਗੇਈ ਐ

ਨੀਮਾ ਰੇ'ਈ ਗੇਆ ਸਕਖਨਾ।

ਏਹ ਬੁਝਾਰਤ ਲਕਖੂ ਆਕਖੀ,

ਪਕਖੋ ਗੀ ਤੁਸੋਂ ਦੁਸ਼ਨਾ ॥

ਅਰਥਾਤ ਪਤਿ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜਰੀ ਚ ਪਤਿ ਦੇ ਮਿਤਰੈ ਗੀ ਜੇਹੜੇ ਭਠੋਰੇ ਖਲਾਏ ਹੋ ਓਹ ਸੁਕਕੇ-ਗਿਲਲੇ ਗੈ ਹੋ ਪੂਰੀ ਚਾਲੀ ਚੁਪਡੇ ਦੇ ਨੇਈ ਹੋ ।

ਏਹਦੇ ਇਲਾਵਾ ਲਕਖੂ ਦਿਧਾਂ ਦੋ ਕਵਿਤਾਂ ਬੀ ਉਪਲਬਧ ਨ ਜਿ'ਨਦੇ ਚ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਮਨੁਕਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਰੇਸ ਗੀ ਦਾਹਾਂਕੇ ਚ ਬੰਡਿਥੈ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਦਾਹਾਕੇ ਚ ਤਮਰ ਦੇ ਅਸਰ ਗੀ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਐ-ਜਿਤਥੈ ਬਾਲਪੁਨੇ ਚ ਲਾਨੇ-ਖਾਨੇ ਦਾ ਚਾਡ, ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਜੋਸ਼-ਜਜਬੇ ਚ ਰੋਹੜ-ਦਾਬ ਤੇ ਗਰੂਰ ਤੇ ਅਧਕਡੀ ਬਰੇਸੈ ਚ ਤੀਰਥ-ਨਤ ਤੇ ਧਰਮ-ਕਰਮ ਬਕਖੀ ਪ੍ਰਵੂਤਿ ਤੇ ਫਹੀ ਬਢੇਪੇ ਚ ਘਸੀਟਾ ਮਾਰਿਥੈ ਦਿਨ ਕਵੂਨੇ ਦੀ ਗਲਲ ਆਕਖੀ ਗੇਦੀ ਐ । ਜਿ'ਧਾਂ :-

ਦੋ ਦਾਹੇ ਬੀਹ, ਮਂਗੈ ਖੰਡ-ਧੀ

ਤੈ ਦਾਹੇ ਤ੍ਰੀਹ, ਗਿ'ਜ਼ੈ ਜਿ'ਧਾਂ ਸੀਂਹ

x x x x

ਛੇ ਦਾਹੇ ਸਟੂ ਅੰਦਰ ਡਾਈ ਖਵੂ।

x x x x

ਨੌ ਦਾਹੇ ਨਥੇ, ਦਨਦ ਕਰੀਡਾਂ ਚਲਲੈ ॥

ਦੂਈ ਕਵਿਤਾ ਚ ਇਸ ਉਪਮਹਾਦੀਪ ਦੇ ਬਡਡੇ-2 ਸ਼ੈਹਰੋਂ, ਮਾਨਤ-ਸਮਾਂਤਡੇ ਫਲੋਂ-ਫਰੂਟੋਂ ਤੇ ਬਾਜੇ-ਬਜੈਜ਼ਤਰੋਂ ਗੀ ਬੀ ਸਜ਼ਜ਼ਨੋਂ ਦੇ ਬਿਜਨ ਬੇ-ਅਰਥ ਗਲਾਏ ਦਾ ਏ।

ਮੁੰਢਲੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਮਾਯਾਦਾਸ, ਰਘਬੀਰਦਾਸ, ਸ਼ਿਵਰਾਮ, ਰੁਦ੍ਰਦਤਤ ਆਦਿ ਕਿਥ ਹੋਰਨੋਂ ਕਵਿਯੋਂ ਦਿਯਾਂ ਬੀ ਇਕਕੀ-ਦੁਕਕੀ ਰਚਨਾਂ ਲਭਿਧਾਂ ਨ, ਬ ਇਨੋਂ ਸਭਨੋਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਭਗਤੀ-ਭਾਵਨਾ ਧਾਨੀ ਕ੃਷ਣ ਭਗਤੀ, ਉਸਦੀ ਬਾਲਲੀਲਾ, ਰਾਮਭਗਤੀ ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਗੀ ਸਫਲ ਬਨਾਨੇ ਲੇਈ ਆਤਮਾ ਗੀ ਸ਼ਵਚਛ ਰਕਖਨੇ ਤੇ ਨੇਕ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਮੁਖ ਏ।

ਮਾਯਾਦਾਸ ਤੇ ਰਘਬੀਰਦਾਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਕ੍ਰਮਸ਼: ਕ੃਷ਣ ਦੇ ਬਾਲ-ਨਟਖਟੀ ਰੂਪ ਤੇ ਕ੃਷ਣ ਦੀ ਵਿਰਹ ਦੀ ਤਡ਼ਪ ਪ੍ਰਗਟੋਈ ਦੀ ਏ।

ਨਟਖਟੀ ਬਾਲ ਰੂਪ:

ਪਂਜਸਤ ਨਾਰਿਧਾਂ, ਜਸ਼ੋਦੇ ਜਾਈ ਪੁਕਾਰਿਧਾਂ।

ਕਾਹਨ ਕਰਦਾ ਖੁਆਰਿਧਾਂ, ਨੇਈ ਪਨਦ ਪੈਹਨ ਦਿੰਦਾ ਏ।

ਵਿਰਹ ਦੀ ਤਡ਼ਪ:

ਸ਼ਾਮ ਬਾੜ੍ਹੂ ਸ਼ੈਲ ਮਿਕੀ ਲਗੈ ਨੇਈ ਬਿਨਦਰਾਬਨ,

ਜਮਨਾ ਦਾ ਨੀਰ ਮਹਾਡੇ ਮਨੈ ਗੀ ਜਲਾਂਦਾ ਓ।

ਤੁਆਈ ਸ਼ਿਵਰਾਮ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਮ੍ਹੇਸਾਂ ਦੀ ਧਾਰੀ ਉਸ ਵਰਦਾਤੀ ਮਾਤਾ ਪਾਰਵਤੀ ਦੀ ਸਤ੍ਤਾਤਿ ਗਾਈ ਗੇਦੀ ਏ:-

ਜਿ'ਨੇ ਸੇਵੀ ਮਾਈ, ਪਾਈ ਤਿਨੋਂ ਸਥ ਰਿਦ਼-ਸਿਦ਼,

ਤਿ'ਨੇਂ ਆਵਤੀ ਬਢਾਈ ਸਨੋਂ ਦੇਵਤੋਂ ਸਰੇਸੈ ਦੀ ।

x x x x

ਕਰਨਾਂ ਕੈਂਹ ਚਿੰਤਾ 'ਸਿਵਰਾਮ' ਤੂਂ ਮਨੋਂ ਬਿਚ,
ਕਟਟਗ ਕਲੇਸ ਤੇਰੇ ਪਾਰੀ ਓ ਮਹੇਸੈ ਦੀ ।

x x x x

ਕਵਿ ਗਮ੍ਭੀਰ ਰਾਧ ਤੇ ਰਘੁਬੀਰਦਾਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਮਨੁਕਖ-ਜੀਵਨ ਗੀ ਸਾਰਥਕ ਬਨਾਨੇ ਦਾ ਸਨੇਹਾ ਬੀ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਗਮ੍ਭੀਰ ਰਾਧ ਦਾ ਭਾਵ ਏ ਜੇ ਤੀਰਥ-ਬੌਲਿਧੇਂ ਚ ਨਹੀਂਨੇ ਕਨੈ ਮਨ ਤੇ ਨੀਤ ਸਾਫ ਨੇਈ ਹੋਂਦੇ ਬਲਕੇ ਜੇਕਰ ਆਦਮੀ ਅਪਨੀ ਗੈ ਆਤਮਾ ਗੀ ਸ਼ਵਚਛ ਰਕਖੈ ਤੇ ਇਸ਼ਾਈ ਸ਼ਵਚਛਤਾ ਚ ਗੋਤਾ ਲਾਇਥੈ ਮਨੈ ਦੀ ਮੈਲ ਤੁਆਰੈ ਤਾਂ ਗੈ ਕਲਿਆਣ ਹੋਈ ਸਕਦਾ ਏ। ਭਵਾਹੀ ਬੋਲਲੀ ਚ ਇੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਇਸ ਚਾਲੀ ਨ:-

ਚਮ੍ਮੇ ਮਿਤਿ ਲੇਈ-ਲੇਈ -ਘਰੋਤਾ ਕੋਲਹੇਰੇ ਲੇਈ ।
ਏਨਤਰਯੋ ਨ ਮੈਲ ਨਿਸ਼ਿਦਾ, ਬੇਰਿਏਂ ਨਹਾਨੇ ਸੀ
ਆਤਮਾਂ ਤੂਂ ਨਦੀ ਜਾਨ, ਏਮ੍ਮੇ ਸਾਂ ਤੂਂ ਕਰ ਅਸ਼ਨਾਨ
ਮੋਲੋ ਤੇਰੂ ਤਾਂ ਕਲਿਆਣ ॥

1960 ਈ0 ਤਾਂਗਰ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰੁਝਾਨੇਂ ਦੀ ਦਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਅਧਿਧਿਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਤਾਂ ਇਸ ਚ ਕਵਿ-ਲਖਾਰਿਧੇਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਸੋਚ ਬਖਖ-ਬਖਖ ਸਮੇਂ ਪਰ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਭਾਵੋਂ ਦੀ ਅਭਿਵਿਕਿਤ ਕਰਦੀ ਲਭਦੀ ਏ। ਕੁਤੈ ਦੇਖੀ ਦੀ ਖੂਬਸੂਤੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਗੌਹ-ਫਖਰ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਦੇ ਨ ਤੇ ਕੁਤੈ ਸਮਾਜੀ ਰੁਧਿਧੇਂ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨਪਥੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਗੀ ਟਨਕੋਰ ਬੀ ਕਰਦੇ ਨ। ਕੁਤੈ ਸਰਮਾਧਾਦਾਰੀ ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦਾ ਪਦਾਫਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਇਸ ਦੂਸ਼ਤ ਬਾਤਾਵਰਣ ਗੀ ਮਟਾਨੇ ਲੇਈ ਵਿਦ੍ਰੋਹੀ ਸੁਰ ਜਗਾਂਦੇ ਨ ਤੇ ਕੁਤੈ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਗੀ ਅਪਨਾਂਦੇ ਹੋਈ ਅਗੜਾ ਬਧਨੇ ਦਾ ਸਥਕ ਸਖਾਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਚਾਲੀ ਦਿਕਖਨੇ ਚ ਔਦਾ ਏ ਜੇ ਜੈਸਾ ਸਮਾਂ ਹੋਂਦਾ ਏ ਲਖਾਰੀ ਲੋਕ ਉਸ ਸਮਾਂ ਦੇ ਤਕਾਜੋਂ ਗੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋਈ ਕਲਮ ਕਥਾ ਤਲਵਾਰ ਦਾ ਕਮਮ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਮੁਖਤਸਰ ਏਹ ਜੇ ਇਸ ਦੌਰ ਦੀ ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਚ

ਕੇਈ ਚਾਲੀ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਲਭਦੇ ਨ, ਜਿਂਦੇ ਚ ਦੇਸ਼-ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ-ਪ੍ਰੇਮ, ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਫਕੱਫਕੀ, ਸਥਾਸੀ ਵਾਂਗ, ਨਾਕਸ ਢਾਂਚੇ ਗੀ ਬਦਲਨੇ ਲੇਈ ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਦਾ ਭਾਵ, ਧਰਮ-ਕਰਮ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੇਖਨਵਾਦ, ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦ, ਸਮਾਜੀ ਪਖਿੰਡੇ ਪਰ ਵਾਂਗ, ਸ਼ਡਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਟਕੋਹਦੇ ਨ ।

देशप्रेम ते प्रकृति प्रेम

ਦਰ ਅਸਲ ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਮਾਂ ਮਾਤ੍ਰਮਾਤ੍ਰਾ ਤੇ ਮਾਤ੍ਰਮਾਤ੍ਰਾ ਦੀ ਮਾਨ-ਮਹਤਾ ਪਨਛਾਨਨੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹਾ। ਇਸਕਾਰੀ ਦੀ ਇਸ ਦੌਰ ਦੇ ਕਵਿਧਿਆਂ ਦੇਸ਼ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਜੋਸ਼-ਜਜ਼ਬੇ ਚ ਕੇਈ ਗੀਤ ਤੇ ਕਵਿਤਾਂ ਤੁਹਾਨੀ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਚ ਲਿਖਿਆਂ। ਲਗਭਗ ਹਰ ਕਵਿ ਦੀ ਰਚਨਾ ਚ ਢੁਗਗਰ ਆਸਤੈ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੱਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਮੇਰੇ ਦੇਸੈ ਦਾ ਸ਼ਲੈਪਾ ਮੇਰੀ ਅਕਖੀ ਕਨੈ ਦਿਕਖ' ਚ ਅਪਨੀ ਨਜ਼ਰੀ ਚ ਅਪਨੇ ਦੇਸੈ ਗੀ ਅਨੋਖਾ ਤੇ ਸ਼ੈਲ ਕੋਲਾ ਸ਼ੈਲ ਆਕਖੇ ਦਾ ਏ ਤੇ ਢੁਗਗਰ ਦਾ ਹਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਗੁਣਗਾਨ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਕਤ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕਮੀ ਤੇ ਅਸਮਰਥਤਾ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਦ ਏ :-

ਜਨਮੈ ਦੀ ਭੂਮਿ ਏਹੁ ਮੇਰੀ ਪਾਰੀ ਮਾਂ

कुस मुहै कन्नै न्हाडे लक्खां जरस्स गां ?

आदरै दे भाव कि'यां अक्खरें गनां ?

ਕਿਧੁਂ ਤੁਕੀ ਦਰਸਾਂ ਕੇਹੁ ਏ ਮੇਰੇ ਮਨਾ ਬਿਚਾ ?

ਮੇਰੇ ਦੇਸੈ ਦ ਸ਼ਲੈਪਾ ਮੇਰੀ ਅਕਖਿਂ ਕਨੈ ਦਿਕਖ !

किशन स्मैलपुरी ने अपने इस डुगगर देसै गी 'सुरग' ते 'त्रैलोकी थमां न्यारा' आक्रिखयै इसदी प्रकृति, इसदे वीर-ब्हादरें, तीर्थ-थाहरें आदि इक-इक खूबी दा बखूबी व्यान कीते दा ऐ :-

एह देस ई रिखियें मुनियें द

ਏਹੁ ਦੇਸ ਈ ਗਿਆਨੀ ਗੁਨਿਧੇਂ ਦੀ

एहू देस इक तीर्थ भारा ई

ਏਹ ਸਾਡੀ ਮੁਕਿਤ ਦ ਦ੍ਰਾਰਾ ਈ

ਜੋਤ ਇਸਦੇ ਅਗੋਂ ਜਗਾਈ ਅਡੇਆ।

ਸੁਰਗੈ ਦੀ ਗਲਲ ਨੇਈ ਲਾ ਅਡੇਆ।

ਦੇਸ਼ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਦੇਸ਼ਹਿਤ ਦੇ ਇੱਕੋ ਜਿੱਥੇ ਕਨੈ ਪਿੱਛਤ ਹਰਦਤ ਹੋਰੋਂ ਭੋਗਰਾ ਦੇਸ ਗੀ ਜਾਗਰਤ ਹੋਨੇ ਲੇਈ ਪ੍ਰੇਰੇਤ ਦਾ ਏ :-

ਕਿ'ਧਾਂ ਗਜਾਰਾ ਤੇਰਾ ਹੋਗ ? ਓ ਭੋਗਰੇਆ ਦੇਸਾ !

ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਸੁਤੇ ਦੇ ਜਾਗੇ, ਜਾਗੇਆ ਸਾਰਾ ਜਹਾਨ,

ਤੂਂ ਸਗੁਆਂ ਅਗੋਂ ਕੋਲਾ ਬੀ ਦਿੱਤੀ ਲਮ੍ਮੀ ਤਾਨ,

ਸੌਨੇ ਦ ਨੇਝਧਾਂ ਬੇਲਲਾ ਉਠਿਧੈ ਜਾ ਅਕਖੀਂ ਖੋਹੜਲ ।

ਠਾਂ ਰਧੁਨਾਥ ਸਮਾਲ ਹੁਂਦੀ 'ਭੋਗਰਾ ਦੇਸ ਜਗਾਈ ਜਾਧਾਂ' ਕਵਿਤਾ ਚ ਢੁਗਗਰ ਕਨੈ ਤੁਨਦਾ ਹਿਰਖ ਸਨਹਾਕਡੇ ਰੂਪਾ ਚ ਸਾਮਨੈ ਔਦਾ ਏ :-

ਮਾਵ ਬੀ, ਮੇਸ ਬੀ, ਦੇਸ ਬੀ ਰਾਂਗਡਾ।

ਜਮ੍ਮੁਆਂ, ਮੀਰਪੁਰ, ਨੂਰਪੁਰ ਕਾਂਗਡਾ,

ਸੋਹੇ ਦੀ ਬਾਰ ਬਸੋਏ ਦਾ ਭਾਂਗਡਾ।

ਇਕ ਲਗਾ ਸਚਾਈ ਦਾ ਲਾਈ ਜਾਧਾਂ।

ਤੇ ਭੋਗਰਾ ਦੇਸ ਜਗਾਈ ਜਾਧਾਂ॥

ਕਵਿ ਪਰਮਾਨਨਦ ਅਲਮਸਤ ਨੇ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਪਛਾਡੀ ਇਲਾਕੇ ਚ ਨਰੋਈ ਫਿਜਾ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦਿਧੇ ਅਨਮੋਲ ਨੇਮਤੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਪਛਾਡੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਗੀ ਸਭਨੋਂ ਥਮਾਂ ਚੰਗਾ ਆਕਖੇ ਦਾ ਏ :-

ਪਛਾਡੇ ਦਾ ਬਰਸਨਾ ਚੰਗਾ ਓ ਮਿਤਰਾ

ਪਛਾਡੇ ਦਾ ਬਰਸਨਾ ਚੰਗਾ !

ਛਰ-ਛਰਾਂਦੇ ਨਾਡੂ ਜੇ ਬਗਦੇ,

ଘਰਾ ਵ ਬਗਦੀ ਗੱਗਾ ਓ ਮਿਤਰਾ॥

ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਇਸ ਦੌਰ ਦੇ ਹੋਰ ਬੀ ਮਤੇ ਸਾਰੇ ਕਵਿਧਿਕ ਕੁਸਾਈ ਨਾਂ ਕੁਸਾਈ ਰੂਪੈ ਚ ਦੇਸ਼ਪ੍ਰੇਸ ਤੇ ਖਾਸ ਕਹਿਯੈ
ਡੁਗਗਰ ਦੇਸੈ ਕਨੈ ਅਪਨੇ ਹਿਰਖੈ ਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।

ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਫਕੋਫਕੀ

ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਤੁਲਨਾਨੇ ਦਾ ਏਹੁ ਸਮਾਂ ਜਿਤਧੈ ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸੰਖੂਤਿ ਦਾ ਮਾਨ
ਮੁੱਲ ਪਛਾਨਨੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹਾ ਤਥੈ ਦੁੱਈ ਭੇਟਾ ਸਿਧਾਸੀ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਖੌਹਦਲ ਗੀ ਲਲਕਾਰਨੇ ਦਾ ਕਦਮ
ਬੀ ਬੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਾ। ਇਸਕਾਰੀ ਸਾਡੇ ਤੁਲਨੇ ਦੇ ਕਵਿਧਿਕ ਸਾਮਨਤ ਸ਼ਾਹੀ ਤੇ ਸਾਮਰਾਜਿਕ ਖਲਾਫ ਬੀ
ਆਵਾਜ ਕੁਕਕੀ ਤੇ ਜਨਤਾ ਗੀ ਸੋਹ੍ਗੇ ਕੀਤਾ।

ਕਵਿ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਨਤ ਨੇ 'ਮਰਨੇ ਕੋਲਾ ਬੀ ਮਨਦਾ ਲੋਕੋ ਜੀਨਾ ਇਸ ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ' ਕਵਿਤਾ ਰਾਏਂ ਲੋਕੋਂ ਗੀ
ਗੁਲਾਮੀ, ਬੇਖਬਰੀ, ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰੇਂ ਦੀ ਕੈਦ ਕਥਾ ਮੁਕਤ ਹੋਇਥੈ ਆਜਾਦ ਵਾਤਾਵਰਣ ਚ ਸਾਹੁ ਲੈਨੇ
ਲੋਈ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕੀਤਾ।

ਪਰਦੇਸੋਂ ਦੇ ਕੁਤੇ ਭਰੀ-ਭਰੀ ਢਿੜੂ,

ਮਲਾਇਆਂ ਖੰਦੇ ਓ।

ਸਾਡੇ-ਭਾ ਦਾ ਨਹੋਰ ਫਟੀ ਗੇਆ,

ਮੁਕਖੇ ਮਰ੍ਦੇ ਬੰਦੇ ਓ ।

x x x x

ਜਿਸਨੇ ਕਦੋਂ ਬੁਆਲ ਨਿੰ ਖਾਵਦਾ

ਧਿਗ-ਧਿਗ ਤੁਸ ਜੁਆਤੀ ਦਾ

'ਮਾਂਗੂਝ ਦੀ ਛਬੀਲ' ਨਾਂ ਦੀ ਲਮ੍ਮੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਸ਼ਾਹੋਂ ਤੇ ਸਾਮਿਧਿਕ ਦੇ ਰੂਪਾ ਚ ਸਰਮਾਧਾਦਾਰੇ ਤੇ
ਦਲਿਤ ਗਰੀਬੋਂ ਬਸਕਾਰ ਜੀਵਨ-ਮੁੱਲਾਂ ਦੀ ਢੂਂਹਗੀ ਖਾਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।

ਕਵਿ ਸ਼ਾਮੁਨਾਥ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਫੂਲਾਂ ਦਾ ਕੁਰਤਾ ' ਤੇ 'ਕਲਕ' ਚ ਬੀ ਗਰੀਬ ਤੋ ਮੜਾਟਲੇ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਗੀ ਮਾਰਮਕਤਾ ਕਨੈ ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਗੇਦਾ ਏ । 'ਫੂਲਾਂ ਦਾ ਕੁਰਤਾ ' ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਏਹ ਬੋਲ :-

ਫਟ੍ਟਾ ਫਟੀ ਗੇਆ, ਫਟ੍ਟੇ ਗੀ ਸੀਨਾ

ਗਰੀਬੈ ਦੇ ਜੀਣੇ ਦਾ ਝੜਨਾ ਗੈ ਜੀਨਾ ।

ਗਰੀਬੀ ਦੇ ਸ਼ਾਪ ਕਨੈ ਗ੍ਰਸੋਂ ਦੇ ਟਬਰੈ ਦੀ ਮਨ-ਕਾਂਹਦੀ ਸਥਿਤਿ ਗੀ ਗੁਝਾਇਦੇ ਨ।

'ਜਾਗੋ ਦੁਗਗਰ' ਕਵਿਤਾ ਸ਼ਾਮੈਹ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਧਨ ਸ਼ਾਰਿ ਦਿਯੋ 'ਕਰਸਾਨ' ਤੇ 'ਸਾਡੇ ਸੌਨੇ ਗੀ ਸ਼ਿਡਕਾ ਤੇ ਚੌਕ ਪੇਦੇ' ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਬੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਤੇ ਸਾਮਾਜੀ ਫਰਕੋ-ਫਰਕੀ ਪਰ ਕਰਾਰੀ ਚੋਟ ਕਰਾਈ ਗੇਦੀ ਏ:-

ਕੁਸ ਨੇ ਏਹ ਕਰਸਾਨ ਬਨਾਯਾ ?

ਦੁਨਿਆ ਦੇ ਰਿਜਕਾ ਦਾ ਦਾਤਾ,

ਦਿਖਖੋ ਲੋਗੋ ਨਵੇਰ ਸਾਈ ਦਾ,

ਇਸਗੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਬੀ ਘਾਟਾ !

ਦੁਏਂ ਦੇ ਘਰ ਸੁਰਗ ਬਨਾਂਦਾ

ਅਪਨਾ ਘਰ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਬਨਾਯਾ ॥

'ਕਰਸਾਨ' ਨਾਂਡ ਦੀ ਏਹ ਕਵਿਤਾ ਜਿਤਥੈ ਸ਼ਾਹੁਕਾਰੋਂ ਆਸੇਆ ਮਜੂਰੋਂ, ਕਰਸਾਨੇਂ ਆਦਿ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਗੀ ਬਾਂਦੇ ਕਰਦੀ ਏ ਤਥੈ 'ਸਾਡੇ ਸੌਨੇ ਗੀ ਸ਼ਿਡਕਾ ਤੇ ਚੌਕ' ਕਵਿਤਾ ਚ ਰਾਜਾ-ਰਾਨੀ ਤੇ ਮੀਰੋਂ-ਬਜੀਰੋਂ ਆਸੇਆ ਮੇਹਨਤਕਸ਼ ਮਜੂਰੋਂ ਦੇ ਲਹੂ-ਪਰਸੇ ਪਰ ਏਥਾ ਕਰਨੇ ਗੀ ਟਨਕਾਰੇਆ ਗੇਦਾ ਏ :-

ਜੇਕਰ ਨੇਈ ਜਕੀਨ ਤਾਂ ਜਾਈ ਦਿਕਖੋ,

ਮਾਂਡੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਜਿਤਥੇ ਬਜੀਰ ਬੌਂਹਦੇ

ਅਜੇਂ ਤੋਡੀ ਬੀ ਕੰਧੋਂ ਤੇ ਤੌਕਡੇਂ ਪਰ

ਸਾਡੇ ਹਤਥੋਂ ਦੇ ਜਤਥੈ ਨਸ਼ਾਨ ਰੌਂਹਦੇ,
 ਤਾਂਨੇ ਮਾਡਿਯੋਂ ਚ ਸੁਖ-ਸੇਜ ਲਾਇਯੋਂ
 ਤੁਸ ਸੁਖਾ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਸੇਈਰੇਹਦੇ-
 ਸਾਡੇ ਸੌਨੇ ਗੀ ਸ਼ਿਡਕਾਂ ਤੇ ਚੌਕ ਪੇਦੇ ॥

1950 ਏਂ ਸ਼ਾ 1960 ਏਂ ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਚ ਦੀਨੁਭਾਈ ਪਨਤ ਹੁੰਦੀ ਕਾਵਿ-ਪੋਥੀ 'ਦਾਦੀ ਤੇ ਮਾਂ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਦਿਯਾਂ ਮਤਿਆਂ ਕਵਿਤਾਂ ਸਮਾਜੀ ਫਕੱਕਾਂ-ਫਕੱਕਾਂ ਤੇ ਰਾਜਨੈਤਿਕ ਨਾਬਰਾਬਰੀ ਗੀ ਗੁਹਾਡ਼ਨੇ ਆਹਲਿਆਂ ਨਾ। ਕਵਿ ਦਾ ਨਸ਼ਾਨਾ ਅਕਸਰ ਗਰਸਾਲ ਹੋਆ ਦੇ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਢਾਂਚੇ, ਸਮਾਜੀ ਬੇਨਧਾਈ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਪਾਸੋਂ ਏਂ। 'ਇਧਰ ਹੋ ਜਾਂ ਉਧਰ ਹੋ' ਕਵਿਤਾ ਚ ਕਵਿ ਡੋਗਰਾ ਸਮਾਜ ਦੇ ਦਰਮਾਨਾ ਤੇ ਗਰੀਬ ਤਬਕੇ ਦੇ ਲੋਕੋਂ, ਕਲਕੋਂ, ਲੌਹਕੇ ਮਲਾਜਮੋਂ, ਮਝਾਟਲੇ ਤੇ ਲੌਹਕੇ ਵਰਗ ਦੇ ਬਪਾਰਿਯੋਂ, ਪਿੱਥਨਰੀ ਫੌਜਿਯੋਂ, ਮਾਸਟਰੋਂ, ਹੜ੍ਹੀਆਂ ਆਹਲੋਂ, ਕਰਸਾਨੇਂ, ਹਾਲਿਯੋਂ, ਲਖਾਰਿਯੋਂ, ਪਟਵਾਰਿਯੋਂ ਬਗੈਰਾ ਦਰਮਾਨਾ ਦਰਜ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਦੁਬਧਾ ਤੇ ਮਜਬੂਰਿਯੋਂ ਗੀ ਪਨਾਹਨਦਾ ਏ ਤੇ ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਦੁਬਧਾ ਦੀ ਇਸ ਸਥਿਤਿ ਚ ਨਿਕਲਿਯੈ ਅਨੇ- ਬਨੇ ਹੋਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਏ।

ਇਸ ਚਾਲੀ ਇਸ ਸਿਧਾਸੀ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਫਕੱਕਾਂ ਦੀ ਚਰਮਸੀਮਾ ਨੇ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਯੋਂ ਦੀ ਕਾਨ੍ਹੀ ਚ ਕੁਸਾਈ ਤਾਂਗਰ ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਤੇ ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਦਾ ਸੁਰ ਬੀ ਆਂਹਦਾ।

'ਬੋਲ ਜਵਾਨਾ ਹਲਲਾ ਬੋਲ, ਬੋਲ, ਬੋਲ ਕਸਾਨਾ ਹਲਲਾ ਬੋਲ 'ਜਾਂ 'ਫਹੀ ਸਮਾਨ ਕਰੀ ਦੇ ਬਿਨਦ ਸਾਰਾ ਕੁਲ੍ਲੀ ਜੁਲ੍ਲੀ ਤੇ ਚੁ'ਲ੍ਲੀ ਦਾ'

ਏਹ ਕਵਿਤਾਂ ਸਾਬਤ ਕਰਦਿਆਂ ਨ ਜੇ ਇਸ ਬੇਲਲੇ ਕਵਿ-ਲਖਾਰਿਯੋਂ ਦੀ ਕਲਮ ਇਸ ਕਦਰ ਜੋਸ਼ ਖਾਈ ਗੇਦੀ ਹੀ ਜੇ ਤਾਂਨੇ ਇਸਗੀ ਤਲਵਾਰੀ ਸ਼ਾ ਬਦ ਤਾਕਤਵਰ ਬਨਾਂਦੇ ਹੋਈ ਸ਼ੋਸ਼ਤ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਗੋਂ ਚ ਓਹ ਜੜਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਹੋਨੇ- ਜੀਨੇ ਦੇ ਹਕਕੈ ਦੀ ਤਲਬ ਕਰੀ ਸਕਨ।

ਕਿਸ਼ਨ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਅਸੋਂ ਏਹ ਦਿਨ ਪੁਛ੍ਹੀ ਸੁਛ੍ਹਨੇ ਨੀ' ਇਸ ਗਲਲਾ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰਦੀ ਏ, ਜੇ ਹੂਨ ਜੁਲਮੋਂ ਦਾ ਅੱਤ ਕਾਲ ਆਈ ਗੇਆ ਏ। ਇਸਲੋਈ ਹੂਨ ਮੁਕਖਾਂ, ਨਂਗਾਂ, ਫਾਕੇ, ਪੀਡਾ, ਤਾਪ ਤੇ ਪਾਕੇ ਸਭਨੋਂ ਗੀ ਪੁਛ੍ਹੀ ਦੂਰ ਸੁਛ੍ਹਨਾ ਏ:-

एह भुक्खां नंगां ते एह फाके
 एह बिलकदे लाके दे लाके,
 एह पीड़ां ताप ते एह पाके,
 सब रोग इन्दे असें पुद्धने नी ।

पर दीनू भाई पन्त अपनी कविता 'अड़ब बैहङ्गा' च इस हदै तगर जोश भरदा ऐ जे इस सत्ताधारी ते सरमायादारी दे प्रतीक मराकड़ बैहङ्गा गी काबू करने लई सब इकमुठु होइयै, ते डंडे-सोहटे लेइयै जुटी पवो, की जे एह सौखे-सौखे काबू औने आहला नेईः-

बडी जिंद कहुनी ते बहु मुंड मारना
 इ'न्है सुखें नेइयों रस्सी जुगडे दा स्हारना ।
 इक्कला निं हत्य पायां साथियें गी सदी लै
 मिली-जुली घेरा पाना डंडे सोहटे कहुनी लै।

पद्मा सचदेव दी कविता 'राजे दियां मंडियां' च विद्रोह ते क्रांति दा सुर मुखरत लभदा ऐ, जिसले गरीब मेहनतकश मजूर अपने लहू-परसे पर मौज मनाने आहले सरमायादार तबके गी सुआलिया नजरें ने एह पुच्छने दा साहस करदे न 'एह राजे दियां मंडियां तुंदियां न ?:-

जिनें सादे लहुये दे दीये बाली
 चानन करी सु'द्धी ऐ रात काली।

 x x x x

साडे मनै दे तारङ्गु त्रुद्धदे नीं,
 जिल्लै बंब समाने पर सुटदे नीं
 जिनेंगी सादे गिल्लू बिट-बिट दिक्खन

ओह शैल देआलियां तुंदियां न ?

प्रगतिवादी

विचारधारा

कुनै भाशा दे
साहित्यकारें
ते पाठकें च
जिसलै
समाजी,
सिंगासी
आदि बक्ख-
बक्ख चाल्ली
दियें

आओ, हासल ज्ञान दी परख करचੈ

4.3.4 खाल्ली थाहर भरो।

1. दादी ते मां कविता दे रचनाकार ----- होरें न ।
2. राजे दियां मंडियां कविता च ----- दे सुर लभदे न।
3. फट्टा फटी गेआ, फटेगी गी सीना बोल----- कविता दे न।
4. 'राजे दियां मंडियं' कविता ते रचनाकार न----- होर न।
5. डोगरी देस जगाई जायां कविता ----- दे रचनाकार होर न।

ਅਸਾਂਗਤਿਯੋਂ ਗੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨੇ ਤੇ ਪਹੀ ਤਾਂਨੇ ਅਸਾਂਗਤਿਯੋਂ ਦੇ ਖਲਾਫ ਵਿਦ੍ਰੋਹੀ ਸੁਰ ਚੁਕਕਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਜਾਗੀ ਪੌਦੀ ਏ ਤਾਂ ਉਸਲੈ ਉਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਤਥਾਨ ਲੇਈ ਬੀ ਬਚਾਰ ਮਹੋਲ ਨ ਲਗੀ ਪੌਦੇ ਨ। 1960 ਈ. ਤਗਰ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਇੜੀ ਸਮਰਥ ਆਈ ਚੁਕੀ ਹੀ ਜੇ ਉਸ ਚ ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ, ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਨਤ, ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ, ਸਧੁਕਰ ਆਦਿ ਇਸ ਦੌਰ ਦੇ ਕਵਿਯੋਂ ਅਪਨੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦਾ ਨਮਾਂ ਰੰਗ ਭਰੇਆ।

ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਨਤ ਦੀ 'ਗੁਜਰੀ' ਕਵਿਤਾ ਤੇ 'ਮੇਹਨਤ ਦਾ ਗੀਤ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦੀ ਸਰੋਖਡ ਮਸਾਲ ਨ। 'ਗੁਜਰੀ' 'ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਉਸਨੇ ਨਾਰੀ ਦੇ ਉਸ ਰੂਪ ਦੀ ਕਲਿਪਨਾ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ਜੇਹੜੀ ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਆਤਮਨਿਰ्भਰ ਏ, ਜਿਸਗੀ ਆਮ ਔਰਤੋਂ ਆਗੂ ਲਾਨੇ-ਖਾਨੇ-ਪਾਨੇ ਦਾ ਸੋਹ ਨੇਈ, ਬਲਕੇ ਸ਼ਵਾਭਿਮਾਨ, ਨਿਡਰਤਾ ਤੇ ਸ਼ਕਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਏ। ਜਿਸਗੀ ਰਾਵਣ ਜਨੇਹ ਦੁਸ਼ਟ ਆਦਮਿਯੋਂ ਦਾ ਅਪਨੀ ਸ਼ਕਤਿ ਤੇ ਦਲੇਰੀ ਕਿਵੇਂ ਮੁਹੂ ਭਨਨਾ ਔਦਾ ਏ।

ਕਰੀ ਕਮਾਇਯਾਂ ਖੰਦੀ-ਲਾਂਦੀ,

ਏਹ ਨੇਝਿਯੋਂ ਸੁਨਨੇ ਦੀ ਬਾਂਦੀ ।

x x x x

एह सीता नेई काहरे बसदी,
रावण दी छाती पर गजदी।

'मेहनत दा गीत' रचना च पन्त ने जीवन दा इक-इक पल रचनात्मकता ते क्रियाशीलता च लाने दा सने'आ दित्ते दा ऐ:-

ब'मेआं निं छन्दा उटु जुना,
तूं गैन्ती बाहू औं कलम चलां।
तेरे परसे दियां बूंदां लेई,
औं सुच्चे मोती हार बनां।
डक्की दियां छ्हारां लेई औचे,
भारें दे किले त्रोडियै।

'जागो डुगगर' कविता संग्रह च प्रकाशत रामनाथ शास्त्री हुंदी कविता 'एह कु'न आया?' जवानें गी सादा दिंदी ऐ जे हून अजादी थ्होड़े परेंत धरती पर जेहड़े तेहस-नैहस दे निशान बची गेदे न उ'नेगी साफ करदे होई इस धरती गी परती सुरग बनाओ :-

चिट्ठे टल्ले लाओ जवानो, उच्ची भाखां गाओ जवानो,
इस धरती दे अंदर सुन्ना, कइढी बाहर टकाओ जवानो,
नरक बनी दी इस धरती गी, फही तुस सुरग बनाओ जवानो,
दुनिया दा इतिहास ऐ साखी, नमां जमाना तुसें बनाया !
एह कु'न आया ? एह कु'न आया ।

ਤੁਆ'ਈ ਕਵਿ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ 'ਨਮੀ ਅਜਾਦੀ' ਕਵਿਤਾ ਚ ਅਜਾਦੀ ਗੀ ਗਰੀਬ ਕਰਸਾਨੇਂ ਦੇ
ਖੇਤਰੋਂ

ਔਨੇ ਤੇ ਕਚਚੇ ਕੋਠੇ ਦੇ ਦੀਏਂ ਚ ਬਲਨੇ ਦੀ ਤਾਂਹਾਂਗ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਆਖਦਾ ਏ:-

ਨਮੀ ਅਜਾਦੀ ! ਇਤਥੁਆਂ ਚਲ,
ਸੁਨ੍ਹੇ ਦੇ ਜਡੇ ਦੇ ਦੇਵਤੋਂ ਗੀ ਛੋਡੀ ਦੇ
ਮੁਕਖੇ ਗਰੀਬੋਂ ਕਰਸਾਨੇਂ ਦੇ ਚਲ ।

ਛੋਡਿਯੇ ਮੈਹਲ ਤੇ ਮਾਡਿਯਾਂ ਤਚਿਧਿਆਂ,
ਮੁਜਾਂ ਪਰ ਬਿਛੇ ਦੇ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਫਲ ।

X X X X

ਮੈਹਲੇ ਚ ਰਾਤਾਂ ਬੀ ਸੂਰਜ ਗੈ ਚਮਕੇ
ਤੂਂ ਕਚਚੇ ਕੋਠੇ ਦੇ ਦੀਏਂ ਨ ਬਲ !

ਮਧੁੰਕਰ ਦਿਧਾਂ 'ਨਮਾ ਇਤਿਹਾਸ' 'ਨਮੀ ਚੇਤਨਾ' ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਂ ਬੀ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦ ਦੀ ਬਤਾ ਦਿਧਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨ ।
'ਨਮਾ ਇਤਿਹਾਸ' ਕਵਿਤਾ ਚ ਕਵਿ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕਰਮਠਤਾ ਪਰ ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਏ। ਇਤਿਹਾਸ ਕਰੀ ਕਵਿਤ ਦਾ
ਅੱਤ ਖਾਸਾ ਜੋਸ਼ਪੂਰ੍ਣ ਏ ਤੇ ਬਨਾਨੇ-ਸੁਆਰਨੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਤਜੁੰਮਾਨੀ ਕਰਦਾ ਏ :-

ਹੂਨ ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਖੋਨਾ ਪਰਸੇ ਦੇ ਲਸ਼ਕਾਰੋਂ ਨੈ

ਹੂਨ ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਖੋਨਾ ਥਹੋਡੇ ਦੀ ਠਨਕਾਰੋਂ ਨੈ

ਹੂਨ ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਖੋਨਾ ਹਲਲੋਂ ਦੀ ਲਲਕਾਰੋਂ ਨੈ,

ਹੂਨ ਸਾਡਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਖੋਨਾ ਨਮੇ ਜੁਗਾ ਦੇ ਸ਼ਾਰੋਂ ਨੈ ।

ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪਖੇਡੇ ਦਾ ਖੰਡਨ

1960 ਈ. ਤਗਰ ਦੀ ਭੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਜਿਤਥੈ ਦੇਸ਼-ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਪ੍ਰੇਮ, ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਸਧਾਸੀ ਨਾਬਰੋਬਰੀ,

ਇਸ ਨਾਬਰੋਬਰੀ ਦਾ ਖਾਤਮਾ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਤੇ ਕ੍ਰਾਨਤਿ ਦਾ ਭਾਵ, ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ ਅਗੜਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਮਤਾ ਗਲਬਾ ਰੇ'ਆ ਏ ਤਥੇ ਉਸ ਚ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਕੁਰੀਤੇਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸਮਾਨ ਬੀ ਨਜ਼ਰੀ ਆਯਾ ।

ਪਾਂਡਿਤ ਹਰਦਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਖਜ਼ਲ ਖੁਆਰੀ' ਕਵਿ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਨਤ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਚਾਚੇ ਦੂਨੀ ਚੰਦੇ ਦਾ ਬਾਹ' ਤੇ ਕਿਵਨ ਸਮੈਸਪੁਰੀ ਦਿਧੇ ਕੁੰਡਲਿਧੇਂਚ ਬੇਮੇਲ ਬਾਹ ਦੀ ਸਮਾਜੀ ਕੁਰੀਤ ਗੀ ਖਰੇ ਢੰਗੇ ਕਨ੍ਹੇ ਗੁਹਾਡੇ ਦਾ ।

ਸਫੁੰਦੇ ਬਾਰੇਂ ਦਾ ਬੁੜਾ, ਸੇਹਰਾ, ਲਾਇਧੈ ਬਨਦਾ ਨਟੁਆ ਤੇ,

ਦੰਦ ਅਨਦਰ ਨੇਈ ਇਕ ਬੀ ਬਾਕੀ, ਮੂਹ ਬਨੇਆ ਦਾ ਬਟੁਆ ।

ਇਸੈ ਭਾਵ ਗੀ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਬੀ ਕਿਥ ਬਸਤਾਰ ਕਰਨੇ ਵ ਹਾਸੇ ਦੀ ਪੁਛ ਰਲਾਇਧੈ ਗੁਹਾਡਾ ਏ, -

ਕਿਡਿਧੇਂ ਦਿਕਖੇਆ ਲੌਹਡਾ ਦੂਨੀਚਨਦ

ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਸਭਨੀਂ ਗੀ ਪੇਈ ਗੇਈ ਠੰਡ

ਆਪੁ ਬਿਚਵੇਂ ਗਲਤਾਂ ਕਰਦਿਧਾਂ ਸਥਾ,

ਲੌਹਡਾ ਕੁਥੇਂ ! ਏਹ ਤੇ ਲੌਹਡੇ ਦਾ ਬਬਾ।

ਕਿਸ਼ਨ ਸਮੇਲਪੁਰੀ ਦੀ ਇਕ 'ਕੁੰਡਲੀ' ਚ ਬੇਮੇਲ ਬਾਹ ਦੀ ਇਸ ਕੁਵੈਤ ਗੀ ਕਲਾਤਮਕ ਅੰਦਾਜ ਚ ਬਾਂਦੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ :-

ਬੁਝਡੀ ਗੋਦਾ ਕਾਮਨੀ, ਧਨ ਏਂ ਤੂ ਕਰਤਾਰ

ਕਿ'ਧਾਂ ਗਲੇ ਲੋਆਏ ਦੇ ਪਤਰਝਾਡੇ ਤੇ ਬਾਰ

ਪਤਰਝਾਡੇ ਤੇ ਬਾਰ, ਬਢਾਪਾ ਨਰਮੀ ਜੁਆਨੀ

ਓਹ ਸੁਕਕਾ ਦਾ ਰੁਕਖ, ਤੇ ਏਹ 'ਰਾਤੀਂ ਦੀ ਰਾਨੀ'

ਏਹ ਤੁਝੁਰੈ ਦੀ ਗਾਸੇਂ ਰੰਗ-ਵਰਂਗੀ ਗੁਡਡੀ

ओह ਕਬਰੀ ਸਿਰ ਧੋਏ ਕਰਦੀ ਕਾਧਾ ਬੁਝੀ ।

ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਏਹੁੰ 'ਰਾਤੀਂ ਦਾ ਖੀਰੀ ਬੇਲਲਾ' ਚ ਪੁਰਾਤਨਪਥੀ ਪਰਮਪਰਾ ਪਰ ਵਿੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਵਿਧਵਾ ਨਾਰੀ ਬਾਰੈ ਸਮਾਜ ਦੇ ਕ੍ਰੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਗੀ ਗੁਹਾਡੇ ਦਾ ਏ ਤੇ ਕਵਿ ਸ਼ਾਮਲਨਾਥ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਵਿਧਵਾ' ਚ ਏਹੁੰ ਵਿਵਹਾਰ ਹੋਰ ਬੀ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਰੂਪੈ ਚ, ਵਿਧਵਾ ਨਾਰੀ ਗੀ ਤਿਲ-ਤਿਲ ਕਾਰਿਧੈ ਮਰਨੇ ਲੇਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਲਭਦਾ ਏ । ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੁਂਦੇ ਏਹੁੰ ਬੋਲ :

ਏਹ ਪਨਤੇਂ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਨੂੰ ਏ, ਨਹੋਰੇ ਦੀਏ ਬਾਲਨ ਜਾਂਦੀ।

ਰੋਜ ਤਲਾਵ ਦੀ ਠੰਡੀ ਗੋਦਾ, ਜਲਦਾ ਜੋਬਨ ਸ਼ਹਾਲਨ ਜਾਂਦੀ।

ਵਿਧਵਾ ਨਾਰੀ ਦੇ ਦੁਕਖ ਕਸਾਲੇ, ਉਮਰ ਦੀ ਬੇਬਸੀ-ਲਾਚਾਰੀ ਤੇ ਉਘਰਾ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕ੍ਰੂਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਬਡੇ ਮਾਮਿਕ ਸ਼ਬਦੇਂ ਚ ਬਖਾਨ ਕਰਦੇ ਨ।

ਸਾਡੇ ਪੁਰਾਤਨਪਥੀ ਸਮਾਜ ਚ ਵਿਧਵਾ ਦੇ ਜੀਨੇ ਕਥਾ ਮਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹਾ। ਇਧੈ ਕਾਰਣ ਏ ਸ਼ਾਮਲਨਾਥ ਦੀ ਵਿਧਵਾ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਨਾਥਿਕਾ ਵਿਧਵਾ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਪਰ ਪਤਿ ਦੇ ਕਨ੍ਹੇ ਸਤਿ ਹੋਨਾ ਬੇਹੁਤ ਸਮਝਦੀ ਏ ਤੇ ਸੌਹਾਰਿਧੀਂ ਦਿਧੀਂ ਘਰੈਖਿਧੀਂ, ਦਰਕਾਰੇਂ ਤੇ ਬਦਕਾਰੇਂ ਚ ਜੀਨੇ ਗੀ ਧਿਗਲਾਨਤ! ਇਸੈ ਕਰੀ ਘਰੈ ਆਹਲੇ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ ਪਰੈਂਤ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਘਾਟ ਉਘਰਾ ਜੀਂਦੇਂ ਪਰਤੋਈ ਔਨੇ ਦੀ ਗਲਲ ਉਸਦੇ ਮਨ ਲਗਦੀ ਨੈਈ, ਸਾਗੂਆਂ ਸਥਾਨ ਕਿਥ ਸੋਚੀ-ਬਚਾਰਿਧੈ ਤਾਂਬੀ ਪਤਿ ਦੀ ਚਿਖਾ ਚ ਗੈ ਛਾਲ ਦੇਈ ਦਿੰਦੀ ਏ:-

ਛੋਡਿਧੈ ਇਨੋਂਗੀ ਮੌਨ ਨਿਧੀਂ ਜਾਨਾ,

ਸੌਹਾਰਿਧੀਂ ਦਾ ਕੁਨ ਝਲਲਨਾ ਤਾਹਨਾ,

'ਰੰਡਾ' ਗੀ 'ਸੰਡਾ' ਗੀ ਰਕਖੋ ਜਾਂ ਕਵੂੰਦੋ

ਖਰਮਾ ਗੀ ਖਾਨੀ ਗੀ ਮਾਰੋ ਜਾਂ ਬੜੂੰਦੋ

ਛੋਡਿਧੈ ਪਿਚਛੇਂ ਓਹ ਜਗਗੈ ਦੀ ਤਾਂਹਗ,

ਚਿਖਾ ਗੀ ਹੋਈ ਤੇ ਭਰੀ ਦਲਾਂਗ।

ਦਿਖਦੇ- ਦਿਖਦੇ ਗੈ ਲੋਰੇ ਫਲੇਟੀ,

साई ने अपनी गोदा समेटी।

समाजी परखंडे आह्ला लेखा धार्मिक परखंडे पर करारी चोट डोगरी कविता दे इस दौर च लभदी ऐ । परमानन्द अलमस्त, जिने केइयें विशें गी अपनी कान्नी कन्ने सुआरेआ-शडारेआ ओह धार्मिक अडम्बरें बारै बी कान्नी गी खेचल दित्ते बगेर नेई रेह । 'सुरग निं जान हुंदा पित्तल खडकाए दे' कविता च कवि अलमस्त ने बनौटी ईश्वर भक्ति गी नकारा ते फजूल साबत कीते दा ऐ। तिलक, भोग ते आरती आदि गाने, छैने छनकाने ते घडेओल बजाने कन्ने' नां ते मन साफ हौंदा ऐ ते नां गै कर्म । इस करी बेहतर इयै जे जेकर संसार रूपी भवसागर चा पार उतरना होए तां इनें ओपरे आडंबरें गी छोडियै ध्यान गी केंद्रित करियै उस ईश्वर दी शरणी च थाहर मंगना लोड़दा ऐ ते संसार च अपने कर्म गी सधारना लोड़दा ऐ नां के नकारे, तूतियां ते नरसिंघे बजाइयै, रौला पाइयै जां फही पितरें ते सुरगवासियें दे नां पर रुट्टियां खलाइयै ते उन्दे सराध करियै:-

सुरग निं जान हुंदा पित्तल खडकाए दे

छैने छनकाए दे जां घडेओल खनकाए दे

x x x x

बट्टे' गीं दे जीवदान जींदे दे लैं पराण

पितरें गी जाइयै सगातां देने आह्लेआ

x x x x

मंदिरें-मसीतें गुरुद्वारें देआ मालका

आपूं बिच्चे माह्नु लडे- तुंदे गै पढाए दे।

नैतिकता ते अध्यात्मवाद

स्वामी ब्रह्मानंद तीर्थ होरें अपने अध्यात्मवादी नैतिक मुल्लें गी उजागर करने आह्ले सोच-मरहारे कन्ने डोगरी कविता च रुहानी जोत जगाई । उने 1955 ई० च डोगरी च लिखना शुरू

ਕੀਤਾ ਤੇ 1962 ਈਂਦੀ ਚ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਨੇ ਤਗਰ ਛੇ ਪੁਸ਼ਤਕਾਂ ਲਿਖਿਆਂ। ਏਹ ਪੁਸ਼ਤਕਾਂ ਨਾਂ:- ਗ੍ਰੌਗੇ ਦਾ ਗੁਡ, ਮਾਨਸਰੋਵਰ, ਗੁਪਤਗੰਗਾ, ਅਮ੃ਤ ਵਰ਷ਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮਨ ਸਂਕੀਰਤਨ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਨਨਦ ਡੋਗਰੀ ਭਜਨਮਾਲਾ। ਸ਼ਵਾਮੀ ਹੁੰਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਮੁਜਬ ਸੰਸਾਰ ਇਕ ਝੂਠਾ ਛਲਾਵਾ ਏ ਤੇ ਸੰਸਾਰ-ਸੁਖ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੁਖ ਨੇਈਂ। ਵਾਸਤਵਿਕ ਸੁਖੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਮਨ ਮਾਰਿਥੈ ਤੇ ਇਚ਼ਛਾਏਂ ਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਇਥੈ ਗੈ ਹੋਈ ਸਕਦੀ ਏ। ਦਰ ਅਸਲ ਸ਼ਵਾਮੀ ਹੁੰਦੇ ਤਪਰ ਵੇਦਾਨਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਬਡਾ ਅਸਰ ਹਾ ਤੇ ਤਾਂਨੇ ਛੁਗਗਰ ਦੀ ਮਲੋਕੀ ਜਨਤਾ ਗੀ ਵੇਦਾਨਤ ਦਾ ਅਮ੃ਤ ਪਲਾਨੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਗੈ ਡੋਗਰੀ ਚ ਇਸ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਤੁਨਦਾ ਆਕਖਨਾ ਏ :-

ਏਹ ਸੁਖ ਲੜ੍ਹੂ ਜੇਹਰ ਭਰੋਚੇ, ਨਿਕਲ ਮੁਲਮਾ ਚਾਂਦੀ ਏ।

ਚਮਕੇਂ ਬਿਚ ਜੋ ਭੁਲ੍ਹੀ ਜਦੇ, ਰੋਨਾ ਗੈ ਗਲ ਪਾਂਦੀ ਏ।

ਏਹ ਵੇਦਾਨਤ ਸਰਲ ਬਨਾਯਾ ਜਮ ਫੰਦੇ ਦੇ ਹਰਨੇ ਗੀ,

ਇਸ ਦੇਸੈ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਗਿੜੈ ਭਵਸਾਗਰ ਦੇ ਤਰਨੇ ਗੀ।

ਇਸ ਚਾਲ੍ਹੀ 1960ਏਂ ਤਗਰ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਜਿਥੈ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਨ, ਈਸ਼ਵਰ-ਭਗਤੀ, ਦੇਸ਼-ਪ੍ਰੇਮ, ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਚਿਤ੍ਰਣ, ਸਮਾਜ ਤੇ ਸਿਆਸੀ, ਫਕੰਫਕੀ ਪਰ ਵਾਂਗ, ਕ੍ਰਾਂਤਿ ਤੇ ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਦਾ ਸੁਰ, ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦ, ਸਮਾਜ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰੁਦਿਧਿਆਂ ਪਰ ਕਟਾਕ਼ ਜਾਂ ਫਹੀ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਦੇ ਰੁਜ਼ਾਨ ਬਾਂਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ ਤਥੈ ਪੜਾ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਨਾਰੀ ਮਨੈ ਦੀ ਕੋਮਲਤਾ ਤੇ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਹਿਰਖ-ਪਾਰ ਦੇ ਭਾਵੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਲਭਦੀ ਏ। ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਚਕਕੀ' ਤੇ ਮਧੁਕਾਰ ਦੀ 'ਚਰਖਾ' ਚ ਨਾਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਲਾਪੇ ਤੇ ਤਸਦੀ ਰਹੋਲ ਦਾ ਮਨ-ਛੂਹਨਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਬੀ ਏ। ਤਾਂਆਂ ਤਾਰਾ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਸਮਕਾਲੀਨ ਸਮਾਜੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਗੈ ਪ੍ਰਮੁਖ ਏ। ਜਿਸ ਚ ਸੁਆਰਥ, ਲੁਡ੍-ਤ੍ਰੂਹਡ੍, ਬੇਕਾਰੀ, ਗਰੀਬੋਂ ਦੀ ਮੁਕਖ-ਨੰਗ ਤੇ ਬਗਲਾ ਭਗਤੀ ਦਾ ਸੁਰ ਸੁਖਰਤ ਏ।

ਜਿਥੂਂ ਤਗਰ ਇਸ ਅਰਸੇ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਇਸਦੇ ਰੂਪ-ਸਰੂਪ ਦੀ ਗਲਲ ਏ ਇਸ ਚ ਮੁਕਖ ਤੌਰਾ ਪਰ ਛਨਦੋਬੜ੍ਹ ਕਵਿਤਾ ਗੈ ਲਖੋਈ। ਤਾਂਆਂ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਨਤ ਦੀ ਇਕ ਲਮ੍ਮੀ ਕਵਿਤਾ 'ਮੰਗੂ ਦੀ ਛਬੀਲ' (ਜਿਸਦੇ 124 ਬਨਥ ਨ ਤੇ 'ਵੀਰ ਗੁਲਾਬ' ਨਾਂਡ ਦੇ ਇਕ ਖਣਡਕਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬੀ ਇਸ ਮੁੰਢਲੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਤਕਲੀਕ ਏ। ਇਸਦੇ ਅਲਾਵਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਦੇ ਗੀਤ, ਧਨ ਦੇ ਗੀਤ ਤੇ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਦਿਇਆਂ ਗਜਲਾਂ ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਇਕ-ਦੋ ਗਜਲਾਂ ਤੇ ਕਿਸ਼ਨ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਦਿਇਆਂ ਕੁੰਡਲਿਆਂ, ਦੋਹੇ, ਸਵੈਧੇ ਤੇ

वेदपाल दीप दे सवैयें इस समें दी कविता गी रूप-सरूप दित्ता। मधुकार दियें कविताएं 'डोली', 'युग दी आस', 'चरखा', नमां इतिहास' आदि ने डोगरी कविता गी नमें बिम्बें कन्नै शडारेसोआरेआ।

.3.6. हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख

आओ, हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख करवै

4.3.4-. स्हेई उत्तर पर गोलाधारा बनाओ।

1. किल्लिया बत्तना छुड़ी दित्ता रचना ऐ
क). लक्खू दी ख). दत्तू ग). रामधान दी घ) हरदत शास्त्री दी
2. मंगू दी छबील कविता च बन्धें दी संख्या ऐ
क). 121 ख). 122 ग). 124 घ). 125
3. 'रातीं दा खीरी बेल्लै' नां० दी कविता दे रचनाकार न
क). तारा स्मैलपुरी ख). राम लाल पपीहा
ग). दीनूभाई पंत घ). रामनाथ शास्त्री

4.4 सरांश

डोगरी पद्य साहित्य बाकी सभनें विधाएं दे मकाबले मता सरोखड़ ते पराना ऐ। दत्तू गी डोगरी दा पैहळा कवि मन्नेआ जंदा ऐ ते पद्य साहिय दी बाकी विधाएं दे मकाबले कविता साहित्य कलापक्ख दे स्हाबें बड़ा म्यारी ऐ ते मात्रा दे स्हाबें बी बड़ा मता ऐ। 1960 तगर दे पद्य साहित्य च प्रगतिवादी, हिरख-प्यार, नारी वेदना, देश प्रेम दे रुझान दिक्खने गी लभदे न। डोगरी दे साहित्यकारें जिं'दे च दीनूभाई पंत, रामनाथ शास्त्री, पदमा सचवेद, परमननंद अलमस्त होरें डोगरी कविता गी शडारेआ ते डोगरी साहित्य च बड़ा म्हतवपूर्ण योगदान दित्ता।

4.5 मुश्कल शब्द

अरसा	-	समां, वक्फा
रुझान	-	रुक्ख
मुरतैदी	-	चकन्ने रौहने दा भाव

4.6 अभ्यास आस्तै सुआल

1. 1960 तगर दे पद्य साहित्य बारै संक्षेप च लिखो।

2. 1960 तगर दी डोगरी कविता च प्रगतिवादी रुझान बारै संक्षेप च लिखो।

4.7 जवाब सूची

- 4.3.3. 1. दीनू भाई पंत 2. बिद्रोह ते क्रांति 3. फूलां दा कुर्ता 4. पदमा सचदेव 5. रघुनाथ सिंह

- 4.3.6. 1. ख 2. ग 3. घ

4.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू।
 2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली।

3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
5. डोगरी साहित्य अलोचना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमैंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ-ਇਕ ਪਰਿਚੇ

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 5.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 5.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 5.3 ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ- ਇਕ ਪਰਿਚੇ
 - 5.3.1 ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਭੂਮਿ
 - 5.3.2 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
 - 5.3.4 ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿ
 - 5.3.4 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 5.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 5.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ
- 5.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ
- 5.8 ਸਾਂਦਰਭ ਸੂਚੀ

5.1 ਉਦੇਸ਼

- 1. 1960 ਤਾਂਤਰ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੈ ਸਬੂਰੀ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੋਅਨਾ।
- 2. 1960 ਤਾਂਤਰ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਵਿਧਾਏਂ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

- 1. ਤੁਸੁ ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਮੁੰਡਲੇ ਦੌਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਰਨੀ ਸਕਗੇਓ।
- 2. ਤੁਸੁ ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਰੁਜ਼ਾਨੇਂ ਕਨੈ ਪਰਿਚਤ ਹੋਈ ਜਾਹੁਗੇਓ।

5.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

ਪਿਆਰੇ ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ! ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਵਿਦਾਰਥਿਯੇ ਗੀ 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿਆ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੋਆਈ ਜਾਗ। ਏਹ ਦੌਰ ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿਆ ਲੇਈ ਬਡਾ ਮਹੱਤਵ ਰਖਦਾ ਏ ਤੇ ਕੀ ਜੇ ਇਸ ਦੌਰ ਚ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੀ ਫੁਲਬਾਡੀ ਚ ਕੇਈ ਨਮੋਂ ਫੁਲਲ ਖਿੜੇ ਜਿਨ੍ਹੇ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਸਾਗਰੋਸਾਰ ਕੀਤਾ।

5.3 ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ: ਇਕ ਪਰਿਚੇ

ਗਦਿ ਮਨੈ ਦੇ ਭਾਵ-ਵਚਾਰੋਂ ਗੀ ਅਭਿਵਿਕਿਤ ਦੇਨੇ ਦਾ ਸੈਹਜ ਜ਼ਰਿਆ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਸ ਰੂਪ ਰਾਹੋਂ ਕੁਸੈ ਬੀ ਵਿਕਿਤ ਗੀ ਅਪਨੇ ਭਾਵੋਂ-ਵਚਾਰੋਂ ਗੀ ਅਭਿਵਿਕਿਤ ਦੇਨੇ ਆਸਤੈ ਕੁਸੈ ਬੀ ਚਾਲਲੀ ਦੀ ਔਖ ਨੇਈ ਔਂਦੀ। ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਏਹ ਸਿਦਾ-ਸਾਦਾ ਤੇ ਸਰੋਖਡ ਰੂਪ ਏ। ਕੀ ਜੇ ਏਹ ਬੋਲਚਾਲ ਦਾ ਆਮ ਤੇ ਸੈਹਜ ਰੂਪ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਮਨੁਕਖੈ ਨੇ ਮੁੰਡੈ ਥਮਾਂ ਗੈ ਅਪਨੇ ਭਾਵੋਂ ਗੀ ਵਿਕਤ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਬੋਲਚਾਲ ਦੇ ਇਸ ਸੈਹਜ ਰੂਪ ਗਦਿ ਗੀ ਚੁਨੇਆ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਰੋਜ਼ਮਰਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚ ਅਪਨੇ ਕਾਰ੍ਯ-ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਆਪਸੀ-ਵਿਵਹਾਰ ਆਸਤੈ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦਾ ਆਵਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਸ ਬੋਲਚਾਲ ਦੇ ਰੂਪੈ ਥਮਾਂ ਗੈ ਲਿਖਿਤ ਰੂਪ ਵਿਕਸਤ ਹੋਂਦਾ ਏ।

ਡੋਗਰੀ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਚਾ ਇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਏ। ਇਸਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬੀ ਤੜਾ ਗੈ ਪਰਾਨਾ ਏ ਜਿਨ੍ਹਾ ਭਾਰਤ ਦਿਯੋਂ ਦੁਇਧੇਂ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦਾ ਏ। ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਾਨਿਧੀਂ ਆਧੁਨਿਕ ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਕ ਜ਼ਹਾਰ (1000) ਈ. ਥਮਾਂ ਮੜੇ ਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੈ ਇਸ ਪਛੀਕਡ ਗੀ ਧਿਆਨ ਚ ਰਖਦੇ ਹੋਈ ਮਨੈ ਚ ਇਕ ਖਤੋਲਾ ਪੈਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇ ਇਸਦਾ ਬੋਲਚਾਲ ਦਾ ਰੂਪ ਲਿਖਿਤ ਰੂਪੈ ਚ ਕੁਝੋਂ ਮਰਹਲੋਂ ਚਾ ਗੁਜਰੇਆ ਹੋਗ। ਇਸ ਆਸਤੈ ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਦੇ ਵਿਕਾਸਕ੍ਰਮ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਇਸਦੇ ਪਛੀਕਡ ਚ ਜਾਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਪੌਂਦੀ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਸ਼ਿਤਤਵ ਤੇ ਬਜੂਦ ਬਾਰੈ ਅਸੋਂਗੀ ਸਾਰੋਂ ਕੋਲਾ ਪਰਾਨਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਦ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਿਦਵਾਨ ਅਮੀਰ ਖੁਸਰੋ ਹੁੰਦੀ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਥਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਏ ਜੇਹਡੀ ਤਨ੍ਹੇ 1317 ਈ. ਚ ਲਿਖੀ ਹੀ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਚ ਕਵਿ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦਿਯੋਂ ਪ੍ਰਮੁਖ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦੀ ਗਿਨਤਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਬੀ ਤਲਲੇਖ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਤੱਦੀ ਤਥਾ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਅਂਸ਼ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਏ -

ਸਿੰਧੀ ਓ ਲਾਹੋਰੀ ਓ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਓ ਢੂਗਰ

ਘੁਰ-ਸਮੁਨਦਰੀ ਓ ਤਿਲਾਂਗ ਓ ਗੂਜਰ,

ਮਲਾਬਾਰੀ ਓ ਗੌਢੀ ਓ ਬੰਗਾਲ ਓ ਅਵਧ ...

5.3.2 ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਬ੍ਰਾਹਮਿ

ਫਾਰਸੀ ਦੀ ਏਹ ਕਵਿਤਾ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਬਜੂਦ ਤੇ ਅਖਿਤਤ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਦੀ ਏ। ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਨੈ ਚ ਇਕ ਜਿੜਾਸਾ ਪੈਦਾ ਹੋਂਦੀ ਏ ਜੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲਿਖਤ ਗਦਿ ਰੂਪ ਦਾ ਵਿਕਾਸਕ੍ਰਮ ਕਦੂਂ ਕੋਲਾ ਹੋਆ ਹੋਗ? ਤੇ ਕੇਹੜੇ-ਕੇਹੜੇ ਰੂਪੇਂ ਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ 1960 ਤਗਰ ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿ ਕੁਨੰਨ-ਕੁਨੰਨ ਵਿਧਾਏਂ ਦੇ ਰੂਪੈਂ ਚ ਉਦਾਸੇ ਮਠੋਆ ਹੋਗ? ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਅਪਨੀ ਵਾਕਾਧਦਾ ਪਨਾਹਨ ਬਨਾਈ ਹੋਗ ?

ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਦਾ ਆਦਿ ਰੂਪ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖੋਂ ਦੇ ਰੂਪੈਂ ਚ ਮਿਲਦਾ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਅਖਨੂਰ ਕਸਬੇ ਦੇ ਕੋਲ ਅੰਮ੍ਰਾਰਾ ਨਾਂਡ ਦੇ ਥਾਹੜਾ ਥਮਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਦਿਯਾਂ ਕੇਈ ਫੋਟੋ ਕਾਪਿਯਾਂ ਭਾਸ਼ਾ-ਵਿਧੋਂ ਕੋਲ ਅਜਜ ਬੀ ਹੈਨ। ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨੇ ਆਹਲਾ ਏਹ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਨੀਂਹ ਪਤਥਰ ਮੜੇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਪਰ ਏਹ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਅਜਜ ਤਗਰ ਬੀ ਪਢੇਆ ਨੇਈ ਜਾਈ ਸਕੇਆ ਏ। ਇਸ ਆਸਤੈ ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਕਤਾ ਉਪਰ ਸਂਦੇਹ ਬਨੇ ਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਏ। ਇਸੈ ਚਾਲ੍ਹੀ ਉਤਰ ਬੈਹੜੀ ਥਮਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਆਹਲਾ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਬੀ ਅਜੋਂ ਤਗਰ ਨੇਈ ਪਢੇਆ ਗੇਆ ਏ।

ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਦੀ ਸਾਰੋਂ ਕੋਲਾ ਪਰਾਨੀ ਲਿਖਤ ਮਹਾਨਪੁਰ ਕਸਬੇ ਚ ਬਨੇ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਜਗਦਮਾਂ ਦੇ ਮੰਦਰੈ ਚ ਲਗੇ ਦਾ ਸ਼ਿਲਾਲੇਖ ਏ। ਏਹ ਲੇਖ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਏ ਤੇ ਏਹਦੀ ਲਿਪਿ ਟਾਕਰੀ ਏ। ਇਸ ਲੇਖ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ ਕਾਕ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਪੁਸਤਕ ”ਏਂਟੀਕਵੀਟਿਜ ਆਫ ਬਸੋਹ੍ਲੀ ਏਣਡ ਰਾਮਨਗਰ“ ਚ ਦਿੱਤੀ ਦੀ ਏ। ਜਗਦਮਾਂ ਦਾ ਏਹ ਮੰਦਰ ਸਂਵਤ 1583 ਵਿਕ੍ਰਮੀ ਅਰਥਾਤ 1526-27 ਈ. ਚ ਰਾਜਾ ਮਾਨਸਿਂਹ ਦੇ ਭੰਡਾਰੀ ਕ੃ਪਾਲੂ ਚੌਧਰੀ ਹੋਰੋਂ ਬਨਵਾਯਾ ਹਾ। ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਦੀ ਨਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਏਹ ਇਕ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਲਿਖਤ ਏ।

ਡੋਗਰੀ ਲਿਖਤ ਗਦਿ ਦੇ ਕਿਸ ਪਰਾਨੇ ਨਮੁਨੇ ਚਮਕੇ ਦੇ ਅਜੈਬਘਰੈ ਚ ਤਥਾ ਤੇ ਅਨਿਰੁਦ਼ ਦੀ ਕਥਾ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਬਨੇ ਦੇ ਫ਼ਾਡੀ ਚਿਤ੍ਰੋਂ ਚ ਉਪਲਬਧ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿਤ੍ਰੋਂ ਦੇ ਹੇਠ ਹਰ ਇਕ ਚਿਤ੍ਰ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਗੀ ਚਮਕੇ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਤੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਕਖਰੋਂ ਚ ਲਿਖੇਆ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿਤ੍ਰੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਾ ਬਾਰੈ ਡੋਗਰਾ ਆਰਟ ਗੈਲਰੀ, ਜਮ੍ਮੂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਰੇਟਰ ਰੇਹੀ ਚੁਕੇ ਦੇ ਵਿਦਾਰਤਨ ਖਜੂਰਿਧਾ ਹੋਰੋਂ ਗਲਾਏ ਦਾ ਏ ਜੇ ਏਹ ਚਿਤ੍ਰ ਚਮਕੈ ਦੇ ਰਾਜਾ ਤੁਗ਼ਸਿਂਹ (1720 ਤੇ 1735) ਦੀ ਸਰਪਰਸਤੀ ਚ ਬਨੇ ਹੋਨੇ ਨ ਜਾਂ ਫ਼ਹੀ ਰਾਜਾ ਦਲੇਰਸਿਂਹ (1725-1745) ਹੁੰਦੀ ਸਰਪਰਸਤੀ ਚ ਬਨੇ ਹੋਨੇ ਨ। ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਅਕਖਰੋਂ ਚ ਹੋਨੇ ਕਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂਗੀ ਪਢਨੇ ਚ

ਕੋਈ ਔਖ ਨੇਈ ਆਈ ਏ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਚ ਇਕ ਤੇ ਵਿਰਾਮ ਚਿਨਹ ਨੇਈ ਹੈਨ ਤੇ ਦੂਆ ਕਿਸ਼ ਡੋਗਰਾ ਸੁਆਤਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚਵਾਰਣ ਮਿਨਤਾ ਬੀ ਦਿਕਖਨੇ ਗੀ ਲਭਦੀ ਏ।

ਡੋਗਰੀ ਗਦ੍ਯ ਦੇ ਆਦਿ ਰੂਪੈ ਚ ਚਮਬੈ ਦੇ ਅਜੈਬਧਰੈ ਚ ਟਾਕਰੀ ਲਿਪਿ ਚ ਲਖੋਏ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਪਾਡੀ ਭਾਸਾ ਚ ਲਗਭਗ 50 ਡਾਕੂਮੈਂਟ ਸੁਰਕ਼ਤ ਨ। ਜਿੰਦੇ ਚਾ ਕਿਸ਼ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਬੀ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਨ। ਟਾਕਰੀ ਲਿਪਿ ਚ ਲਖੋਏ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡਾਕੂਮੈਂਟਾਂ ਥਮਾਂ ਇਹ ਸਪ਼ਸ਼ਟ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇ 17ਮੀਂ ਈ. ਚ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਤੇ ਟਾਕਰੀ ਲਿਪਿ ਜਨਸਥਾਰਣ ਦੀ ਭਾਸਾ ਤੇ ਲਿਪਿ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਬਿਕਸਿਤ ਹੋਈ ਚੁਕੀ ਦੀ ਹੀ। ਚਮਬੈ ਦੇ ਅਜੈਬਧਰੈ ਚ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸਾ ਦੇ ਗਦ੍ਯ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪਛੋਕਡ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਸ਼ ਚਿਟ੍ਠਿਆਂ ਬਾਗੈਰਾ ਬੀ ਹੈਨ ਜਿੰਦੇ ਚਾ ਇਕ-ਦੋ ਉਦਾਹਰਣ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਏ।

ਇਸ ਮ੍ਯੂਜਿਯਮ ਦਿਯੋਂ ਕਿਸ਼ ਹੋਰ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਸਨਦੇਂ-ਚਿਟ੍ਠਿਆਂ ਚ ਕਾਂਗਡੇ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸਂਸਾਰ ਚੰਦ ਆਸੇਆ ਲਿਖੀ ਗੇਦੀ ਟਾਕਰੀ ਲਿਪਿ ਚ ਇਕ ਚਿਟ੍ਠੀ ਏ ਜਿਸ ਚ ਤੁਹਾਨੇ ਲਿਖੇ ਦਾ ਏ ਜੇ ਕਾਂਗਡਾ, ਗੁਲੇਰ ਤੇ ਚਮਬਾ ਤੈਵੇ ਰਾਜ ਕੁਸੈ ਪਰ ਹਮਲਾ ਕਰਨੇ ਚ ਤੇ ਮਕਾਬਲਾ ਕਰਨੇ ਚ ਇਕ ਜੁਟ ਰੌਂਡਨ।

ਟਾਕਰੀ ਲਿਪਿ ਤੇ ਚਮਬਿਆਲੀ ਬੋਲੀ ਚ ਚਮਬੈ ਦੇ ਰਾਜਾ ਰਾਜਸਿੰਹ ਹੁੰਦੇ ਆਸੇਆ ਇਕ ਸਨਦ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗੇਈ ਹੀ ਜਿਸ ਚ ਤੁਹਾਨੇ ਘੁੰਡੀ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਅਪਨੇ ਬਜੀਰ ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਹ ਗੀ ਜਗੀਰ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ ਦੇਨੇ ਦਾ ਤਲਲੇਖ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

ਸ਼ਿਲਾਲੇਖਾਂ ਤੇ ਚਿਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਗੇਦੀ ਅਵਾਰਤੋਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਡੋਗਰੀ ਗਦ੍ਯ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਬਤੈ ਚ ਕਿਸ਼ ਚਿਟ੍ਠਿਆਂ, ਸਂਧਿਪੱਤ, ਕਰਾਰਨਾਮੇਂ ਤੇ ਡਾਕੂਮੈਂਟਸ ਇਲਾਵਾ ਸਨ् 1774 ਈ. ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਾਂਗਡੀ ਡੋਗਰੀ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਸ਼ਿਵਪੂਜਾ ਵਿਧਿ ਨਾਂਡ ਦਾ ਇਕ ਪੋਥੂ ਬੀ ਏ। ਡੋਗਰੀ-ਪਾਡੀ ਭਾਸਾ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਪਰ ਰਚਨਾਕਾਰ ਦਾ ਨਾਂਡ ਦਰਜ ਨੇਈ ਏ।

19ਮੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਆਰਮ੍ਭਿਕ ਕਾਲ ਡੋਗਰੀ ਲਿਖਤ ਗਦ੍ਯ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਚ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਥਾਹਰ ਰਖਦਾ ਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਰਾਨ ਡੋਗਰੀ ਗਦ੍ਯ ਦਿਧਾਂ ਦੋ ਬਡਿਆਂ ਮਹਤਵ ਆਹਲਿਆਂ ਕਤਾਬਾਂ ਸਾਮਨੈ ਆਇਆਂ। ਇੰਦੇ ਚਾ ਇਕ ਪਾਂ. ਟੈਹਲਦਾਸ ਹੁੰਦੇ ਆਸੇਆ ਰਚੀ ਗੇਦੀ ਪਾਂਡੁਲਿਪਿ 'ਰਾਜਾਵਲੀ' ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ 'ਰਾਜੌਲੀ' ਏ ਤੇ ਦੂਜੀ ਸੀਰਾਮਪੁਰ ਦੇ ਈਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰਿਆਂ ਆਸੇਆ ਛਾਪੇਆ ਗੇਦਾ 'ਬਾਈਵਲ' ਦਾ 361 ਸਫੇਂ ਦਾ 'ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕ' ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਡੋਗਰੀ ਗਦ੍ਯ ਅਨੁਵਾਦ ਏ। ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਦੀ ਭਾਸਾ ਕਾਂਗਡੀ ਏ।

‘राजौली दा’ डोगरी अनुवाद राजा ध्यानसिंह हुंदे आदेश पर बलिराम होरें कीते दा ऐ । राजौली डोगरी गद्य दा इक शैल नमूना ऐ । प्रो. गौरी शंकर होर इस अनुवाद गी 18मीं सदी दे खीरै च होए दा मनदे न जद् के प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदे मताबक एहं अनुवाद 1815 ई. दे लागै-लागै होआ हा। इस चाल्ली अनुवाद उन्नीमीं सदी दी देन बनदा ऐ । बाईबल दा डोगरी अनुवाद ‘धर्म पुस्तक’ दे नांड कन्नै 1818 च छपेआ हा त इसदी लिपि टाकरी ऐ । इसदे इलावा इसाई मिशनरियें 1626 ई. गी संत ल्यूक दे संदेशों दा किश हिस्सा ‘बचाने आहला कोहका’ नांड कन्नै बी छापेआ हा ।

19मीं सदी

डोगरी भाशा ते
तैहरीक आस्तै
इतिहास दे पन्ने च
इक विशेश थाहर
रखदी ऐ । एहं ओहं
समां हा जदूं डोगरा
शासन दी वागडोर
डोगरा शासक
महाराजा गुलाबसिंह
हुंदे हत्थें च ही । उंदे

शासनकाल च परानी डोगरी लिपि ‘डोगरे अक्खर’ लोक व्यवहार दे कन्नै-कन्नै सरकारी कम्म-
काज आस्तै बी बरती जंदी ही ।

सन् 1857 थमां 1885 ई. दा समां महाराजा रणवीर सिंह हुंदे शासनकाल दा समां ऐ । इसी डोगरी इतिहास दा ‘स्वर्ण काल’ बी आक्खेआ जंदा ऐ । एहं ओहं समां हा जदूं महाराजा रणवीर सिंह हुंदे शासनकाल च डोगरा समाज च स्थिरता बनी, शिक्षा च सुधार होआ, मंदरें दा निर्माण ते डोगरी भाशा दा प्रचार-प्रसार बी होआ । महाराजा रणवीर सिंह:- होरें डोगरी लिपि दा सुधार करिये इस च केई संस्कृत दे म्हत्तवपूर्ण ग्रेंथें दा डोगरी अनुवाद करोआया ।

आओ, हासल ज्ञान दी परख करचੋ

5.3.2-स्फेई कथन पर (✓) दा ते गल्त पर (✗) दा नशान लाओ।

1. डोगरी भाशा दा समां 1000 ई थमां मन्नेआ जंदा ऐ। ()
2. महाराजा रणवीर हुंदे शासनकाल दरान डोगरे अक्खर दा बरतून सरकारी कम्म काज च होन लगी। ()
3. महाराजा रणवीर सिंह हुंदा शासनकाल 1857 थमां 1885 तगर मन्नेआ जंदा ऐ। ()
4. शिवपूजा विधि 1975 च प्रकाशत होआ ()

ਸਨ् 1890 ਈ. ਚ ਜਸ਼੍ਮੂ ਦਾ ਇਕ ਅਪਨਾ ਡੋਗਰੀ ਅਖਬਾਰ 'ਡੋਗਰਾ-ਮਿਤ੍ਰ' ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਨਿਕਲੇਅ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਪ੍ਰਤਾਪਸਿੰਹ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ਾਸਨਕਾਲ ਚ ਗੈ ਬੰਦ ਬੀ ਹੋਈ ਗੇਅ। ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸਮਾਦਕ ਪੰ. ਦੁਰਗਦਾਸ ਮਿਸ਼੍ਰ ਹੋਰ ਹੇ।

5.3.3 ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਮੌਲਕ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿ-

ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੌਲਕ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬੀਹਮੀਂ ਸਦੀ ਦੀ ਦੇਨ ਏ। ਇਹ ਓਹ ਸਮਾਂ ਹਾ ਜਦੂਂ ਦੇਸੈ ਦੀ ਅਜਾਦੀ ਦੀ ਇਚ਼ਾ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਨ-ਸਮਾਨ ਆਸਤੈ ਬੀ ਡੋਗਰੇਂ ਸੁਰਤ ਸਮਾਲੀ ਲੈਤੀ ਦੀ ਹੀ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲਿਖਤ ਗਦ ਰੂਪ ਦਿਧੋਂ ਸਭਨੋਂ ਵਿਧਾਏਂ ਪਰ ਕਮਮ ਹੋਨ ਲਗੀ ਪੇਦਾ ਹਾ। ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰੋਂ ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਜਿਮੇਦਾਰੀ ਗੀ ਮਸੂਸ ਕਰੀ ਲੈਤੇ ਦਾ ਹਾ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਸਾਹਿਤਿ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਕਮਮ ਰਮਭ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਹਾ। ਗਦ ਦਿਧਾਂ ਸਬੈ ਵਿਧਾਂ ਨਾਟਕ, ਏਕਾਂਕੀ, ਕਹਾਨੀ, ਉਪਨਿਆਸ ਆਦਿ ਤੁਸ਼ਤ ਤੇ ਮਠੋਨ ਲਗੀ ਪੇਦਿਧਾਂ ਹਿਧਾਂ। ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਤੈਹਤ ਸਨ् 1960 ਤਗਰ ਜੇਹੜਾ ਸਾਹਿਤਿ ਰਚੇਆ ਗੇਅ, ਓਹ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ।

ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤਿ

1. ਅਛੂਤ
2. ਬਾਬਾ ਜਿਤੋ ਤੇ
3. ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂਡ

ਏਕਾਂਕੀ ਸਂਗੈਹ

1. ਅਸ ਭਾਗ ਜਗਾਨੇ ਆਹਲੇ ਆਂ।

ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿ

1. ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ
2. ਸੂਈ ਧਾਗਾ
3. ਕਾਲੇ ਹਤਥ

4. पैरें दे नशान
5. कोले दियां लीकरां
6. खीरला माहनू ते
7. चाननी रात

उपन्यास साहित्य

1. धारां ते धूळा
2. शानो ते
3. हाड़ बेड़ी ते पत्तन

5.3.5 हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख

आओ, हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख करचै

5.3.4-. स्वेई उत्तर पर गोलाधारा बनाओ।

1. डोगरा मित्तर नां दा अखबार प्रकाशत होआ			
क). 1890 च	ख). 1891 च	ग). 1892 च	घ). 1893 च
2. महाराजा रणबीर सिंह हुंदे शासनकाल दा समां ऐ			
क). 1857 थमां 1885 तगर	ख). 1858 थमां 1885 तगर		
ग). 1857 थमां 1886 तगर	घ). 1858 थमां 1885 तगर		
3. 'राजौली' दा डोगरी अनुवाद			
क). बलिराम होरें कीते दा ऐ।	ख). शंकरदास होरें कीता		
ग). मथुरा दास होरें कीता	घ). गंगाराम होरें कीता		

5.4 सरांश

ਪੈਹ੍ਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਡੋਗਰੀ ਗਦ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਚ ਸਾਂਗਮੀਲ ਦੀ ਹੈਸਿਧਤ ਰਖਦਾ ਐ। ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦਾ ਏਹ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ 1947 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਆ ਤੇ ਇੜ੍ਹੀ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਲਖਾਰਿਧਿਆਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਚ ਲਿਖਨੇ ਲੇਈ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਏਹਦੇ ਨਤੀਜੇ ਦੇ ਤੌਰ ਪਰ 1960 ਤਗਰ ਡੋਗਰੀ ਚ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ, ਨਾਟਕ, ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਂਗੈਹ ਤੇ ਉਪਨਿਆਸ ਛਪੇ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਕਾਰਵਾਂ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਕੜ੍ਹੀ ਅਗੇ ਬਧਨ ਲਗਾ।

5.5 ਮੁਸ਼ਕਲ ਸ਼ਬਦ

ਲੀਕਰਾਂ - ਲਕੀਰਾਂ

ਮਠੋਨਾ - ਬਧਨਾ

ਕਾਰਵਾਂ - ਕਾਫਲਾ

5.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ

1. 1960 ਤਗਰ ਡੋਗਰੀ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਨੇ ਆਹਲੇ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਬਾਰੈ ਸੰਕ਷ੇਪ ਚ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਓ।

2. 1960 ਤਗਰ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹਾਂ ਦਾ ਬਾਹਰਾਂ ਤਫਸੀਲ ਚ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।

5.8 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ

5.3.3. 1. सहेई 2. सहेई 3. सहेई 4. गल्त

5.3.6. 1. क 2. क 3. क

5.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू ।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली ।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा ‘नूतन’, अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
5. डोगरी साहित्य अलोचतना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमेंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
9. साढा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

,,,,,,,,,,

डोगਰੀ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ: ਇਕ ਜਾਧਾ

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 6.1 ਉਦੇਸ਼ਿਕੀ/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 6.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 6.3 ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ-ਇਕ ਜਾਧਾ
 - 6.3.1 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜ਼ਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
 - 6.3.2 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜ਼ਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 6.4 ਸਰਾਂਸ਼
- 6.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 6.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ
- 6.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ
- 6.8 ਸਂਦਰਭ ਸੂਚੀ

6.1 ਉਦੇਸ਼ਿਕੀ

ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ਿਕੀ ਏ-

- 1. 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੈ ਅਵਗਤ ਕਰੋਅਨਾ।
- 2. ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਯਾਤਰਾ ਚ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕਕਾਰੇਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ।

ਅਪੇਕ਼ਿਤ ਪਰਿਣਾਮ

- 1. ਤੁਸੁ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਮੁੰਢਲੇ ਦੌਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਰੀ ਸਕਗੇਓ।
- 2. ਤੁਸੁ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਦੇ ਰੁਜ਼ਾਨੇਂ ਕਨੈ ਪਰਿਚਤ ਹੋਈ ਜਾਹੁਗੇਓ।

6.2 पाठ परिचे

इस पाठ च नाटक साहित्य बारै दरसेआ गेदा ऐ जेह्दे तैहृत 1960 तगर दे डोगरी नाटक साहित्य दा जायजा पेश कीता गेदा ऐ।

6.3. डोगरी नाटक साहित्यः इक जायजा

नाटक साहित्य दे खेतरै च सन् 1960 तगर इक लघु नाटक ‘अछूत’ ते ‘बाबा जित्तो नाटक दी रचना ते मंचन, ‘नमां ग्रां’ नाटक दा लेखन, प्रकाशन ते मंचन होआ ते एकांकी साहित्य दे खेतरै च ‘अस ते आं भाग जगाने आह्ले’ बाल एकांकी संग्रेह दा प्रकाशन होआ।

अछूत नाटक

‘अछूत’ डोगरी दा पैह्ला लघु नाटक 1935 ई. च रामनगर स्कूल दी स्टेज पर खेडेआ गेआ हा। इस नाटक दा लेखन श्री विश्वनाथ खजूरिया होरें कीते दा ऐ। इस नाटक गी केर्झ विद्वान एकांकी बी गलांदे न कीजे कलेवर दी द्रिश्टी कन्ने एह्ह बड़ा लौहका ऐ। खजूरिया होरें बी इस नाटक गी अपने एकांकी संग्रेह ‘नीलकण्ठ’ च संकलत कीते दा ऐ। पर इस नाटक दा अध्ययन करने पर अस इस नतीजे पर पुज्जने आं जे एह्ह एकांकी नेर्झ होइयै लघु नाटक ऐ। एकांकी च इक द्रिश्शा ते इक गै घटना होंदी ऐ पर इस च लेखक ने डुगगर दे प्हाड़े च रौहने आह्ले लोकें दियें नेकें समस्याएं दा उल्लेख कीते दा ऐ। 1935 च ते इनें लोकें दियां समस्यां उंआं बी मतियां विकराल हियां। अनपढ़ता दे कारण लोक चेले-दोआले कश ‘कण’ छटान जंदे हे। रोगें दी कारी कराने आस्तै डाक्टरें कश जाने शा कतरादें हे। पटवारी-गरदोर, चैकीदार, लम्बड़दार आदि दा समाज पर खासा दबदबा रौहदा हा। लोक शाहें-बजियें दी चाकरी करदे-करदे गरीबी दी चककी च प्होंदे-प्होंदे मुककी जंदे हे पर इनें लोकें कशा लैते दा कर्जा दिन-ब-दिन बधदा जंदा हा। निम्न जाति दे लोकें दा इस समाज च अस्तित्व नेर्झ दे बरोबर समझेआ जंदा हा। उच्च वर्ग दे चलदे पुर्जे इंदे शा नौकरें आंगू कम्म लैंदे हे। इंदियें औरतें दा यौन शोशन बी करदे पर पिच्छूं न्हाई-धोइयै सुच्चे बनी जंदे। डुगगर दे प्हाड़ी समाज च इनें लोकें दा कोई थाहर नेर्झ हा समझेआ जंदा। इनें सभनें समस्याएं गी उजागर करने आस्तै गै लेखक ने इस नाटक दी रचना करियै रामनगर दे स्कूले दी स्टेज पर इसदा मंचन

ਕਿਹੜੀ ਸ਼ਕੂਲੈ ਦੇ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਕਥਾ ਗੈ ਅਭਿਨਿਧ ਬੀ ਕਰੋਆਯਾ ਹਾ। ਕੀਜੇ ਲੇਖਕ ਤਾਂਨੋਂ ਦਿਨੋਂ ਰਾਮਨਗਰ ਦੇ ਮਿਡਲ ਸ਼ਕੂਲੈ ਚ ਮਾਸਟਰ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਚ ਇਕ ਕਥਾ ਬਦਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਨੇ ਮੂਜਬ ਗੈ ਏਹੁੰ ਰਚਨਾ ਏਕਾਂਕੀ ਦੇ ਧੇਰੋਂ ਸ਼ਾ ਬਾਹਰ ਆਇਥੈ ਨਾਟਕ ਦੇ ਧੇਰੇ ਚ ਔਂਦੀ ਏ ਜਿਧਾਂ ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਹਵੂਟੀ, ਸ਼ਾਹੇਂ-ਬਜਿਧੀਂ ਦੀ ਹਵੂਟੀ, ਚੇਲੇ ਦੋਆਲੋਂ ਦੇ ਥਾਨ ਆਦਿ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਅਜਾਦੀ ਕਥਾ ਪੈਹੁੰਲੋਂ 1935 ਚ ਕਿਹੜੀ ਬਡੇ ਜਿਗਰੇ ਦਾ ਕਮਮ ਕੀਤਾ ਹਾ। ਕੀਜੇ ਤਚਵ ਵਰਗ ਦੇ ਖਲਾਫ ਅਵਾਜ ਚੁਕਕਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਨਾ ਤੇ ਜਨ ਜਾਗੂਤਿ ਲੇਆਨਾ ਗੈ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੁਕਖ ਤਦੇਸ਼ ਹਾ। ਇਸ ਕ੍ਰਾਂਤਿਕਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਲੇਖਕ ਦੇ ਨਿਜੀ ਜੀਵਨ ਪਰ ਬੀ ਖਾਸਾ ਅਸ਼ਰ ਪੇਆ ਹਾ।

ਬਾਬਾ ਜਿਤ੍ਤੋ

1935 ਈ. ਥਮਾਂ 1948 ਈ. ਦੇ ਅਨਤਰਾਲ ਚ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਆਸਤੈ ਨੇਕਾਂ ਗਤਿਵਿਧਿਆਂ ਚਲਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹਿਆਂ। ਜਿਧੈ ਚ ਪ੍ਰਮੁਕਖ ਤੌਰਾ ਪਰ ਸਨ् 1944 ਈ. ਚ ਬਸਤ ਪੈਂਚਮੀ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਧਿਆਡੈ ਡੋਗਰੀ ਸਾਂਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਨਾ, ਕਵਿਧੀਂ-ਲਖਾਰਿਧੀਂ ਆਸੇਆ ਥਾਹੁੰ-ਥਾਹੁੰ ਜਾਇਥੈ ਕਵਿ ਸਮੇਲਨ ਕਰਨੇ ਤੇ ਨਾਟਕ ਮੰਡਲਿਧੀਂ ਆਸੇਆ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਪ੍ਰਸਾਰ ਆਸਤੈ ਨਾਟਕ ਖੇਢਨੇ ਹੈ। ਇਹਦੀ ਕਾਲ ਚ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੋਰੋਂ ਫੁਲਲ ਲੈਂਥ ਦਾ ਨਾਟਕ ‘ਬਾਬਾ ਜਿਤ੍ਤੋ’ ਲਿਖੇਆ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੰਚਨ 1948 ਈ. ਚ ਟਿਕਰੀ ਨਾਂਡ ਦੇ ਥਾਹੁੰਰੈ ਪਰ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਹਾ। ਲੋਕੋਂ ਇਸ ਨਾਟਕ ਗੀ ਬਡੇ ਚਾਏ-ਚਾਏ ਉਤਸਾਹ ਕਨੈ ਦਿਕਖੇਆ ਤੇ ਸਾਰਾਹੇਆ। ਬਸ਼ਕਕ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬੀ ਲਖੋਨੇ ਦੇ ਕੇਈ ਬਾਦ ਹੋਆ ਪਰ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਇਸਦੇ ਕੇਈ ਸਫਲ ਮੰਚਨ ਦੇਸੋਂ-ਵਿਦੇਸੋਂ ਚ ਹੋਂਦੇ ਰੌਹੁੰਦੇ ਨ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾਵਰਤੁ ਜੁਲਮ ਦੇ ਖਲਾਫ ਬਗਾਵਤ ਦਾ ਝਾੜਾ ਚੁਕਕਨੇ ਤੇ ਅਪਨੇ ਅਧਿਕਾਰੋਂ ਆਸਤੈ ਅਵਾਜ ਬੁਲਾਂਦ ਕਰਨੇ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਏ। ਬਾਵਾ ਜਿਤ੍ਤੋ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਇਕ ਵੀਰ ਕਰਸਾਨ ਰੇਹੁੰਦੇ ਨ। ਜਿਧੈ ਜੁਲਮੋਂ ਦੇ ਖਲਾਫ ਝੁਕਨੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਤਮਧਾਤ ਕਰਨਾ ਸਹਿਰ ਕਬੂਲੇਆ ਤੇ ਆਤਮਬਲਿਦਾਨ ਦੇਇਥੈ ਕਰਸਾਨੇਂ ਦੇ ਹਕਕੇ ਆਸਤੈ ਅਵਾਜ ਚੁਕਕੀ। ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਸਮਾਜ ਚ ਇਂਦੀ ਲੋਕਗਾਥਾ ਅਪਨਾ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਤੇ ਗੌਰਵ ਆਹੂਲਾ ਥਾਹੁੰ ਰਖਦੀ ਏ। ਝਿੜੀ ਨਾਂਡ ਦੇ ਥਾਹੁੰਰੈ ਪਰ ਹਰ ਬਾਦੇ ਇਂਦੀ ਸਮਾਧਿ ਪਰ ਮੇਲੇ ਲਗਦੇ ਨ। ਭਗਤ ਲੋਕ ਇਂਦੇ ਸਥਾਨ ਪਰ ਜਾਇਥੈ ਅਪਨੇ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ-ਅਰੰਨਾ ਕਰਦੇ ਨ ਤੇ ਅਪਨੀ ਸ਼੍ਰਦਧਾ ਦੇ ਫੁਲਲ ਅਰਪਤ ਕਰਦੇ ਨ। ਸੁਕਖਨਾ ਸੁਖਦੇ ਨ ਤੇ ਮਨੌਤਿਧੀਂ ਮਨਾਂਦੇ ਨ। ਏਸੇ ਜਨ ਨਾਥ ਪਰ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਿਹੜੀ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮ ਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੋਰੋਂ ਦੇਵਤਵ ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਇਸ ਵੀਰ ਕਰਸਾਨ ਪਰ ਅਪਨੀ ਲੇਖਨੀ ਚਲਾਇਥੈ ਤਥਾਂਗੀ ਅਮਰ ਕਰੀ ਦਿਤਾ।

ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂ

‘ਨਮਾਂ
ਗ੍ਰਾਂ ਰੰਗਮੰਚੀ
ਨਾਟਕ ਡੋਗਰੀ
ਸੰਸਥਾ ਪਾਸੇਆ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ
ਨਾਟਕ ਏ। ਇਸ
ਨਾਟਕ ਦਾ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਨ्
1957 ਈ. ਚ
ਹੋਆ। ਇਸਦੇ

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੋ

6.3.1-. ਸ਼ੇਈ ਕਥਨ ਪਰ (✓) ਦਾ ਤੇ ਗਲਤ ਪਰ (X) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ।

1. ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1944 ਚ ਹੋਈ ।()
2. ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂs ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਇਕਕਲੇ ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੋਰ ਨ।()
3. ਬਾਬਾ ਜਿਤੋ ਨਾਟਕ ਦਾ ਟਿਕਰੀ ਥਾਹਰ ਮੰਚਨ 1948 ਚ ਹੋਆ।()
4. ਅਛੂਤ ਨਾਟਕ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਵਿਸ਼ਵਨਾਥ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰ ਨ।()
5. ਅਛੂਤ ਨਾਟਕ ਦਾ ਕਲੇਵਰ ਬਡਾ ਬੜ੍ਹਾ ਏ। ()
ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਏ। ()

ਲੇਖਕ ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ, ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਂਤ ਤੇ ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰ ਨ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪਛੋਕਡ਼ ਨਮੇਂ ਜੁਗੈ ਦਿਯਾਂ ਆਸਾਂ-ਮੇਦਾਂ ਤੇ ਤਾਂਹਾਂਗਾ ਲੇਝਿਧੈ ਦੇਸੈ ਗੀ ਨਮਾਂ ਰੂਪ-ਸਰੂਪ ਦੇਨੇ, ਧਿਸੀ-ਪਿਟੀ ਦੀ ਕਦਰੋਂ ਗੀ ਛੋਡਿਧੈ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਰਾਹ ਪਰ ਇਕ-ਦੂਏ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਨੇ, ਦੇਸੈ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤਿ ਦੇ ਸੁਨਹੈਰੇ ਸੁਖਨੇ ਦਿਕਖਨੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹੋਂਗੀ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨੇ ਦੇ ਹੌਸਲੇ-ਹਿੰਮਤ ਕਨੈ ਅਗੜੇ ਬਧਨੇ ਦੀ ਏ। ਇਸੈ ਆਸਟੈ ਲੇਖਕੇਂ ਇਸ ਰਚਨਾ ਗੀ ‘ਨਮੇਂ ਜੁਗੈ ਦਿਯਾਂ ਨਮਿਆਂ ਤਾਂਹਾਂਗਾਂ ਲੇਝਿਧੈ ਮੁਲਖੈ ਗੀ ਨਮਾਂ ਰੂਪ ਦੇਨੇ ਆਲੇ ਉਤਸਾਹੀ ਗਬਰ੍ਯੋਂ ਗੀ’ ਸਮਰਪਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਏਹ ਨਾਟਕ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਛਪਨੇ ਆਹਲਾ ਪੈਹਲਾ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਏ।

ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤ੍ਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਢੁਗਗਰ ਦਾ ਗ੍ਰਾਂਈ ਸਮਾਜ ਏ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਗੀ ਪੰਜੋਂ ਅਂਕੋਂ ਚ ਬੰਡੇਆ ਗੇਦਾ ਏ। ਇਸ ਚ ਅਫੁ ਪ੍ਰਮੁਖ ਤੇ ਸੱਜੇ ਗੈਣ ਪਾਤਰ ਨ। ਪ੍ਰਮੁਖ ਪਾਤਰ ਜਮਾਦਾਰ, ਮਾਧੋ, ਲਾਜੋ, ਸੈਂਤੂ, ਬਾਬੂਰਾਮ, ਬੰਸੀ, ਰਸੀਲਾ ਤੇ ਪੰਤ ਨ। ਗੈਣ ਪਾਤਰੋਂ ਚ ਕਿਣ੍ਹੂ, ਇਲਮੂ, ਰਾਮੂ, ਬਾਂਕੂ, ਬੁਆ, ਜਮਨਾ ਤੇ ਸਰਜੂ ਆਦਿ ਨ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਸਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਏ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਰਮਭ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਦੀ ਬੰਦਨਾ ਕਨੈ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ਕਥਾ ਦਾ ਰਮਭ ਗ੍ਰਾਂs ਦੇ ਸਰਪੈਂਚ ਰਿਟਾਯਰਡ ਜਮਾਦਾਰ ਦੀ ਧੀਡ ਲਾਜੋ ਆਸੇਆ ਗ੍ਰਾਂs ਦੇ ਬਾਹਰੋਂ ਬਨੀ ਦੀ ਬੌਲੀ ਪਰਾ ਪਾਨੀ ਲੈਨ ਜਾਨੇ ਤੇ ਪਰਤੋਂਦੇ ਸੌਂਗੜੇ, ਤੱਥਡ਼-ਖਾਬਡ਼ ਤੇ ਪਤਥਰੀਲੇ ਰਸਤੇ ਚ ਠੇੜ੍ਹਾ ਖਾਈ ਡਿਗਗਨੇ, ਬਡਾ ਮਿਡ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਲਾਜੋ ਦੇ ਠੇੜ੍ਹਾ ਖਾਈ ਡਿਗਗਨੇ ਪਰ ਉਤਸੈ ਗ੍ਰਾਂs ਦਾ ਇਕ ਜਾਗਤ ਮਾਧੋ ਇਸ ਸਾਰੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਗੀ ਦਿਕਖਦਾ ਏ ਤੇ ਲਾਜੋ ਪਰ ਹਵਾਲਾ ਏ। ਪਰ ਫ਼ਹੀ ਉਸਦੀ

ਪੀਡੇ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਉਸਾ ਕਸ਼ਾ ਜਰੋਂਦਾ ਨੇਈ ਤੇ ਓਹ ਉਸਗੀ ਰਹਾਰਾ ਦੇਨੇ ਗਿਤੈ ਜਂਦਾ ਏ । ਲਾਜੋ ਚਿੜੀ ਦੀ ਉਸੀ ਚੰਡ ਮਾਰਦੀ ਏ ਤੇ ਗਾਲੀ ਕਢੂਦੀ ਏ । ਪੈਹਲੇਂ ਤੇ ਮਾਧੋ ਬੀ ਸੋਚਦਾ ਏ ਜੇ ਉਥੀ ਉਸਗੀ ਪਰਤਾਮਾਂ ਚੰਡ ਮਾਰੈ ਪਰ ਫ਼ਹੀ ਕਿਥ ਸੋਚਿਧੈ ਰੁਕੀ ਜਂਦਾ ਏ । ਇਹ ਨਿਕਕੀ ਨੇਹੀ ਘਟਨਾ ਮਾਧੋ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸੁਹਾਰ ਬਦਲੀ ਦਿੰਦੀ ਏ । ਤ੍ਰੀਏ ਅੰਕ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਰਮਭ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਬੁਆ ਆਸੇਆ ਛੋਹਤ-ਮਿਟ੍ਟ ਕਰਨੇ ਤੇ ਸਰਜੂ ਆਸੇਆ ਤੁਨੇਂਗੀ ਸਮਝਾਨੇ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਲਾਜੋ ਰਸੀਲੇ ਦਾ ਸਿਰ ਫਾਡਨੇ ਤੇ ਕੂਹਲੇ ਦੇ ਕਮੈ ਚ ਰੋਡੇ ਅਡਕਾਨੇ ਆਹਲੇ ਬਾਬੂ ਕਨੈ ਘੁਣਾ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੀ ਏ । ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਬਾਬੂ ਗੀ ਭਡਕਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਹੂਨ ਲਾਜੋ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਮਾਧੋ ਬਸ੍ਸੀ ਗੇਆ ਏ । ਓਹ ਉਸਗੀ ਲੁਭ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜੇ ਜੇਕਰ ਓਹ ਉਸਗੀ ਇਕ ਜ਼ਹਾਰ ਰਪੇਆ ਦੇਏ ਤਾਂ ਓਹ ਉਸਗੀ ਲਾਜੋ ਕਨੈ ਮਿਲਾਨੇ ਦੇ ਕਿਥ ਨੇਹ ਜਤਨ ਕਰਗ ਜੇ ਦਮੈ ਪਿੰਡ ਧੀਂਡ ਆਪੂਂ ਉਸਦੇ ਪੈਰੋਂ ਪੌਂਗਨ । ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਇਸ ਚਾਲੀ ਬਾਬੂ ਕਸ਼ਾ ਪੰਜ ਸੌ ਰਪੇ ਉਸਸੈਂਲੈ ਲੈਨੇ ਚ ਸਫਲ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਮਾਧੋ ਤੇ ਜਮੇਦਾਰੈ ਦੇ ਖਲਾਫ ਭਡਕਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਦਮੈ ਮਿਲਿਧੈ ਗਰੀਬ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਮੁਕਖੇ ਮਾਰਾ ਦੇ ਨ । ਓਹ ਬਾਂਕੋਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਮਿਲਾਨੇ ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਬੀ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਉਸਗੀ ਲਾਲਚ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਉਸਦੀ ਧੀਊ ਦੇ ਬਿਆਹ ਦਾ ਖਰਚਾ ਕਰਗ ਪਰ ਓਹ ਮਾਧੋ ਗੀ ਮਾਰਨੇ ਚ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰੈ । ਬਾਂਕਾ ਉਸਦੀ ਗਲਿੰਦਾਂ ਚ ਆਈ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਕੁਘੜ ਫਾਡਨੇ ਆਸਤੈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਨੇ ਆਹਲੇ ਬਰੁਦਾ ਕਨੈ ਬਡੀ ਚਲਾਕੀ ਕਨੈ ਮਾਧੋ ਗੀ ਨਸ਼ਾਨਾ ਬਨਾਈ ਲੈਂਦਾ ਏ । ਮਾਧੋ ਘਾਡਲ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਬ ਓਹ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਕਮ ਰੋਕਨੇ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਦਾ ਏ । ਜਖਮੀ ਮਾਧੋ ਗੀ ਚੁਕਿਧੈ ਕਿਥ ਲੋਕ ਜਮੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਲੋਈ ਜਂਦੇ ਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕਮੈ ਪਰ ਲਗੇ ਦੇ ਰੌਂਹਦੇ ਨ ।

ਚੌਥੇ ਅੰਕ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਰਮਭ ਸਰਪੈਂਚ ਤੇ ਉਸਦੀ ਧੀਂਡ ਲਾਜੋ ਦੇ ਕਥਨ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਸਰਪੈਂਚ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਦਾ ਕਚਚਾ-ਚਿਟ੍ਟਾ ਉਸ ਅਗੇਂ ਫਰੋਲਦਾ ਏ ਤੇ ਮਾਧੋ ਦੇ ਗੁਣੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਾ ਕਰਦਾ ਏ । ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਜਮੇਦਾਰ ਧਿੱਜ ਗੀ ਸੁਨਾਇਧੈ ਉਸ ਆਸਤੈ ਦਵਾਈ ਲੈਨ ਨਗਰ ਜਂਦਾ ਏ । ਪਿਛੁਆਂ ਉਸਦੀ ਧੀਂਡ ਲਾਜੋ ਮਾਧੋ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਅਪਨੇ ਭਾਊ ਗੀ ਬੀ ਉਸਸੈ ਆਂਹਾਗਰ ਭਾਦਰ ਬਨਨੇ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਏ । ਪਰ ਬੰਸੀ ਅਪਨੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਕਥਨ ਜੇ ਉਸਨੇ ਬਡੇ ਹੋਇਧੈ ‘ਅਪਨੇ ਦੇਸੈ ਗੀ ਬਚਾਨੇ ਆਹਲਾ ਭਾਦਰ ਸਪਾਹੀ’ ਬਨਨਾ ਬਾਰੈ ਆਖਦਾ ਏ । ਫ਼ਹੀ ਉਸਗੀ ਅਪਨੀ ਬੰਦੂਕੈ ਦਾ ਚੇਤਾ ਉਠੀ ਆਂਦਾ ਏ ਤੇ ਓਹ ਪਰਲੇ ਘਰੈ ਆਹਲੇ ਕ੃ਸ਼ਣੁ ਕੋਲਾ ਅਪਨੀ ਬੰਦੂਕ ਲੈਨ ਉਠੀ ਜਂਦਾ ਏ । ਪਿਛੁਆਂ ਮਾਧੋ ਗੀ ਹੋਸ਼ ਉਠੀ ਆਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਕੂਹਲ ਤੇ ਬਾਂਕੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਚ ਪੁਚਛਦਾ ਏ । ਫ਼ਹੀ ਬਾਦ ਚ ਜਮੇਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਬਾਰੈ ਪੁਚਛਦਾ ਏ । ਗਲਿੰਦਾਂ-ਗਲਿੰਦਾਂ ਮਾਧੋ ਲਾਜੋ ਦੇ ਮਨੈ ਦੇ ਹਿਰਖੈ ਗੀ ਬੁਜ਼ਿਝੈ ਉਸਗੀ ਇਕ ਸੁਆਲ ਪੁਚਛਦਾ ਏ”ਕੁ’ਨ ਜਿਤੇਆ ਤੇ ਕੁ’ਨ ਹਾਰੇਆ?” ਲਾਜੋ ਇਸਦਾ ਪਰਤਾ ਨੇਈ ਦੇਈ ਸਕੀ ਪਰ ਉਥੀ ਉਸਦੀ ਅਸਲੀਧਤ ਪਨਾਹਾਨੀ ਗੇਦੀ ਹੀ ।

ਪੰਜਮੋਂ ਤੇ ਆਖਰੀ ਅੰਕ ਚ ਕੂਹਲ ਬਨਾਨੇ ਦਾ ਕਮਮ ਪੂਰਾ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਕੂਹਲੈ ਚ ਪਾਨੀ ਤਠੀ ਔਂਦਾ ਏ। ਲੋਕ ਸਰਪੈਂਚ ਗੀ ਸੁਬਾਰਖਾਂ ਦੇਏ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਸਰਪੈਂਚ ਤੰਦੀ ਬਾਦਰੀ ਪਰ ਤਨੋਂਗੀ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੀ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਤੰਦੀ ਹੌਸਲਾ ਅਫਜਾਈ ਕਰਦਾ ਏ। ਬੁਰਾ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇਂ ਬਾਰੈ ਆਖਦਾ ਏ ਜੇ ਮਨੁਕਖੈ ਦੇ ਹਤਥੈ ਥਮਾਂ ਬਸ਼ਕਕ ਓਹ ਬਚੀ ਜਾਨ ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਥਮਾਂ ਬਚਨਾ ਸੌਖਾ ਨੇਈ ਏ। ਆਪੂ ਪਰਮੇਸਰ ਤਨੋਂਗੀ ਦੰਡ ਦੇਗ। ਬਾਂਕਾ ਅਪਨਾ ਅਪਰਾਧ ਸ੍ਰੀਕਾਰ ਕਰੀ ਲੰਦਾ ਏ ਜੇ ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਸਦੀ ਕੁਝੀ ਦੇ ਬਾਹ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਰਚ ਚੁਕਕਨੇ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇਇਥੈ ਉਸ ਥਾ ਇਹ ਕਮਮ ਕਰਵਾਯਾ ਏ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਦੀ ਕੁਬੁੜ ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਗੀ ਝਲਾਟਾ ਪਿਛੇ ਛਹਿਧੈ ਤੰਦਿਆਂ ਗਲਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੁਨਦੇ ਗੀ ਰਸੀਲਾ ਪਕੜੀ ਲੰਦਾ ਏ ਤੇ ਪੱਚੈਤੀ ਚ ਲੇਈ ਔਂਦਾ ਏ। ਮਾਧੋ ਤੇ ਜਮੇਦਾਰ ਉਸਗੀ ਮਾਫ ਕਰੀ ਦਿੰਦੇ ਨ ਤੇ ਜਮੇਦਾਰ ਹੋਰ ਇੱਥੀ ਆਖਦੇ ਨ ਜੇ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਇਲਾਜ ਨੇਕੀ ਕਨੈ ਗੈ ਕੀਤਾ ਜਂਦਾ ਏ। ਫਹੀ ਓਹ ਬਾਂਕੇ ਦੀ ਕੁਝੀ ਦੇ ਬਾਹ ਆਸਤੈ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਦੀ ਜਿਮੇਦਾਰੀ ਅਪਨੇ ਉਘਰ ਲੰਦਾ ਏ ਤੇ ਅਪਨੀ ਧੀਂ ਲਾਜੋ ਦਾ ਬਾਹ ਮਾਧੋ ਕਨੈ ਕਰਨੇ ਦੀ ਘੋਸ਼ਨਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਇਹ ਸੁਨਿਧੈ ਲਾਜੋ ਤੇ ਮਾਧੋ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਜਂਦੇ ਨ। ਲਾਜੋ ਮਾਧੋ ਦੇ ਪੁਛਣੇ ਪਰ ਜੇ 'ਕੁ'ਨ ਜਿਤੇਆ' ਦਾ ਪਰਤਾ 'ਮੈਂ' ਆਕਿਖਿਧੈ ਦਿੰਦੀ ਏ।

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਜ਼ਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੋਂ

6.3.1- ਸ਼ੇਈ ਉਤਰ ਪਰ ਗੋਲਾਧਾਰਾ ਬਨਾਓ।

1. ਅਛੂਤ ਨਾਟਕ ਗੀ ਪੈਹਲੀ ਬਾਰੀ ਖੇਡੇਆ ਗੇਆ
ਕ). 1933 ਚ ਖ). 1934 ਚ ਗ). 1935 ਚ ਘ) 1936 ਚ
2. ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗੇਆ
ਕ). ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਆਸੇਆ ਖ). ਕਲਵਰਲ ਅਕੈਡਮੀ ਆਸੇਆ
ਗ). ਡੋਗਰੀ ਵਿਭਾਗ ਆਸੇਆ ਘ). ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕੈਡਮੀ ਆਸੇਆ
3. ਲਾਜੋ ਪਾਤਰ ਏ
ਕ). ਅਛੂਤ ਨਾਟਕ ਦੀ ਖ). ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂ ਨਾਟਕ ਦੀ
ਗ). ਬਾਵਾ ਜਿਤੋ ਨਾਟਕ ਦੀ ਘ). ਸਰਪੈਂਚ ਨਾਟਕ ਦੀ

ਤ੍ਰੀਏ ਅੰਕ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਰਾਮਭ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਬੁਆ ਆਸੇਆ ਛੋਹੜ-ਮਿਟੁ ਕਰਨੇ ਤੇ ਸਰਜੂ ਆਸੇਆ ਤੁਨੋਂਗੀ ਸਮਝਾਨੇ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਲਾਜੋ ਰਸੀਲੇ ਦਾ ਸਿਰ ਫਾਡਨੇ ਤੇ ਕੂਹੜ ਦੇ ਕਮੈ ਚ ਰੋਡੇ ਅਡਕਾਨੇ ਆਹਲੇ ਬਾਬੂ ਕਨੈ ਘੁਣਾ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੀ ਏ। ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਬਾਬੂ ਗੀ ਮਡਕਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਹੂਨ ਲਾਜੋ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਮਾਧੋ ਬਰਸੀ ਗੇਆ ਏ। ਓਹ ਉਸਗੀ ਲੁਭ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜੇ ਜੇਕਰ ਓਹ ਉਸਗੀ ਇਕ ਜ਼ਹਾਰ ਰਪੇਆ ਦੇਏ ਤਾਂ ਓਹ ਉਸਗੀ ਲਾਜੋ ਕਨੈ ਮਿਲਾਨੇ ਦੇ ਕਿਥ ਨੇਹ ਜਤਨ ਕਰਗ ਜੇ ਦਮੈ ਧੀਓਂ ਧੀਓਂ ਆਪੂ ਉਸਦੇ ਪੈਰੋਂ ਪੌਂਗਨ। ਸੈਂਤੂ ਸ਼ਾਹ ਇਸ ਚਾਲੀ ਬਾਬੂ ਕਥਾ ਪੰਜ ਸੌ ਰਪੇ ਉਸੈਂਲੈ ਲੈਨੇ ਚ ਸਫਲ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਫਹੀ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਮਾਧੋ ਤੇ ਜਮੇਦਾਰੈ ਦੇ ਖਲਾਫ ਮਡਕਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਦਮੈ ਮਿਲਿਧੈ ਗਰੀਬ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਮੁਕਖੇ ਮਾਰਾ ਦੇ ਨ। ਓਹ ਬਾਂਕੇਂ ਗੀ ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਮਿਲਾਨੇ ਚ ਕਾਮਧਾਬ ਬੀ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਓਹ ਉਸਗੀ ਲਾਲਚ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਉਸਦੀ ਧੀਊ ਦੇ ਬਾਹੋਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਕਰਗ ਪਰ ਓਹ ਮਾਧੋ ਗੀ ਮਾਰਨੇ ਚ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰੈ। ਬਾਂਕਾ ਉਸਦੀ ਗਲਿੰਦਾਂ ਚ ਆਈ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਕੁਘੜ ਫਾਡਨੇ ਆਸਤੈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕੀਤੇ ਜਾਨੇ ਆਵਲੇ ਬਰੁਦਾ ਕਨੈ ਬਡੀ ਚਲਾਕੀ ਕਨੈ ਮਾਧੋ ਗੀ ਨਸ਼ਾਨਾ ਬਨਾਈ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਮਾਧੋ ਘਾਲ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ ਬ ਓਹ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਕਮਮ ਰੋਕਨੇ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਕਰਦਾ ਏ। ਜਖਮੀ ਮਾਧੋ ਗੀ ਚੁਕਿਕਿਧੈ ਕਿਥ ਲੋਕ ਜਮੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਲੇਈ ਜਂਦੇ ਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਕਮੈ ਪਰ ਲਗੇ ਦੇ ਰੌਂਹਦੇ ਨ।

6.4 ਸਰਾਂਸ਼

ਇਧਾਂ ਅਸ ਦਿਕਖਨੇ ਆਂ ਜੇ 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤਿਕ ਚ ਨਾਟਕੋਂ ਦੀ ਗਿਨਤਾਰੀ ਬਡੀ ਘਟ੍ਟ ਏ ਪਰ 1935 ਚ ਅਛੂਤ ਨਾਟਕ ਦਾ ਮੰਚਨ ਅਪਨੇ ਆਪ ਚ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦੇ ਬਾਬੂ-ਵਿਸਤਾਰ ਆਹਲੀ ਬਕਖੀ ਇਕ ਸਾਂਗੇ-ਮੀਲ ਦੀ ਹੈਸਿਧਤ ਰਖਦਾ ਏ। ਬਾਵਾ ਜਿਤੇ ਤੇ ‘ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂਡ’ ਨਾਟਕੋਂ ਦਾ ਲੇਖਨ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਤੇ ਮੰਚਨ ਤੇ ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਚ ‘ਅਸ ਤੇ ਆਂ ਭਾਗ ਜਗਾਨੇ ਆਹਲੇ’ ਬਾਲ ਏਕਾਂਕੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦੀ ਸਾਂਗਗੇਸਾਰੀ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਮੂਲਿਕਾ ਨਭਾਂਦੇ ਨ।

6.5 ਮੁਸ਼ਕਲ ਸ਼ਬਦ

ਤ੍ਰੀਮ - ਮੇਹਨਤ

ਮੇਹਨਤਕਥ - ਮੇਹਨਤ ਕਰਨੇ ਆਹਲਾ

ਝਲਕ - ਚਮਕ, ਆਭਾਸ

6.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ

1. अछूत नाटक बारै संक्षेप च जानकारी देओ।

2. बावा जित्तो नाटक बारै विस्तृत लेख लिखो

6.7 उत्तर सूची

1.3.2 संदर्भ पुस्तकां

6.3.3. 1. सहेई 2. गल्त 3. सहेई 4. सहेई 5. गल्त 6. सहेई

6.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एज्यूकेशन, जम्मू।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्चर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर।
5. डोगरी साहित्य अलोचना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमेंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू।

7. शीराजा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ: ਇਕ ਜਾਧਿਆ

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 7.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 7.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 7.3 ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ ਇਕ ਜਾਧਿਆ
 - 7.3.1 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 7.4 ਸਰਾਂਸ਼
- 7.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 7.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸ਼ਤੈ ਸੁਆਲ
- 7.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ
- 7.8 ਸੰਦਰਭ ਸੂਚੀ

7.1 ਉਦੇਸ਼

1. 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੀ ਧਾਰਾ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ
2. 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੀ ਕਹਾਨੀਕਾਰੋਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈ ਦਰਸਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

1. ਤੁਸੁ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਮੁੰਢਲੇ ਦੌਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਰੀ ਸਕਗੇਂਦੇ।
2. ਤੁਸੁ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਰੁਜ਼ਾਨੇਂ ਕਨੈ ਪਰਿਚਤ ਹੋਈ ਜਾਹੁਗੇਂਦੇ।

7.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਏ ਜੇਹੜੇ ਤੈਹਤ 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਨਾਟਕ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਜਾਧਿਆ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ।

7.3 ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ: ਇਕ ਜਾਧਿਆ

1960 ਤਗਰ ਜੇਹੜਾ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਸਾਡੇ ਸਾਮਨੈ ਔਂਦਾ ਏ ਓਹਦਾ ਬਾਂਸ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ:-

ਪੁਸ਼ਟਕ	ਲੇਖਕ
1. ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ	ਮਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ
2. ਸੂਈ ਧਾਗਾ	ਲਲਿਤਾ ਮੈਹਤਾ
3. ਕਾਲੇ ਹਤਥ	ਵੇਦ ਰਾਹੀ
4. ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨ	ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ
5. ਕੋਲੇ ਦਿਧਾਂ ਲੀਕਰਾਂ	ਨਰੰਦਰ ਖੜ੍ਹਿਆ
6. ਖੀਰਲਾ ਮਾਨੂ	ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ
7. ਚਾਨਨੀ ਰਾਤ	ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ

ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ

ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਰਮਭ ਮਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦੇ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ 'ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ' ਕਨੈ 1947 ਬਾਰੇ ਚ ਹੋਆ ਏ। ਇਹ ਸਾਂਗੈਹ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪਤਥਰ ਏ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਪਰਮਪਰਾਵਾਦੀ ਦੌਰ ਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਨ ਜਿਂਦੀ ਸੀਰ ਬਸ਼ਕਕ ਲੋਕ ਕਤਥੋਂ ਚਾ ਨਿਕਲੀ ਦੀ ਏ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਨਮੀਂ ਸੋਝ ਬਖ਼ਾਦੇ ਨ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਦੁਗਗਰ ਦੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਗ੍ਰਾਈ ਲੋਕੋਂ ਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਦਾ ਮੁਕਖ ਵਿਸ਼ੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਆਦਰਸ਼ ਸਮਾਜ ਦੀ ਝਾਂਕੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨਾ ਬੀ ਰੇਹਾ ਏ। ਜਿਂਦੇ ਚ ਭਾਵੁਕਤਾ ਦਾ ਪੁਟ ਸਕਖਰ ਏ। ਇਹ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਦੁਗਗਰ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦੀ ਧਰਾਤਲ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ ਪਰ ਆਸ ਆਦਮੀ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਘੁਟਨ, ਦੁਕਖ-ਦਰਦ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਤੇ ਸਮਾਜ ਚ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਜਗਾਨਾ ਬੀ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਕ ਲਕਖ ਬੜੀਆਂ ਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਏ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਿਥਾਂ ਅਪਨੇ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਓਹ ਅਪਨੇ ਬਾਰੈ ਕਿਸਾਂ ਸੋਚੀ ਬਚਾਰੀ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਗੁਣੇ ਜਲ਼ਦੇ ਬਨਿਥਾਂ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅੰਗ ਨੇਈ ਬਨਦੇ ਬਲਕੇ ਅਪਨੇ ਭਾਵਾਂ-ਬਚਾਰੇਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਵਿੱਚ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਦਾ ਕਥਾਸਾਰ ਦੇਣੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨੇਈ ਸਮਝੀ ਗੇਈ ਹੈ। ਕੀ ਜੇ ਇਹ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਪਾਠਕ ਮਾਮਲਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਗ ਹੈ।

‘ਸੂਈ ਧਾਗਾ’ ਕਹਾਨੀ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਵਿੱਚ ਤ੍ਰੁਂਝ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਦਾ ਕਥਾਸਾਰ

‘ਸੂਈ ਧਾਗਾ’ ਲਲਿਤਾ ਮੈਹਤਾ ਹੁੰਦਾ ਸਤ੍ਤੇਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਭੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਪਾਸੇਆ 1957 ਬੁਲਾਂ ਚ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਹਾ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਵਿੱਚ ਕਹਾਨਿਆਂ ਤੁਗਗਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਰਾਹੋਂ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਤੁਗਗਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ ਚ ਆਰਥਿਕ ਤਾਂਗਿਯਾਂ-ਤੁਰਿਂਗਿਆਂ ਆਹਲੇ ਜਨਜੀਵਨ ਗੀ ਉਭਾਰੇ ਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਘਰੇਲੂ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਏ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਨ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਵਿੱਚ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਨਾ। ਟੱਤੀ ਕੁਰਤਾ, ਚਾਚੂ, ਹੱਡੋਲਾ, ਬੇਬੂ, ਗੋਪੀ, ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਸੂਈ ਧਾਗਾ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਵਿੱਚ ਪੈਹਲਿਆਂ ਤ੍ਰੁਂਝ ਕਹਾਨਿਯਾਂ ਟੱਤੀ ਕੁਰਤਾ, ਚਾਚੂ ਤੇ ਹੱਡੋਲਾ ਦਾ ਕਥਾਸਾਰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੈ।

ਟੱਤੀ ਕੁਰਤਾ

ਕਿਰਪੂ ਤੇ
ਸ਼ਿਬ੍ਬੂ ਦੁੱਝੁ ਦੋਸਤ
ਨ। ਕਿਰਪੂ ਗਰੀਬ ਹੈ
ਤੇ ਸ਼ਿਬ੍ਬੂ ਮੀਰ।
ਕਿਰਪੂ ਦਾ ਗੋੜਾ
ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਖਾਲੀ ਤੇ
ਸ਼ਿਬ੍ਬੂ ਦਾ ਹਰ ਬੇਲਲੈ
ਭਰੋਚੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਹੈ।
ਇਕ ਦਿਨ ਦੋਏ
ਦੋਸਤ ਮੇਲਾ
ਦਿਕਖਨ ਜਾਂਦੇ ਨ।

7.3.3(i) ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ।

1. ਸੂਈ ਧਾਗੀ ----- ਬੁਲਾਂ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ।
2. ਸੂਈ ਧਾਗਾ ਕਹਾਨੀ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਚ ਕੁਲ----- ਕਹਾਨਿਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ।
3. ਚਾਚੂ ਨਾਂਡ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ----- ਚ ਖੁੱਡਾ-ਖੁੱਡਾ ਦੀ ਹੈ।
4. ਪੈਂਦੇ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨ ਕਹਾਨੀ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ----- ਹੋਰ ਨ।
- 5.

ਤਥੈ ਸ਼ਿਖ੍ਖ ਅਪਨੀ ਘਰੈਆਲੀ ਰਤਨੋ ਆਸਤੈ ਬੰਗਾਂ, ਪਰਾਂਦੁ, ਕਂਧੀ ਤੇ ਭਾਭੀ ਦੇ ਨਿਕਕੇ ਜਾਗਤੈ ਆਸਤੈ ਛਨਕਨੇ ਤੇ ਘੁੰਗਰੁ ਖਰੀਦਦਾ ਏ । ਏਹ ਸਥ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਕਿਰਪੂ ਦਾ ਮਨ ਬੀ ਕਿਸ਼ ਖਰੀਦਨੇ ਗੀ ਕਰਦਾ ਏ ਪਰ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨੇਈ ਹਾਂਦੇ । ਫਹੀ ਓਹ ਦਮੈ ਬਜਾਜੀ ਆਹਲੀ ਹਵ੍ਹੀ ਤਘਰ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਤਥੈ ਓਹ ਸ਼ਿਖ੍ਖ ਕਸ਼ਾ 20 ਰਪੇ ਦੁਆਰੇ ਲੇਇਧੈ ਅਪਨੀ ਘਰੈਆਲੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਆਸਤੈ ਇਕ ਕੁਰਤਾ ਖਰੀਦੀ ਲੈਂਦਾ ਏ । ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਈ ਕਿਰਪੂ ਕੇਈ ਚਾਲਲੀ ਦਿਧਾਂ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਸੇਂ ਦਾ ਗਵੈ ਆਸਤੈ ਕਿਸ਼ ਘਾਡ-ਪਢਾ ਖਰੀਦੀ ਲੈਂਦਾ ਜਾਂ ਚੌਧਰੀ ਕੋਲਾ ਕਾਲੀ ਬਚਛੀ ਖਰੀਦੀ ਲੈਂਦਾ ਪਰ ਓਹ ਅਪਨੇ ਮਨੈ ਦੀ ਮਨੁਘਟ ਕੁਸੈ ਗੀ ਨੇਈ ਸੁਨਾਂਦਾ । ਘਰ ਪੁਜਦੇ ਗੈ ਓਹ ਅਪਨੀ ਲਾਡੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਗੀ ਕੁਰਤਾ ਦਸ਼ਦਾ ਏ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਬੀ ਕੁਰਤਾ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹ ਸੋਚਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹ ਏਹ ਕੁਰਤਾ ਅਪਨੀ ਲੌਹਕੀ ਮੈਨੂ ਦੇ ਬਾਹੋਂ ਤਘਰ ਲਾਗ । ਪਰ ਮੈਨੂ ਦੇ ਬਾਹੋਂ ਜਾਂਦੇ ਤੌਲੇ-ਤੌਲੇ ਉਸਦਾ ਕੁਰਤਾ ਘਰ ਗੈ ਰੇਹੀ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਪ੍ਰੀਤੀ ਗੀ ਅਫਸੋਸ ਰੇਹੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਕੁਰਤਾ ਅਪਨੀ ਮੈਨੂ ਦੇ ਬਾਹੋਂ ਚ ਨੇਈ ਲਾਈ ਸਕੀ । ਫਹੀ ਓਹ ਕੁਰਤੇ ਗੀ ਅਪਨੀ ਰਹੇਲੀ ਦੇ ਜਾਗਤੈ ਦੇ ਸੂਤ੍ਰੋਂ ਤਘਰ ਲਾਨੇ ਦੀ ਸੋਚਦੀ ਏ ਪਰ ਜਿਸਾਂ ਲੈ ਮੌਕਾ ਆਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਕੁਰਤਾ ਲਾਨੇ ਆਸਤੈ ਸਾਂਦ੍ਰੂਖ ਖੋਹਲਿਧੈ ਦਿਕਖਦੀ ਏ ਜੇ ਕੁਰਤਾ ਤਥੈ ਨੇਈ ਏ । ਉਸਦਾ ਧਾਕਾ ਨਿਕਲੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ਓਹ ਚੋਰੀ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਪ੍ਰੀਤੀ ਦਾ ਟਰਸ਼ਰੀ ਕੁਰਤਾ ਪਾਨੇ ਦਾ ਚਾਹ ਗੈ ਰੇਹੀ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਅਂਤ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਨਾਟਕੀਧ ਢੰਗੈ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।

ਚਾਚੂ

‘ਚਾਚੂ’ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਕਥਥ ਇਕ ਪਰਿਵਾਰ ਦਿਧੇਂ ਦਾ ਅੰਕੁੰ ਦਰਾਨੀ-ਜਠਾਨੀ ਦਿਧੇਂ ਖੁੜ੍ਹਿਓ-ਖੁੜ੍ਹਿਓ ਆਹਲੀ ਪ੍ਰਵ੃ਤਿ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਏ । ਜਿਸਦਾ ਮਾਡਾ ਅਸਰ ਚਾਚੂ ਪਰ ਪੌਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਇਕ ਸਾਂਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਤੇ ਘਰੈ ਦਾ ਬਜੁਰਗ ਸਦਸਥ ਏ । ਉਸਦਿਧਾਂ ਦਮੈਂ ਨੁਹਾਂ ਉਸਦਾ ਸਮਾਨ ਨੇਈ ਕਰਦਿਧਾਂ ਤੇ ਆਪੂ ਚੌਂ ਲਡਿਧਾਂ-ਰੌਂਹਿਧਾਂ ਨਾ । ਇਕ-ਦੂਈ ਗੀ ਤਾਹਨੇ-ਮੀਹਨੇ ਮਾਰੀ-ਮਾਰੀ ਇਕ-ਦੂਈ ਦਾ ਅਗਲਾ ਪਿਛਲਾ ਪੁਨਦਿਧਾਂ ਰੌਂਹਿਧਾਂ ਨ । ਤੰਦਾ ਸਾਹੁਰਾ ਚਾਚੂ ਤੰਦੇ ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਸ਼ਾ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਤੰਨੇਂਗੀ ਆਖਦਾ ਏ, ”ਲਡੋ-ਲਡੋ ਜੋਰੋ-ਜੋਰੋ ਲਡੋ ਤਾਕਿ ਲੋਕੇਂ ਗੀ ਬੀ ਪਤਾ ਲਗਗੀ ਜਾ ਜੇ ਫਲਾਨੇ ਦਿਧਾਂ ਨੁਹਾਂ ਕਨੇਹਿਧਾਂ ਨ ।“ ਏਹ ਆਕਿਖਿਧੈ ਓਹ ਬਾਹਰੋਂ ਗੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਚਗਾਨ ਚ ਬੈਠੇ ਦੇ ਲੋਕੇਂ ਗੀ ਉਸਦੀ ਨੁਹੋਂ ਦੀ ਤਰੀਫ ਕਰਦੇ ਸੁਨਿਧੈ ਉਸੀ ਧਬਕ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਤੰਨੇਂ ਲੋਕੇਂ ਗੀ ਅਪਨੀ ਨੁਹੋਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਸਨਾਈ ਓਡੈ ਪਰ ਸੁਹਾਂ ਨੇਈ ਬੋਲਦਾ । ਓਹ ਮਨੋ-ਮਨ ਏਹ ਆਖਦੇ ਹੋਈ ਘਰੈ ਆਹਲੇ ਪਾਸੋਂ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ”ਤੁਸ ਝੂਠ ਆਖਾ ਦੇ ਓਹ ਲੋਕੋ ।“

ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਗੈ ਚਾਚੂ ਖਵਾਂ ਉਪਰ ਲਮ੍ਮੇ ਪੇਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਓਹਾਂ ਦੀ ਸੇਹਤ ਬੀ ਕਿਥ ਢਿਲਲੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਉਸਦੇ ਕਸਰੀ ਹੋਨੇ ਪਰ ਓਹਾਂ ਦੇ ਦਮੈਂ ਜਾਗਤ ਗਰੀਬੂ ਤੇ ਅਮਰੁ ਉਸਦੇ ਸਰੈਹਨੇ ਬੇਹੀ ਰੌਹਦੇ ਨ ਤੇ ਉਸਦੀ ਗਲਾਨੀ ਗੀ ਸਮਝਨੇ ਦੀ ਕੋਥਾਂ ਕਰਦੇ ਨ ਪਰ ਸਮਝੀ ਨੇਈ ਸਕਦੇ। ਫਿਰੀ ਉਸਦਿਧਾਂ ਦਮੈਂ ਨੁਹਾਂ ਬੀ ਉਸਦੇ ਸਰੈਹਨੇ ਆਈ ਬੇਹੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ ਤੇ ਤਥੈ ਬੇਹਿਧੈ ਬੀ ਲੜਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦਿਆਂ ਨ। ਏਹ ਸਥ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਚਾਚੂ ਗੀ ਤਾਂਅ ਗੈ ਬਡੀ ਠੇਸ ਪੁੱਜਦੀ ਏ ਤੇ ਉਸਦੇ ਡੇਲਲੇ ਪਰਤ ਲਗਦੀ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਰਾਹੋਂ ਲਲਿਤਾ ਮੈਹਤਾ ਹੋਰ ਏਹ ਦਸ਼ਨਾ ਚਾਂਹਦਿਆਂ ਨ ਜੇ ਕਲਹ ਕਨੈ ਧਰੈ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੂਸ਼ਤ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਉਪਰ ਇਸਦਾ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਪੌਂਦਾ ਏ।

ਹੰਡੋਲਾ

‘ਹੰਡੋਲਾ’ ਕਹਾਨੀ ਚ ਲੇਖਿਕਾ ਨੇ ਮਾਂ-ਬਚ੍ਚੇ ਦੇ ਪਾਰ ਦਾ ਮਰਿੰਕ ਚਿਤ੍ਰਣ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਚ ਦੋ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਨ- ਗੱਗੂ ਤੇ ਗੱਗੂ ਦੀ ਮਾਂ। ਗੱਗੂ ਕੋਈ ਪੱਜੇ ਬਾਂਹੋਂ ਦਾ ਜਾਗਤ ਏ। ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਬਡੀ ਗਰੀਬ ਏ ਤੇ ਅਪਨੇ ਬਚ੍ਚੇ ਦਿਧਾਂ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਚ ਅਸਮਰਥ ਏ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੱਗੂ ਮੇਲੈ ਜਾਨੇ ਦੀ ਜਿਵ ਕਰਦਾ ਏ। ਉਸਦੀ ਜਿਵ ਕਰੀ ਮਾਂ ਉਸਗੀ ਮੇਲੇ ਤੇ ਲੇਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਪਰ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਸਿੰਫ ਸਤ ਪੈਸੇ ਗੈ ਹੋਂਦੇ ਨ ਜਿੰਦੇ ਕਨੈ ਓਹ ਗੱਗੂ ਦਿਧਾਂ ਫਰਮੈਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦੀ ਏ। ਇਸ ਮੂਜਬ ਓਹ ਬਡੀ ਦੁਖੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਖੀਰ ਓਹ ਗੱਗੂ ਗੀ ਇਕ ਘੋੜਾ ਲੇਈ ਦਿੰਦੀ ਏ ਤੇ ਫਿਰੀ ਘਰਾ ਗੀ ਚਲਨੇ ਆਸਤੈ ਆਖਦੀ ਏ। ਇਨ੍ਹੇ ਚ ਗੱਗੂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਹੰਡੋਲੇ ਉਪਰ ਪੇਈ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹ ਝੂਟਾ ਲੈਨੇ ਦੀ ਜਿਵ ਕਰਦਾ ਏ। ਪਰ ਮਾਂ ਕੋਲ ਉਸੀ ਝੂਟਾ ਝੂਲਾਨੇ ਆਸਤੈ ਪੈਸੇ ਨੇਈ ਹੋਂਦੇ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਆਪੇ ਗੀ ਲਾਚਾਰ ਤੇ ਬੇਬਸ ਸਮਝਦੀ ਏ। ਖੀਰ ਓਹ ਜਾਗਤੈ ਗੀ ਹੰਡੋਲਾ ਝੂਟਦੇ ਤੇ ਹੰਡੋਲੇ ਗੀ ਦਿਕਖਦੇ ਹੈਂਸੂ ਤੇ ਕਿਖੂ ਬਕਖੀ ਮੇਜਦੀ ਏ ਤੇ ਆਪੂ ਉਸਗੀ ਇਕਕਲਾ ਭਰੇ ਮੇਲੇ ਚ ਛੋਡਿਧੈ ਘਰ ਪਰਤੋਈ ਆਂਦੀ ਏ। ਏਹ ਕਹਾਨੀ ਇਕ ਬੇਬਸ ਮਾਝ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ ਤੇ ਪਾਠਕੇਂ ਦੀ ਸਾਂਵੇਦਨਾ ਗੀ ਝਨਕੋਰਿਧੈ ਰਕਖੀ ਦਿੰਦੀ ਏ।

‘ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਨ’ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਿਆਂ ਦਾ ਕਥਾਸਾਰ

”ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਨ“ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦੇ ਲੇਖਕ ”ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ“ ਹੋਰ ਨ। ਏਹ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦੀ ਵਾਟਿਕਾ ਦਾ ਚੌਥਾ ਫੁਲਲ ਏ। ਏਹਦੇ ਚ ਕੁਲ ਪੱਜ ਕਹਾਨਿਆਂ ਸਂਕਲਤ ਕੀਤਿਆਂ ਗੇਦਿਆਂ ਨ। ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਚ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਿਆਂ ਕਹਾਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਨ। ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬੰਡ, ਦੋ

ਅਤਥਰੁ, ਗੈਰਤੂ ਦਾ ਸੁਲਲ, ਸਮਤਾ ਦਾ ਤ੍ਰਣ ਤੇ ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧੋਂ ਪੈਹਲਿਧੋਂ ਦਾ ਕਹਨਿਧੋਂ ਦਾ ਕਥਾਸਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਤੁਤ ਐ।

ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬੰਡ

‘ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬੰਡ’ ਪ੍ਰਸ਼ਤੁਤ ਸਾਂਗੈਹ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਤੇ ਪਾਰਿਵਾਰਕ ਕਹਾਨੀ ਐ। ਜੇਹਦੇ ਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪੁਸ਼ਤੈਨੀ ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬੰਡ ਗੀ ਕਥਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਨਾਏ ਦਾ ਐ। ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਦਾ ਰਸਭ ‘ਮਾਗਾਂ’ ਨਾਂਡ ਦੀ ਪਾਤ੍ਰ ਆਸੇਆ ਦਨਦੇਆ ਰੁਲਕਿਧੈ ਆਤਮਹਤਿਆ ਕਰਨੇ ਦੀ ਮਾਰ੍ਮਿਕ ਘਟਨਾ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਐ। ਓਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਇਨ੍ਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੇ ਦਿਕਖਨੇ ਆਹਲੋਂ ਦੀ ਰੁਹ ਕਮ਼ਬੀ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਦੰਦੇ ਤੱਤਾ ਛਾਲ ਮਾਰਨੇ ਕਰੀ ਓਹਦੀ ਲਾਸ਼ਾ ਦਿਧਾਂ ਫੀਤਿਧਾਂ-ਫੀਤਿਧਾਂ ਹੋਈ ਜਾਂਦਿਧਾਂ ਨ।

ਮਾਗਾਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਲਾਜੋ ਅਪਨੀ ਸਸ਼੍ਸੂ ਦੀ ਨੇਹੀਂ ਹਾਲਤ ਗੀ ਦਿਕਿਖਿਧੈ ਟਾਂਝ ਜਨ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਪਰ ਨੇਹੀਂ ਹਾਲਤੀ ਚ ਸਸ਼੍ਸੂ ਗੀ ਸਾਮਨੇ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਉਸ ਚ ਨੇਈ ਹੀ। ਖੀਰ ਓਹ ਹਿੰਮਤ ਕਰਿਧੈ ਤੇ ਲਕਕ ਬਾਂਨਿਧੈ ਅਪਨੀ ਸਸ਼੍ਸੂ ਦੀ ਲੋਥਾ ਗੀ ਸਿੜਾ ਕਰਦੀ ਐ। ਉਸਦੇ ਤੈਵੇ ਪੁਤਤਰ ਉਸਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਅਗੜੇ ਬਧਦੇ ਨ ਪਰ ਲਾਜੋ ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਹਤਥ ਬੀ ਨੇਈ ਲਾਨ ਦਿੰਦੀ। ਕੀ ਜੇ ਤਾਂਨੇਂ ਤੈਨੈਂ ਦੀ ਬਜਹ ਕਨੈ ਗੈ ਮਾਗਾਂ ਨੇ ਏਹ ਕਦਮ ਚੁਕਕੇਆ ਹਾ। ਤਾਂਨੇਂ ਉਸਦੇ ਜੀਂਦੇ ਜੀ ਗੈ ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬੰਡ ਕਰੀ ਟਕਾਈ ਹੀ ਜੇਹੜੀ ਉਸ ਸ਼ਾ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨੇਈ ਹੀ ਹੋਈ। ਉਸਦਾ ਤਾਂਨੇਂ ਖੇਤਰੋਂ ਕਨੈ ਖਾਸ ਲਗਾਵ ਹਾ ਕੀਜੇ ਉਸਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਗੈ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਔਖੇ ਦਿਨ ਕਢ੍ਹੇ ਦੇ ਹੈ। ਇਸ ਮੂਜਬ ਲਾਜੋ ਗੀ ਅਪਨੇ ਪੁਤ੍ਰੋਂ ਪਰ ਰੋਹ ਚਢ਼ਦਾ ਐ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਪੁਤ੍ਰੋਂ ਗੀ ਫਟਕਾਰਦੀ ਤੇ ਕੋਸਦੀ ਬੀ ਐ। ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਇਤਥੁੰ ਤਗਰ ਆਖਦੀ ਐ ਜੇ ਓਹ ਉਸਗੀ ਬੀ ਗਲਾ ਘੋਟਿਧੈ ਮਾਰੀ ਦੇਨ। ਮਾਝ ਦੀ ਫਟਕਾਰ ਤਾਂਦੀ ਅਨਤਰਾਤਮਾ ਗੀ ਤੁਮ਼ਬੀ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਤਾਂਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਬੇਦਨਾ, ਇਕ ਪੀਡਾ ਜਾਗਦੀ ਐ। ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਆਤਮਗਲਾਨਿ ਹੋਂਦੀ ਐ। ਅਪਨੇ ਪਾਰਿਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਚ ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਮਹਤਤਾ ਗੀ ਜਾਨਿਧੈ ਲਾਜੋ ਦੇ ਤੈਨੈਂ ਪੁਤਤਰੋਂ- ਰਾਮੂ, ਰਸੀਲਾ ਤੇ ਬੇਲੀ ਗੀ ਅਪਨੀ ਕਰਨੀ ਪਰ ਦੁਕਖ ਹੋਂਦਾ ਐ। ਓਹ ਬੜਲੈ ਉਫੁਦੇ ਸਾਰ ਗੈ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਜਾਂਦੇ ਨ ‘ਬੰਡ’ ਆਸਤੈ ਲਾਏ ਗੇਦੇ ਨਸ਼ਾਨ ਸਟਾਈ ਛੋਡਦੇ ਨ। ਏਹ ਕਹਾਨੀ ਝੁਗਗਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਈ ਜੀਵਨ ਚ ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਮਹਤਤਾ ਗੀ ਬਖਾਨਦੀ ਐ ਤੇ ਪਾਠਕੋਂ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਸਾਂਵੇਦਨਾ ਜਗਾਂਦੀ ਐ।

ਦੋ ਅਤਥਰੁ

”ਦੋ ਅਤਥਰੁ“ ਕਹਾਨੀ ਇਕ ਚਰਿਤਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਹਾਨੀ ਏ । ਜੇਹੜੀ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ‘ਬਾਂਕੇ’ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਘਟਨਾ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਏ । ਓਹ ਘਟਨਾ ਏ ਹਿਰਖੀ ਦੀ । ਲੇਖਕ ਦਾ ਗਲਾਨੇ ਦਾ ਭਾਵ ਏਹੁ ਏ ਜੇ ਹਿਰਖੀ ਚ ਬੜੀ ਤਾਕਤ ਹੋਂਦੀ ਏ । ਹਿਰਖੀ ਦੀ ਸ਼ਕਿਤ ਅਗੇਂ ਪਰਾਨਿਆਂ ਦੁਸ਼ਮਨਿਆਂ ਬੀ ਫਿਕਿਧਾਂ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪੇਈ ਜਨਦਿਧਾਂ ਨ ।

ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਤਾਨਾ-ਬਾਨਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਤੁਗਗਰ ਦੇ ਕੰਢੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਇਕ ਗ੍ਰਾਂਡ ‘ਸਾਰੇਚਕਕ’ ਦੀ ਰੈਹਤ-ਬੈਹਤ ਤੇ ਉਤਥੂਂ ਦੇ ਲੋਕੇਂ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਧਾਰ ਗੀ ਲੇਝਿਧੈ ਬੁਨੇ ਦਾ ਏ । ਏਹ ਗ੍ਰਾਂਡ ਅਪਨੇ ਇਲਾਕੇ ਚ ਮੇਲੇਂ ਤੇ ਛਿੰਜੇਂ ਆਸਤੈ ਬੜਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਰੇਹਾ ਏ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸਦੇ ਕਥਿ ਦਾ ਰਸਭ ਬਾਂਕੇ ਦੇ ਅਤੀਤ ਚ ਘਟੀ ਦੀ ਇਕ ਘਟਨਾ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਓਹ ਇਕ ਸ਼ਕਿਤਿਸ਼ਾਲੀ ਵੀਰ ਪੈਹਲਵਾਨ ਏ ਤੇ ਹਰ ਬਾਰੀ ਬੜੀ ਮਾਲਲੀ ਬਿਨਾ ਕੁਝਤੀ ਕੀਤੇ ਦੇ ਗੈ ਲੇਈ ਲੰਦਾ ਰੇਹਾ ਏ । ਪਰ ਇਕ ਬਾਰੀ ਆਧੋਜਕੇਂ ਮਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇਝਿਧੈ ਦੂਏ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾ ਤੇਜੂ ਪੈਹਲਵਾਨ ਗੀ ਉਸਦੇ ਮਕਾਬਲੇ ਚ ਲੇਈ ਆਂਦੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਇਸ ਆਸਤੈ ਓਹ ਪੈਹਲਵਾਨੀ ਆਸਤੈ ਜਿਸ’ਲੈ ਤੇਜੂ ਕਨੈ ਘੋਲ ਕਰਾ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਜਿਤਨੇ ਦੇ ਕਗਾਰ ਪਰ ਪੁਜ਼ਜੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ ਕੁਸੈ ਨੇ ਉਸਗੀ ‘ਆਲਾ’ ਮਾਰਿਧੈ ਸੁਨਾਯਾ ਜੇ ਜਗ੍ਗੂ ਤੇ ਜਗ੍ਗੂ ਦੇ ਦ’ਊ ਜਾਗਤੋਂ ਉਸਦੇ ਬਬੈ ਗੀ ਮਾਰੀ ਦਿੱਤਾ ਏ । ਉਸਦਾ ਖੂਨ ਖੋਹਲੀ ਉਫੁਦਾ ਏ । ਓਹ ਦੰਗਲ ਛੋਡਿਧੈ ਬਬੈ ਕਥ ਜਾਈ ਪੁਜ਼ਜਦਾ ਏ । ਜਗ੍ਗੂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਬੜੇ ਪੁਤ੍ਰ ਰਮਾਲੂ ਗੀ ਤਬਰੈ ਕਨੈ ਮਾਰੀ ਦਿੱਦਾ ਏ ਪਰ ਲੌਹਕਾ ਜਾਗਤ ਮਸਾਂ ਜਿੰਦ ਬਚਾਈ ਨਸ਼ਨੇ ਚ ਕਾਮਧਾਬ ਹੋਈ ਜਨਦਾ ਏ । ਫਹੀ ਓਹ ਅਪਨਾ ਸਥ ਕਿਥ ਮੁਲਿਲਿਧੈ ਰੋਜ ਬਡਲੈ ਮਰਸ਼ਾਂ ਗੀ ਮਾਰਨੇ ਆਸਤੈ ਕੁਤੈ-ਨਾਂ-ਕੁਤੈ ਚਰਸਤੇ ਚ ਬੇਹੀ ਰੌਹਨਾ ਜਨਦਾ ਏ ਜੇ ਜਿਸਲੈ ਬੀ ਉਸਗੀ ਮਰਸ਼ਾ ਮਿਲਗ ਤੇ ਓਹ ਉਸਗੀ ਮਾਰੀ ਸਕਗ । ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੀ ਝਤ ਇਕ ਨੌਜ਼ਾਨ ਯੁਵਤੀ ਕਨੈ ਹੋਂਦੀ ਏ ਤੇ ਕੁਸੈ ਸ਼ਾ ਉਸਗੀ ਇਥੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਏ ਓਹ ਮਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮੰਗੇਤਰ ਏ । ਬ ਫਹੀ ਬੀ ਉਸਦੇ ਮਨੈ ਚ ਮਸਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿ ਦ੍ਰੇਸ਼ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਬਨੀ ਦੀ ਰੌਹਨੀ ਏ । ਮੌਕਾ ਮਿਲਦੇ ਗੈ ਉਸਨੇ ਇਕ ਬਾਰੀ ਮਸਾਂ ਗੀ ਮਾਰਨੇ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਬ ਫਹੀ ਮਰਸ਼ਾਂ ਆਸੇਆ ਮਿਤਰਤਾ ਦਾ ਹਤਥ ਅਗੇਂ ਬਧਾਨੇ ਪਰ ਉਸਨੇ ਉਸਗੀ ਮਾਫ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਮਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਉਸ ਕਨੈ ਵਿਰਖਾਸਥਾਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੋਰਸਤੀ ਦੇ ਨਾਤੇ ਗਲੇ ਮਿਲਦੇ ਉਸ ਪਰ ਚਾਕੂ ਕਨੈ ‘ਬਾਰ’ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ । ਬਾਂਕੇ ਨੇ ‘ਬਾਰ’ ਬਚਾਈ ਲੈਤਾ ਤੇ ਫਹੀ ਉਸਗੀ ਮਾਰਨ ਲਗ ਜੇ ਉਸਦੇ ਸਾਮਨੈ ਤਾਂਏ ਕੁਡੀ ਆਈ ਖੱਡੋਦੀ । ਉਸਦੇ ਹਤਥ ਰੁਕੀ ਗੇ ਉਸਨੇ ਧੋਖੇਬਾਜ ਤੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਮਰਸ਼ਾਂ ਗੀ ਜੀਵਨਦਾਨ ਦੇਈ ਦਿੱਤਾ । ਉਸਦੀ ਅਕਖੀਂ

ਚ ਹਿਰਖੈ ਦੇ ਦੁੱਝ ਅਤਥਰੁ ਕੁਰਜੀ ਆਏ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਕਨੈ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਧਾਰਾ ਗੈ ਬਦਲੀ ਗੇਈ ਤੇ ਓਹ ਪਰਤਿਯੈ ਦਾਨਵ ਥਮਾਂ ਮਾਨਵ ਬਨੀ ਗੇਆ।

7.3.4 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਜ਼ਾਨ ਦੀ ਪਰਖ

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਜ਼ਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੈ

7.3.1 ਸ਼ੇਈ ਉਤਤਰ ਪਰ ਗੋਲਾਧਾਰਾ ਬਨਾਓ।

1.	1. ਬਾਂਕਾ ਪਾਤਰ ਏ	ਕ). ਰੀਤ ਕਹਾਨੀ ਦਾ	ਖ). ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਬੰਡ
		ਗ). ਦੋ ਅਤਥਰੁ ਕਹਾਨੀ ਦਾ	ਘ). ਮਮਤਾ ਦਾ ਋ਣ ਕਹਾਨੀ ਦਾ
2.	2. ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨ ਕਹਾਨੀ ਚ	ਕ). ਪੰਜ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ	ਖ). ਛੇ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ
		ਗ). ਸਤ ਕਹਾਨਿਆਂ ਨ	ਘ). ਚਾਰ ਕਹਾਨਿਆਂਨ
3.	3. ਭਾਗਾਂ ਪਾਤਰ ਏ	ਕ). ਮਮਤਾ ਦਾ ਋ਣ ਕਹਾਨੀ ਦੀ	ਖ). ਗੈਰਤੂ ਦਾ ਮੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਦਾ0
		ਗ). ਖੇਤਰੈ ਦੀ ਬੰਡ ਕਹਾਨੀ ਦੀ	ਘ). ਮਮਤਾ ਦਾ ਋ਣ ਕਹਾਨੀ ਦਾ

7.4 ਸਰਾਂਸ਼

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਯਾਤਰਾ ਚ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਰਮਭ ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦੇ ਕਹਾਨੀ ਸਂਗ੍ਰੈਹ 'ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ' ਕਨੈ 1947 ਬਾਅਦ ਚ ਹੋਆ ਏ। ਏਹ ਕਹਾਨੀ ਸਂਗ੍ਰੈਹ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਇਕ ਸਾਂਗੇਮੀਲ ਦੀ ਹੈਸਿਧਤ ਰਖਦਾ ਏ। ਏਹ ਦੇ ਬਾਦ ਲਲਤਾ ਮੈਹਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਹਾਨੀ ਸਂਗ੍ਰੈਹ ਸੂਰੀ ਧਾਗਾ ਤੇ 1960 ਦੇ ਦਾਹਾਕੇ ਦੇ ਖੀਰਲੇ ਬਰੇ ਚ ਕਾਲੇ ਹਤਥ, ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਸ਼ਾਨ, ਕੋਲੇ ਦਿਧਾਂ ਲੀਕਰਾਂ, ਖੀਰਲਾ ਮਾਨੂ ਤੇ ਚਾਨਨੀ ਰਾਤ ਕਹਾਨੀ ਸਂਗ੍ਰੈਹ ਛਪੇ। ਵੇਦਰਾਹੀ, ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ, ਨਰੋਂਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਤੇ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਇਸ ਬਕਖੀ ਬੜਾ ਬੜਾ ਧਾਰਾ ਯੋਗਦਾਨ ਰੇਹਾ।

7.5 मुश्कल शब्द

हैसियत - रुतबा, मकाम

मसां - बड़ी मुश्कलें

द्वाहाका - 10 एं ब'रें दा अरसा

7.6 अभ्यास आस्तै सुआल

1. भगवत प्रसाद साठे हुंदे कृतित्व पर लोऽ पाओ।

2. 1960 तगर दे कहानी साहित्य पर लोऽ पाओ।

7.7 संदर्भ पुस्तकां

7.3.1 1. 1957 2. 7 3. दरानी जठानी 4. राज कुमार अबरोल

7.3.2 1. ग 2. क 3. ग

7.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली।

3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
5. डोगरी साहित्य अलोचना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमैंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ: ਇਕ ਜਾਧਿਆ

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 8.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 8.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 8.3 ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਨ 1960 ਤਗਰ: ਇਕ ਜਾਧਿਆ
 - 8.3.1 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 8.4 ਸਰਾਂਥ
- 8.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 8.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ
- 8.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ
- 8.8 ਸਾਂਦਰਭ ਸੂਚੀ

8.1 ਉਦੇਸ਼

- 1. 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ।
- 2. 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਰੁਝਾਨੇਂ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

- 1. ਤੁਸ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਮੁੰਢਲੇ ਦੌਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਰੀ ਸਕਗੇਓ।
- 2. ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਰੁਝਾਨੇਂ ਕਨੈ ਪਰਿਚਤ ਹੋਈ ਜਾਹੁਗੇਓ।

8.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

ਪਿਆਰੇ ਵਿਦਾਰਥਿਓ! ਇਸ ਪਾਠ ਚ 1960 ਤਗਰ ਛਪਨੇ ਆਹਲੇ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਬਾਰੈ ਤਫਸੀਲ ਚ ਚੱਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਂਦੀ ਏ ਜੇਹੜੇ ਕਨੈ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋਂ ਗੀ ਮੁੰਢਲੇ ਦੌਰ ਦੇ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦੇ ਰੁਝਾਨੇਂ ਬਾਰੈ ਸਰੋਖੜ੍ਹ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਹੋਈ ਜਾਗ।

8.3 1960 ਤਗਰ ਛਪਨੇ ਆਹਲੇ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦਾ ਜਾਧਿਆ

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਚ ਬੀ ਸਾਂਸਾਰ ਦਿਧਿਆਂ ਦੁਇਆਂ ਭਾਸ਼ਾਏਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਆਹਲਾ ਲੇਖਾ ਉਪਨਿਆਸ ਵਿਧਾ ਦਾ ਰਮਭ ਚਿਰੋਂ ਮਗਰਾ ਹੋਆ। ਕੀ ਜੇ ਉਪਨਿਆਸ ਲਿਖਨੇ ਆਸਤੈ ਮਤੇ ਹੌਸਲੇ, ਸੂਜ਼-ਬੂਜ਼ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋਡ਼ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾ ਰਾਹੋਂ ਜੁਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੇ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਪੂਰੀ ਗੈਹਰਾਈ ਕਨੈ ਚਿੱਤਨ-ਮਨੁਥਨ ਕਰਿਧੈ ਉਸਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਏ। ਈ.ਏਮ. ਫੋਰਸਟਰ ਹੁੰਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ‘ਉਪਨਿਆਸ ਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦਿਧਿਆਂ ਦੁਇਆਂ ਰਚਨਾਏਂ ਚ ਖਾਸ ਫਰਕ ਏਹ ਏ ਜੇ ਇਕ ਉਪਨਿਆਸ ਗੈ ਲੇਖਕ ਗੀ ਇੜੀ ਸਮਰਥ ਦਿੰਦਾ ਏ ਜੇ ਆਹ ਖਟਾਏ ਦੇ ਜੀਵਨਾ ਉਪਰ ਮਲੇਆਂ ਪਦਾ ਚੁਕਕੀ ਸਕੇ। ਇਸਦੇ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਬੀ ਦੂਝ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾ ਪੂਰੇ ਜੀਵਨ ਗੀ ਇੜੀ ਸਫਲਤਾ ਕਨੈ ਨੇਈ ਚਿੱਤਰੀ ਸਕਦੀ।“

ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਤੈ ਉਪਨਿਆਸ ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ‘ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਧੂੜਾਂ’, ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ‘ਸਾਨੋ’ ਤੇ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ‘ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਤੇ ਪੱਤਨ’ ਸਨ 1960 ਈ. ਚ ਇਕ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੂਆ ਥੋਡੇ-ਥੋਡੇ ਚਿਰੋਂ ਪੱਧੇਂ ਛਪੇ। ਏਹ ਤੈਵੇ ਸਮਾਜਕ ਉਪਨਿਆਸ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੈਨੋਂ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦਾ ਧਰਾਤਲ ਢੁਗਗਰ ਦਾ ਪਛਾਡੀ ਤੇ ਕਂਢੀ ਸਮਾਜ ਏ। ਜਿਥੁੰ ਦੇ ਬਸਨੀਕ ਅਨਪਢ, ਗਰੀਬ, ਅਜ਼ਾਨੀ ਤੇ ਪਰਾਨਿਆਂ ਪਰਮਪਰਾਏਂ ਚ ਬਜ਼ੋਂ ਦੇ ਨ। ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਕਰਿੰਦੇ ਤੇ ਬਚੋਲਿਧੇ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਸਾਂਘਰਾਂ ਕਰਨੇ ਪਰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਦੇ ਨ। ਓਹ ਨੇਈ ਚਾਂਹਦੇ ਜੇ ਆਮ ਮਲੋਕਾ ਮਾਹੂ ਬੀ ਤਰਕੀ ਕਰੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੈਨੋਂ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦ’ਊ ਵਰਗ ਚ ਬੰਡੇਏ ਦੇ ਨ। ਇਕ ਵਰਗ ਮਲੇਆਂ ਚਾਂਗੇ ਪਾਤਰੋਂ ਆਹਲਾ ਏ ਤੇ ਦੂਆ ਮਲੇਆ ਮੈਡਾ। ਦੌਨੋਂ ਦੇ ਬਲਕਰ ਸਾਂਘਰਾਂ ਚਲਦਾ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੈਨੋਂ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦਾ ਸੁਕਖ ਉਦੇਸ਼ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਏ-ਪਿੰਡੋਂ ਚ ਜਾਗ੍ਰਤਿ ਆਹਨੇ, ਅਪਨੇ ਹਕਕ-ਹਕੂਕੋਂ ਆਸਤੈ ਸਾਂਘਰਾਂ ਕਰਨੇ, ਮੁਲਲੋਂ ਤੇ ਦੋਹਰੀ ਬਾਹ ਜਨੇਹਿਧਿਆਂ ਸਮਾਜੀ ਕੁਰੀਤਿਆਂ ਗੀ ਜਡੋਂ ਥਮਾਂ ਪੁਛ੍ਹੀ ਸੁਫ਼ੂਨਾ ਏ। ਕਥਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਏ -

ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਛੂੜਾ ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਜਾਧਿਆ

”ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਧੂੜਾਂ“ ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਪੈਹਲਾ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਏ। ਤਾਂਨਾਂ ਬੀ ਏਹ ਡੋਗਰੀ ਉਪਨਿਆਸ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਏ ਤੇ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਬਾਅਦ 1960 ਈ. ਏ। ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਦਾ ਕੇਂਦ੍ਰ ਰਾਮਗੜ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਏ। ਜਿਥੈ ਅਜਾਦੀ ਦੇ ਤੇਹਾਂ-ਚੈਹਾਂ ਬਾਰੋਂ ਪੱਧੇਂ ਬੀ ਰਿਵਾਡਾ ਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਗੈ ਦਬਦਬਾ ਰੇਹਾ ਏ। ਓਹ ਜੋਰ-ਜਬਰਦਸਤੀ ਲੋਕੋਂ ਦਿਧਿਆਂ ਨੁਹੋਂ-ਧੀਏਂ ਗੀ ਚੁਕਾਈ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਅਪਨੀ ਹਬਸ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਬਨਾਂਦੇ। ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕੇ ਚ ਤਾਂਸ ਬੇਲਲੇ ਵਰਗ-ਸਾਂਘਰਾਂ, ਨਾਰੀ- ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਮੁਲਲੋਂ-ਬਾਹ, ਬੇਮੇਲ-ਬਾਹ ਜਨੇਹਿਧਿਆਂ ਸਮਾਜੀ ਸਮਸਥਾਂ ਆਮ ਹਿਧਿਆਂ।

लेखक ने
 इस उपन्यास च
 वर्ग-संघर्ष गी
 केंद्रत करिये
 डुग्गर दे
 बसनीके च इक
 नमीं चेतना
 जगाने दा
 सफल प्रयास
 कीते दा ऐ ।

आओ, हासल ज्ञान दी परख करचौ

8.3.1-. खाल्ली थाहर भरो।

1. माया ते कुंतो ----- उपन्यास दे मुक्ख नारी पात्तर न ।
2. ----- होर धारां ते धूङ्गा उपन्यास दे लेखक न।
3. रसाल सिंह पात्तर ऐ ----- उपन्यास दा।
4. ----- ई. च त्रै उपन्यास प्रकाशत होए।
5. कमलो नायिका ऐ ----- उपन्यास दी।

उन्नें जोर-जुल्म दे खलाफ बगावत दा झंडा चुक्कने ते अपने हक्कें-हकुकें आस्तै जागृत होने दा संदेस आम नागरिक गी दित्ते दा ऐ ।

इस उपन्यास दी कथावस्तु दा रम्भ राजा शिवदयाल दी जोर जबरदस्ती दा शकार होए दे रसालसिंह दा फौजा दी नौकरी करिये बारें बरें परेंत अपने ग्रांड परतोई औने कन्नै होंदा ऐ । उसगी चेता औंदा ऐ जे जदूं ओह् इथ्यै रौंहदा हा तां इत्थूं दा वातावरण कनेहा हा । राजा शिवदयाल लोके दियें नुहें-दियें गी किंयां अपनी बासना दा शकार बनाने आस्तै जाल बछांदा रेहा ऐ? इस कम्मै च किंयां टिक्का पंत उसदी मदद करदा हा? राजा शिवदयाल हर बरे अपनी बरसगंडै उप्पर रामगढ़ी दे चबक्खे दे ग्राएं दे लोकें गी अपनी मंडिया बुलांदा । उन्नेंगी टल्ले-कपड़े, अन्न ते धन दिंदा हा । इस पिच्छै बी उसदी इक चाल होंदी, जिस कुसै दी नूंह-धीं उसगी पसिंद आई जंदी उसगी ओह् मता किश दान दे रूपै च दिंदा । टिक्का पन्त समझी जंदा जे लोकें दियां एह-एह नुहां-धियां राजे गी अपने मैहलें च चाहिदियां न तां ओह् उन्नेंगी मैहलें च पुजाने दे जतन करदा । उंदी नजरी च नारी दा मुल्ल इन्ना गै ऐ जे ओह् रूप-शलैपे गी जिंयां-किंयां प्राप्त करन, छूहन, गलोदन, रस चकिखयै ते चूसियै तज्जी देन जां फही मन-मर्जी कन्नै उसदा शोशान करन जां अपनी मंजलै गी प्राप्त करने आस्तै इस्तेमाल करन - इयै तत्थ इस उपन्यास दी कथावस्तु दे मूल अधार न । लेखक ने इससे परिस्थिति गी केंद्रत करिये डुग्गर समाज दी यथार्थ तस्वीर गी बांदे करने दा प्रयास कीते दा ऐ ।

ਕਮਲੋ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਨਾਧਿਕਾ ਤੇ ਰਸਾਲਸਿੰਹ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਏ। ਜੇਹੜੀ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਿਆਲ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਚੜੀ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਇਕ ਰਾਤਿੰ ਟਿਕਕਾ ਪੰਤ ਦੇ ਆਦਮੀ ਉਸਗੀ ਚੁਕਵਾਇਥੈ ਮੈਹਲੇਂ ਚ ਲੇਈ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਰਸਾਲਸਿੰਹ ਰਾਜਾ ਦਾ ਵਿਦ੍ਰੋਹ ਕਰਦਾ ਏ ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਕਮਲੋ ਗੀ ਉਸਦਾ ਹਕਕ ਮਿਲਦਾ ਏ ਤੇ ਰਾਜਾ ਉਸਗੀ ਅਪਨੀ ਚੌਥੀ ਰਾਨੀ ਬਨਾਨੇ ਆਸਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਉਪਨਿਆਸਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਪਰਿਸਥਿਤਿ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ, ”ਪਰ ਇਸ ਨਹੋਰੀ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾ ਫਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਆ ਹਾ ਜੇ ਕਮਲੋ ਗੀ ਠਾਕਰ ਸ਼ਿਵਦਿਆਲ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਚੌਥੀ ਰਾਨੀ ਬਨਾਈ ਲੈਤਾ ਤੇ ਪੰਡਤ ਟਿਕਕਾ ਰਾਮ ਹੁੰਦਾ ਦਮਾਗ ਜ਼ਰਾ ਠਕਾਨੇ ਆਯਾ ਤੇ ਰਾਜਾ ਤੰਦਿਧਾਂ ਬਿਨ ਬਾਹਿਧਾਂ ਰਾਨਿਧਾਂ ਬੀ ਕਿਥ ਘਟਿਧਾਂ ਤ ਰਸਾਲ ਸਿੰਹੈ ਗੀ ਰਾਮਗੜੀ ਛੋਡਿਥੈ ਲਾਮਾਂ ਚ ਨਾਂਡ ਲੋਆਨਾ ਪੇਆ ਹਾ ।“

ਰਾਮਗੜੀ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਿਆਲ ਜਾਲਮ ਵਿਕਿਤ ਏ। ਹੂਨ ਉਸਦਾ ਰਾਜੇ ਦਾ ਚੋਲਾ ਬਸ਼ਕਕ ਉਤਰੀ ਗੇਦਾ ਏ ਪਰ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਉਸਦੇ ਐਸ਼ੋ-ਅਰਾਮ ਤਾਂਅਾਂ ਦੇ ਤਾਂਅਾਂ ਗੈ ਨ। ਅਜਾਦ ਮੁਲਕੈ ਚ ਜਿਸਲੈ ਸਾਮਤੋਂ ਤੇ ਰਾਜੇ ਆਸਤੈ ਕੋਈ ਥਾਹਰ ਨੇਈ ਰੇਹਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਏਮ.ਏਲ.ਏ. (MLA) ਦਾ ਚੋਲਾ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਲੈਤਾ। ਟਿਕਕਾ ਪੰਤ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਉਸਦਾ ਚਮਚਾ ਏ। ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਿਆਲ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਤਾਂਏ ਸਥ ਕਿਥ ਕਰਦਾ ਏ ਜਿਧਾਂ ਪੈਹਲੇ ਕਰਦਾ ਹਾ।

ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਨਾਧਿਕਾ ਬਾਲ ਵਿਧਵਾ ਹੁਕਮੀ ਦੀ ਇਕਕੈ-ਇਕ ਧੀਡ ਕਮਲੋ ਏ। ਓਹ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਰਸਭ ਚ ਰਸਾਲ ਸਿੰਹੈ ਦੀ ਪ੍ਰਮਿਕਾ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ। ਓਹ ਇਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਪਰਿਸਥਿਤਿਧਾਂ ਅਗੋਂ ਹਾਰ ਮੜਨੇ ਆਹਲੀ ਨਾਰੀ ਏ। ਓਹ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਿਆਲ ਦੇ ਆਦਮਿਧਾਂ ਆਸੇਆ ਰਾਤੀ ਦੇ ਨਹੋਰੇ ਚ ਚੁਕਿਥੈ ਲੇਈ ਜਾਨੇ ਕਾਰਣ ਮੈਹਲੇਂ ਚ ਪੁਜ਼ਦੀ ਏ। ਓਹ ਰਾਜੇ ਦੀ ਜੋਰ ਜਬਰਦਸ਼ਿਤਿਧਾਂ ਦਾ ਸ਼ਕਾਰ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਰਾਜੇ ਦੀ ਚੌਥੀ ਰਾਨੀ ਬਨਿਧੈ ਰੇਹੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਪਰ ਰਾਜਾ ਉਸ ਕਨ੍ਵੈ ਗੋਲਿਧਾਂ ਦਾ ਬੀ ਬਦਤਰ ਸਲੂਕ ਕਰਦਾ ਏ। ਪ੍ਰੇਮ ਚ ਅਸਫਲ ਰਸਾਲਸਿੰਹ ਬਾਰੋਂ ਬਾਰੋਂ ਪਰੰਤ ਜਿਸਲੈ ਰਾਮਗੜੀ ਪਰਤੋਇਥੈ ਆਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਉਸਗੀ ਤੁਥੁੰ ਦਾ ਮਹੌਲ ਬਦਲੋਏ-ਬਦਲੋਏ ਦਾ ਲਭਦਾ ਏ। ਓਹ ਦੌਰ ਏਮ.ਏਲ.ਏ. ਦੇ ਚੁਨਾਂਏ ਦਾ ਦੌਰ ਹਾ। ਨਮੋਂ ਚੁਨਾਂਡ ਚ ਸ਼ਿਵਦਿਆਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਦੰਦੀ ਰੂਪੈ ਚ ਛਜ੍ਜੂ ਝੀਰੈ ਦਾ ਜਾਗਤ ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਖੜੋਤੇ ਦਾ ਏ। ਰਸਾਲਸਿੰਹ ਉਸਦੀ ਪੂਰੀ-ਪੂਰੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਏ। ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕ ਬੀ ਰਸਾਲ ਸਿੰਹੈ ਗੀ ਮਤਾ ਮੜਦੇ ਨ। ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਦਿਆਲ ਗੀ ਅਪਨੀ ਹਾਰ ਸਾਮਨੈ ਲਭਦੀ ਏ। ਓਹ ਚੁਨਾਂਡ ਹਰ ਕੀਮਤ ਪਰ ਜਿਤਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਤੇ ਜਿਤਨੇ ਆਸਤੈ ਹਰ ਚਾਲੀ ਦੇ ਹਰਬੇ ਬਰਤਨੇ ਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨੇਈ ਰਖਦਾ। ਓਹ ਅਪਨੀ ਨਿਕਕੀ ਰਾਨੀ ਤੇ ਰਸਾਲਸਿੰਹ ਦੀ ਪੂਰ੍ਵ ਪ੍ਰੇਮਿਕਾ ਕਮਲੋ ਗੀ ਰਸਾਲਸਿੰਹ ਕੋਲ ਇਸ ਉਦੇਸ਼ਧ ਕਨ੍ਵੈ ਭੇਜਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਹਰ ਕੀਮਤ ਪਰ ਰਸਾਲਸਿੰਹ ਗੀ ਮਨਾਈ ਲੈ ਜੇ ਓਹ ਤੁਲਸੀਰਾਮ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਨਾ ਛੋਡੀ

देए । पर रसालसिंह नेई मन्नदा ते ओह तुलसी राम दा गै साथ दिंदा रौंहदा ऐ । तां उसदे आदमी तुलसीराम गी चुक्कियै ते मारी कुट्टियै खड्हा सुट्टी दिंदे न तां जे ओह उंदे खलाफ खड़ोई नेई सकै । नां सिर्फ इन्ना गै बल्के आह उसदी प्रेमिका रुमको दा बी अपहरण कराइयै अपने मैह्लें च उसी कैद कराई दिंदा ऐ ते अफवाह फलाई दित्ती जंदी ऐ जे तुलसीराम छुनकू झीरै दी कुड़ी कट्टियै नरसी गेआ ऐ ।

खीरा च कमलो अपनी मित्रणी तारो कन्नै मिलियै राजा शिवदयाल दियें करतूतें उपरा पर्दा गोहाड़दी ऐ । कमलो, तारो ते रसालसिंह कन्नै मिलियै रुक्मो गी राजे दे मैह्लें चा मुक्त कराने दे यत्न करदी ऐ । शिवदयाल जख्मी शेरै आंगू बिफरी उट्टुदा ऐ । ओह कमलो दे दोन्ने हत्थें गी अपनी कुर्सी दे पावें हेठ रक्खियै आपू उस उपर सारी रात बेही रौंहदा ऐ तां जे कमलो तड़फी-तड़फी मरी जंदी ऐ । तारो ते रसालसिंह राजे दे मैह्लें जाई पुज्जदे न राजे गी छुनकू दी कुड़ी गी अजाद कराने आस्तै मजबूर करदे न पर ओह रसालसिंह पर हमला करी दिंदा ऐ । रसालसिंह बी मरदा-मरदा शिवदयाल दा कम्म तमाम करी दिंदा ऐ । इस चाल्ली इस उपन्यास दा कथानक अपनी चरमसीमा पर पुज्जदा ऐ ।

‘शानो’ उपन्यास दा जायज्ञा

‘शानो’ नरेन्द्र खजूरिया हुंदा नायिका प्रधान उपन्यास ऐ । इस च उपन्यासकार ने एह दर्शाने दा सफल प्रयास कीते दा ऐ जे नारी जेकर हिम्मती ते कर्मठ ऐ तां उसगी जीवन च जिन्नियां मर्जी औखां औन, ओह उंदे चा उभरी निकलदी ऐ ते समाज दे दूए लोकें आस्तै मसाल कायम करदी ऐ । दूए शब्दें च खजूरिया होरें डुग्गर दी नारी दे आंतरिक गुणें गी उभारने दे सफल प्रयास अपनी इस रचना च कीते दे न । उंदा मन्नना ऐ जे ओह विपरीत परिस्थितियें च बी हिम्मत हारने दी बजाए आत्म विश्वास, लगन ते अपनी मेहनत कन्नै अपने परिवार दा नक्शा बदली दिंदी ऐ । ओह अपने पति कन्नै इक मर्द आहला लेखा खड़ोई जंदी ऐ । उसदा मनोबल डिग्गन नेई दिंदी बल्के उसदी हिम्मत बनदी ऐ । अज्ज दी नारी अपने पति कन्नै अतिअंत हिरख करदी ऐ ते बुरे तत्वें गी मूळ तोड़ जवाब दिंदी ऐ । डोगरी च इक खुआन बी ऐ, ”गरीब दी जनानी ते जने-खने दी भाबी ।“ ओह ऐसी मानसिकता रक्खने आहले लोकें दे दंद

ਖਵੇਂ ਕਰਦੀ ਤੇ ਮਜਾ ਚਖਾਂਦੀ ਏ । ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖ਼ਜੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਰਚਨਾ ਚ ਸ਼ਾਨੋ ਗੀ ਏਸਾ ਗੈ ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਓਹ ਅਪਨੇ ਵਿਵਹਾਰ ਕਨੈ ਲੋਕੇਂ ਦੀ ਇਸ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਮੂਹ ਤੋਡ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੀ ਏ ।

ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਕਥਾਵਸਤੁ ਦਾ ਰਮਭ ਸ਼ਾਨੋ ਦੇ ਘਰੈਆਹਲੇ ਸ਼ੈਂਕਰੈ ਦਾ ਫੌਜੈ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਥਮਾਂ ਪਿੱਥਨੀ ਹੋਇਥੈ ਆਂਦੇ ਦਿਲਲੀ ਸਟੇਸ਼ਨੈ ਪਰ ਇਕ ਕੁਡੀ ਗੀ ਰੇਲੈ ਹੇਠ ਔਨੇ ਸ਼ਾ ਬਚਾਂਦੇ-ਬਚਾਂਦੇ ਲਵੇ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਏ ।

ਓਹ ਅਪਨੇ ਖੇਤਰੋਂ ਚ ਰਾਹੀਂ-ਬਾਹੀ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨੇਈ ਰੌਹਦਾ । ਉਸਗੀ ਪੈਂਥਨੀ ਹੋਇਥੈ ਆਂਦੇ ਹੋਈ ਜੇਹੜਾ ਪੈਸਾ ਮਿਲੇ ਦਾ ਹਾ ਓਹ ਉਸੈ ਸਾਂਦੂਕੈ ਚ ਪੇਦਾ ਹਾ ਜੇਹੜਾ ਉਸਗੀ ਏਕਸੀਡੇਂਟ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਕਾਰਣ ਪਰਤਿਧੈ ਨੇਈ ਮਿਲੇਆ । ਓਹ ਸਟੇਸ਼ਨੈ ਪਰ ਗੈ ਕੁਤੈ ਛੱਡੋਈ ਗੇਦਾ ਹਾ । ਉਸਨੈ ਅਪਨੇ ਬਾਹੁ ਆਸਟੈ ਤੇ ਪਿੱਥ ਦੇ ਮਰਨੇ ਤੇ ਚਬ'ਰੀ ਆਸਟੈ ਸਰਨੂਸ਼ਾਹ ਤੇ ਮੈਹੜੇ ਬਜੀ ਥਮਾਂ ਕਰਜਾ ਲੈਤੇ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਜਿਸੀ ਮਕਾਨੇ ਦਾ ਹੂਨ ਕੋਈ ਢੰਗ-ਸਾਰਿਸਤਾ ਲਭਾ ਦਾ ਨੇਈ ਹਾ । ਸ਼ਾਨੋ ਹਿਮਤ ਰਖਦੀ ਏ । ਓਹ ਮੇਹਨਤ ਮਜੂਰੀ ਕਰਦੀ ਏ । ਲੋਕੇਂ ਦੇ ਕਪਡੇ ਸੰਦੀ ਏ, ਨਾਡੇ ਬੁਨਦੀ ਏ ਤੇ ਅਪਨੇ ਘਰੈਆਹਲੇ ਗੀ ਅਪਨੀ ਜਮੀਨਾ ਚ ਫਲਦਾਰ ਬੂਹਟੇ ਲਾਨੇ ਗੀ ਆਖਦੀ ਏ । ਸ਼ੈਂਕਰ ਉਸਦੇ ਆਕਖਨੇ ਪਰ ਅਪਨੇ ਖੇਤਰੋਂ ਗੀ ਬਾਗੈ ਚ ਬਦਲੀ ਦਿੰਦਾ ਏ । ਉਸਦੀ ਇਸ ਹਿਮਤ, ਮੇਹਨਤ ਤੇ ਲਗਨ ਗੀ ਦਿਕਿਖਧੈ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰੋਂ ਦੇ ਮਨੈ ਚ ਖੁਵੁ ਆਈ ਜਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਸ਼ੈਂਕਰੈ ਗੀ ਫਸਾਨੇ ਦਿਧਾਂ ਸਾਬੀਲਾਂ ਸੋਚਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੇ ਨ । ਓਹ ਉਸ ਸ਼ਾ ਅਪਨਾ ਕਰਜਾ ਮੰਗਨ ਟੁਰੀ ਪੌਂਦੇ ਨ । ਸ਼ਾਨੋ ਸ਼ੈਂਕਰੈ ਗੀ ਅਪਨੇ ਗੈਹਨੇ- ਬਂਧੇ ਦੇਇਥੈ ਮੈਹੜੇ ਬਜੀ ਦਾ ਕਰਜਾ ਤੋਆਰਨੇ ਗੀ ਆਖਦੀ ਏ । ਸਰਨੂਸ਼ਾਹ ਉਸਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਖੁਸ਼ਿਸਥੈ ਅਪਨੀ ਰਕਮ ਬਸੂਲ ਕਰਦਾ ਏ । ਇਹ ਸਾਬ ਕਰਨੇ ਪਰ ਬੀ ਤੁਨੋਂਗੀ ਤਸਲਲੀ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ । ਕੀ ਜੇ ਅਜੋਂ ਤੁਦਾ ਬਾਗ ਤੇ ਜਿਮੀਂ ਬਚੀ ਦੀ ਏ । ਓਹ ਬਜੇਆਨੀ ਦੇ ਹਤਥਾ ਫਾਮੀ ਮੇਘੈ ਦੀ ਸੁਨਹਾਰ ਮੈਂਹ ਮਰੋਆਈ ਦਿੰਦੇ ਨ । ਮੰਗਾ ਤੇ ਰਸਿਧਾ ਪਂਚੈਤੀ ਚ ਝੂਠੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਇਥੈ ਸ਼ੈਂਕਰਾ ਪਰ ਮੈਂਹ ਮਾਰਨੇ ਦਾ ਝੂਠਾ ਇਲਿਆਮ ਲੋਆਂਦੇ ਨ । ਉਸਗੀ ਹਰਜਾਨਾ ਭਰਨੇ ਆਸਟੈ ਅਪਨੀ ਜਿਮੀਂ ਗਿਰਬੀ ਰਕਖਨੀ ਪੌਂਦੀ ਏ । ਤੁਨੋਂਗੀ ਤਾਮੀਂ ਤਸਲਲੀ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ । ਓਹ ਲੋਕ ਤੁਂਦੇ ਘਰੈ ਗੀ ਅਗ ਲੋਆਈ ਦਿੰਦੇ ਨ । ਤੁਦਾ ਤਤ੍ਵੈ ਰੌਹਨਾ ਔਖਾ ਕਰੀ ਦਿੰਦੇ ਨ । ਬੁਰੇ ਲੋਕੇਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸ਼ਾਨੋ ਪਰ ਬੀ ਹੈ ਹੀ । ਪਰ ਓਹ ਇਕ ਸ਼ਵਾਭਿਮਾਨੀ, ਸੁੰਦਰ ਸੁਸ਼ੀਲ ਤੇ ਸਚਜ਼ਲ ਨਾਰ ਏ । ਓਹ ਅਪਨੇ ਘਰ-ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਪਰ ਕੁਝੈ ਚਾਲਲੀ ਦਾ ਕਲਕ ਨੇਈ ਲਗਨ ਦਿੰਦੀ ।

ਖੀਰ ਜਿਸਲੈ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਤੁਂਦੇ ਕਥ ਕਮਾਈ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਰੌਹਨੇ ਦਾ ਬੀ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨੇਈ ਰੌਹਦਾ ਤਾਂ ਓਹ ਅਪਨੇ ਜਾਗਤੈ ਗੀ ਲੇਇਥੈ ਮਜੂਰੀ ਦੀ ਤਪਾਸੀ ਚ ਗ੍ਰਾਂਡ ਛੋਡਿਥੈ ਸ਼ੈਹਰ ਤਠੀ ਜਂਦੇ ਨ । ਰਸਤੇ

ਚ ਜਾਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਓਹ ਕੁਸੈ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਹੋਰ ਜਾਗਤੈ ਗੀ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਏ । ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਗੀ ਸ਼ਾਨੋ ਕਨੈ ਇਨ੍ਹਾ ਹਿਰਖ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਉਸਗੀ ਅਪਨੀ ਧੀਓ-ਮੈਨ ਬਨਾਈ ਲੈਂਦੇ ਨ । ਫਹੀ ਓਹ ਤੁਂਦੇ ਘਰ ਮਤਾ ਚਿਰ ਨੇਈ ਰੌਂਹਦੇ । ਕੀ ਜੇ ਤੁਂਦੀ ਮੰਜਲ ਤੇ ਅਜੋਂ ਅਗੈ ਹੀ । ਸ਼ੈਹਰ ਪੁਜਿਯੈ ਪੈਹਲੇ-ਪੈਹਲ ਓਹ ਸਿਡਕਾ ਪਰ ਮਜਦੂਰੀ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਫਹੀ ਠੇਕੇਦਾਰੈ ਦੇ ਘਰ ਕਮਮ ਕਰਨੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰੀ ਲੈਂਦੀ ਏ । ਓਹ ਠੇਕੇਦਾਰਨੀ ਕਥਾ ਪਢਨਾ-ਲਿਖਨਾ ਬੀ ਸਿਕਖੀ ਲੈਂਦੀ ਏ । ਸ਼ੈਂਕਰ ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਸਿਡਕੈ ਪਰ ਮਜਦੂਰੋਂ ਗੀ ਪਾਨੀ ਪਲੈਨੇ ਦਾ ਕਮਮ ਕਰਦਾ ਏ ਤੇ ਫਹੀ ਓਹ ਬਲਲੋਂ-ਬਲਲੋਂ ਸ਼ਾਨੋ ਕਥਾ ਕਪਡੇ ਸੀਨੇ ਦਾ ਕਮਮ ਬੀ ਸਿਕਖੀ ਲੈਂਦਾ ਏ । ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਤੁਂਨੋਂਗੀ ਘਰਾ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਯੈ ਨਮੋਂ ਸੰਸਕਾਰ ਮਿਲਦੇ ਨ । ਸਿਡਕੈ ਦਾ ਠੇਕਾ ਸੁਕਕਨੇ ਤਗਰ ਓਹ ਇਨ੍ਹੇ ਪੈਸੇ ਜੋਡੀ ਲੈਂਦੇ ਨ ਜੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਪਰਤੋਈ ਅਪਨੀ ਜਿਮੀਂ-ਫੇਰੀ ਛੁਡਕਾਨੇ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਫਹੀ ਓਹ ਗ੍ਰਾਂਡ ਪਰਤੋਈ ਆਂਦੇ ਨ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਕਥਾ ਅੰਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ, ”ਬਤਾ ਚਨੈਨ ਹੋਈ ਗੇਈ ।

‘ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਤੇ ਪਤਨ’

1960 ਦੇ ਦ੍ਰਿਅਕੇ ਚ ਛਪਨੇ ਆਹਲਾ ਤ੍ਰਿਧਾ ਉਪਨਿਆਸ ‘ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਤੇ ਪਤਨ’ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਚਨਾ ਏ । ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਸੁਕਖ ਪਾਤ੍ਰ ਮਾਧਾ, ਕੁਂਤੋ, ਅਮਰੂ ਤੇ ਖੈਰੂ ਨ । ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਰਮਭ ਜੀਵਨ ਦੇ ਖੀਰਲੇ ਸਾਹ ਗਿਨਦੀ ‘ਮਾਧਾ’ ਕਨੈ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਅਪਨੇ ਪਿਚਛੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਬਾਰੋਂ ਦਾ ਜਾਗਤ ਰਣੁ ਛੋਡਿਯੈ ਸੁਗ ਸਧਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਮਾਧਾ ਦਾ ਬਾਹ ਹੌਲੀ ਬਰੇਸਾ ਚ ਗੈ ਉਸਦਾ ਦਾਦਾ ਨੇ 700 ਰਪੇ ਲੇਇਯੈ ਚਾਲੀ ਸਨੌ ਰਮਾਲੂ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਹਾ । ਉਸਾਂਲੈ ਓਹ ਮਸਾਂ 13-14 ਬਾਰੋਂ ਦੀ ਹੀ ਤੇ ਰਮਾਲੂ ਚਾਲਿਯੋਂ (40 ਏਂ) ਬਾਰੋਂ ਦਾ ਹਾ । ਰਮਾਲੂ ਦਾ ਇਸ ਦੁਨਿਆ ਚ ਹੋਰ ਅਪਨਾ ਕੋਈ ਨੇਈ ਹਾ । ਮਾਧਾ ਜਿਸਾਂਲੈ ਅਪਨੇ ਪੈਹਲੇ ਬਚਵੇ ਗੀ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਏ ਤਾਂ ਇਕ ਰੋਜ ਉਸਦਾ ਘਰੈਆਹਲਾ ਰਮਾਲੂ ਹਲ ਬਾਹਿਯੈ ਧੁਘਾ ਘਰ ਪਰਤੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਆਂਦੇ ਗੈ ਖੜਾ-ਖੜੋਤਾ ਪਾਨੀ ਪੀਂਦਾ ਏ ਉਸਦੇ ਫਿਛੂ ਚ ਪਾਨਿਯੈ ਦੀ ਗੰਢ ਬਜੜੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਜਿਸਦੇ ਕਨੈ ਉਸਦੀ ਅਕਾਲ ਸੂਤਿ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਬਚੈਰੀ ਮਾਧਾ ਇਕਕਲੀ ਰੇਹੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਉਸਗੀ ਰਮਾਲੂ ਦੀ ਘਰ-ਧਿਰਤੀ ਤੇ ਖੇਤਰ-ਬਾਡੀ ਇਕਕਲੇ ਗੈ ਸਾਮਨੇ ਪੌਂਦੇ ਨ । ਖੇਤਰੋਂ ਦੇ ਕਮਮੇ ਚ ਖੈਰੂ ਨਾਂਡ ਦਾ ਡੂਮ ਬੀ ਉਸਦੀ ਥੋਡੀ ਮਤੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਏ । ਇਸਦਾ ਇਕ ਕਾਰਣ ਇੱਥੀ ਹਾ ਜੇ ਓਹ ਮਾਧਾ ਦੇ ਰੂਪੈ ਦਾ ਇਕ ਝਲਾਕਾ ਦਿਕਿਖਿਯੈ ਮਨੋਮਨ ਉਸਗੀ ਹਿਰਖ ਕਰਦਾ ਹਾ । ਪਰ ਇਕਕਲੇ ਸਥਾਈ ਧੰਧੇ ਕਰਦੀ ਓਹ ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਂਦੀ ਏ । ਇਕ ਬਾਰੀ ਓਹ ਬਮਾਰ ਪੌਂਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹ ਤਾਪ ਉਸਗੀ ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਗੈ ਲੇਇਯੈ ਜਾਂਦਾ ਏ ।

ਮਾਧਾ ਦੀ ਮੌਤੀ ਪਰੈਂਤ ਰਣੁ ਜਤੀਮ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ । ਉਸਦੀ ਜਮੀਨੈ ਪਰ ਉਸਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਅਮਰੁ ਦੀ ਅਕਖ ਟਿਕੀ ਜਂਦੀ ਏ । ਓਹ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜੇ ਹੂਨ ਰਣੁ ਗੀ ਭਲਖੇਰਿਧੈ ਓਹ ਆਪੂ ਉਸਦੀ ਜਮੀਨ ਹਡ਼ਪੀ ਲੈ ਪਰ ਉਸਦੀ ਦੁਆਲ ਤੇ ਰਿਖਤੇ ਚ ਭਾਬੀ ਕੁਂਤੋ ਗੀ ਪਤਾ ਲਗਗੀ ਜਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਉਸਦੀ ਏਹ ਚਾਲ ਕਾਮਯਾਬ ਨੇਈ ਹੋਨ ਦਿੰਦੀ । ਓਹ ਅਪਨਾ ਘਰ-ਬਾਹਰ ਤਜ਼ਿਜਿਧੈ ਰਣੁ ਤੇ ਉਸਦੀ ਜੈਦਾਦ ਦੀ ਦਿਕਖ-ਰਿਕਖ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਉਸਦੇ ਘਰ ਉਠੀ ਆਂਦੀ ਏ । ਓਹ ਮਾਧਾ ਦੀ ਮਿਤਰਣੀ ਬੀ ਹੀ । ਇਸ ਨਾਤੈ ਬੀ ਉਸਗੀ ਰਣੁ ਕਨੈ ਖਾਸ ਹਮਦਰੀ ਹੀ ਤੇ ਦੂਆ ਓਹ ਅਪਨੀ ਸਸ਼੍ਵ ਤੇ ਦੇਝਰ ਅਮਰੁ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਸ਼ਾ ਦੁਖੀ ਬੀ ਹੀ । ਉਸਦਾ ਬਧਾ ਬਾਰੋਂ ਬਾਰੋਂ ਦੀ ਲੌਹਕੀ ਗੈ ਉਮਰੀ ਚ ਅਮਰੁ ਦੇ ਬਡੂ ਭਾਈ ਨਾਨਕੂ ਕਨੈ ਦੋਹਰੀ ਦੀ ਰਸਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਹੋਏ ਦਾ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਬਚਪੁਨੈ ਚ ਗੈ ਉਸਦੀ ਮਾਂ ਮਰੀ ਗੇਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਉਸਦਾ ਪਿਤਾ ਅਪਨੇ ਦੂਏ ਬਧਾ ਦੀ ਖਾਤਰ ਉਸਦਾ ਬਧਾ ਲੌਹਕੀ ਗੈ ਉਮਰੀ ਚ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ । ਅਜੇਂ ਓਹ ਰਫੈਰੈ ਬੀ ਨੇਈ ਆਈ ਦੀ ਹੋਂਦੀ ਏ ਜੇ ਉਸਦੇ ਘਰੈਆਹਲੇ ਗੀ ਸਘ ਢੰਗੀ ਜਂਦਾ ਏ । ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਉਸਦੀ ਮੁਤ੍ਯੁ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ । ਦੂਏ ਪਾਸ੍ਸੈ ਨਾਨਕੂ ਦੀ ਭੈਨ ਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਬੀ ਉਸਲੈ ਸਿਰਫ ਦਸ ਗੈ ਬਾਰੇ ਹੀ । ਜਿਸਲੈ ਸ਼ਾਨਾਂ ਤੇ ਕੁਂਤੋ ਦਮੈਂ ਰਫੈਰੇ ਜੋਗ ਹੋਈ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨ ਤਾਂ ਅਮਰੁ ਸ਼ਾਨਾਂ ਗੀ ਲੇਝਿਧੈ ਉਸਦੇ ਸੌਹਾਰੇ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਕੁਂਤੋ ਗੀ ਲੇਝਿਧੈ ਅਪਨੇ ਘਰ ਉਠੀ ਆਂਦਾ ਏ । ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਵਿਧਵਾ ਹੋਈ ਦੀ ਕੁਂਤੋ ਅਪਨੇ ਸੌਹਾਰੇ ਤੇ ਉਠੀ ਆਂਦੀ ਏ ਪਰ ਉਸ ਘਰੈ ਚ ਉਸਦੀ ਸੁਨਨੇ ਆਹਲਾ ਕੋਈ ਨੇਈ ਹਾ । ਉਸਦੀ ਸਸ਼੍ਵ ਉਸ ਕਨੈ ਬੁਰਾ ਸਲੂਕ ਕਰਦੀ ਏ । ਉਸਦਾ ਦੇਝਰ ਅਮਰੁ ਉਸਦਾ ਧੈਨ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਏ । ਉਸਗੀ ਅਪਨੇ ਤ੍ਰਾਂਝ ਜਾਨੇਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬਨਾਈ ਦਿੰਦਾ ਏ ਪਰ ਉਸ ਕਨੈ ਬਧਾ ਨੇਈ ਕਰਦਾ ਸਿਰਫ ਰਖੇਲ ਬਨਾਇਧੈ ਰਖਦਾ ਏ । ਜਿਸਲੈ ਤੰਦੀ ਬਡੂ ਧੀਝ ਥੋੜੀ ਜਨੇਹੀ ਮਠੋਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਉਸੀ ਦੇਝਿਧੈ ਬਡੂ ਚ ਅਪਨਾ ਬਧਾ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਕੁਤੈ ਰਿਖਤਾ ਤੈਝ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ । ਉਸਦਾ ਬਚਾਰ ਏ ਜੇ ਬਿਨ ਬਧਾ ਮਰਨੇ ਪਰ ਉਸਦੀ ਸਦਗਤਿ ਨੇਈ ਹੋਈ ਸਕਦੀ । ਪਰਬਸ ਪੇਈ ਦੀ ਕੁਂਤੋ ਅਪਨੇ ਦੇਝਰ ਤੇ ਸਸ਼੍ਵ ਦਾ ਇਸ ਸਰਬਾਂਧੈ ਚ ਬਰੋਧ ਬੀ ਨੇਈ ਕਰੀ ਸਕਦੀ ।

ਦੋਹਰੀ ਤੇ ਬੇਮੇਲ ਬਧਾ ਦੀ ਸ਼ਕਾਰ ਸ਼ਾਨਾਂ ਅਪਨੀ ਉਮਰੀ ਸ਼ਾ ਚਾਲੀ-ਪੰਜਤਾਲੀ ਬਾਰੇ ਬਡੂ ਤੇ ਬੁਡੂ ਕੁਂਤੋ ਦੇ ਬਬੈ ਦੀ ਘਰੈਆਹਲੀ ਬਨਿਧੈ ਰੌਂਹਦੇ ਜਿਸਲੈ ਕੋਈ ਪੰਜਿਧੇਂ ਬਾਰੋਂ ਦੀ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮੁਲਾਟੀ ਤੰਦੇ ਗੈ ਗ੍ਰਾਂਝ ਦੇ ਇਕ ਗਭਰੁ ਜਾਗਤ ਸੋਹਨੂ ਕਨੈ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ । ਸੋਹਨੂ ਕਨੈ ਉਸਦੀ ਝਤ ਕੇਹ ਹੋਂਦੀ ਏ ਉਸਦੀ ਅਤੂਪਤ ਆਤਮਾ ਤੇ ਦੇਹ ਅਪਨੀ ਤ੃ਪਤਿ ਦਾ ਆਲਂਬਨ ਦਿਕਖਿਧੈ ਅਗਡੀ ਬਧਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੀ ਏ । ਸੁਕਕੇ ਦਾ ਸਰ ਭਰੋਨੇ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਚ ਹਾ । ਜਿਸਦੀ ਚਰਚਾ ਤੰਦੇ ਪੂਰੇ ਗ੍ਰਾਂਝ-ਪਦਵਰੈ ਚ ਹੋਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੀ ਏ । ਇਸ ਗਲਲੈ ਦੀ ਸੂਹ ਉਸਦੇ ਬੁਡੂ ਖਸਮੈ ਗੀ ਬੀ ਲਗਗੀ ਜਂਦੀ ਏ । ਓਹ ਸੋਹਨੂ ਕਨੈ ਨਰਸੀ ਜਾਨੇ ਦੀ ਧੋਜਨਾ ਬਨਾਂਦੀ ਏ । ਦੂਏ ਰੋਜ ਸੋਹਨੂ ਨਾਲੇ ਪਾਰ ਉਸਗੀ ਬਲਗਦਾ ਰੌਂਹਦਾ ਏ ਪਰ ਰਾਤੀਂ ਗੈ ਉਸਦਾ ਬੁਡੂ

ਘਰੈਆਹ੍ਲਾ ਸਾਂਘੀ ਘੋਟਿਧੈ ਉਸਦੀ ਜੀਵਨ ਲੀਲਾ ਸਮਾਪਤ ਕਰੀ ਦਿੰਦਾ ਏ । ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਕਮੇਟ ਬੀ ਉਸਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਨ । ਪੁਲਸੈ ਦੇ ਔਨੇ ਸ਼ਾ ਪੈਹ੍ਲੇਂ ਗੈ ਉਸਦੀ ਲਾਸ਼ ਫੂਕੀ-ਫਾਕੀ ਓਹ ਬੇਹ੍ਲੇ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨ । ਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਮਨੈ ਦੀ ਬੁਜ਼ਝਾਨੇ ਆਹ੍ਲਾ ਉਸਦੇ ਸੌਹੜੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਕੋਈ ਨੇਈ ਹਾ ਤੇ ਨਾਂ ਗੈ ਉਸਦੇ ਪਾਂਕੇ ਹਾ । ਕੀ ਜੇ ਉਸਦੇ ਪਾਂਕਿਧੈਂ ਗੀ ਤੇ ਮਿਡੂ ਦੇ ਬਦਲੈ ਮਿਡੂ ਲਾਭੀ ਗੇਦੀ ਹੀ ।

ਅਮਰੂ ਲਾਲਚੀ, ਸ਼ਵਾਰੀ, ਡਰਪੋਕ ਤੇ ਮਾਊ ਦਾ ਲਾਈ ਲਗਗ ਏ । ਓਹ ਮਾਊ ਆਸੇਆ ਕੁਂਤੋ ਗੀ ਮਾਰਨੇ ਅਤੀ ਮਾਰਨੇ ਪਰ ਉਸਗੀ ਸਮਝਾਂਦਾ ਏ । ਤੇ ਕੁਂਤੋ ਆਸੇਆ ਉਸਦਾ ਘਰ ਛੋਡੀ ਰਣੁ ਦੇ ਘਰ ਜਾਨੇ ਪਰ ਉਸਗੀ ਸਮਝਾਂਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਕਕਲੀ ਖੇਤਰੋਂ ਦੀ ਦਿਕਖ-ਰਿਕਖ ਤੇ ਰਾਹੀ-ਬਾਹੀ ਕਿਧੈਂ ਕਰਗ? ਕੀਜੇ ਓਹ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜੇ ਕੁਸੇ ਬੀ ਚਾਲਲੀ ਕੁਂਤੋ ਉਸਦਿਧੈਂ ਗਲਲੋਂ ਚ ਆਈ ਜਾ ਤੇ ਓਹ ਰਣੁ ਦੀ ਜਿਮੀ-ਫੇਰੀ ਆਪੂ ਸਾਂਭੀ ਲੈ ਪਰ ਕੁਂਤੋ ਉਪਰ ਉਸਦਿਧੈਂ ਚਾਲਲੋਂ-ਕੁਚਾਲਲੋਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ । ਓਹ ਅਮਰੂ ਦੀ ਇਕ ਨੇਈ ਸੁਨਦੀ ਤੇ ਅਪਨੇ ਇਕਾਦੇ ਪਰ ਅਟਲ ਰੌਂਹਦੀ ਏ । ਇਕਕਲੀ ਗੈ ਚਾਂਝ ਜਿਧੈਂ ਕਨੈ ਰਣੁ ਦੇ ਘਰ ਰੌਂਹਦੀ ਏ ।

ਜਗਤੂ ਡਾਕੂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਬੀ ਉਸਦੇ ਰੂਪੈ ਪਰ ਪੌਂਦੀ ਏ । ਓਹ ਉਸਗੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਦੇ ਨੇਕਾਂ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਏ ਪਰ ਕੁਂਤੋ ਜਗਤੂ ਦਿਧੈਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਏਂ ਗੀ ਪੂਰਾ ਨੇਈ ਹੋਨ ਦਿੰਦੀ । ਜਗਤੂ ਡਾਕੂ ਤੇ ਹੈ ਗੈ ਏ ਪਰ ਓਹ ਲਾਲਚੀ, ਸ਼ਰਾਬੀ ਤੇ ਕਾਸੀ ਬੀ ਏ । ਓਹ ਸਰੋ ਗੀ ਕਿਆ ਚਿਰ ਤਗਰ ਅਪਨੀ ਰਖੇਲ ਬਨਾਈ ਰਖਦਾ ਏ । ਸਰੋ ਬੀ ਅਪਨੇ ਬਾਹੁੰ ਕਿਸਾ ਪੈਹ੍ਲੇ ਉਸ ਕਨੈ ਬਨੇ ਦੇ ਅਪਨੇ ਰਿਖਤੇ ਗੀ ਨਭਾਨੇ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਰੌਂਹਦੀ ਏ । ਪਰ ਕੁਂਤੋ ਦੇ ਰੂਪੈ ਦਾ ਜਗਤੂ ਪਰ ਨੇਹਾ ਜਾਦੂ ਚਢ਼ਦਾ ਏ ਓਹ ਸਰੋ ਗੀ ਮੁਲਲੀ-ਬਿਸਸਰੀ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਚ ਨਾਰੀ ਇਕ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬੋਤਲ ਏ ਜਿਸਲੈ ਓਹ ਖਾਲਲੀ ਹੋਈ ਜਾ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਕੋਈ ਲੋਡ ਨੇਈ ਰੌਂਹਦੀ ਏ । ਹੂਨ ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਚ ਓਹ ਸਰੋ ਇਕ ਖਾਲਲੀ ਬੋਤਲ ਏ । ਓਹ ਕੁਂਤੋ ਦੇ ਘਰੈ ਪਾਸੈ ਰਾਤੀ ਦੇ ਨਹੈਰੇ ਚ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਉਸਗੀ ਡਰਾਂਦਾ-ਧਮਕਾਂਦਾ ਬੀ ਏ । ਪਰ ਓਹ ਉਸਦੀ ਇਕ ਨੇਈ ਸੁਨਦੀ । ਜਿਸਲੈ ਓਹ ਅਮਰੂ ਗੀ ਅਪਨਾ ਨਿਆਨ ਬਨਾਨੇ ਆਸਤੈ ਆਖਦਾ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਅਮਰੂ ਦੇ ਬਚਾਡ ਆਸਤੈ ਸਾਂਘਰਥ ਕਰਦੀ ਏ । ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰ ਗੀ ਲੇਝਿਧੈ ਗਲਲਾਂ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੌਂਦੇ ਨ ਪਰ ਉਸ ਸਚੀ-ਸੁਚੀ ਕੁਂਤੋ ਪਰ ਚੰਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ । ਓਹ ਅਕਲਮਾਂਦੀ ਕਨੈ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਕਨੈ ਨਿਭਡੜੀ ਏ ।

ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਅੰਤ ਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸ਼ੈਹਰਾ ਥਮਾਂ ਆਏ ਦੇ ਰਮੇਸ਼ ਕਨੈ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਓਹ ਇਕ ਗ੍ਰਾਮ ਸੇਵਕ ਏ । ਓਹ ਮਨੇਹ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚ ਆਇਧੈ ਉਤਥੂਂ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜਾਧਿਆ ਲੈਂਦਾ ਏ । ਪਂਚੈਤੀ ਦੇ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਕਰੋਆਂਦਾ ਏ । ਇਸ ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਚ ਖੈਰੂ ਨਾਂਡ ਦੇ ਢੂਮੇ ਦੀ ਜਿਤ ਹੋਂਦੀ ਏ । ਖੈਰੂ ਰਮੇਸ਼ ਦੇ

ਜਾਰਿਥੈ ਰਣੁ ਗੀ ਪਢਨੇ ਆਸਤੈ ਸ਼ੈਹਰ ਮੇਜਨੇ ਬਾਰੈ ਸੋਚਦਾ ਏ । ਰਮੇਸ਼ ਉਸਗੀ ਪਢਾਨੇ ਦਾ ਜਿਮਾ ਅਪਨੇ ਸਿਰੈ ਪਰ ਲੇਈ ਲੈਂਦਾ ਏ । ਉਸਗੀ ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਸ਼ੈਹਰ ਲੇਈ ਜਂਦਾ ਏ । ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਇਸ ਉਪਨਿਆਸ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਚਰਮ ਸੀਮਾ ਪਰ ਪੁਜ਼ਦਾ ਏ ।

8.3.4 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜ਼ਾਨ ਦਾ ਪਰਖ

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜ਼ਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੋ

8.3.1-. ਸ਼ੇਈ ਉਤਤਰ ਪਰ ਗੋਲਾਧਾਰਾ ਬਨਾਓ।

1. ਸ਼ਾਨੋ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਨਾਂ:
ਕ). ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਖ). ਵੇਦਰਾਹੀ ਗ). ਵਤਸ ਵਿਕਲ ਘ) ਨਰੋਂਦਰ ਖਜੂਰਿਆ
2. ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਧੂੜਾਂ ਉਪਨਿਆਸ ਚ
ਕ). ਸਾਮਂਤਸ਼ਾਹੀ ਜੁਲਸ-ਜਬਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਏ
ਖ). ਆਧੁਨਿਕ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦਿਯੋਂ ਖਾਮਿਯੋਂ ਦਾ ਵਰਣਨ
ਗ). ਭਰਟਾਚਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ
ਘ). ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਏ
ਸ਼ਾਨੋ ਉਪਨਿਆਸ ਦੇ ਨਾਯਕ ਦਾ ਨਾਂਂ ਏ
ਕ). ਅਮਰੂ ਖ). ਰਣੁ ਗ). ਮੋਹਨਾ ਘ). ਸ਼ੈੱਕਰ

8.4 ਸਰਾਂਸ਼

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਉਪਨਿਆਸ ਵਿਧਾ ਦਾ ਰਮਭ ਚਿਰੋਂ ਮਗਰਾ ਹੋਆ ਤੇ 1947 ਚ ਪੈਹਲੇ ਕਹਾਨੀ ਸ਼ਾਂਗੈਹ ਦੇ ਇਕ ਦ੍ਰਹਾਕੇਂ ਥਮਾਂ ਬੀ ਸਤੇ ਚਿਰੋਂ ਬਾਦ ਉਪਨਿਆਸ ਛਪੇਆ। ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਤੈ ਉਪਨਿਆਸ ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਾਰਮਾ ‘ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਧੂੜਾਂ’, ਨਰੋਂਦਰ ਖਜੂਰਿਆ ‘ਸ਼ਾਨੋ’ ਤੇ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ‘ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਤੇ ਪਤਨ’ ਸਨ् 1960 ਈ ਛਪੇ। ਏਹ ਤੈਵੇਂ ਉਪਨਿਆਸ ਸਮਾਜਿਕ ਹੇ ਚੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੈਨੋਂ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦਾ ਧਰਾਤਲ ਢੁਗਗਰ ਦਾ ਫਾਡੀ ਤੇ ਕੰਢੀ ਸਮਾਜ ਏ।

8.5 ਸੁਅਕਲ ਸ਼ਬਦ

सहारा -	आसरा
धरातल -	जमीन दी स्तह
विधा -	किसम(साहित्य दी)

8.6 अभ्यास आस्तै सुआल

1. डोगरी दे पैहळै उपन्यासें बापै तफसील च जानकारी देओ।

2. हाड़ बेड़ी ते पत्तन उपन्यास बारै संक्षेप च लेख लिखो।

8.7 जवाब सूची

- 8.3.1 1. हाड़ बेड़ी ते पत्तन 2. मदन मोहन शर्मा 3. धारां ते धूङां 4. 1960 5. धारां ते धूङां

- 8.3.1 1. घ 2. क 3. घ

8.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली।

3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
5. डोगरी साहित्य अलोचना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमैंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

राम कुमार अबरोल हुंदा डोगरी साहित्य गी योगदान

रूपरेखा

- 9.1 उद्देश्य/ अधिगम परिणाम
- 9.2 पाठ परिचे
- 9.3 डोगरी कविता साहित्य गी राम कुमार अबरोल हुंदा योगदान
 - 9.3.1 राम कुमार अबरोल हुंदा जीवन परिचे
 - 9.3.2 राम कुमार अबरोल हुंदियां साहित्यक रचनां
 - 9.3.3 हासल कीते गेंदे ज्ञान दी परख
- 9.4 सरांश
- 9.5 कठन शब्द
- 9.6 अभ्यास आस्तै सुआल
- 9.7 जवाब सूची
- 9.8 संदर्भ सूची

9.1 उद्देश्य

इस पाठ दा उद्देश्य ऐ-

- 1. राम कुमार अबरोल हुंदे व्यक्तित्व ते कृतित्व बारै जानकारी हासल करोआना।
- 2. डोगरी साहित्य गी राम कुमार अबरोल हुंदे योगदान बारै दस्सना।

अधिकम परिणाम

- 1. तुस डोगरी गद्य साहित्य गी राम कुमार हुंदे योगदान दा मूल्यांकन करी सकगेओ।
- 2. तुस राम कुमार अबरोल हुंदे गद्य साहित्य दे प्रमुख रुझानें गी समझी सकगेओ।

9.2 पाठ परिचे

प्यारे विद्यार्थियो! इस पाठ च रामकुमार अबरोल हुंदा जीवन परिचे, उंदियें रचनाएं दी तफसील च जानकारी दित्ती गेदी ऐ ते कविता दे क्षेत्र च प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदे कविता साहित्य दा मूल्यांकन पेश कीता गेदा ऐ।

9.3.1 रामकुमार अबरोल हुंदा व्यक्तित्व ते कृतित्व

प्यारे विद्यार्थियो! आओ हून अबरोल हुंदी कविता ते डोगरी साहित्य गी उंदे योगदान बारै तफसील च जानकारी हासल करचै।

9.3.1 रामकुमार अबरोल हुंदा जीवन-परिचे

डोगरी कहानी दे भवन गी इक नमां रूप देने ते खडेरने च रामकुमार अबरोल हुंदा इक नुमायां योगदान ऐ। डोगरी कहानी भवन दे मुंदले चंडे स्तम्भे चा अबरोल होर इक न। डोगरी कहानी आस्तै 1957-59 दा ब'रा बड़ा भागला मन्नेआ जंदा ऐ। इस ब'रे डोगरी कहानी दी वाटिका च चार नेह्फुल्ल खिड़े जिंदे कन्ने अगर्गें जाइयै एह्वाटिका गुलजार बनी गेई। ओह्चार फुल्ल हे वेद राही हुंदा कहानी संग्रह 'काले हत्थ', रामकुमार अबरोल हुंदा 'पैरें दे नशान', प्रो. मदनमोहन हुंदा 'खीरला माहनू' ते नरेंद्र खजूरिया हुंदा कहानी संग्रह 'कोले दियां लीकरां'। डोगरी कहानी दे मुंदले दौर च रामकुमार हुंदी रचना 'पैरें दे नशान' इक म्हत्तवपूर्ण कड़ी मन्नी जंदी ऐ।

राम कुमार अबरोल हुंदा जन्म 23 अप्रैल 1928 ई. गी जम्मू शैहरा दे जुलाहका म्हल्ला च होआ। इंदे पिता हुंदा नांड परसराम अबरोल हा। ओह्कस्टोडियन दे मैहकमें च कलर्क हे। अबरोल हुंदी माता दा नांड श्रीमती परमेश्वरी देवी हा। अबरोल होरें अपनी प्रारम्भिक शिक्षा जम्मू शैहरा दे इक प्राइमरी स्कूल थमां हासल कीती ते फही मैट्रिक करने परेंत उनें प्रिंस आफ वेल्ज कालेज जम्मू थमां एफ.ए. पास कीता। बाद च उनें पंजाब यूनिवर्सिटी थमां 'अदीब फ़ज़ल' दी परीक्षा बी उत्तीर्ण कीती।

अबरोल होरें अपना व्यवसायिक जीवन रेडियो स्टेशन जम्मू थमां रम्भ कीता। ते फही रेडियो स्टेशन थमां नौकरी छोड़ियै उनें केई विभागें च उच्चे औह्दें उपर नौकरी कीती।

ਜਿਧਾਂ ਸੂਚਨਾ ਵਿਭਾਗ ਚ Information Officer ਦੇ ਔਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਰੇਹੇ। ਇਸਦੇ ਪੱਤੇ ਤਾਂ ਨੇ ਏਕਸਾਇਝ ਦੇ ਮੈਹਕਮੇਂ ਚ ਈ.ਟੀ.ਓ. (ETO) ਦੇ ਔਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਕਠੁਆ (ਗੋਬਿੰਦਸਰ) ਚ ਅਪਨਿਆਂ ਸੇਵਾਂ ਅਪਤ ਕੀਤਿਆਂ। ਫਿਲੀ ਫੂਡ ਸਪਲਾਈ ਦੇ ਮੈਹਕਮੇਂ ਚ ਕਮੀਸ਼ਨਰ ਦੇ ਔਹਾਂ ਉਪਰ ਰੇਹੇ। ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰ ਮ੍ਯੂਨਿਸਿਪੈਲਿਟੀ ਵਿਭਾਗ ਚ ਏਕਿਜਕਿਊਟਿਵ ਅਫਿਸਰ ਬੀ ਰੇਹੇ। ਖੀਰਾ ਚ ਤਾਂ ਨੇ ਪਰਿਵਹਨ ਵਿਭਾਗ ਚ ਆਰ.ਟੀ.ਓ. (ETO) ਦੇ ਔਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਕਸ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਹਾਂ ਔਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਰੇਹੇ।

ਇੰਦਾ ਬਾਹਾਂ 19ਅਂ ਬਾਰੋਂ ਦੀ ਉਮਰੀ ਚ ਸਨ 1947 ਈ. ਚ ਰਾਜੌਰੀ ਨਿਵਾਸੀ ਜਗਤ ਸਿੰਹ ਹੁੰਦੀ ਥੀ। ਕਮਲਾ ਦੇਵੀ ਹੁੰਦੇ ਕਨੈ ਹੋਆ। ਉਸ ਬੇਲੈ ਕਮਲਾ ਦੇਵੀ ਹੁੰਦੀ ਉਮਰ ਠਾਰੋਂ ਬਾਰੋਂ ਦੀ ਹੀ ਤੇ ਔਹ ਮਿਡਲ ਪਾਸ ਹਿੰਦਾ। ਤਾਂ ਨੇ ਰਾਜੌਰੀ ਸਕੂਲਾ ਥਮਾਂ ਗੈ ਮਿਡਲ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਦੀ ਹੀ। ਕਮਲਾ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰ ਇਕ ਸੁਨਦਰ ਨਾਰੀ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਇਕ ਮਮਤਾਮਧੀ ਮਾਂ ਤੇ ਸੈਹਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦਿਯਾਂ ਸੂਰਤ ਹਿੰਦਾ। ਅਬਰੋਲ ਹੁੰਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਤੌਰਾ ਪਰ ਇਕ ਜਾਗਤ ਤੇ ਇਕ ਥੀ। ਇੰਦੇ ਜਾਗਤੈ ਦਾ ਨਾਂ ਅਨਿਲ ਅਬਰੋਲ ਹਾ ਜੇਹੜਾ ਸੂਚਨਾ ਵਿਭਾਗ ਚ Information Officer ਹਾ। 26 ਜਨਵਰੀ 1995 ਚ ਮੌਲਾਨਾ ਆਜਾਦ ਸਟੇਡਿਯਮ ਚ ਇਕ ਬਮ ਧਮਾਕੇ ਚ ਉਸਦੀ ਅਕਾਲ ਮ੃ਤ੍ਯੁ ਹੋਈ ਗੇ। ਹੂਨ ਇੰਦੀ ਇਕੱਕੇ-ਇਕੱਕ ਥੀ। ਅਨਮ ਅਬਰੋਲ ਏ।

ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਜੀਵਨ ਸਂਘਰਸ਼ਪੂਰਣ ਰੇਹਾ ਏ। ਤਾਂ ਨੇ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਚ ਕੇਈ ਤਚੇ-ਨਿੰਦੇ ਰਹਿ ਕੀਤੇ ਤੇ ਨੇਕੇ ਚਨੌਤਿਧਿਆਂ ਦਾ ਸਾਮਨਾ ਬਢੇ ਸੈਹਜ ਢੰਗੇ ਕਨੈ ਕੀਤਾ। ਇੰਦੇ ਅੰਦਰ ਮੁੰਡੇ ਥਮਾਂ ਗੈ ਇਕ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਇਕ ਲੇਖਕ ਬੀ ਹਾ ਜਿਸਨੇ ਇੰਨੌਂ ਫਿਲਮੀ ਦੁਨਿਆ ਪਾਰਸੈ ਕਿਸ਼ ਕਰੀ ਦਸ਼ਨੇ ਆਸਤੈ ਤਕਸਾਧਾ। ਇੰਨੇ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਫਿਲਮ 'ਗਲਲਾਂ ਹੋਇਆਂ ਬੀਤਿਆਂ' ਬਨਾਈ। ਇਸ ਡੋਗਰੀ ਫਿਲਮ ਚ ਤਾਂ ਨੇ ਬਤੌਰ ਨਿਰਦੱਸ਼ਕ ਤੇ 9.3.1. ਸ਼ਹੀਦ ਕਥਨ ਪਰ (✓) ਦਾ ਤੇ ਗਲਤ ਪਰ (✗) ਦਾ ਨਿਧਾਨ ਲਾਓ।

1. ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰ ਇਕ ਅਭਿਨੇਤਾ ਬੀ ਹੈ। ()
2. ਪੈਰੋਂ ਦੇ ਨਿਧਾਨ ਉਪਨਿਆਸ ਏ। ()
3. ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰੋਂ ਗਲਲਾਂ ਹੋਇਆਂ ਬੀਤਿਆਂ ਫਿਲਮ ਬਨਾਈ। ()
4. ਗਲਲਾਂ ਹੋਇਆਂ ਬੀਤਿਆਂ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਫਿਲਮ ਏ। ()

ਸੰਪਾਦਕ ਬੀ ਕਸ਼ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਇੰਨੇ ਇਸ ਫਿਲਮੈ ਚ ਆਪੂਰਵੀ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁਕ ਪਾਤਰ ਦਾ ਅਭਿਨ੍ਯ ਬੀ ਕੀਤੇ ਦਾ

ऐ । इसदे इलावा इ'नें इक हिंदी फिल्म 'हीर रांझा' च बी इक पात्रें दा अभिनय कीते दा ऐ । डोगरी च इकै इक फिल्म बनाने परेंत अबरोल होरें हिंदी च फिल्मां बनाना शुरू कीतियां । इं'दी कम्पनी दी पैहली फिल्म "काली घटा" ही । इं'दी कम्पनी दा नांS R.K.A. Films हा ।

इस उपन्यास दी कथावस्तु दा रम्भ राजा शिवदयाल दी जोर जबरदस्ती दा शकार होए दे रसालसिंह दा फौजा दी नौकरी करियै बारें ब'रें परेंत अपने ग्रांS परतोई औने कन्वै होंदा ऐ । उसगी चेता औंदा ऐ जे जदू ओह इथै रौहदा हा तां इत्थूं दा वातावरण कनेहा हा । राजा शिवदयाल लोके दियें नुहें-धीयें गी कियां अपनी बासना दा शकार बनाने आस्तै जाल बछांदा रेहा ऐ? इस कम्मै च कियां टिकका पंत उसदी मदद करदा हा? राजा शिवदयाल हर ब'रे अपनी बरसगंडे उपर रामगढ़ी दे चबक्खे दे ग्राएं दे लोकें गी अपनी मंडिया बुलांदा । उ'नेंगी टल्ले-कपड़े, अन्न ते धन दिंदा हा । इस पिच्छै बी उसदी इक चाल होंदी, जिस कुसै दी नूंह-धीS उसगी पसिंद आई जंदी उसगी ओह मता किश दान दे रूपै च दिंदा । टिकका पन्त समझी जंदा जे लोकें दियां एह-एह नुहां-धियां राजे गी अपने मैहलें च चाहिदियां न तां ओह उ'नेंगी मैहलें च पुजाने दे जतन करदा । उं'दी नजरी च नारी दा मुल्ल इन्ना गै ऐ जे ओह रूप-शलैपे गी जियां-कियां प्राप्त करन, छूहन, गलोदन, रस चक्खियै ते चूसियै तज्जी देन जां फही मन-मर्जी कन्वै उसदा शोशन करन जां अपनी मंजलै गी प्राप्त करने आस्तै इस्तेमाल करन - इयै तत्थ इस उपन्यास दी कथावस्तु दे मूल अधार न । लेखक ने इस्सै परिस्थिति गी केंद्रत करियै डुग्गर समाज दी यथार्थ तस्वीर गी बांदै करने दा प्रयास कीते दा ऐ ।

9.3.2 रामकुमार अबरोल हुंदा गद्य साहित्य गी योगदान

रामकुमार अबरोल होरें सारें शा पैहलें उर्दू च लिखना शुरू कीता ते इसदे कन्वै गै एह हिन्दी च बी लिखदे हे । इस्सै दौरान इ'नेंगी डोगरी लेखके कन्वै मिलने दा मौका थ्होआ ते उं'दे आक्खने उपर इ'नें डोगरी च बी लिखना रम्भ कीता । डोगरी च इ'नें पंज रचना लिखियां । ओह न -

- पैरें दे नशान (कहानी संग्रह)
- फुल्ल बनी गे डारे (कहानी संग्रह)
- मेरियां कवतां मेरियां कहानियां (कहानी ते कवतां संग्रह)

4. देहरी (नाटक)
5. नमां ग्रां (नाटक) सह-लेखन

ਸਨ् 1960 ਤਗਰ ਦੇ ਡੋਗਰੀ ਗਵਾ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਚੇਚਾ ਥਾਹਰ ਏ। ਤਾਂਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਦੌਰ ਬੜਾ ਸਾਂਘਰਸ਼ਮਿਤ ਹਾ ਪਰ ਤਾਂਨੇ ਪਰਿਸਥਿਤੀਯੋਂ ਅਗੇ ਕਦੇਂ ਬੀ ਹਾਰ ਨੇਈ ਮੜੀ। ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਚ ਅਪਨੇ ਇਸ ਧੋਗਦਾਨ ਮੂਜਬ ਤਾਂਨੇਂਗੀ ਕਦੇਂ ਬੀ ਬਸਾਰੇਆ ਨੇਈ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ।

9.4. ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੈਂ

9.3.1 ਸ਼ਹੀਂ ਤੱਤਰ ਪਰ ਗੋਲਾਧਾਰਾ ਬਨਾਓ।

1. ਫੁਲਲ ਬਨੀ ਗੇ ਭਾਰੇ

ਕ). ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ ਏ	ਖ). ਉਪਨਿਆਸ ਏ
ਗ). ਗਜ਼ਲ ਸਾਂਗੈਹ	ਘ). ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਏ
2. ਗਲ਼ਾਂ ਹੋਇਆਂ ਬੀਤਿਆਂ ਫਿਲਮ

ਕ). ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਫਿਲਮ ਏ	ਖ). ਵੀਣਾ ਗੁਪਤਾ ਹੋਰੋਂ ਬਨਾਈ
ਗ). ਹਿੰਦੀ ਦੀ ਪੈਹਲੀ ਫਿਲਮ ਏ	ਘ). ਚਰਣ ਸਿੰਹ ਹੋਰੋਂ ਬਨਾਈ
3. ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰੋਂ ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ ਫਿਲਮ

ਕ). ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ	ਖ). ਚ ਅਭਿਨਾਵ ਕੀਤਾ
ਗ). ਦਾ ਨਿਰੰਦੇਸ਼ਨ ਕੀਤਾ	ਘ). ਦੇ ਗੀਤ ਲਿਖੇ

9.4. ਸਰਾਂਸ਼

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਚ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿ ਗੀ ਨਮੀਂ ਊਚਾਇਂ ਤਗਰ ਲੇਈ ਜਾਨੇ ਚ ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੁੰਦਾ ਇਕ ਨੁਮਾਯਾਂ ਧੋਗਦਾਨ ਏ। ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਮਹਿਸੂਸ ਦੇ ਮੁੰਢਲੇ ਚਾਂਝੇ ਸਤਮਭੇਂ ਚਾ ਅਬਰੋਲ ਹੋਰ ਇਕ ਨ। 1947 ਚ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਬਾਝੀ ਚ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਖਿਡਨੇ ਮਗਰਾ ਕੋਈ 10 ਏਂ ਬਰੋਂ ਦੇ

अंतराल बाद जेहङ्गेर चार कहानी संग्रह छपे उंदे रामकुमार अबरोल हुंदा ‘पैरें दे नशान’ डोगरी साहित्य बड़ा म्हत्तव आहला थाहर रखदा ऐ। उनें डोगरी फिल्म दे बाद्धे-विस्तार दे कम्मै च अपनी अहम भूमिका नभाई।

9.5 कठन शब्द

नुमाया	-	प्रमुख
परिस्थिति	-	हलात
डारे	-	अंगारे

9.6 अभ्यास आस्तै सुआल

- राम कुमार अबरोल हुंदे साहित्य पर लोँ पाओ।

- डोगरी सिनमा दे खेतर च राम कुमार अबरोल हुंदे योगदान बारै चर्चा करो।

9.7 जवाब सूची

9.3.1 1. स्हेई 2. स्हेई 3. गल्त 4. स्हेई

9.3.1 1. घ 2. क 3. ख

9.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू ।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली ।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
5. डोगरी साहित्य अलोचना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमैंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

(वेद राही शास्त्री हुंदा डोगरी कविता साहित्य गी योगदान)

रूपरेखा

- 10.1 उद्देश्य/ अधिगम परिणाम
- 10.2 पाठ परिचे
- 10.3 वेदराही हुंदा डोगरी साहित्य गी योगदान
 - 10.3.1 वेदराही हुंदा व्यक्तित्व
 - 10.3.2 हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख
 - 10.3.3 वेदराही हुंदा कृतित्व
 - 10.3.4 हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख
- 10.4 सरांश
- 10.5 कठन शब्द
- 10.6 अभ्यास आस्तै सुआल
- 10.7 जवाब सूची
- 10.8 संदर्भ सूची

10.1 उद्देश्य

इस पाठ दा उद्देश्य ऐ-

1. डोगरी दे मन्ने परमन्ने दे लखारी वेदराही हुंदे व्यक्तित्व ते कृतित्व बारै जानकारी हासल करोआना।
2. डोगरी साहित्य गी वेदराही हुंदे योगदान बारै जानकारी देना।

अधिगम परिणाम

1. तुस डोगरी साहित्य गी राम कुमार अबरोल हुंदे योगदान दा मूल्यांकन करी सकगेओ।

2. ਤੁਸ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਝਾਨੋਂ ਗੀ ਸਮਝੀ ਸਕਗੇਓ।

10.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

ਧਾਰੇ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋ! ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਮੜੇ ਪਰਮੜੇ ਦੇ ਲਖਾਰੀ, ਫਿਲਮਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ, ਤੰਦਿਧੋਂ ਰਚਨਾਏਂ ਦੀ ਤਫਸੀਲ ਚ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਏ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਗਈ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਕ੍਷ੇਤਰ ਚ ਤੁਂਦੇ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ।

10.3.1 ਵੇਦ ਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਵਕਿਤਿਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ: ਇਕ ਪਰਿਚੇ

ਧਾਰੇ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋ! ਆਓ ਹੂਨ ਅਸ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦੇ ਬਾਰੈ ਤੇ ਤੁਂਦੇ ਸਾਹਿਤਿਆ ਬਾਰੈ ਤਫਸੀਲ ਚ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਚੋ।

10.3.1 ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ

ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਕਥਾਕਾਰੋਂ ਚ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁਖ ਥਾਹਰ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਮੁੰਢਲੇ ਦੌਰ ਚ ਗੈ ‘ਕਾਲੇ ਹਤਥ’ ਕਹਾਨੀ ਸ਼ੰਗੈਹ ਤੇ ‘ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਪਤਨ’ ਉਪਨਿਆਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਿਹੜੀ ਡੋਗਰੀ ਕਥਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਨਾਂ ਸਿਰਫ ਬਲ ਗੈ ਦਿੱਤਾ ਬਲਕੇ ਇਕ ਨਮੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਬੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਤੇ ਉਪਨਿਆਸੋਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਡੋਗਰੀ ਚ ਨਾਟਕ, ਰੇਡਿਯੋ-ਨਾਟਕ, ਕਵਿਤਾਂ, ਗਜ਼ਲਾਂ ਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਲੇਖ ਬੀ ਲਿਖੇ ਦੇ ਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚ ‘ਜਗਦਿਧਾਂ ਜੋਤਾਂ’ ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਪੈਹ੍ਲੀ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪੋਥੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ।

ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ 22 ਮਈ 1933 ਈ. ਗੀ ਜਮਮੂ ਸ਼ੈਹਰਾ ਦੇ ਇਕ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਿਠਿਤ ਸਰਾਫ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਹੋਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਲਾਲਾ ਮੁਲਖਰਾਜ ਸਰਾਫ ਜਮਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਚ ਪਤਰਕਾਰਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰਾ ਚ ਪਿਤਾਮਹ ਮੜੇ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਓਹ ‘ਰਣਵੀਰ’ ਨਾਂਡ ਕਨੈ ਅਪਨਾ ਇਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਖਬਾਰ ਕਛੂਦੇ ਹੋਂਦੇ ਹੋ।

ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨਾ ਵਕਿਤਿਤਵ ਜੀਵਨ ਸਨ 1954 ਈ. ਚ ਰੇਡਿਯੋ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਮਮੂ ਚ ਬਤੌਰ ਲੇਖਕ ਰਾਮਭ ਕੀਤਾ ਤੇ 1957 ਈ. ਤਗਰ ਇਤਥੈ ਗੈ ਅਪਨਿਆਂ ਸੇਵਾ ਅਰਪਤ ਕਰਦੇ ਰੇਹ। ਫਹੀ 1957 ਈ. ਚ ਜਮਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਇਨਫਾਰਮੇਸ਼ਨ ਵਿਭਾਗ ਚ ਬਤੌਰ ਸੰਪਾਦਕ ਕਮਮ ਕੀਤਾ। ਓਹ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਪਾਸੇਆ ਛਪਨੇ ਆਹਲੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ‘ਯੋਜਨਾ’ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਹੈ। ਇਸ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਗੀ ਰਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਨਗਰਾਨੀ ਚ ਕਾਫੀ ਵਿਸ਼ਤਾਰ ਮਿਲੇਆ। ਪਰ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਚ ਕਿਥ ਨਮਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਰੀ ਦਰਸ਼ਨੇ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਇਤਥੈ

ਮਤਾ ਚਿਰ ਟਿਕਨ ਨੇਈ ਦਿੱਤਾ । ਤੇ ਸਨ् 1960 ਈ. ਚ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰ ਲਗਈ-ਲਗਾਈ ਨੌਕਰੀ ਛੋਡਿਥੈ ਅਨਜਾਨ ਬਤਾ ਪਰ ਟੁਰੀ ਨਿਕਲੇ । ਉਸ ਬੇਲੈ ਇੰਦੇ ਉਘਰ ਅਪਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਜਿਮੇਦਾਰਿਹਾਂ ਦਾ ਬੋਝ ਬੀ ਹੈ ਹਾ ਪਰ ਏਹ ਦਾਇਤਿਵ ਬੀ ਇੰਦੀ ਬਤਾ ਦਾ ਰੋਡਾ ਨੇਈ ਬਨੀ ਸਕੇ । ਬਮਈ ਪੁਜ਼ਿਯੈ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰੋਂ ਫਿਲਮ ਇੰਡਰਸਟ੍ਰੀ ਚ ਪੈਹਲੋ-ਪੈਹਲ ਬਤੌਰ ਸਹਾਇਕ ਰਚਨਾ ਕਾਰਧ ਰਮਭ ਕੀਤਾ । ਬਲਲੋ-ਬਲਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀ ਇਸ ਪਾਸੋਂ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਕਾਮਯਾਬੀ ਮਿਲਨ ਲਗੀ ।

ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨਾ ਲੇਖਨ-ਕਾਰਧ ਬਸ਼ਕਕ ਕਵਿਤਾ ਕਨੈ ਰਮਭ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅਪਨੀ ਖਾਸ ਪਨਘਾਨ ਕਥਾਕਾਰ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਗੈ ਬਨਾਈ ਦੀ ਏ। ਅਜ਼ਜ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਿਠਿਤ ਸਾਹਿਤਿਕਾਰੋਂ ਚ ਸ਼ੁਮਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲਗਭਗ ਹਰ ਵਿਧਾ ਚ ਲਿਖੇ ਦਾ ਏ । ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਗੀ ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ -

10.3.3 ਵੇਦ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕ੃ਨਿਤਿਵ

ਵੇਦਰਾਹੀ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਹਰ ਵਿਧਾ ਚ ਅਪਨਾ ਬਡ਼ਮੁਲਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਖਾਸ ਕਿਹੜੀ ਕਹਾਨੀ, ਉਪਨਿਆਸ ਤੇ ਟੈਲੀਫਿਲਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਚ। ਤੁਂਦੇ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਮੁਖ਼ਤਸਰ ਬਾਹਰ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ-

ਕਹਾਨੀ ਸਂਗ੍ਰੈਹ

1. ਕਾਲੇ ਹਤਥ
2. ਆਲੇ
3. ਕ੍ਰਾਂਸ ਫਾਯਰਿੰਗ

ਉਪਨਿਆਸ

1. ਹਾਡ ਬੇਡੀ ਪਤਨ
2. ਦਰੇਡ
3. ਤੁਫ਼ੀ ਦੀ ਡੋਰ
4. ਗਰ੍ਝੂਨ
5. ਲਲਦਿਦ

ਕਵਿਤਾ ਸਂਗ੍ਰੈਹ

1. ਚੁਪ ਰੇਹਿਥੈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ

ਨਾਟਕ

1. धारें दे अत्थरुं

टैलीफिल्म- बोबो कदूं औग

साहित्य सिरजना दे कन्नै-कन्नै वेदराही होर फिल्में ते टी.वी. सीरियलें कन्नै बी जुड़े दे न। एह मशहूर लेखक ते डायरैक्टर रामानन्द सागर हुंदे कन्नै बतौर सहायक कम्म करदे रेह न। इनें पंजियें दे करीब हिन्दी फिल्में दियां कहानियां, संवाद ते पटकथां बी लिखी दियां न।

अनुवाद दे खेतर च बी वेदराही होरें गुरु रवीन्द्र नाथ हुंदियें ‘इककी कहानियें, दा तरजमा डोगरी च कीते दा ऐ। एह दे इलावा संत विनोबा बावे हुंदे मराठी ग्रंथ गीता प्रवचन दा डोगरी अनुवाद बी कीते दा ऐ जेहदा किश हिस्सा बम्बई थमां निकलने आहली पत्रिका डुआठन च छपे दा। इस ग्रंथ दा अनुवाद भारत दी ठारें भाशाएं ते च’ऊं बदेशी भाशाएं च होए दा ऐ। लोक प्रसिद्ध ग्रेंथे दा डोगरी च अनुवाद करियै वेदराही होरें अपनी भाशा दे सच्चे सपूत होने दी भूमका नभाई दी ऐ।

10.4. हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख

आओ, हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख करचै

10.3.1 स्वेही उत्तर पर गोलाधारा बनाओ।

1.	इंदे च वेदराही हुंदा उपन्यास ऐ	
	क). गर्भजून	ख). धरती
	ग). काले हत्थ	घ) आले
2.	इंदे च वेदराही हुंदा कहानी संग्रह ऐ	
	क). गर्भजून	ख). धरती
	ग). काले हत्थ	घ) दरेड़
3.	वेदराही हुंदे आसेआ रवीन्द्र नाथ टैगोर दियें कहानियें दा अनुवाद ऐ	
	क). नत्ती कहानियां	ख). जारां कहानियां
	ग). इककी कहानियां	घ) दस कहानियां

10.4. सरांश

साहित्य दी हर विधा भासें ओह कविता होऐ, कहानी होऐ, उपन्यास होऐ जां नाटक होऐ. हर विधा च उंदा खास मकाम ऐ, खास करिये सिनमा ते टेलीफिल्म दे खेतर च। उनें डोगरी साहित्य गी राश्ट्री ते अंतर्राश्ट्री स्तर पर पजाया। डोगरी साहित्य गी नमियें ऊंचाइयें पर लेई जाने च उंदा चेचा योगदान ऐ।

10.5 कठन शब्द

संपादक	-	संपादन करने आह्ला
व्यवसायक	-	पेशेवराना
चेचा	-	खास

10.6 अभ्यास आस्तै सुआल

1. डोगरी उपन्यास साहित्य गी वेदराही हुंदे योगदान बारै लेख लिखो।

2. डोगरी टेलीफिल्म दे खैतरै च वेदराही हुंदे कम्मै बारै चर्चा करो।

10.7 जवाब सूची

10.3.1 1. क 2. ग 3. ग

10.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू ।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली ।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा ‘नूतन’, अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
5. डोगरी साहित्य अलोचना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमेंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
9. साढा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

(डोगरੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਨਰੋਂਦਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁਂਦਾ ਯੋਗਦਾਨ)

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 11.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 11.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 11.3 ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਨਰੋਂਦਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁਂਦਾ ਯੋਗਦਾਨ
 - 11.3.1 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 11.4 ਸਰਾਂਸ਼
- 11.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 11.6 ਅੰਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ
- 11.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ
- 11.8 ਸਾਂਦਰਭ ਸੂਚੀ

11.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਐ-

- 1. ਨਰੋਂਦਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁਂਦੇ ਵਿਕਿਤਿਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਬਾਰੈ ਦਰਸਨਾ।
- 2. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਨਰੋਂਦਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁਂਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਕਨੈ ਅਵਗਤ ਕਰੋਅਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

- 1. ਤੁਸ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਨਰੋਂਦਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁਂਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਰੀ ਸਕਗੇਓ।
- 2. ਤੁਸ ਨਰੋਂਦਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੇਂ ਗੀ ਕਨੈ ਪਰਿਚਤ ਹੋਈ ਜਾਹ੍ਗੇਓ।

11.2 पाठ परिचे

प्यारे विद्यार्थियो! इस पाठ च नरेन्द्र खजूरिया हुंदा जीवन परिचे, उंदियें रचनाएं दी तफसील च जानकारी दित्ती गेदी ऐ ते डोगरी गद्य साहित्य दे क्षेत्र च उंदे साहित्य दा गद्य मूल्यांकन पेश कीता गेदा ऐ।

11.3 प्रो नरेन्द्र खजूरिया व्यक्तित्व ते कृतित्वः इक परिचे

डोगरी गद्य साहित्य च नरेन्द्र खजूरिया हुंदा टकोहदा योगदान ऐ। इनें गद्य दियें लगभग सभनें विधाएं- कहानी, उपन्यास, नाटक, एकांकी आदि गी अपना विशेश योगदान दित्ते दा ऐ। डोगरी दे नामवर कहानीकारें च खजूरिया हुंदा शुमार कीता जंदा ऐ। इनें डोगरी कहानी गी इक नमीं दिशा दित्ती दी ऐ। इनें डोगरी गद्य दे इलावा डोगरी च किश कवितां बी लिखी दियां न ते डोगरी-हिंदी दे किश चेचे प्रकाशनें दा संकलन ते संपादन कम्म बी कीते दा ऐ। इसदे इलावा इनें शरतचन्द्र दे उपन्यास ‘दत्त’ ते गोर्की दे उपन्यास ‘मां’ दा डोगरी च अनुवाद करिये अपनी भाशा गी सग्गोसार बी कीते दा ऐ।

जीवन परिचे

नरेन्द्र खजूरिया हुंदा जन्म जम्मू शैहरा दे इक मध्यवर्गीय बैह्मण परिवारे च सन् 1933 ई. च पं. श्री गौरी शंकर हुंदे घर होआ। इन्दे पिता होर हकीमी दा कम्म करदे हे। ओह अपने समें दे जम्मू दे वैदें च खास थाहर रखदे हे। इस मूजब उंदी शोहरत दूरै-दूरै तगर ही। ओह गौरमैंट आर्युवैदिक डिस्पैसरी जम्मू दे इन्चार्ज हकीम बी रेहे। ओह डोगरी साहित्य गी तरक्की बाद्दे दी बत्ता लेई जाने आहले गद्यकार श्री विश्नाथ खजूरिया ते पद्मश्री प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदे लौहके भ्रात हे।

नरेन्द्र खजूरिया होर अजें मसां सत्तें बरें दे हे जे इन्दी माता हुंदा सुर्गवास होई गेआ ते 15एं बरें दी उमरी च इन्दे सिरै उप्परा पिता दा हिरखी साया बी चुक्की गेआ। नरेन्द्र खजूरिया हुंदा बचपन आर्थक तंगी-तुर्शियें आहले विपरीत ते निग्गोसारियें भरोचे वातावरण च बीतेआ। इन्ना होने पर बी खजूरिया होर अठमी जमातै तगर स्कूलै दा रत्न खुआंदे रेहे। नौमीं जमातै च इक ते स्कूल बदली होने कारण ते दूआ चंगे ते मकबूल साथी ते म्हौल नेई मिलने कारण एहे

ਗੁਮਰਾਹ ਹੋਈ ਗੇ । ਪਢਾਈ ਚ ਤੰਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਘਟੀ ਗੇਈ, ਸ਼ਰਾਰਤੋਂ ਤੇ ਉਪਦਰਵੇਂ ਪਾਸੋਂ ਰੁਚੀ ਬਧਦੀ ਗੇਈ। ਓਹ ਕਿਸ਼ ਪੈਸੇ ਆਵਲੋਂ ਜਾਗਤੋਂ ਦੇ ਹਤਥੋਂ ਦੀ ਕਠਪੁਤਲੀ ਬਨੀ ਗੇ। ਤੰਦੇ ਉਕਸਾਨੇ ਪਰ ਓਹ ਦਾਦਾਗਿਰੀ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਤੰਦਾ ਪਢਾਈ ਪਾਸੋਆ ਰੁਝਾਨ ਖਤਮ ਹੋਈ ਗੇਆ।

ਅਲਲੜ ਬਰੇਸਾ ਚ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਭਟਕੀ ਜਾਨੇ ਕਰੀ ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰ ਦਸਮੀਂ ਦੇ ਇਮਤੇਹਾਨੋਂ ਚ ਤੈ ਬਾਰੀ ਫੇਲ ਹੋਈ ਗੇ । ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤੈ ਚ ਤੰਨੇਂਗੀ ਸ਼ਕੂਲ ਛੋਡਨਾ ਪੇਆ । ਦਰ-ਬ-ਦਰੀ ਹੋਨ ਲਗੀ ਤੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਕਲਾਪੇ ਤੇ ਨਕਾਮਿਯਾਂ ਦੇ ਕੈਦੀ ਬਨੀ ਗੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਡਿਧਿਆਂ ਤੰਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਨਮੀਂ ਹਿਮਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ । ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਤੰਦੇ ਸਨੈ ਚ ਨਮੋਂ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ । ਤੰਨੇਂ ਮੇਹਨਤ-ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕਰਨੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ।

ਕਮਮ-ਖ਼ਜ਼ਾਨ

ਤੰਨੇਂ ਪੈਹਲ-ਪੈਹਲ ਗੁਮਟ ਬਜਾਰੈ ਦੀ ਇਕ ਸਿਗਰਟ ਅਜਾਂਸੀ ਚ ‘ਸੇਲਜ ਬੋਆਇ’ ਦੇ ਤੌਰਾ ਪਰ ਕੋਈ ਭੇਡ ਬਾਂਦ ਕਮਮ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਕਮਮੈ ਦਰਾਨ ਤੰਨੇਂਗੀ ਕੇਈ ਨਮੋਂ ਤਜਰਬੇਂ ਹਾਸਲ ਹੋਏ । ਮਨੁਕਖੀ ਜੀਵਨ ਦਿਯਾਂ ਨੇਕਾਂ ਰੰਗਤਾਂ ਦਿਕਖਨੇ ਦਾ ਸੈਕਾ ਮਿਲੇਆ । ਸਨ् 1959 ਈ. ਚ ਤੰਨੇਂ ਏਹ ਕਮਮ ਛੋਡੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਗਰੋਟੇ ਦੀ ਇਕ ਆਰੀਂ ਕੱਟੀਨ ਚ ‘ਸੇਲਜ ਬੋਆਇ’ ਦੇ ਤੌਰਾ ਪਰ ਨੌਕਰ ਹੋਈ ਗੇ । ਉਥੋਂ ਤੰਨੇਂਗੀ 90 ਰਪੇਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਹੀ । ਤੰਨੇਂ ਦੋ ਬਾਰੋਂ ਏਹ ਕਮਮ ਕੀਤਾ । ਇਥੈ ਤੰਨੇਂਗੀ ਮੈਗਜ਼ੀਨਾਂ ਪਢਨੇ ਦਾ ਸੈਕਾ ਮਿਲੇਆ । ਇਸ ਮਹੌਲ ਕਾਰਣ ਤੰਦੇ ਅਨਵਰੈ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਜਾਗੀ ਉਫ਼ਤੂਆ । ਤੇ ਲੇਖਨ-ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਬੱਤਾ ਪੈਨੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬੀ ਥਹੋਈ । ਸਾਹਿਤਿਆਨ ਦੇ ਇਸ ਦੀਧੇ ਨੇ ਤੰਦੇ ਸ਼ੈਕਾਨਿਕ ਜੀਵਨ ਚ ਬੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ । ਜਿਸਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਤੰਨੇਂ 1956 ਬਾਰੇ ਚ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਦੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ 70 ਫੀਸਦੀ ਨਮੰਬਰ ਲੇਝਾਈ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਨ् 1956 ਈ. ਦੇ ਸਿਤਮਾਂਬਰ ਮਹੀਨੇ ਚ ਗੈ ਜਿਲਾ ਉਧਮਪੁਰ ਦੀ ਰਾਮਨਗਰ ਤਸੀਲੈ ਦੇ ਇਕ ਪਾਂਡੀ ਗ੍ਰਾਂਸ ਚੌਕੀ ਜਨਦਰੋਡ ਦੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸ਼ਕੂਲੈ ਚ ਮਾਸਟਰ ਲਗੀ ਗੇ । 1957 ਬਾਰੇ ਚ ਤੰਨੇਂ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਦਾ ਇਮਤੇਹਾਨ ਸਿਰਫ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇ ਕਨੈ ਪਾਸ ਕੀਤਾ । 1967 ਬਾਰੇ ਚ ਤੰਨੇਂ ਏਫ.਎. ਦਾ ਇਮਤੇਹਾਨ ਸਿਰਫ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇ ਕਨੈ ਪਾਸ ਕਰੀ ਲੈਤਾ । ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਸਨ् 1962 ਈ. ਚ ਤੰਨੇਂ ਬੀ.ਈ.ਸੀ. ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕੀਤੀ ।

ਲਗਭਗ ਅਫੁ ਬਾਰੋਂ ਮਾਸਟਰੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੇ ਪੈਰੈਂਤ ਸਨ् 1964 ਈ. ਚ ਜਮ੍ਮੂ-ਕਖੀਰ ਅਕੈਡਮੀ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ”ਸ਼ੀਰਾਜਾ ਹਿੰਦੀ“ ਦੇ ਪੈਹਲੇ ਸਮਾਦਕ ਦੇ ਰੂਪੈ ਚ ਤੰਦੀ ਨਿਯੁਕਿਤ ਹੋਈ । ਸ਼ਿਕਾਅ ਵਿਭਾਗ ਚ

ਤ'ਨੋਂ ਇਸ਼ਟੀਫਾ ਦੇਈ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅਕੈਡਮੀ ਚ ਛੇ ਬਾਰੋਂ ਤਗਰ ਤ'ਨੋਂ ਸ਼ੀਰਾਜਾ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਸਮਾਦਨ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਤ'ਨੋਂ ਹਿੰਦੀ-ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਮਹਤਵਪੂਰਣ ਸੰਕਲਨੋਂ ਦਾ ਬੀ ਸੰਪਾਦਨ ਕੀਤਾ ।

ਘਰ-ਘੁਸ਼ਟੀ

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੁਂਦਾ ਬਾਹਾਂ ਪੈਂਥਲ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਕੁਝੀ ਲਲਿਤਾ ਕਨੈ ਹੋਆ । ਇੰਦੇ ਦੋ ਜਾਗਤ 'ਮਨੀ਷' ਤੇ 'ਅਮਿਤਾਬ' ਨ ਤੇ ਇਕ ਕੁਝੀ 'ਰਚਨਾ' ਏ ।

ਸੁਭਾ-ਸ਼ਵਾਤਮ

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰ ਬੱਡੇ ਉਦਾਰ ਹਿਰਦੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਵਿਕਿਤਤਵ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੈ । ਓਹ ਦੁਖਿਧੇ-ਗਰੀਬੋਂ ਦੀ ਪੀਡ੍ਹ ਬੁਜ਼ਨੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਤੁਂਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨੇ ਆਹਲੇ ਹੈ । ਓਹ ਸਕੂਲੈ ਚ ਪਢਨੇ ਆਹਲੇ ਗਰੀਬ ਜਾਗਤੋਂ ਦੀ ਕੇਈ ਚਾਲਲੀ ਕਨੈ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹੈ । ਤ'ਨੋਂ ਵਿਦਾਰਥੀਯੋਂ ਜਾਗਤੋਂ ਗੀ ਸਿਰਫ਼ ਕਤਾਬੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਗੈ ਨੇਈ ਦਿੱਤੀ ਬਲਕੇ ਤੁਂਦਾ ਸ਼ਾਰੀਰਿਕ ਤੇ ਮਾਨਸਕ ਵਿਕਾਸ ਬੀ ਕੀਤਾ । ਕਲਾਸ ਪਢਾਦੇ ਹੋਈ ਓਹ ਜਾਗਤੋਂ ਕਨੈ ਹਿਲੀ-ਮਿਲੀ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਪਢਾਈ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਜਾਗਤੋਂ ਸ਼ਾ ਕਤਥਾਂ-ਕਹਾਨਿਆਂ ਬੁਜ਼ਾਰਤਾਂ ਤੇ ਗੀਤ ਬਾਗੇ ਸੁਨਦੇ ਹੈ । ਜਾਗਤੋਂ ਗੀ ਤੁਂਦੇ ਖਾਨੇ-ਪੀਨੇ ਬਾਰੈ ਪੁਛਦੇ, ਤੁਂਦੇ ਕਨੈ ਮਹਿਕਥਾ ਬਾਰੈ, ਪਢੀ-ਲਿਖਿਧੈ ਕਿਸ਼ ਬਨਨੇ ਬਾਰੈ ਗਲਲ-ਬਾਤ ਬੀ ਕਰਦੇ ਹੈ । ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਹੁਂਦਾ ਸ਼ਭਾਵ ਹਾਂਸਮੁਖ ਮਖੌਲਿਆ ਹਾ ਤੇ ਓਹ ਗਲਲੋਂ ਦੇ ਰਸਿਆ ਬੀ ਹੈ । ਹਸ਼ਨੇ ਗੀ ਸੇਹੁਤ ਆਸਤੈ ਜਰੂਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹੈ ਤੇ ਅਪਨੀ ਗਲਲੋਂ ਕਨੈ ਦੁਏ ਗੀ ਬੀ ਰਹਾਂਦੇ ਹੈ ।

ਤੁਂਦੀ ਰੁਚਿ ਸਾਂਸਕ੃ਤਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮੋਂ ਚ ਖਾਸੀ ਹੀ । ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਤ'ਨੋਂ ਚੌਕੀ ਜਨਦਰੋਡ਼ ਸਕੂਲੈ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਚ ਖਾਸ ਤਬਦੀਲੀ ਆਂਦੀ ਹੀ । ਤ'ਨੋਂ ਸਕੂਲੈ ਦੇ ਵਿਦਾਰਥੀਯੋਂ ਤੇ ਅਧਿਆਪਕੋਂ ਚ ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦਾ ਤਲਲੇਖ ਤੁਂਦੀ 1960-61 ਬਾਰੇ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਚ ਸਕੂਲੈ ਦੇ ਹੇਡਮਾਸਟਰ ਹੋਰੋਂ ਖਾਸਤੌਰਾ ਪਰ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਲਿਖੇਆ ਹਾ ।

A hard working and honest teacher. He is keenly interested in cultural activities.

ਨਰੇਨਦ੍ਰ ਖਜੂਰਿਆ ਹੋਰੋਂ ਡੋਗਰੀ ਚ ਦੂਈ ਲੇਖਕ ਕਾਨੰਫੇਸ ਚ 14 ਅਪੈਲ 1970 ਈ. ਗੀ ਅਪਨੀ ਆਖਰੀ ਕਹਾਨੀ 'ਇਕ ਕਹਾਨੀ: ਪੰਜ ਸਿਰਲੇਖ' ਪਢੀ ਹੀ ਤੇ 24 ਅਪੈਲ 1970 ਦੇ ਦਿਨ ਗੁਰ੍ਦੇ ਦੀ ਪੀਡ੍ਹ ਕਨੈ ਕਸਰੀ ਹੋਈ ਗੇ । ਚਾਰ ਦਿਨ ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹਰੈ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਸਪਤਾਲ ਚ ਮੌਤੀ ਕਨੈ ਲਡ੍ਹਦੇ ਰੇਹ । ਚਾਂਡੇ ਦਿਨੋਂ ਦੀ ਮਾਨਦਗੀ ਪਰੈਂਤ ਮੌਤ ਜਿਤੀ ਗੇਈ ਤੇ ਓਹ ਹਾਰੀ ਗੇ । ਜਿਸ ਕਨੈ ਡੋਗਰਾ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਾਗੀਚੇ ਦਾ ਇਕ ਅਤਿ ਉਜ਼਼ਲ ਤੇ ਖ਼ਸ਼ਬੋਈ ਆਹਲਾ ਫੁਲਲ ਥੰਟੋਈ ਗੇਆ । ਓਹ ਦਿਨ ਹਾ 28 ਅਪੈਲ 1970 ।

11.3.2. नरेंद्र खजूरिया हुंदियां साहित्यक रचनां

1. कोले दियां लीकरां (कहानी संग्रह)
2. रोचक कहानियां (कहानी संग्रह)
3. नीला अम्बर काले बदल (कहानी संग्रह)

आओ, हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख करचै

11.3.1 स्वेच्छा उत्तर पर गोलाधारा बनाओ।

1.	इं'दे च नरेंद्र खजूरिया हुंदा कहानी संग्रह ऐ	ख). धरती
	क). गर्भजून	घ). कोले दियां लीकरां
2.	इं'दे च नरेंद्र खजूरिया हुंदी साहित्य अकादेमी कन्नै पुरस्कृत पोथी ऐ	ख). नीला अंबर काले बदल
	क). गर्भजून	घ). दरेड़
3.	नीला अंबर काले बदल गी साहित्य अकादेमी पुरस्कार श्होआ	ख). 1981 च
	क). 1980 च	घ). 1971 च
	ग). 1970 च	

खजूरिया होरें गी इं'दे कहानी संग्रह ”नीला अंबर काले बदल” उपर 1970 च साहित्य अकादमी पुरस्कार प्राप्त होए दा ऐ। इंदियां कहानियां ढुग्गर दे समाजी जीवन दी सजीव झांकी पेश करदियां न।

11.4 सरांश

नरेन्द्र खजूरिया हुंदा डोगरी गद्य साहित्य च चेचा थाहर ऐ। इंनें डोगरी च कहानी, उपन्यास, नाटक, एकांकी बगैरा दी रचनां करियै डोगरी साहित्य गी सग्गोसार कीता। इंनें डोगरी कहानी गी इक नमीं दिशा दित्ती दी ऐ।

11.5 कठन शब्द

तंगी-तुर्शियें	-	तंगी आह्ले हलात
रत्न	-	लाल, हीरा
मकबूल	-	मशहूर

11.6 अभ्यास आस्तै सुआल

1. नरेंद्र खजूरिया हुंदे डोगरी कहानी साहित्य पर लोs देओ।

2. डोगरी गद्य साहित्य गी नरेंद्र खजूरिया हुंदे योगदान बारै चर्चा करो।

11.7 जवाब सूची

- 11.3.1 1. घ 2. ख 3. ग

11.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एज्यूकेशन, जम्मू।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नर्मी दिल्ली।

3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
5. डोगरी साहित्य अलोचना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमैंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

(डोगरੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਯੋਗਦਾਨ)

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 12.1 ਉਦੇਸ਼ / ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 12.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 12.3 ਡੋਗਰੀ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਯੋਗਦਾਨ
 - 12.3.1 ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ
 - 12.3.2 ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਸਾਹਿਤਿਆ
 - 12.3.3 ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਕ੃ਤਿਤਵ
 - 12.3.4 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 12.4 ਸਰਾਂਸ਼
- 12.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 12.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ
- 12.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ
- 12.8 ਸਾਂਦਰਭ ਸੂਚੀ

12.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਏ-

1. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦੇ ਵਿਕਿਤਿਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੋਅਨਾ।
2. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਕਨੈ ਰੁਹ-ਬਰੁਹ ਕਰੋਅਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

1. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਰੀ ਸਕਗੇਓ।

2. मदन मोहन शर्मा हुंदे गद्य साहित्य दे प्रमुख रुझानें कन्नै अवगत होई जाह्गेओ।

12.2 पाठ परिचे

प्यारे विद्यार्थियो! प्रो. मदन मोहन शर्मा हुंदे जीवन, उंदे अनुभव, उंदियें रचनाएं बारै ब्यौरा ते उंदियें रचनाएं दा दा मूल्यांकन पेश कीता गेदा ऐ।

12.3.1 मदन मोहन शर्मा हुंदा जीवन-परिचे

डोगरी गद्य साहित्य च प्रो. मदन मोहन शर्मा हुंदा इक खास थाहर ऐ। उंनें गद्य साहित्य दे अंतर्गत डोगरी कहानी, उपन्यास, रंगमंची नाटक ते रेडियो नाटक साहित्य गी अपना विशेश योगदान दित्ते दा ऐ। इक साहित्यकार दी पन्छान उसदे आसेआ रचे गेदे साहित्य कोला गै बनदी ऐ। इस द्रिश्टी कन्नै दिक्खेआ जा तां प्रो. मदन मोहन शर्मा होर उंनें गिने-चुने दे साहित्यकारें चा इक न जिनें डोगरी गद्य साहित्य गी उसदे आरम्भिक काल च गै अपनी बड़मुल्ली रचनाएं कन्नै इक नमीं दिशा दित्ती ते बुलंदियें तगर पजाने च विशेश योगदान दित्ता। शर्मा होर अज्ज बी डोगरी साहित्य गी लगातार अपने लेखन कन्नै सग्गोसार करा दे न।

प्रो. मदन मोहन शर्मा हुंदा जन्म 30 जुलाई 1934 ई. च जम्मू शैहरै च सराजें दी ढक्की नांड दे थाहरै पर पं. बिंद्रावन हुंदे घर होआ। इंदी माता हुंदा नांड श्रीमति पूर्ण देवी हा। शर्मा होर अपने भैनें-भ्राएं च सभनें शा बड्हे हे। इंदे शा लौहके इंदे दो भ्रां ते दो गै भैनां न। इंदा बचपन जम्मू शैहरै दियें गलियें च गै बीतेआ। शर्मा हुंदी मुंदली पढ़ाई जम्मू शैहरै दे इक प्राइवेट 'नेशनल पब्लिक मिडल स्कूल' थमां रम्भ होई। उंनें इस स्कूल थमां लोअर मिडल पास करने परैंत रणवीर हाई स्कूल च दाखला लैता ते दसवीं दी परीक्षा इस स्कूल च अध्ययन करदे होई उत्तीर्ण कीती। ते फही 1964 ई. च बी.ए. जी.जी.एम. साईस कालेज थमां पास कीती। पढ़ाई दे दौरान गै शर्मा हुंदा ब्याह सन् 1952 ई. च परसराम ते श्रीमती सीता देवी हुंदी धीं तारावती कन्नै निक्की उमरी च गै होई गेआ हा।

शर्मा होरें अपने व्यवसायिक जीवन दा रम्भ अखबारां बेचने कन्नै कीता। इसदे परैंत इंनें चार म्हीने दोमाना मिडल स्कूल च अध्यापक दी नौकरी कीती। ते फही इंनेंगी रामकोट हाई स्कूल च पढ़ाने दा मौका मिलेआ। इस दौरान गै इंनें बी.एड. दी परीक्षा बी पास करी लैती। रामकोट

ਦੇ ਸ਼ੁਦ਼ਦ ਡੋਗਰਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੇ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਬੜਾ ਮਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੋਂ ਗੈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਉਪਨਿਆਸ ‘ਧਾਰਾਂ ਤੇ ਧੂਡਾਂ’ ਲਿਖੇਆ । ਰਾਮਕੋਟ ਦੇ ਸ਼ੁਦ਼ਦ ਡੋਗਰਾ ਪ਼ਾਡੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੇ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਪਢਨੇ-ਲਿਖਨੇ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕੀਤਾ । ਇਸਾਂ ਅਰਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੁਦੂਰੇ ਨਾਟਕ ਤੇ ਉਪਨਿਆਸ ਪਢੀ ਟਕਾਏ । ਇਸ ਅਧਿਯਨ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਸੁਹਾਰ ਬੀ ਡੋਗਰੀ ਗਈ ਲੇਖਨ ਪਾਸੋਂ ਬਧੀ । ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤਿ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਚਿ ਕਾਰਣ ਗੈ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਏਮ.ਏ. ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇ ਚ ਕਰਨੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਪ੍ਰਾਇਵੇਟ ਤੌਰਾ ਪਰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ ਥਮਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇ ਚ ਏਮ.ਏ. ਦੀ ਪਢਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ । ਏਮ.ਏ. ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਸ਼ੇ ਚ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਲਾਭ ਬੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਆ । ਸਨ् 1962 ਈ. ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਯੁਕਿਤ ਬਤੌਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਲੈਕਚਰਰ ਗੈਰਮੈਂਟ ਆਧੁਰੰਦਕ ਕਾਲਜ ਜਮ੍ਹਾਂ ਚ ਹੋਈ । ਅਪਨੀ ਕਾਲਜ ਨਿਯੁਕਿਤ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰ 30 ਬਾਅਦ ਤਗਰ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਕਾਲਜੋਂ ਚ ਅਪਨਿਧੇਂ ਸੇਵਾਂ ਅਰਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਸਨ् 1992 ਚ ਏਮ.ਏ.ਏਮ. ਕਾਲਜ ਥਮਾਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੇ ਔਹਾਂ ਦੇ ਉਪਰਾ ਸੇਵਾ ਨਿਵ੃ਤ ਹੋਏ ।

12.3.2 ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਹਿਤਿ

ਮਦਨ

ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੋਰੋਂ
ਅਪਨਾ
ਸਾਹਿਤਿਕ
ਜੀਵਨ ਕਾਲਜ
ਦੀ ਪਢਾਈ ਦੇ
ਦੌਰਾਨ ਗੈ ਰਾਮਿ
ਕੀਤਾ ਹਾ । ਤਨ੍ਹੋਂ
ਪੈਹਲੀ-ਪੈਹਲ
ਤੰਤੂ ਚ ‘ਬੰਦਰ’
ਕਹਾਨੀ ਲਿਖੀ ਤੇ

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੋ

12.3.1-. ਸ਼ਵੇਈ ਕਥਨ ਪਰ (✓) ਦਾ ਤੇ ਗਲਤ ਪਰ (X) ਦਾ ਨਸ਼ਾਨ ਲਾਓ।

1. ‘ਢਕਕਡੂ ਕਿ’ਧਾਂ ਚਢਾਂ’ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ‘ਤਵੀ’ ਚ ਹੀ। ()
2. ‘ਢਕਕਡੂ ਕਿ’ਧਾਂ ਚਢਾਂ’ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਪੈਹਲੀ ਕਹਾਨੀ ਹੀ। ()
3. ਚਾਨਨੀ ਰਾਤ 1985 ਚ ਛਪੇਆ। ()
4. ਇਕ ਜਨਮ ਹੋਰ ਰੇਡਿਯੋ ਨਾਟਕ ਏ। ()

ਫ਼ਹੀ ਸਨ् 1952 ਚ ਡੋਗਰੀ ਚ ਪੈਹਲੀ ਕਹਾਨੀ ‘ਢਕਕਡੂ ਕਿ’ਧਾਂ ਚਢਾਂ’ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ‘ਤਵੀ’ ਆਸਤੈ ਲਿਖੀ ਹੀ । ਡੋਗਰੀ ਦੀ ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਨੇ ਲੇਖਕ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਤੰਤੂ ਪਾਸੇਆ ਮੋਡਿਏ ਡੋਗਰੀ ਚ ਹੋਰ ਮਤਾ ਲਿਖਨੇ ਆਸਤੈ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕੀਤਾ । ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀਕਾਰੋਂ ਚ ਪ੍ਰੋ. ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਇਕ ਚੇਚਾ ਥਾਹਰ ਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਗੀ ਇਕ ਨਮੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਏ । ਅਜੈ ਤਗਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੋਗਰੀ

ਚ ਪੰਜ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦੇ ਨ । ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦਾ ਡੋਗਰੀ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਬਾਂਸ
ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਏ - ।

कहानी साहित्य	रचना प्रकाशन ब'रा
1. खीरला माहनू	1959
2. चाननी रात	1960
3. तारें दी लोड	1965
4. दुद्ध ! लहू ! जैहर	1971
5. नायक	1986

इसदे इलावा इ'नें सन् 1987 च 'बर्फ' नांS कन्वे इक हिंदी कहानी संग्रह बी प्रकाशत करोआए दा ए।

इ'नें डोगरी च दो उपन्यास लिखे दे न। डोगरी दा पैहळा उपन्यास 'धारां ते धूङ्गा' प्रो. मदन मोहन हुंदी गै रचना ऐ। इं'दा इक होर उपन्यास 'मच्छियां जाल ते मछेरे' लड़ीवार कश्मीर टाइम्स दे अंतर्गत प्रकाशत होने आह्ली डोगरी अखबार 'डोगरी टाइम्स' च प्रकाशत होई चुके दा ऐ।

नाटक साहित्य दे अंतर्गत शर्मा होरें दो डोगरी रंगमंची नाटक ते पंज रेडियाई नाटक
लिखे दे न । जिंदा ब्यौरा इस चाल्ली ऐ -

1. ਜੋੜ੍ਹ 1970 ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਭਾਰਤ ਦੀ ਦੂਇਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਹਿੰਦੀ-ਉਰਦੂ ਚ ਬੀ ਹੋਈ ਚੁਕੇ ਦਾ ਹੈ।
 2. ਇਕ ਪਰਛਾਮਾਂ ਬਦਲੀ ਦਾ 1979

रेडियाई नाटक	प्रकाशन ब'रा
1. इक जनम होर	1971

2.	यात्रु	1974
3.	अंगारे दी लो	1976
4.	बंजर	1980
5.	अम्बर छूयै धरत नमानी	1987

अनुवाद साहित्य

1. ‘लोरे’ नांड कन्नै शरतचंद्र दे ‘गृह दाह’ दा डोगरी अनुवाद कीते दा ए।
2. ‘पैंडे मेरे जीवन दे’ नांड कन्नै मैक्सिम गोर्की दे ‘माई अप्रैंटिसशिप’ दा अनुवाद कीते दाए।
3. ‘बुङ्गा आदमी ते समुन्द्र’ नांड कन्नै अरटिस्ट हिमिंगवे दे ‘द ओल्ड मैन एण्ड द सी’ दा अनुवाद कीते दा ए।

मान-सम्मान

प्रो. मदन मोहन शर्मा होरें गी अपने साहित्य लेखन मूजब केई पुरस्कर प्राप्त होए दे न। शर्मा होरें गी इं’दे कहानी संग्रहै ‘दुङ्ग, लहू ते जैहर’ उपर साहित्य अकादेमी दा इनाम प्राप्त होए दा ए। इसदे इलावा रेडियो थमां वेस्ट पले राईटर ते ‘यात्रू’ रेडियाई नाटक संग्रहै पर रियासती कल्वरल अकादेमी दा पुरस्कार बी प्राप्त होए दा ए।

शर्मा हुंदा डोगरी साहित्य गी बड़मुल्ला योगदान रेहा ए। जेहङ्गा डोगरी साहित्य दे खेतरै च उं’दा चेचा थाहर निश्चत करदा ए। इस साहित्यक ब्यौरे थमां स्पश्ट होंदा ए जे 1960 ब’रे तगर डोगरी कथा-साहित्य दे खेतरै च उं’दे दो कहानी संग्रहै ते इक उपन्यास रचना गै औंदी ए। इस अवधि तगर प्रकाशत उं’दे साहित्य दा अध्ययन अपने आपै च इक अगली गेंड ए।

12.3.2 हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख

आओ, हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख करवै

12.3.1

स्वेई उत्तर पर गोलाधारा बनाओ।

1.

इंदे च मदन मोहन शर्मा हुंदी रचना ऐ

क). गर्भजून ख). धरती

ग). दुद्ध लहू ते जैहर घ) कोले दियां लीकरां

2.

दुद्ध लहू ते जैहर प्रकाशत होआ

क). 1974 च ख). 1971 च

ग). 1972 च घ) 1972

3.

साहित्य अकादेंमी पुरस्कार आह्ली पोथी ऐ

क). गर्भजून ख). धरती

ग). दुद्ध लहू ते जैहर घ) कोले दियां लीकरां

12.4. सरांश

डोगरी गद्य साहित्य च डोगरी कहानी, उपन्यास, रंगमंची नाटक ते रेडियो नाटक रचनाएं करिये प्रो. मदन मोहन शर्मा हुंदा इक खास थाहर ऐ। प्रो. मदन मोहन शर्मा होर उनें गिने-चुने दे साहित्यकारें चा इक न जिनें डोगरी गद्य साहित्य गी उसदे मुंदले दौर च गै अपनी बड़मुल्ली रचनाएं कन्ने इक नमीं दिशा दित्ती ते बुलंदियें तगर पजाने च विशेश योगदान दित्ता ते डोगरी साहित्य गी सग्गोसार कीता।

12.5 कठन शब्द

वातावरण - म्हौल

रुचि - शौक

रेडिआई - रेडियो पर प्रसारत होने आह्ला

12.6 अभ्यास आस्तै सुआल

1. मदन मोहन शर्मा हुंदे रेडियाई नाटके बारे लेख लिखो।
-
-
-
-

2. प्रो. मदन मोहन शर्मा हुंदे उपन्यास साहित्य पर लोगों पाओ।
-
-
-
-

12.7 जवाब सूची

12.3.1 1. सहेंई	2. सहेई	3. गल्त	4. सहेई
12 .3.1	1. ग	2. ख	3. ग

12.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नर्मांदिल्ली।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्चर एंड लैंग्वेजिज, जम्मू।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर।
5. डोगरी साहित्य अलोचतना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमेंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू।

7. शीराजा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

(डोगरी गद्य साहित्य गी भगवत प्रसाद साठे हुंदा योगदान)

रूपरेखा

- 13.1 उद्देश्य/ अधिमग परिणाम
- 13.2 पाठ परिचे
- 13.3 डोगरी गद्य साहित्य गी भगवत प्रसाद साठे हुंदा योगदान
 - 13.3.1 भगवत प्रसाद साठे हुंदा जीवन परिचे
 - 13.3.2 भगवत प्रसाद साठे हुंदा कृतित्व
 - 13.3.3 भगवत प्रसाद साठे हुंदा कृतित्व
 - 13.3.4 हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख
- 13.4 सरांश
- 13.5 कठन शब्द
- 13.6 अभ्यास आस्तै सुआल
- 13.7 जवाब सूची
- 13.8 संदर्भ सूची

13.1 उद्देश्य / अधिगम परिणाम

- 1. भगवत प्रसाद साठे हुंदे व्यक्तित्व ते कृतित्व बाऱै अवगत करोआना।
- 2. डोगरी साहित्य भगवत प्रसाद साठे हुंदे योगदान बाऱै जानकारी हासल करोआना।

अपेक्षित परिणाम

- 1. तुस भगवत प्रसाद साठे हुंदे गद्य साहित्य दा मूल्यांकन करी सकगेओ।
- 2. तुस भगवत प्रसाद साठे हुंदे गद्य साहित्य दे प्रमुख रुझानें गी समझी सकगेओ।

13.2 पाठ परिचे

ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਪ੍ਰੋ ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦਾ ਜੀਵਨ ਤੇ ਤੰਦਿਧੋਂ ਰਚਨਾਏਂ ਦੀ ਤਫਸੀਲ ਚ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਏ ਤੇ ਗਦਿ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦੇ ਸਾਹਿਤਿਗ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ।

13.3.1 ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦਾ ਜੀਵਨ-ਇਕ ਪਰਿਚੇ

ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਜਨਮਦਾਤਾ ਮਨ੍ਨੇਆ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ਤੰਦੀ ਲਿਖੀ ਦੀ ਕਹਾਨਿਧੋਂ ਦੀ ਪੋਥੀ ‘ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ’ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਭਵਨ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪਥਰ ਮਨ੍ਨੇਆ ਜਂਦਾ ਏ। ਕੀ ਜੇ ਇਸ ਸ਼ਾ ਪੈਹਲੇ ਬਸ਼ਕਕ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਚ ਇਕਕੇ-ਦੁਕਕੇ ਪ੍ਰਯਾਸ ਹੋਂਦੇ ਰੇਹ ਪਰ ਪੁਸ਼ਤਕ ਰੂਪੈ ਚ ‘ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ’ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਗੈ 1947 ਦੇ ਭਾਗਲੇ ਬ’ਰੇ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ ਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੈ ਨੇਈ ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਸਦਸ਼ੋਂ ਚਾ ਇਕ ਨ। ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੇ ਇਲਾਵਾ ਚ’ਊ ਹੋਰ ਸਾਥਿਧੋਂ ਕਨੈ ਮਿਲਿਯੈ ਬਸਤ ਪੈਂਚਮੀ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਧਾਡੈ 1944 ਬ’ਰੇ ਚ ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਹੀ। ਸਾਠੇ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਤੁਨੋਂ ਇਸ ਨਮੀਂ ਬਨੀ ਦੀ ‘ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ’ ਦਾ ‘ਪ੍ਰਚਾਰ ਮੰਤ੍ਰੀ’ ਬਨਾਯਾ ਤੇ ਸੈਕਟਰੀ ਧਰਮਚਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਂਤ ਹੋਰ ਬਨੇ।

ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਮਰਾਠਾ ਬ੍ਰੈਹਮਣ ਹੈ। ਤੰਦੇ ਪਡਦਾਦਾ ‘ਮਾਸਕਰ ਰਾਓ ਸਾਠੇ’ ਹੋਰ ਮਰਾਠਾ ਫੌਜੈ ਚ ਇਕ ਰੁਕਨ ਹੈ। ਤੁਨੋਂ ਅਹਮਦ ਸ਼ਾਹ ਅਬਦਾਲੀ ਦੇ ਖਲਾਫ ਪਾਨੀਪਤ ਦੀ ਤ੍ਰੀ ਲਡਾਈ ਲਡੀ ਹੀ। ਖੂਨ-ਖਰਾਬੇ ਨੇ ਤੰਦੇ ਮਨੈ ਦੀ ਮੁਹਾਰ ਮੋਡੀ ਦਿੱਤੀ ਹੀ। ਫਹੀ ਓਹ ਸਨਿਆਸੀ ਬਨਿਯੈ ਅਪਨਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਰੇਹ ਤਾਂ ਜੇ ਲਹੌਰ ਦੇ ਕੋਲ ਡੋਗਰਾਈ ਥਾਹਰੈ ਪਰ ਇੰਦੀ ਮਲਾਟੀ ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਹ ਹੁਂਦੇ ਕਨੈ ਹੋਈ। ਰਾਜਾ ਇੰਦੀ ਬੁਡਸਵਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਕਾਯਲ ਹੋਈ ਗੇ ਤੇ ਇੰਨੋਂਗੀ ਅਪਨੇ ਕਨੈ ਰਾਮਨਗਰ ਲੇਈ ਗੇ। ਮਾਸਕਰ ਰਾਓ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦੇ ਪੋਤਰੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦੇ ਘਰ ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦਾ ਜਨਮ ਸਨ 1910 ਈ. ਗੀ ਹੋਆ। ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਅਪਨੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਬੱਡੇ ਲਾਡਲੇ ਹੇ ਕੀ ਜੇ ਇੰਦੇ ਕਥਾ ਬੁੜੇ ਮੈਨਾਂ-ਮੁਲਾਕਾਤ ਸਾਡੇ ਗੁਜਰੀ ਚੁਕੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਇੰਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਹੋਰੋਂ ਬਡਿਧੋਂ ਸੁਕਖਨੇ-ਮਿਨਤੋਂ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹਾ। ਇਤਥੂਂ ਤਗਰ ਜੇ ਤੁਨੋਂ ਇੰਨੋਂਗੀ ਜਨਮ ਦੇ ਬਾਦ ‘ਭਗਵਤੀ ਮਾਂ’ ਦੀ ਗੋਦੈ ਚ ਪਾਇਥੈ ਫਹੀ ਆਪੂ ਲੈਤਾ ਹਾ। ਇਸੋਂ ਮੂਜਬ ਏਹ ਸਭਨੋਂ ਦੀ ਅਕਖੀ ਦਾ ਤਾਰਾ ਹੈ।

ਸਾਠੇ ਹੁਂਦੇ ਪਿਤਾ ਪਰਮਾਨੰਦ ਹੋਰ ਆਪੂ ਰਾਮਨਗਰ ਕਿਲੇ ਦੇ ਕੁਮੇਦਾਨ ਹੈ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਤੰਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਦਰਬਾਰ ਚ ਅਸਰੋ-ਰਸੂਖ ਬੀ ਹੈ ਹਾ। ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦੇ ਜੀਵਨ ਪਰ ਬੀ ਪੇਆ। ਇੰਦਾ ਲਾਲਨ-ਪਾਲਨ ਬੱਡੇ ਚਾਂਦ-ਮਲਹਾਰੋਂ ਹੋਆ। ਇੰਨੋਂਗੀ ਨਿਕਕੇ ਹੁਂਦੇ ਦ’ਊ ਘੋੜੇ ਆਹਲੀ ਬਗਧੀ ਚ ਬਠਾਇਥੈ ਬਜਾਰ

ਫੇਰਨੇ-ਟੋਰਨੇ ਗਿਤੈ ਲੇਈ ਜਾਧਾ ਜੰਦਾ ਰੇਹਾ । ਸਾਠੇ ਹੋਰੋਂ ਅਪਨੀ ਅਠਮੀਂ ਤਗਰ ਦੀ ਪਢਾਈ ਰਾਮਨਗਰ ਚ ਗੈ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਮਿਡਿਲ ਪਾਸ ਕਰਿਯੈ ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਓਹ ਜਮ੍ਮੂ ਉਠੀ ਆਏ । ਦਸਮੀਂ ਜਮਾਤ ਤੁਹਾਨੇਂ ਰਣਵੀਰ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਜਮ੍ਮੂ ਥਮਾਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਕਾਲੇਜ ਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈਤਾ । ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਅਪਨੇ ਖਾਨਦਾਨ ਚ ਪੈਹਲੇ ਵਾਕਿਤ ਹੈ ਜੇਹੜੇ ਕਾਲਜ ਚ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਹਾਸਲ ਕਰਾ ਦੇ ਹੈ । ਤੁਹਾਨੇਂਗੀ ਤਥਾਂ ਬੇਲਲੈ ਪੰਜਾਬ ਰਾਖੇ ਮ੍ਹੀਨੇ ਦੇ ਜੇਬ ਖਰ੍ਚ ਥਹੋਂਦਾ ਹਾ ਜੇਹੜਾ ਕੇ ਅਪਨੇ ਆਪੈ ਚ ਇਕ ਬਡੀ ਬੜੀ ਤੇ ਸੁਫ਼ੀ ਰਕਮ ਹੀ।

ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਸੁਣੈ ਥਮਾਂ ਗੈ ਸ਼ੈਲ ਲਾਨੇ-ਖਾਨੇ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਹੈ । ਤੁਹਾਨੇਂਗੀ ਸਾਂਗੀਤ ਤੇ ਝਾਮੇਂ ਦਾ ਬੀ ਸ਼ੌਕ ਹਾਂ। ਕਾਲੇਜ ਦੇ ਦਿਨੋਂ ਚ ਤੁਹਾਨੀ ਅਜੀਤ ਸਿੱਹ ਚਪਰਾਡਿਆ ਕਨੈ ਖਾਸ ਜੋਟੀ ਹੀ । ਦਸੈ ਕਿਟ੍ਟੇ ਸਿਗਾਰਟ ਪੀਂਦੇ ਤੇ ਬਾਜੇ ਪਰ ਲੋਕਗੀਤੋਂ ਦੇ ਤ੍ਰੋਟਕ ਗਾਂਦੇ ਹੋਂਦੇ ਹੈ । ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਰਾਮਲੀਲਾ ਚ ਬੀ ਭਾਗ ਲੈਂਦੇ ਹੈ । ਓਹ ਨਾਰੀ ਪਾਤ੍ਰੋਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਬਡੇ ਸ਼ੈਲ ਸੈਹਜ-ਸਭਾਏਂ ਕਰੀ ਲੈਂਦੇ ਹੈ। ਇਨ੍ਹੋਂ ਵਾਕਿਤਿਤ ਪਰ ਗਾਂਧੀਵਾਦੀ ਬਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਬੀ ਖਾਸਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੇਆ ਹਾ । ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਹੋਰੋਂ ਜਦੂ ਸ਼ਵਦੇਸ਼ੀ ਲੈਹੜਰ ਚਲਾਈ ਹੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੀ ਜਮ੍ਮੂ ਸ਼ੈਹੜੈ ਦੇ ਸੀਟੀ ਚੌਕੈ ਚ ਬਦੇਸੀ ਮਾਲ ਦੀ ਫਕਾਂਦੀ ਹੋਲੀ ਚ ਅਪਨੇ ਸ਼ੈਲ-ਸੈਲ ਬਦੇਸੀ ਸੂਟ, ਹੈਟ, ਟਾਇਯਾਂ ਤੇ ਪੈਂਟਾ ਬਗੈਰਾ ਤਥਾ ਅਗਗੀ ਚ ਸੁਫ਼ੀ ਦਿਤਿਧਾਰਾਂ ਹਿਥਾਂ । ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਅਸਰ ਤੁਹਾਨੀ ਸ਼ਿਕਸ਼ਾ ਪਰ ਬੀ ਪੇਆ ਹਾ । ਤੁਹਾਨੀ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪਢਾਈ ਛੁਡਕੀ ਗੇਈ ਹੀ ।

ਤੁਹਾਨੇਂ ਦਿਨੋਂ ਗੈ ਤੁਹਾਨੇਂ ਪਿਤਾ ਪਰਮਾਨੰਦ ਹੁਂਦਾ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇਆ ਹਾ ਤੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਘਰ ਰਾਮਨਗਰ ਪਰਤੋਈ ਗੇ ਹੈ । ਕਿਸ਼ ਚਿਰ ਤੁਤੈ ਰੇਹਿਯੈ ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਪਰਤਿਧੀ ਜਮ੍ਮੂ ਉਠੀ ਆਏ ਤੇ ਕਮਮ ਰੁਜਗਾਰ ਦੀ ਤਪਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੇ । ਤੁਹਾਨੇਂ ਕ੃ਸ਼ਣ ਸਮੈਲਪੁਰੀ ਹੁਂਦੇ ਸਾਂਧਕ ਚ ਆਇਧੈ ਪੈਹਲੇ-ਪੈਹਲ 'ਡੋਗਰਾ ਗਜਟ' ਆਸਤੈ ਲਿਖਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫ਼ਹੀ 'ਵੀਰ' ਨਾਂਡ ਦੀ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਆਸਤੈ ਬੀ ਲਿਖਨਾ ਰਾਮਭ ਕੀਤਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਏਂ ਕਨੈ ਗੈ ਤੁਹਾਨੀ ਰੁਚੀ ਰਾਜਨੀਤਿ ਤੇ ਪਤਰਕਾਰਿਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਚ ਬਧਨ ਲਗੀ ਪੇਈ । ਫ਼ਹੀ ਓਹ ਤੁਹਾਨੀ ਅਖਬਾਰ 'ਇਨਕਸ਼ਾਫ' ਦੇ ਅਡੀਟਰ ਬੀ ਬਨੇ। ਇਸ ਅਖਬਾਰ ਚ ਤੁਹਾਨੇਂ ਲਿਖੇ ਦੇ ਸਾਂਪਾਦਕੀ ਲੇਖ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੋਂਦੇ ਹੈ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਇੰਦੀ ਏਹ ਨੌਕਰੀ ਬੀ ਛੁਡਕੀ ਗੇਈ । ਇਸਦੇ ਬਾਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੈਹਕਮਾ ਧਰਮਾਰਥ ਚ ਮੈਨੇਜਰ ਦੇ ਔਹਦੇ ਪਰ ਮਲਾਜਮਤ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਤੁਹਾਨੇਂ ਰਿਯਾਸਤ ਅੰਦਰ ਤੇ ਬਾਹੜ ਬਨੇ ਦੇ ਮੰਦਰੋਂ, ਸਰਾਏਂ ਤੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਏਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਾਰ੍ਯ ਕੀਤਾ। ਕਾਸ਼ੀ ਚ ਰੌਂਹਦੇ ਹੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੁਚੀ ਸ੍ਰਵਨਾਤਮਕ ਲੇਖਨ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਜੋਤਸ਼ ਵਿਦਾ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਾ ਪਾਸ੍ਸੇ ਬੀ ਬਧੀ । ਜਿਸ ਲੈ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦੀ ਬਨਾਰਸ ਥਮਾਂ ਬਦਲੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਤਥਾਂ ਸੇਹੜ ਪਰ ਮਾਡਾ ਅਸਰ ਪੇਆ । ਓਹ ਮਾਂਦੇ ਪੇਈ ਗੇ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਨੌਕਰੀ ਛੋਡਿਧੈ ਜਮ੍ਮੂ ਉਠੀ ਆਏ ।

ਧਰਮਾਰ्थ ਮੈਹਕਮੇ ਚ ਨੌਕਰੀ ਦੌਰਾਨ ਗੈ 1930-31 ਈ. ਚ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦਾ ਬਾਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਸੱਲਾ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਢੋਡੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਇਕ ਬੈਹਿਣ ਕਨਿਆ ਸਰਖਤੀ ਦੇਵੀ ਕਨੈ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਹਾ। ਬਨਾਰਸ ਥਮਾਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਆਈਥੈ ਸਾਠੇ ਹੋਰੇਂ ਜੋਤਸ਼ ਵਿਦਾ ਗੀ ਗੈ ਅਪਨੀ ਆਜੀਵਿਕਾ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਨਾਯਾ। ਤਾਂਨੋਂ ਅਪਨਾ ਜੋਤਸ਼ ਵਿਦਾ ਦਾ ਕੇਂਦ੍ਰ ਖੋਹਲੀ ਲੈਤਾ। ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਅਪਨੀ ਇਸ ਵਿਦਾ ਪਰ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਭਰੋਸਾ ਬੀ ਹੈ ਹਾ। ਓਹ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਦੇ ਖਾਸ ਉਪਾਸਕ ਬੀ ਹੈ। ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਵਿ਷ਵਾਸ ਹਾ ਜੇ ਮਾਤਾ ਦੁਰਗਾ ਬੀ ਫਲ ਦੱਸਨੇ ਚ ਤਾਂਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਏ। ਤਾਂਦੇ ਜੋਤਸ਼ ਵਿਦਾ ਦੇ ਗੁਣ ਦੇ ਚੱਚੇ ਬੀ ਖੂਬ ਹੋਂਦੇ ਹੋ। ਇਸਦੇ ਕਨੈ ਗੈ ਤਾਂਨੋਂ 'ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਿਧ ਮੰਡਲ' ਦਾ ਕਮਮ ਕਰਨਾ ਬੀ ਰੰਭ ਕਰੀ ਦਿਤਾ। ਓਹ ਇਸ ਸੰਥਾ ਦੇ ਸੈਕਟਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਗੈ ਇਂਦੀ ਮ੍ਲਾਟੀ ਇਕ ਸਥਾਨੀ ਸਕੂਲੈ ਦੇ ਸਾਂਖੂਤ ਮਾਸਟਰ ਬਾਲਕ ਰਾਮ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੁੰਦੇ ਕਨੈ ਹੋਈ ਗੇਈ। ਬਲਲੋ-ਬਲਲੋਂ ਏਹ ਮ੍ਲਾਟੀ ਗੂੜੀ ਮਿਤਰਤਾ ਚ ਬਦਲੀ ਗੇਈ। ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਕੇਈ-ਕੇਈ ਧੰਟੇ ਤੁਂਦੇ ਘਰ ਬੈਠੇ ਰੌਂਹਦੇ ਤੇ ਦਮੈ ਮਿਤਰ ਜੋਤਸ਼ ਸ਼ਾਸ਼ ਪਰ ਗੂੜ ਚੱਚਾ ਕਰਦੇ ਰੌਂਹਦੇ।

ਕਰਨੀ ਮਾਲਕੈ ਦੀ ਜੇ 1948 ਬਾਅਦ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਿਕਲ ਦੱਪੈਹੀ ਮਾਸਟਰ ਬਾਲਕ ਰਾਮ ਹੋਰ ਸਕੂਲਾ ਘਰ ਪਰਤੋਏ ਤਾਂ ਤਾਂਨੋਂ ਗੀ ਫੂਕਿਥੈ ਤਾਪ ਚੱਢੇ ਦਾ ਹਾ। ਇਸਦੇ ਕਨੈ ਗੈ ਤਾਂਨੋਂਗੀ ਢਿੜ੍ਹੇ ਚ ਮਰੋਡ ਪੌਨਾ ਤੇ ਪਿੰਡੇ ਤੱਥਰ ਤ੍ਰਫਫਡ ਬੀ ਪੌਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਗੇ। ਇਸੈ ਕਨੈ ਓਹ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਈ ਗੇ। ਤਾਂਦੇ ਪਿਚਛੇ ਤਾਂਦੇ ਲੌਹਕੇ-ਲੌਹਕੇ ਤੈ ਜਾਗਤ ਤੇ ਜੌਆਨ-ਮਟੇਯਾਰ ਵਿਧਵਾ ਲਾਡੀ ਰੇਹੀ ਗੇਈ। ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਹਮਦਰੀ ਕਨੈ ਤਾਂਦੀ ਮਦਦ-ਮਦਾਦ ਕਰਨ ਅਕਸਰ ਤਾਂਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਰੌਂਹਦੇ। ਲੋਕੇਂ ਗੀ ਤਾਂਦੀ ਮੰਡੀ

3.3.1 ਸ਼ਹੀਂ ਕਥਨ ਪਰ (✓) ਦਾ ਤੇ ਗਲਤ ਪਰ (✗) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ।

1. ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ 1955 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਆ। ()
2. ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਸੰਥਾ ਆਸੇਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ। ()
3. ਕੁਝਮੋਂ ਦੀ ਲਾਹਮਾ ਦੀ ਨਾਯਕਾ ਰਾਨੀ ਏ। ()
4. ਸੰਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ ਕਹਾਨੀ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸ਼ਲਿਮ ਏਕਤਾ ਪਰ

ਪਾਨੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਲਕਾਈ ਗੇਆ। ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਜੁਆਨ ਵਿਧਵਾ ਲਾਡੀ ਰਤਨਾਵਲਿ ਆਸਤੈ ਏਹ ਭਲੀ ਮਸੀਹਤ ਬਨੀ ਗੇਈ। ਕੋਈ ਤਾਂਦੀ ਮਦਦ ਤੇ ਨੇਈ ਕਰੈ ਪਰ ਤੁਂਦੇ ਚਰਿਤ੍ਰੇ ਪਰ ਆਂਗਲ ਚਕੋਨਾ ਲਗੀ ਪੇਈ। ਰਤਨਾਵਲਿ ਇਸ ਸ਼ਾ ਮੁਕਤਿ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਨਿਮਿਤ ਅਪਨੇ ਧੀਕੈ ਗੇਈ ਤਠੀ ਪਰ ਤਉ ਬੀ ਢੋਈ ਨੇਈ ਮਿਲਨੇ ਪਰ ਓਹ ਪਰਤਿਥੈ ਸ਼ੈਹਰ ਪਰਤੋਈ ਆਈ। ਅਪਨੇ ਗੈਹਨੇ ਬਂਧੇ ਬੇਚਿਥੈ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰਨ ਲਗੀ ਪੇਈ। ਬਿਚ੍ਚੇ-ਬਾਰੋਂ ਸਾਠੇ ਹੋਰ ਬੀ ਤਾਂਦੇ ਘਰ ਜਾਈਥੈ ਤਸਦੀ ਮਦਦ ਮਦਾਦ ਕਰੀ ਆਂਦੇ। ਇਸ ਚਾਲੀ ਰੁਢੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਨੇ ਇੰਦੀ

ਪਰਿਤ്യਾਗ ਕਰੀ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਖਾਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇੰਦੇ ਦਿਲੋ-ਦਮਾਗ ਪਰ ਪੇਅਾ ਤੇ ਤੁਹਾਨੋਂ ਰੁਢੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਗੀ ਬਦਲਨੇ ਤੇ ਰਤਨਾਵਲਿ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਨੇ ਨਿਮਿਤ ਸਮਾਜ ਕਨੈ ਟਕਕਰ ਲੇਈ ਲੈਤੀ। ਹੁਨ ਓਹ ਖੁਲਲੇ ਤੌਰਾ ਪਰ ਰਤਨਾਵਲੀ ਕਨੈ ਰੈਹਨ ਲਗੀ ਪੇ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਸਮਾਜੀ ਹਲਕੇ ਚ ਕਾਫੀ ਵਿਰੋਧ ਹੋਆ ਤਾਂ ਓਹ ਸਨ् 1949 ਈ. ਚ ਰਤਨਾਵਲਿ ਤੇ ਤੁਹਾਦੇ ਬਚ੍ਚੇਂ ਗੀ ਲੇਇਥੈ ਬਮਬੈ ਤਠੀ ਗੇ। ਤਥੈ ਬੀ ਤੁਹਾਨੋਂ ਜੋਤਸ਼ ਵਿਦਾ ਗੀ ਗੈ ਅਪਨੀ ਆਜੀਵਿਕਾ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਨਾਯਾ ਤੇ ਸੁਦਾ ਨਾਂਡ ਬੀ ਕਮਾਯਾ ਪਰ ਅਪਨੇ ਢੁਗਗਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਨੈ ਤੁਹਾਦਾ ਲਗਾਉ ਬਰਕਰਾਰ ਰੇਹਾ। ਤੁਹਾਦਾ ਤਨ ਬੰਬੈ ਚ ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਮਨ ਢੁਗਗਰ ਚ ਗੈ ਰੌਂਹਦਾ ਹਾ

ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਓਹ ਡੋਗਰੀ ਸੰਥਾ ਦੇ ਸਾਫੇ ਪਰ ਸਥ ਕਿਸ਼ ਛੋਡੀ ਛਾਡਿਥੈ ਜਮ੍ਮੂ ਪਰਤੋਈ ਆਏ। ਜਮ੍ਮੂ ਪਰਤੋਈ ਐਨੇ ਪਰ ਤੁਹਾਨੋਂ ਅਪਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਡੋਗਰੀ ਕਥਾ ਮਤਿਆਂ ਹੀਖਿਆਂ ਹਿਆਂ ਪਰ ਤੁਂਦੇ ਪੂਰਾ ਨੇਈ ਹੋਨੇ ਦਾ ਬੀ ਤੁਹਾਨੋਂਗੀ ਮਲਾਲ ਰੇਹਾ। ਤੁਹਾਨੋਂ ਡੋਗਰੀ ਚ ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾ ਲਿਖਨੇ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਕਿਸ਼ ਅਨੁਵਾਦ ਬੀ ਕੀਤੇ।

13.3.3 ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤ੍ਯ ਗੀ ਯੋਗਦਾਨ

ਅ) ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾਂ: (ਡੋਗਰੀ)

ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ (ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਂਗੈਹ) 1947 ਚ

ਖਾਲੀ ਗੋਦ (ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਂਗੈਹ) 1967 ਚ

ਹਿੰਦੀ ਚ: ਹਸਤਰੇਖਾ ਵਿਜ਼ਾਨ

ਆ) ਅਨੁਵਾਦ -

ਗੋਦਾਨ - ਮੂਲ ਲੇਖਕ, ਮੁਨਥੀ ਪ੍ਰੇਮਚੰਦ

ਮੂਗਨਥਨੀ - ਮੂਲ ਲੇਖਕ, ਬੁੰਦਾਬਨ ਲਾਲ ਵਰਮਾ।

ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇੰਦੇ ਲਿਖੇ ਦੇ ਨੇਕਾਂ ਲੇਖ ਡੋਗਰੀ ਦਿਯੇ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਪਤਰ-ਪਤ੍ਰਿਕਾਏਂ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਏ ਦੇ ਨ।

ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦੇ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰੈ ਚ ‘ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ’ ਤੇ ‘ਖਾਲੀ ਗੋਦ’ ਨਾਂਡ ਦੇ ਦੋ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਅਪਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣੋਂ ਕਾਰਣ ਮੀਲ ਪਤਥਰ ਦੀ ਸ਼ੀਧਤ ਰਖਦੇ ਨ। ਜਿਥੈ ‘ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ’ ਕਹਾਨੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਏ ਤਥੈ ‘ਖਾਲੀ ਗੋਦ’ ਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦੇ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਦਿਧਾਂ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਲਭਦਿਧਾਂ ਨ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਓਹ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਚ ਅਪਨੀ ਟਕੋਹਦ ਰਖਦਿਧਾਂ ਨ।

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਜ਼ਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੋ

13.3.1-. ਰਹੈਈ ਤਤਤਰ ਪਰ ਗੋਲਾਧਾਰਾ ਬਨਾਓ।

1. ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਸੰਸਕਰਣ ਚ ਕਹਾਨਿਧਾਂ ਦੀ ਸਾਂਖਧਾ

ਕ). ਦਸ	ਖ). ਅਫੁ	ਗ). ਬਾਰਾਂ	ਘ). ਜਾਰਾਂ
--------	---------	-----------	-----------
2. ਕੁਝਮੇਂ ਦਾ ਲਾਹਮਾ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਮੁਕਖ ਪੁਰਸ਼ ਪਾਤਰ ਏ

ਕ). ਮੋਹਰੂ ਜੋਗੀ	ਖ). ਗੱਗੂ ਜੋਗੀ
ਗ). ਚਤੁਰ	ਘ). ਦੇਬੂ ਪੰਤ
3. ਮੰਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਮੁਕਖ ਸੁਰ

ਕ). ਜਾਤ-ਪੰਤ ਦਾ ਖੰਡਨ ਏ	ਖ). ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਮੋਧ
ਗ). ਪਢਾ-ਲਖਾਈ ਦੀ ਮਹਤਾ ਏ	ਘ). ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੋਂ ਪਰ ਆਸਥਾ ਏ।

13.4. ਸਰਾਂਸ਼

ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਜਨਮਦਾਤਾ ਮਨ੍ਨੇਆ ਜਂਦਾ ਏ ਤੇ ‘ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ’ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਗੀ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਭਵਨ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪਤਥਰ ਮਨ੍ਨੇਆ ਜਂਦਾ ਏ। ਤੁਹਾਨੇ ਨਾਂ ਛੜਾ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਸਾਂਗੈਹ ਕੀਤਾ ਸਗੁਆਂ ਡੋਗਰੀ ਤੈਹਰੀਕ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਚ ਬੜਾ ਮਹਤਵੇ ਆਹਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਭਾਈ।

13.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ

बिस्सरना	भुल्लना
बासी	बसनीक
सारत	(इ)शारा

13.6 अभ्यास आस्तै सुआल

1. पैहळा फुल्ल कहानी संग्रेह पर लेख लिखो।

2. डोगरी साहित्य गी भगवत प्रसाद साठे हुंदे योगदान बाऱे चर्चा करो।

13.7 जवाब सूची

13.3.1	1. गल्त	2. स्हेई	3. गल्त	4. स्हेई
13.3.2	1. घ	2. क	3. ख	

13.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमी दिल्ली।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकेडमी ऑफ आर्ट, कल्चर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू।

4. डोगरी भाशा तੈ ਅਦਬ ਦੀ ਤਿਹਾਸਕ ਪਰਚੋਲ: ਦੇਸ਼ਬਨਧੁ ਡੋਗਰਾ 'ਨੂਤਨ', ਅਰਣਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਉਧਮਪੁਰ।
5. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਲੋਚਨਾ, ਡੋਗਰੀ ਰਿਸਰਚ ਸੈਂਟਰ, , ਜਸ਼ੂ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ, ਜਸ਼ੂ।
6. ਡੋਗਰੀ ਸ਼ੋਧ ਅਂਕ 2015: ਡੋਗਰੀ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ, ਜਸ਼ੂ ਯੂਨਿਵਰਸਿਟੀ, ਜਸ਼ੂ।
7. ਸ਼ੀਰਾਜ਼ਾ ਡੋਗਰੀ : ਸਾਹਿਤਿਕ-ਅਲੋਚਨਾ ਅਂਕ-5: ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜ਼ਿਜ਼, ਜਸ਼ੂ।
8. ਕਵਿ ਪਰਮਾਨਂਦ ਅਲਮਸਤ :ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜ਼ਿਜ਼, ਜਸ਼ੂ
9. ਸਾਢਾ ਸਾਹਿਤਿ 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜ਼ਿਜ਼, ਜਸ਼ੂ।

(भगवत प्रसाद हुंदी ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ)

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 14.1 ਉਦੇਸ਼ / ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 14.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 14.3 ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁਂਦੀ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ
 - 14.3.1 'ਮਾਂਗਤੇ ਦੇ ਘਰਾਟ' ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਤਤਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਅਲੋਚਨਾ
 - 14.3.2 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
 - 14.3.3 'ਪਰੋਖ' ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਤਤਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਅਲੋਚਨਾ
 - 14.3.4 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 14.4 ਸਰਾਂਸ਼
- 14.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 14.6 ਅਧਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ
- 14.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ
- 14.8 ਸਾਂਦਰਭ ਸੂਚੀ

14.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

- 1. ਤਤਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਅਲੋਚਨਾ ਰਾਹੋਂ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ।
- 2. ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਲੋਚਨਾ ਦੇ ਤਤਿਆਂ ਤੇ ਤੱਦੇ ਮਹੱਤਵ ਬਾਰੈ ਅਵਗਤ ਕਰੋਅਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

- 1. ਤੁਸੁ ਕਹਾਨਿਧੇਂ ਦਾ ਤਤਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਰਨੇ ਦਾ ਸਮਰਥ ਹਾਸਲ ਕਰੀ ਲੈਗੇਓ।
- 2. ਤੁਸੁ ਸਾਹਿਤਿਕ-ਰਚਨਾਏਂ ਦੀ ਸਮੀਕਾ ਕਰਨੇ ਚ ਸਕਿਮ ਹੋਈ ਜਾਹੁਗੇਓ।

14.2 पाठ परिचे

प्यारे विद्यार्थियो! इस पाठ च भगवत प्रसाद साठ हुंदी रचनाएं दी तफसील च जानकारी ते उंदे साहित्य दा मूल्यांकन पेश कीता गेदा ऐ।

14.3 भगवत प्रसाद साठे हुंदी कहानियें दा मूल्यांकन

प्यारे विद्यार्थियो! आओ हून अस भगवत प्रसाद हुंदे साहित्य बारै विस्तार कन्वै पढ़चै।

14.3.1 ”मंगते दा घराट“ कहानी दी तात्त्विक आलोचना

”मंगते दा घराट“ भगवत प्रसाद साठे हुंदे कहानी संग्रह ”पैहला फुल्ल“ दी इक प्रमुख कहानी ऐ। इस कहानी राहें लेखक ने डोगरा समाज च हिन्दुएं ते मुसलमानें दे आपसी सद्भाव ते भाईचारे दा उल्लेख कीते दा ऐ। कुसै बी कहानी दी तत्वें दे अधार पर आलोचना करने आस्तै आधार तत्व मन्ने जंदे न - कथावस्तु, पात्र-चित्रण, संवाद, देशकाल-वातावरण, भाशा-शैली ते उद्देश्य। इन्नें तत्वें दे अधार पर प्रस्तुत कहानी दा मूल्यांकन इस चाल्ली कीता जाई सकदा ऐ -

i. कथावस्तु

इस कहानी दी कथावस्तु दा ताना-बाना मंगते दे इर्द-गिर्द बुनेआ गेदा ऐ। ओह इक घराट चलांदा ऐ ते उसदे कोल उसदे घराटा दी छेड़ सुनने आस्तै म्हमदू नांड दा इक जागत आई बौहदा ऐ। दौनें दा आपसी हिरख-समोध बनी गेदा ऐ। म्हमदू मंगते गी ताया करी जानदा ऐ। ओह उसदे कम्मै च उसदी निककी-मुट्ठी मदाद बी करदा रौहदा ऐ। कदें-कदें ओह मंगते गी इक सुआल बी करदा ऐ जे उसदे मरने परेंत उसदा घराट कुंन सांभग? की जे मंगते दी अपनी कोई औलाद नेई ऐ। इस गल्लै दा उसगी बी झूरा ऐ। दुए पास्सै म्हमदू दा पिता इल्मदीन अपने नासमझ जागतै गी समझांदा रौहदा ऐ जे मंगते दे मरी जाने परेंत उसगी उंथै कुसै ने बी नेई बज्जन देना। इस गल्लै दा म्हमदू दे दिला पर गैहरा असर पौंदा ऐ ते इक दिन ओह उसने मंगते गी बी गलाई दिंदा ऐ जे उसदे परेंत उसदा घराट कुसै झीरा ने गै सांभना ऐ। म्हमदू दे एह बोल मंगते गी टनकोर कराई जंदे न। ओह अपने हत्थ-पैर साम्भी लैंदा ऐ।

इस घटनाक्रम दे परेंत मंगते गी इक रोज ताप औना शुरू होई जंदे न । ओह म्हम्मदू दे औने दी निहालप करन लगी पौंदा ऐ । दिन घरोई जंदा ऐ पर म्हम्मदू दे नेई औने कारण ओह अपने घराटे दे भित्त बंद करियै इल्मदीन हुंदे घर जंदा ऐ । उत्थै जाइयै उसगी पता लगदा ऐ जे उसदे नेई औने दा कारण गुल्लू झीर ऐ । जिसने उसदे बब्बे गी मीहना मारेआ ऐ जे ओह अपने जागते गी मंगते दे घराटे दे लालचै उत्थै भेजदा ऐ । एह गल्ल उसगी खाई गेदी ऐ । उसने मंगते दे मता जोर भरने ते छड़कने पर बी म्हम्मदू गी उसदे कन्वै नेई भेजेआ । दूए दिन मंगते दी मृत्यु होई जंदी ऐ । लोकें च चोह-मोह पेर्ई जंदी ऐ जे ओह राती इल्मदीनै दे घर गेदा हा ते उंदे मझाटे खुड़बो-खुड़बी बी होई ही । इस घटना गी मता तूल गुल्लू-झीर गै दिंदा ऐ । मंगते दे लावारस मरने ते इस चाल्ली दी अफवाह फैलने कारण उत्थै पुलस आई पुजदी ऐ । उंनें म्हम्मदू ते उसदे पिता गी हत्थकड़ी लाई लैती । फही मंगते दे घराट दी तलाशी लैती । उत्थै किल्लिया टंगोची दी बासकटा च उंनें म्हम्मदू दे नांड दी बसीयत गी दिक्खेआ ते पढ़ेआ तां उंनें उंदियां हत्थकड़ियां खोहल्ली दित्तियां । बसीयत उंदे हत्थै च फड़ाई दित्ती ते आपूं उंत्थूआं परतोई आए ।

ii. पात्र चरित्र-चित्रण

इस कहानी च मुक्ख तौरा पर दो गै पात्र न । ओह न- मंगता ते म्हम्मदू । पर इंदे इलावा इल्मदीन, गुल्लू झीर ते पुलस आह्ले साहयक पात्र बी हैन । प्रमुख पात्रे दा चरित्र-चित्रण इस चाल्ली ऐ -

मंगता

मंगता जाति दा झीर ऐ । उसदी अपनी कोई औलाद नेई ऐ । ओह अपने ग्रांड च घराट चलाइयै गुजर-बसर करदा ऐ । उसदे घराटे पर म्हम्मदू नांड दा इक जागत उस कोल औंदा-रौंहदा ऐ ते उसदी सेवा बी करदा ऐ । इस मूजब उसगी बी उस जागतै कन्वै हिरख होई गेदा ऐ । ओह मनोमन चांहदा ऐ जे उसदे परेंत एह घराट उंऐ साम्भै जेहड़ा उसदी सेवा करदा ऐ । मंगते दी इस मानसिकता दी झलक इंनें शब्दे च लभदी ऐ -

”की बै झीरें दे में कोई टके देने न केह? जेहङ्गा कोई इस बरेसा मेरे कम्म औग उ’ऐ सांभग एह मेरा घराट ।“ (सफा नं. -15)

मंगते गी जिसलै ताप औन लगदे न तां उसगी लगदा ऐ जे खबरै उसदा आखरी वक्त ते नेई आई गेआ ऐ । ओह अपने घराटै दी वसीयत म्हम्मदू दे नांड करियै उसदे औने दी निहालप करन लगी पौंदा ऐ । पर जिस’लै दिन ढली औने तकर बी म्हम्मदू नेई औंदा तां म्हम्मदू दा हिरख उसगी उसदे कोल जाने आस्तै मजबूर करदा ऐ । ओह उं’दे घर जंदा ऐ ते उसदे पिता अगें बेनती करदा ऐ जे ओह उस कन्नै म्हम्मदू गी भेजी देन । उसदी इस बेनती दा म्हम्मदू दे पिता पर कोई असर नेई होंदा । तां ओह इककला गै रातीं दे न्हेरे च ठेड्हे ठोकरां-खंदा, तापा कन्नै त्रुट्टे दा घराटा पर परतोई औंदा ऐ । उसगी इस गल्ला दा बड़ा अफसोस होंदा ऐ जे इल्मदीन ने अपने जागतै गी उस कन्नै की नेई भेजेआ । इस सदमे गी ओह बरदाश्त नेई करी सकेआ ते उस्सै रातीं उसदे प्राण पखेरु उड्हुरी जंदे न ।

म्हम्मदू

म्हम्मदू जाति दा मुस्लमान ऐ । ओह इक भोला-भाला दुनियादारी दे दस्तूरें शा बेखबर जागत ऐ । ओह भिड्हां-बकरियां चारने आस्तै अक्सर मंगते दे घराटा पास्सै गै जंदा ऐ की जे उसी इक ते घराटा दे चलने दी छेड़ा च शैल मिड्डी-मिड्डी नींदर औंदी ऐ ते दूआ उसगी मंगते कन्नै बी खास हिरख होई गेदा ऐ । ओह मनोमन सोचदा रौंहदा ऐ जे मंगते दे नेई रौह्ने पर एह घराट उस्सै दा होई जाना ऐ । इक दिन ओह मंगते गी पुच्छी बी बौंहदा ऐ -

”ताया तूं इन्ना बुद्धा होई गेआ ते कुसै दिन टिकट कटाई ओड़े तां घराट कु’न चलाग?“

(सफा नं. 15)

म्हम्मदू मनै दा साफ ऐ । ओह सच्चे मनै कन्नै मंगते दी सेवा करदा हा पर इक दिन उसदे पिता ने उसगी मंगते दे घराटै पर जाने ताई रोकी दित्ता । तां ओह अपना मन ब’न्नियै फ्ही उस पास्सै नेई गेआ । पर दुए पास्सै म्हम्मदू दे हिरखे ने मंगते गी मजबूर करी दित्ता जे ओह अपने मरने शा पैहलें अपने घराटा दी बसीयत उसदे नांड करी देए । म्हम्मदू ते उसदे पिता उपर मंगते गी जानो-मारी देने दा झूठा इल्जाम बी लगदा ऐ जिस मूजब उ’नेंगी कड़ियां बी लगदियां

ਨ । ਪਰ ਪਿਚ੍ਛੂਆਂ ਚੰਦੀ ਸਚਵਾਈ ਜਗ-ਯਾਹਰ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ ਤੇ ਤਨਿਧਿਆਂ ਹਤਥਕਡਿਆਂ ਖੁਲ੍ਲੀ ਜਂਦਿਆਂ ਨ ।

iii. ਸ਼ਾਨਦਾਰ

ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਹਾਨੀ ਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਲੌਹਕੇ-ਲੌਹਕੇ ਤੇ ਚੁਸਤ-ਦਰੁਸਤ ਸੰਵਾਦੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਮੰਗਤੇ ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਦੇ ਸੰਵਾਦੋਂ ਦਾ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਏ -

”ਤੋਹ ਨੇਈ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਬਬੈ ਚੁਕਕੇਆ? ਤਰਫ਼ਨੂੰ ਨਿੰ ਹੋਏ ਤਾਂ । ਸੁਨਾਂਡ ਇਲਮਦੀਨੇ ਈ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਪਿੜਜਰ ਤ੍ਰੋਡਗ ਓਹ । “ਲੈ ਤਾਧਾ ਫੁਲਲ ਚੂਪ”, ”ਜਾ ਆਧਾ ਬੜਾ ਫੁਲਲ ਚੁਪਾਨੈ ਆਹਲਾ, ਭਰ ਦਪੈਹਰੀ ਤਾਏ ਗੀ ਦੁਖ ਦੇਇਥੈ ਤੁਗੀ ਸ਼ਾਰ੍ਮ ਤੇ ਨਿੰ ਆਈ ਹੋਗ। ਛੂਮੈ ਦੀ ਕੁਡੀ ਤੇ ਭਾਊ ਕਨੈ ਚਾਹਿਗਿਆਂ ।“
(ਸਫਾ ਨਂ. 15)

iii. ਦੇਸ਼ਕਾਲ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ

ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਕਾਲ ਅਜਾਦੀ ਸ਼ਾ ਪੈਹਲੋਂ ਦਾ ਛੁਗਰ ਦਾ ਫ਼ਾਡੀ ਸਮਾਜ ਏ । ਜਿਸ ਬੇਲਲੈ ਮਹਿਸੂਸ ਰਵਾਦਾਰੀ ਹੀ । ਹਿੰਨ੍ਹੂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪੂ-ਬਿਚੋਂ ਰਲੀ-ਮਿਲੀ ਬੌਂਹਦੇ ਹੋ । ਇਕ ਦੁਏ ਦੇ ਕਮਮ ਔਂਦੇ ਹੋ । ਪਰ ਕਿਸ ਸਾਮ੍ਰਦਾਧਿਕ ਤਤਕਾਲੀਨ ਤੱਤ ਦੇ ਮੁਹੱਦੇ ਦਰਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਬੀ ਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ।

ਏਹ ਅਜਾਦੀ ਕਥਾ ਪੈਹਲੋਂ ਦਾ ਓਹ ਸਮਾਂ ਹਾ ਜਿਸ ਬੇਲਲੈ ਲੋਕਾਂ ਗੀ ਅਪਨਾ ਪੀਹਨ ਕਰਾਨੇ ਆਸਤੈ ਘਰਾਟੈ ਪਰ ਜਾਨਾ ਪੌਂਦਾ ਹੈ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਮੰਗਤੇ ਦੇ ਘਰਾਟੈ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਇਸ ਚਾਲੀ ਚਿਤ੍ਰਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ

”ਦੁਕਾਂ ਮਨੋਂ ਦੀ ਬੋਰੀ ਡਲਲਾ ਚ ਪਾਇਥੈ, ਮੰਗਤਾ ਤਮਾਕੂ ਪੀਨ ਗੈ ਲਗ ਹਾ ਜੇ ਘਰਾਟ ਬੰਦ ਹੋਈ ਗੇਆ । --ਆਖਿਥੈ ਜਲੇ ਪਕਕੇ ਦਾ ਉਡੇਆ ਤੇ ਕੂਹਲੈ ਗੀ ਦਿਕਖਨ ਲਗਾ । ”ਕੁਤਥੂੰ ਤੁਫ਼ੀ ਹੋਗ? ਕਰਦਾ-ਕਰਦਾ ਕੂਹਲਾ ਦੇ ਕੰਢੈ-ਕੰਢੇ ਚਲਨ ਲਗਾ । ਬਰਸਾਤੀਂ ਦੀ ਰੋਹੜੇ ਦੇ ਪਾਨਿਥੈ ਕਨੈ ਬਾਰੇ ਚ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਭਰ ਚਲਨੇ ਆਹਲਾ ਮੰਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ, ਤੇ ਓਹ ਬੀ ਕਦੋਂ-ਕਦੋਂ ਕਸਾਇਥੋਂ ਦੇ ਜਾਗਤ ਬਕਰਿਆਂ ਚਾਰਦੇ-ਚਾਰਦੇ ਕੂਹਲ ਤ੍ਰੋਡਿਥੈ ਮੰਗਤੈ ਸ਼ਾ ਗਾਲੀ ਖੰਦੇ ਹੋ ।

(ਸਫਾ ਨਂ. -14)

ਲੇਖਕ ਨੇ ਮੰਗਤੇ ਦੇ ਘਰਾਟੈ ਦੇ ਅਗੋਂ-ਪਿਚੋਂ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਚਿਤ੍ਰਤ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਲਿਖੇ ਦਾ ਏ, ”ਚੋਇਥੈ ਦੇ ਬਿਚਵਾ ਦਾ ਜਿਤਥੂੰ ਕੂਹਲ ਭਕਕੀ ਦੀ ਹੀ ਉਤਥੂੰ ਦਾ ਗੈ ਕੁਸੈ ਪ੍ਰੋਹ ਜਨੈ ਚੁਕਕੀ ਲੈਤੀ ਦੀ ਹੀ ਤੇ

ਪਾਨੀ ਖਲ-ਖਲ ਕਰਦਾ ਕੂਹਲ ਛੋਡਿਥੈ ਫ਼ਹੀ ਚੋਝਿਆ ਚ ਬਗਾ ਕਰਦਾ ਹਾ । ਜਨ ਤੁਘਨੇ ਸ਼ਾ ਪੈਹਲੋਂ
ਮੰਗਤਾ ਤਾਹੀਂ-ਤੁਆਹੀਂ ਦਿਕਖਨ ਲਗਾ ਤਾਂ ਤੁਘਰਲੇ ਪਾਰਸੈ ਖਡੋਤਾ ਦਾ ਮਹਮਦੂ ਲਭਾ ।“

(ਸਫਾ-14)

5. ਭਾਸਾ-ਸ਼ੈਲੀ

ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਭਾਸਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਬਡੀ ਸਰਲ ਤੇ ਸਾਦੀ ਏ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਮ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸਾ
ਰਾਹੋਂ ਅਪਨੇ ਕਥਨ ਗੀ ਸਪ਼ਣ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਭਾਸਾ ਚ ਗੋਹਾਡ਼ ਆਹਨਨੇ ਆਰਤੈ ਤਾਂਨੋਂ ਇਕ-ਅਦ੍ਵ ਖੁਆਨ
ਤੇ ਮੁਹਾਵਰੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬੀ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।

ਖੁਆਨ - ਢੂਮੈ ਦੀ ਕੁਡੀ ਤੇ ਭਾਊ ਕਨੈ ਚਾਹਿਗਿਆਂ ।

ਮੁਹਾਵਰਾ ਪ੍ਰਯੋਗ - ਕਨ ਹੋਨਾ, ਜਿੰਦ ਖਾਨਾ, ਤਾਡੀ ਲਗਨਾ, ਬੁਡ-ਬੁਡ ਕਰਨਾ, ਟਿਕਟ ਕਟਾਨਾ, ਟਕੇ
ਦੇਨਾ ਆਦਿ ।

ਸ਼ਬਦ-ਪ੍ਰਯੋਗ - ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਪਹਾਡੀ ਇਲਾਕੇ ਚ ਬਰਤੋਨੇ ਆਹਲੇ ਕਿਸ ਠੇਠ ਡੋਗਰੀ ਸ਼ਬਦ ਇਸ ਚਾਲੀ ਨ -
ਡਲਲ, ਲੈਖਡੀ, ਨਰਗੇਲਾ, ਪਿੰਜਰ, ਤ੍ਰਵੂਨੂ ਬਗੈਰਾ ।

6. ਤਵਦੇਸ਼

ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਮੁਕਖ ਤਵਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮ ਏਕਤਾ ਤੇ ਮਾਈਚਾਰੇ ਗੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ ਏ ।
ਇਸਦੇ ਕਨੈ ਗੈ ਸਮਾਜ ਗੀ ਏਹ ਸਂਦੇਸ ਦੇਨਾ ਬੀ ਏ ਜੇ - ”ਕਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਖਾ ਮੇਵਾ ।“

ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇਸ ਤਤਥ ਤੁਘਰ ਬੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਈ ਦੀ ਏ ਜੇ ਸਚਚੇ-ਸੁਚਚੇ ਗੀ ਕੋਈ ਬੀ
ਆਂਚ ਨੇਈ ਆਂਦੀ । ਕੋਈ ਤਸਦੇ ਵਿਰੁਦ਼ ਕਿਨ੍ਹੇ ਬੀ ਸ਼ਡਧਾਂਤਰ ਰਚੈ ਪਰ ਤਸਦੀ ਸਚਚਾਈ ਗੈ ਸ਼ਡਧਾਂਤਰਕਾਰਿਯੋਂ
ਦੇ ਸ਼ਡਧਾਂਤਰ ਗੀ ਨਿਸ਼ਫਲ ਕਰੀ ਦਿੰਦੀ ਏ ।

14.3. ਪਰੋਖ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਤਤਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਅਲੋਚਨਾ

”ਪਰੋਖ“ ਕਹਾਨੀ ਵਰਣਨਾਤਮਕ ਸ਼ੈਲੀ ਚ ਰਚੀ ਗੇਦੀ ਇਕ ਸਮਾਜਕ ਕਹਾਨੀ ਏ । ਏਹ ਕਹਾਨੀ ਦ’ਊਂ
ਦਰਾਨੀ-ਜਠਾਨੀ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਿਖਤੋਂ ਪਰ ਆਧਾਰਤ ਇਕ ਸ਼ਾਸਕਤ ਕਹਾਨੀ ਏ । ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਸਮਾਜ ਬੀ
ਢੁਗਗਰ ਦਾ ਪਹਾਡੀ ਸਮਾਜ ਏ । ਜਿਤ੍ਥੈ ਦਰਾਨਿਧੀ-ਜਠਾਨਿਧੀ ਚ ਅਕਸਰ ਏਕਤਾ-ਮਾਈਚਾਰਾ ਘੜ੍ਹ ਹੋਂਦਾ ਤੇ

ਇਕ-ਦੁਏ ਦਿਯਾਂ ਨਿੰਦੇਯਾ ਚੁਗਲਿਯਾਂ ਤੇ ਭੰਡਿਆ ਕਰਨਾ ਆਮ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਵ੃ਤਿ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਤਾਤੀਕ ਆਲੋਚਨਾ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਹੈ -

i. ਕਥਾਵਸ਼ੁਟੁ

ਲੇਖਕ ਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਨ ਕਹਾਨੀ ਚ ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਗੁੜੂਲੇ ਆਹਲੇ ਦੁਝੇ ਦਰਾਨਿਧੀਂ ਜਠਾਨਿਧੀਂ ਦਾ ਤਲਲੇਖ ਕੀਤੇ ਦਾ ਹੈ। ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇ ਨੂੰ ਦੇ ਸਿਰੈ ਪਰ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਨ। ਓਹ ਘਰੈ ਚ ਆਪੂ ਹਤਥ ਭਾਨੀਧੀ ਕੋਈ ਕਮਮ ਨੇਈ ਕਰਦੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਾਗਤ ਫਕੀਰੁ ਗ੍ਰਾਂਡ ਜਗੀਰਾ ਦੀ ਦਿਕਖ-ਰਿਕਖ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਤਥੁਆਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਾਨਾ-ਫਕਕਾ ਆਈ ਜਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੈਹਕਾ ਜਾਗਤ ਸੀਰੂ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਥਾ ਗੈ ਰੌਹਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇ ਗੀ ਘਰਾ ਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਕਮਮ ਨੇਈ ਹੈ। ਓਹ ਅਪਨਾ ਟਾਈਸ ਪਾਸ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਰੋਜ ਗਲੀ-ਗੁਆਂਢ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਇਥੈ ਗਈਆਂ ਸਾਰਦਿਆਂ ਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਲਲੇ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਅਪਨੀ ਜਠਾਨੀ ਗੁੜੂਲੇ ਆਹਲੋਂ ਦਿਯਾਂ ਪਰੋਖਾਂ ਕਰਨਾ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਗੁੜੂਲੇ ਆਹਲੋਂ ਦੇ ਘਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਥ ਦੇਨੇ ਆਹਲਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦੂਆ ਨੇਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਥਾਨੀ ਕਮਮ ਆਪੂ ਗੈ ਕਰਨੇ ਪਾਂਦੇ ਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਘਰ ਸਾਫ-ਸਫਾਈ ਬੀ ਝੜੀ ਮਤੀ ਨੇਈ ਹੋਂਦੀ ਜਿੜੀ-ਕ-ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੋਂ ਦੇ ਹੋਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੂੰ ਤੇ ਗੁੜੂਲੇ ਆਹਲੋਂ ਗੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਮਾਰ ਹੈ ਤੇ ਦੂਏ ਪਾਸੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਰਾਨੀ ਦਾ ਟਬਕਰ ਬੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਕਖੀ ਨੇਈ ਸਖਾਂਦਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਨੈ ਲੜ੍ਹਨੇ ਆਸਤੈ ਭਾਨੇ ਤੁਪਦਾ ਰੌਹਦਾ ਹੈ। ਇਥੈ ਘਟਨਾਕ ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਕਥਾ ਹੈ।

ii. ਪਾਤਰ ਚਰਿਤ੍ਰ-ਚਿਤ੍ਰਣ

ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪਾਤਰ- ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਗੁੜੂਲੇ ਆਹਲੇ ਨ। ਏਹ ਦਮੈ ਪਾਤਰ ਭੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਨ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੋਂ ਦਾ ਲੈਹਕਾ ਜਾਗਤ ਸੀਰੂ ਓਹਦੀ ਲਾਡੀ ਤੇ ਪੋਤ੍ਰੂ ਕੁਤੂ ਤੇ ਗੁੜੂਲੇ ਆਹਲੇ ਦੇ ਭਾਊ ਦੇ

ਜਾਗਤ ਸਹਾਯਕ ਪਾਤਰ ਨ।

ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇ

ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇ ਗੁੜੂਲੇ ਆਹਲੋਂ ਦਿਯਾਂ ਰਿਖਤੋਂ ਚ ਦਰਾਨੀ ਲਗਦਿਆਂ ਨ। ਓਹ ਸਫੇਦਪੋਸ਼ ਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਪਨੀ ਜਠਾਨੀ ਕਨੈ ਘਰਚਾਰ

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੋ

13.3.1-. ਹੇਠ ਚੰਦਿਧੀਂ ਚ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਪ੍ਰਵਿਸ਼ਿਠਿਧੀਂ ਦਾ ਸ਼ਹੇਈ ਮਿਲਾਨ ਕਰੋ।

ਚੰਦੀ 01

1. ਕੁਤੂ
2. ਪਾਰੋ
3. ਮਹਮਦੂ
4. ਕੇਸਰੋ

ਚੰਦੀ 02

- ਕ. ਮਾਂਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ
- ਖ. ਰਹਾਰਾ
- ਗ. ਪਰੋਖ
- ਘ. ਕੁਡਮੋਂ ਦਾ ਲਾਹਮਾ

ਬਡਾ ਘਟੁ ਏ। ਓਹ ਅਪਨੇ ਘਰ ਬੀ ਕੋਈ ਕਮ ਨੇਈ ਕਰਦਿਧਾਂ। ਕੀ ਜੇ ਤੁਂਦੇ ਘਰ ਕਮ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਤੁਂਦੀ ਲੌਹਕੀ ਨੂੰ ਮੀਰੂ ਦੀ ਲਾਡੀ ਏ। ਓਹ ਗਘ ਸ਼ਘ ਲਾਨੇ ਗਿਤੈ ਗਲੀ ਗੁਆਂਡ ਅਕਸਰ ਨਿਕਲੀ ਦਿਧਾਂ ਰੌਂਹਦਿਧਾਂ ਨ। ਜਿਂਦੇ ਬੀ ਘਰ ਓਹ ਜਨਦਿਧਾਂ ਨ, ਤੁਂਦੇ ਨਿਕਕੇ-ਨਿਕਕੇ ਕਮਮੋਂ ਚ ਹਤਥ ਪੋਆਂਦਿਧਾਂ ਨ ਜਿਧਾਂ ਦਫੂਨਿਧਾਂ ਤ੍ਰੋਡਨਿਧਾਂ, ਅਮਥੇ ਦੇ ਮੰਡੇ ਬਨਾਨੇ ਤੇ ਬੇਰੇਂ ਦੀ ਚੂਨੀ ਕੁਝੁਨੀ ਬਗੈਰਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਮੋਂ ਗੀ ਕਰਨੇ ਦੇ ਕਨ੍ਵੈ ਗੈ ਓਹ ਤੁਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕੇਂ ਕਨ੍ਵੈ ਅਪਨੀ ਜਠਾਨੀ ਗੁਝੁਲੇ ਆਹਲੇ ਦਿਧਾਂ ਪਰੋਖਾਂ ਬੀ ਕਰਦਿਧਾਂ ਜਨਦਿਧਾਂ ਨ। ਤੁਂਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰੋਖੇਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਮਤੌਰ ਪਰ ਏਹ ਹੋਂਦਾ ਏ ਜੇ ਤੁਂਦੀ ਜਠਾਨੀ ਦੇ ਘਰ ਕੁਝੁਨੀ ਕੋਈ ਆਂਦਾ ਏ, ਤੁਂਦੀ ਰੈਵਤ-ਬੈਵਤ ਕਨੇਈ ਏ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਜਠਾਨੀ ਉਸਦੇ ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਗੀ ਜਾਨਦੇ ਹੋਈ ਬੀ ਅਨ੍ਜਾਨ ਬਨੀ ਦੀ ਰੌਂਵਦੀ ਏ।

ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇ ਗੀ ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਝੁਲੇ ਆਹਲੇ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਨਮੀਂ ਗਲਲ ਥਹੋਈ ਜਦੀ ਏ। ਜਿਸਾਂ ਲੈ ਗੁਝੁਲੇਂ ਆਹਲੇ ਦਾ ਭਰਤੀਧਾ ਤੁਂਦੇ ਪੋਤ੍ਰੂ ਮੀਰੂ ਕਨ੍ਵੈ ਘਰ-ਚਾਰ ਬਨਾਇਥੈ ਅਪਨੇ ਕਰਤਵਿਆਂ ਗੀ ਮੁਲਲੀ ਜਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਓਹ ਕੁਤੂ ਗੀ ਨਿਕਖਰਦਿਧਾਂ ਨ। ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇਂ ਗੀ ਰੌਹ ਚਢਦਾ ਏ ਤੇ ਓਹ ਅਪਨੀ ਜਠਾਨੀ ਗੀ ਖਰਿਆ-ਖੁਟ੍ਟਿਆਂ ਸੁਨਾਂਦੀ ਏ।

ਓਹ ਮੰਦ-ਬੁਦਿ ਨ ਤੁਨ੍ਹੇਂਗੀ ਅਪਨੀ ਜਠਾਨੀ ਆਸੇਆ ਗਲਾਏ ਗੇਦੇ ਕਥਨ ਦਾ ਲਕਣਾਰਥ ਸਮਝਾ ਨੇਈ ਆਂਦਾ। ਓਹ ਉਸਦੇ ਅਭਿਧਾ ਅਰਥ ਗੀ ਲੇਇਥੈ ਗਲੀ ਮਹਲਿਆਂ ਚੱਚਾ ਫਲਾਈ ਦਿੰਦਿਧਾਂ ਨ -

”ਗੁਝੁਲੇ ਆਹਲੇ ਹਰਿਦਾਰ ਜਾਨੇਂ ਗੀ ਤਧਾਰ ਹੋਈ ਗੇ ਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਥਨ ਦਾ ਲਕਣ ਦੀ ਅਧਿਕ ਸਮਝਾ ਨੇਈ ਆਂਦਾ। ਓਹ ਉਸਦੇ ਅਭਿਧਾ ਅਰਥ ਗੀ ਲੇਇਥੈ ਗਲੀ ਮਹਲਿਆਂ ਚੱਚਾ ਫਲਾਈ ਦਿੰਦਿਧਾਂ ਨ।“ (ਸਫਾ ਨਂ. - 51)

ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇ ਇਕ ਬਾਰੀ ਬਰਸਾਂਤੀ ਘਰੈ ਦੀ ਛਤ ਚੋਈ ਜਾਨੇ ਕਰੀ ਬਮਾਰ ਪੇਈ ਜਂਦੇ ਨ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਚ ਤੁਂਦਾ ਟਬਕਰ ਬੀ ਤੁਂਦੀ ਸੇਵਾ ਨੇਈ ਕਰਦਾ। ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਠੰਡੂ ਕਨ੍ਵੈ ਤੁਂਦਿਧਾਂ ਜਂਡਾ ਬਾਹਮਾਂ ਝਕਡੋਈ ਜਨਦਿਧਾਂ ਨ। ਬੇਗੌਰੇ ਤੇ ਦਵਾ-ਦਾਰੂ ਬਗੈਰ ਤੈ ਦਿਨ ਤੇ ਤੈ ਰਾਤਾਂ ਬੀਤੀ ਜਨਦਿਧਾਂ ਨ ਤਾਂ ਜੇ ਤੁਂਦੀ ਜਠਾਨੀ ਗੀ ਤੁਂਦੇ ਬਮਾਰ ਪੌਨੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਏ। ਓਹ ਤੁਂਦੇ ਘਰ ਜਨਦਿਧਾਂ ਨ। ਤੁਨ੍ਹਾਂ ਤੁਂਦੀ ਤੋਲ ਦਿਕਖੀ ਤਾਂ ਓਹ ਸਮਝੀ ਗੇਇਆਂ ਜੇ ਤੁਨ੍ਹੇਂਗੀ ਸਨਵਾਤ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਏ। ਤੁਨ੍ਹਾਂ ਤੁਂਦੀ ਸੇਵਾ ਬੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਬਚਾਈ ਨੇਈ ਸਕਿਧਾਂ। ਇਸ ਚਾਲੀ ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇਂ ਦੀ ਅਕਾਲ ਸੂਤਿਆਂ ਹੋਈ ਜਦੀ ਏ

ਗੁਝੁਲੇ ਆਹਲੇ

ਗੁੜੂਲੇ ਆਹਵੇ ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇ ਦੇ ਰਿਖਤੇ ਚ ਜਠਾਨੀ ਲਗਦੇ ਨ। ਤੰਦੀ ਅਪਨੀ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨੇਈ ਏ। ਇਸ ਆਸਤੈ ਓਹ ਘਰਾ ਦੇ ਨਿਕਕੇ-ਮੁਫ਼ਤੇ ਕਮੇਂ ਗੀ ਕਰਨੇ ਤੇ ਕਨੈ ਗੈ ਰੌਹਲੀ ਆਸਤੈ ਭਾਊ ਦੇ ਪੌਤਰ੍ਲਾਂ ਸੁਜਾਨੂ ਜਾਂ ਮਚਾਨੂ ਚਾ ਕੁਸੈ ਨਾਂ ਕੁਸੈ ਗੀ ਸਵੀ ਰਖਦੇ ਨ। ਤੰਦੀ ਦਰਾਨੀ ਗਲੀ ਗੁਆਂਢ ਤੰਦਿਆਂ ਪਰੋਖਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਰੌਹਦਿਆਂ ਨ ਇਸਦਾ ਤੰਦੇ ਪਰ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨੇਈ ਹੋਂਦਾ। ਓਹ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਅਪਨੇ ਕਮੇਂ ਚ ਮਸ਼ਗੂਲ ਰੌਹਦਿਆਂ ਨ। ਤੰਦੀ ਦਰਾਨੀ ਦਾ ਪੋਤ੍ਰ ਕੁਤ੍ਰ ਤੰਦੇ ਭਾਊ ਦੇ ਪੋਤ੍ਰ ਗੀ ਲੇਝਧੈ ਗ੍ਰਾਂਡ ਫਿਰਦਾ ਰੌਹਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਥਾ ਤੰਗ ਆਇਧੈ ਓਹ ਇਕ ਰੋਜ ਕੁਤ੍ਰ ਗੀ ਨਿਕਖਰਦਿਆਂ ਨ। ਤਾਂ ਤੰਦਾ ਸਾਰਾ ਟਬਕਰ ਗੈ ਤੰਦੇ ਪਰ ਬਾਂਸੀ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਓਹ ਚੁਪ ਹੋਈ ਜਂਦਿਆਂ ਨ। ਤੇ ਪਿਛੁ ਮੋਡਿਧੈ ਅੰਦਰਾ ਗੀ ਜਂਦੇ ਹੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੈ ਆਖਦਿਆਂ ਨ -

”ਹਰਿਦੋਆਰਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਸਥਾਨ ਦੇ ਨ ਪਰ ਖਚਾ ਕੋਈ ਨੇਈ ਦਿੰਦਾ।“ (ਸਫਾ-51)

ਤੰਦੇ ਇਸ ਗੂਢ ਅਰਥ ਗੀ ਕੋਈ ਨੇਈ ਸਮਝੀ ਪਾਂਦਾ। ਤੇ ਤੰਦੀ ਦਰਾਨੀ ਇਸ ਗਲਲੈ ਦਾ ਗਲੇਆਨ ਬਨਾਈ ਦਿੰਦੀ ਏ।

ਅਪਨੀ ਦਰਾਨੀ ਦੇ ਬਮਾਰ ਪੈਨੇ ਪਰ ਓਹ ਆਪੂ ਤੰਦੇ ਘਰ ਜਂਦਿਆਂ ਤੰਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁਚਛਦਿਆਂ ਨ, ਸੇਵਾ ਦਾਰੂ ਕਰਦਿਆਂ ਨ। ਪਰ ਉਸ ਬੇਲਲੈ ਬੇਲਲਾ ਨਿਕਲੀ ਚੁਕੇ ਦਾ ਹਾ ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਓਹ ਤੰਨੇਂਗੀ ਬਚਾਈ ਨੇਈ ਸਕਦਿਆਂ ਤੇ ਤੰਦੀ ਮ੃ਤ੍ਯੁ ਤੱਥ ਕਲਪਨੇ ਆਹਲਿਧੈ ਜਨਾਨਿਧੈ ਕਨੈ ਬਰਲਾਪ ਕਰਦੇ ਓਹ ਆਖਦਿਆਂ ਨ -

”ਪਰਮੇਸਰਾ ਪਰੋਖਿਧੈ ਦਾ ਗੁਆਂਡੈ ਬਿਚਵਾ ਬਜੋਗ ਨੇਈ ਕਰਾਯਾ।“ (ਸਫਾ ਨੰ. 55)

ਕੀ ਜੇ ਉਸ ਪਰਿਵਾਰ ਚ ਸਿਰਫ ਤੰਨੇਂਗੀ ਗੈ ਅਪਨੀ ਦਰਾਨੀ ਦੀ ਮ੃ਤ੍ਯੁ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਦਾ ਘਾਟਾ ਮਸੂਸ ਹੋਂਦਾ ਏ।

iii. ਸੰਵਾਦ

”ਪਰੋਖ“ ਕਹਾਨੀ ਚ ਸੰਵਾਦ ਬਡੇ ਘਵੁ ਨ। ਕੀ ਜੇ ਏਹ ਕਹਾਨੀ ਵਰਣਨਾਤਮਕ ਏ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰਾਂ ਦੇ ਸੰਵਾਦੋਂ ਦਾ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਦ ਰਾਹੋਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਸ ਬੇਲਲੈ ਦਾ ਵਰਣਤ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ਜਿਸ ਬੇਲਲੈ ਗੁੜੂਲੇ ਆਹਲੇ ਕੁਪਲੇ ਆਵਲੇ ਦੇ ਪੋਤ੍ਰ ਕੁਤ੍ਰ ਗੀ ਨਿਕਖਰੇਆ ਹਾ। ਕੁਨਲੇ ਆਵਲੋਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟਬਕਰ ਤੰਦੇ ਕਨੈ ਲਡਨੇ ਗੀ ਆਈ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਲਡਾਈ ਆਹਲਾ ਸੰਵਾਦ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਏ -

”ਕੁਪਲੈ ਆਹਲੋਂ ਆਖੇਆ- ਫਕੀਰੁ ਗੀ ਆਖਿਧੈ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਇੰਤਜਾਮ ਕੀ ਨੇਈ ਕਰਾਈ ਲੈਂਦੇ । ਜਾਗਤੋਂ ਦੇ ਪਿਚੋਂ ਇੜਾ ਦੁਖ ਪਾਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਕੇਹੁ ਏ? ਮੀਰੁ ਹੋਰੋਂ ਬੜਾ ਰੋਹੁ ਕੀਤਾ - ਕੁਤੂ ਕੋਈ ਫਾਲਤੂ ਜਾਗਤ ਏ, ਜੇ ਤੁਸ ਜੋ ਆਯਾ ਆਖੀ ਲੈ । ਸੁਜਾਨੂ ਗੀ ਇਤਥੈ ਰਕਖਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਗੈ ਕੇਹੁ ਏ? ਇਸਨੇ ਕੁਤੂ ਗੀ ਬੀ ਫਰੈਨਤ ਬਨਾਈ ਓਡੇਆ ਏ । ਕੁਤੂ ਅਪਨੀ ਕਪੀਨੈ ਦੀ ਟੌਰੀ ਲਹਾਂਦਾ ਬੋਲਲੇਆ - ਅੰਊ ਕਦੂਂ ਇਸੀ ਸਵਨ ਜਨਾਂ, ਖੇਢਨੇ ਦੀ ਮਤੀ ਅਗਗ ਇਸੈਂਝੇ ਏ ।

ਸਫਾ ਨ. - 51)

iv. ਦੇਸ਼ ਕਾਲ ਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ

”ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲਾ“ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯੋਂ ਸਭਨੋਂ ਕਹਾਨਿਧੀਂ ਦਾ ਕਾਲ ਅੜਾਦੀ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲੋਂ ਦਾ ਏ । ਜਿਸ ਚ ਆਮਤੌਰ ਪਰ ਇਧੈ ਦਿਕਖਨੇ ਚ ਔਂਦਾ ਏ ਜੇ ਉਸ ਬੇਲਲੈ ਛੁਗਗਰ ਸਮਾਜ ਚ ਜਾਗ੍ਰਤਿ ਨੇਈ ਆਈ ਦੀ ਹੀ । ਓਹ ਸਮਾਜ ਜਗੀਰਦਰਾਨਾ ਸਮਾਜ ਹਾ । ਪਰ ਸਾਬੈ ਲੋਕ ਅਪਨੀ-ਅਪਨੀ ਖੁਬਟੀ ਚ ਦੱਡੇ ਦੇ ਅਪਨੇ ਸੁਆਰ੍ਥੀ ਦੀ ਪੂਰਿਆਂ ਆਸਤੈ ਜਾਲ ਬੁਨਦੇ ਰੌਹਨੇ ਹੋ । ਘਰਾ ਚ ਜਨਾਨਿਧੀਂ ਗੀ ਘਰੈ ਦੇ ਕਮਾ ਚ ਲਗੇਆ ਰੌਹਨਾ ਪੌਂਦਾ ਹਾ । ਜਿਸ ਚ ਘਰ-ਕੋਠੇ ਲਿਮਿਨਾ, ਮਾਲ-ਬਚ੍ਛੇ ਦੀ ਦਿਕਖ-ਰਿਕਖ ਕਰਨੀ, ਦੜ੍ਹਨਿਧਾਂ ਕੋਡਨਿਧਾਂ, ਅਗਬੋਂ ਦੇ ਮੰਡੇ ਬਨਾਨੇ, ਬੇਰੋਂ ਦੀ ਚੂੜੀ ਕੁਵੂਨੀ ਆਦਿ ਕਮਮ ਆਮ ਹੈ । ਲੇਖਕ ਨੇ ਗੁਝੂਲੇ ਆਹਲੇ ਦੇ ਘਰਾ ਚ ਜਿਥੈ ਜੀਵੋਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੋਨੇ ਕਾਰਣ ਤੰਦੇ ਘਰਾ ਦਾ ਜੇਹੜਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਬਨੇ ਦਾ ਹਾ ਉਸਦਾ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ -

”ਬੇਹੜੇ ਬਿਚਵ ਖਬੈ ਪਾਸੈ ਗੁਝੂਲੇ ਆਹਲੋਂ ਦਾ ਅੰਦਰ ਹਾ । ਬਾਹਰਲਿਧੀਂ ਕੰਧੇ ਤੁਧਰ ਖਾਖੀ ਰੰਗੈ ਦੀ ਗੋਹਤੀ ਫਿਰੀ ਦੀ ਹੋਂਦੀ । ਓਹ ਬੀ ਕੁਤੈ-ਕੁਤੈ ਦਾ ਤਕਖੜੀ ਦੀ, ਤੇ ਬਿਚਵਾ ਦਾ ਮੋਝ ਝਾਂਕਦਾ ਲਭਦਾ ਹਾ । ਬੇਹੜੇ ਕੁਕਕੜੇ ਦੀ ਬਿਟ੍ਠੇ ਤੇ ਅੰਦਰ ਮਿਡੁੰਦਿਆਂ ਮੀਡਨਾਂ ਖਿਲਲਰੀ ਦਿਆਂ ਹੋਂਦਿਆਂ । ਇਕ ਪਾਸੈ ਨਿਕਕੇ-ਨਿਕਕੇ ਬਚ੍ਛੂ ਬਦ੍ਦੇ ਦੇ ਸੈਲਲੇ ਘਾਝ ਦੇ ਤੀਲੇ ਗੀ ਹਾਮਬੈ ਕਰਦੇ ਹੋਂਦੇ ।“

ਸਫਾ ਨ. - 49)

ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਲੇਖਕ ਨੇ ਗੁਝੂਲੇ ਆਹਲੋਂ ਦਾ ਰੇਖਾਚਿਤ੍ਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਖਿਚਵੋਂ ਦਾ ਏ ”ਗੁਝੂਲੈ ਆਹਲੇ ਆਪੂ ਮੈਲੀ ਨੇਹੀਂ ਸੁਤਥਨ ਤੇ ਮੈਲੀ ਨੇਹੀਂ ਚਾਦਰ, ਹਤਥੋਂ ਕਤੇ ਦੇ ਸੁਤਰੈ ਦੇ ਕਪਡੇ ਦੀ ਅਪਨੇ ਤੁਧਰ ਲਪੇਟਿਧੈ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਮਮੋਂ ਲਗੇ ਰੌਹਨੇ ਹੋ । ਮਿਧਾਂ ਹੋਰ ਜਦੂਂ ਦੇ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋਏ ਦੇ ਹੋ, ਕੁਰਤਾ ਤੰਨ੍ਹੋਂ ਤਨਾ ਕਨੈ ਛੁਹਾਧਾ ਨੇਈ ਹਾ। ਪਨਿਧਾਂ ਪੈਰੋਂ ਲਾਇਧਾਂ ਨੇਈ ਹਿਧਾਂ ।“

(ਸਫਾ ਨ. 50)

v. ਭਾਸਾ-ਸ਼ੈਲੀ

ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਭਾਸਾ, ਸਰਲ, ਸੈਹ੍ਜ ਤੇ ਸਾਦੀ ਏ। ਜਿਸ ਰਾਹੋਂ ਲੇਖਕ ਨੇ ਉਸ ਬੇਲਲੈ ਦੇ ਢੁਗਗਰ ਦੇ ਘਾੜੀ ਡੋਗਰਾ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਜੀਵ ਤਸਵੀਰ ਚਿਤ੍ਰਤ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਗੀ ਪਢਿਧੈ ਢੁਗਗਰ ਦਾ ਆਮ ਵਕਿਤ ਬੀ ਉਸ ਬੇਲਲੈ ਦੇ ਡੋਗਰਾ ਸਮਾਜ ਚ ਨਾਰਿਯੋਂ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਨੈ ਪਰਿਚਿਤ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਰਣਨਾਤਮਕ ਏ।

vi. ਉਦੇਸ਼

ਪਰੋਖ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਉਦੇਸ਼ ਏਹੁ ਏ ਜੇ ਅਪਨੇ-ਅਪਨੇ ਹੋਂਦੇ ਨ। ਔਖੀ ਭਾਰੀ ਤੇ ਦੁਕਖੋਂ ਸੁਸੀਬਤੋਂ ਚ ਤੁਹਾਨੀ ਪੁਕਕਰਦੇ ਨ। ਅਸ ਚਾਹੇ ਤੁਹਾਨੀ ਜਿਨ੍ਹਿਆਂ ਬੀ ਪਰੋਖਾਂ, ਨਿੰਦੇਧਾ-ਚੁਗਲਿਆਂ ਤੇ ਮੰਡਿਆਂ ਕਰੀ ਲੈਚੇ ਪਰ ਓਹੁ ਅਪਨੇ ਕਰਤਬਿੰਦੀ ਵਿਖੇ ਨੇਈ ਹੋਂਦੇ ਤੇ ਦੂਆ ਜੀਵਨ ਚ ਇਧੈ ਨੇਹੁ ਲੋਕੋਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬੀ ਸਾਰਥਕ ਸਿਦਧ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕੋਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਚ ਆਇਧੈ ਆਮ ਮਨੁਕਖੈ ਦਾ ਵਕਿਤਿਤਵ ਪਰਿਵਰਤਨ ਹੋਂਦਾ ਏ। ਇਸੈ ਸੂਝ ਲੇਖਕ ਨੇ ਗੁਝੂਲੇ ਆਹਲੇ ਦੇ ਮੁੱਹਾ ਤੁਹਾਨੀ ਦੀ ਮ੃ਤੁ ਹੋਈ ਜਾਨੇ ਪਰ ਤੁਹਾਨੀ ਦੀ ਮੁੱਹਾ ਖੋਆਏ ਦਾ ਏ- ”ਪਰਮੇਸਰਾ ਪਰੋਖਿਧੀ ਦਾ ਗੁਆਂਫੈ ਬਿਚਾ ਬਜੋਗ ਨੇਈ ਕਰਾਯਾ।“

14.4. ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਦੇ

14.3.1-. ਸ਼ਹੇਈ ਉਤਤਰ ਪਰ ਗੋਲਾਧਾਰਾ ਬਨਾਓ।

1.	ਕਸ਼ਮੀਰਾ ਦੇ ਕੁੰਡਲੋਂ ਦਾ ਜਿਕਰ ਜਿਸ ਕਹਾਨੀ ਚ ਮਿਲਤਾ ਏ ਓਹੁ ਏ	
	ਕ). ਰਹਾਰਾ ਕਹਾਨੀ ਚ	ਖ). ਕਹਾਨੀ ਬੂਵਾਂ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਚ
	ਗ). ਹੀਖੀ ਕਹਾਨੀ ਕਹਾਨੀ	ਘ). ਦੋਹਰੀ ਕਹਾਨੀ ਚ
2.	ਮੁੱਹਮਦੂ ਪਾਤਰ ਏ	
	ਕ). ਮੰਗਤੇ ਦਾ ਘਰਾਟ ਕਹਾਨੀ ਏ	ਖ). ਸ਼ਹਾਰਾ ਕਹਾਨੀ ਦਾ
	ਗ). ਹੀਖੀ ਕਹਾਨੀ ਦਾ	ਘ). ਦੋਹਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦਾ
3.	ਕੁਪਲੇ ਆਹਲੇ ਤੇ ਗੁਡਲੇ ਆਹਲੇ ਨਾਏਂ ਕਨੈ ਪਾਤਰੋਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਹੋਏ ਦਾ ਏ	
	ਕ). ਪੈਹ੍ਲਾ ਫੁਲ ਕਹਾਨੀ ਚ	ਖ). ਪਰੋਖ ਕਹਾਨੀ ਚ
	ਗ). ਖੰਡਜਨਤਰ ਕਹਾਨੀ ਚ	ਘ). ਅਮਮਾਂ ਕਹਾਨੀ ਚ

14.4. सरांश

पैहळा फुल्ल कहानी संग्रह दियां कहानियां परोआरक ते समाजी विशें पर अधारत कहानियां न जिंदे च उस बेल्लै दे समाज दा बखूबी चित्रण पेश कीता गेदा ऐ। किश कहानियां लोकशैली पर अधारत कहानियां बी न। इस कहानी संग्रह दियें कहानियें दा कलेवर लौहका ऐ ते इ'नें कहानियें ते पात्तर बडे सजीव ते जानदार बझोंदे न।

14.5 कठन शब्द

इक्का-दुक्का	-	थ्होड़े, गिनतरी च बड़े घट्ट
प्रयास	-	कोशश
संस्थापक	-	स्थापना करने आह्ला

14.6 अभ्यास आस्तै सुआल

1. भगवत प्रसाद साठे हुंदे कहानी साहित्य दा मूल्यांकन पेश करो।
-
-
-
-

2. परोख कहानी दी तत्वे दे अधार पर अलोचना करो।
-
-
-
-

14.7 जवाब सूची

14.3.1 1. ग 2. ख 3. क 4. घ

14.3.2 1. ख 2. क 3. ख

14.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एंड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू ।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली ।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा ‘नूतन’, अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
5. डोगरी साहित्य अलोचना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमेंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

(ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਪਾਤ਼ਰੇਂ ਦਾ ਚਰਿਤ ਚਿਤ੍ਰਣ)

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 15.1 ਤਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 15.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 15.3 ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਪਾਤ਼ਰੇਂ ਦਾ ਚਰਿਤ ਚਿਤ੍ਰਣ
 - 15.3.1 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 15.4 ਸਰਾਂਸ਼
- 15.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 15.6 ਅੰਭਾਸ ਆਸਟੈ ਸੁਆਲ
- 15.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ
- 15.8 ਸਾਂਦਰਭ ਸੂਚੀ

15.1 ਤਦੇਸ਼

1. ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯੇਂ ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਦੇ ਪਾਤ਼ਰੇਂ ਕਨੈ ਪਰਿਚਤ ਕਰੋਅਨਾ।
2. ਕਹਾਨੀ ਚ ਪਾਤ਼ਰੇਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਗੀ ਤਜਾਗਰ ਕਰਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

1. ਤੁਸ ਕਹਾਨੀ ਗੀ ਅਗੇ ਬਧਾਨੇ ਚ ਪਾਤ਼ਰੇਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਗੀ ਸਮਝੀ ਜਾਡਨ।
2. ਵਿਦਾਰਥੀ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਮੁਕਖ ਪਾਤ਼ਰੇਂ ਤੇ ਗੋਣ ਪਾਤ਼ਰੇਂ ਦੀ ਪਨਾਹ ਕਰੀ

15.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

ਪਧਾਰੇ ਵਿਦਾਰਥਿਓ! ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦੀ ਕਿਥ ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਦੇ ਪਾਤਾਂ ਬਾਰੈ ਵਿਸ਼ਤਾਰ ਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗੇਦੀ ਏ ਜੇਹ੍ਹਦੇ ਕਨੈ ਤੁਸੇਂ ਗੀ ਕਹਾਨੀ ਚ ਪਾਤਾਂ ਬਾਰੈ ਤੇ ਕਹਾਨੀ ਚ ਰਵਾਨੀ ਲੇਈ ਪਾਤਾਂ ਦੇ ਮਹਤਵ ਦਾ ਪਤਾ ਚਲੀ ਸਕਗ।

15.3 ਪਾਤਾਂ ਦਾ ਚਾਰਿਤ੍ਰ ਚਿਤ੍ਰਣ

ਪਧਾਰੇ ਵਿਦਾਰਥਿਓ! ਆਓ ਹੂਨ ਅਸ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਿਆਂ ਕਿਥ ਕਹਾਨਿਧਿਆਂ ਦੇ ਪਾਤਾਂ ਬਾਰੈ ਵਿਸ਼ਤਾਰ ਕਨੈ ਚਰਚ ਕਰਚੈ। ਇਸ ਕਡੀ ਸਭਨੋਂ ਥਮਾਂ ਪੈਹਲਾ ਚਾਰਿਤਰ ਏ-

ਅਮਮਾਂ

‘ਅਮਮਾ’ ਕਹਾਨੀ ਦੀ ਮੁਕਖ ਪਾਤਰ ਅਮਮਾਂ ਏ। ਓਹ ਮਮਤਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਤੇ ਲਮਭਡ਼ਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੇ ਖਲਾਫ ਅਵਾਜ ਬੁਲਾਂਦ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਕਰਤਵਿ.ਪਰਾਧਣ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਏ। ਓਹ ਸਰੂਈਸਰ ਦੇ ਕਥ ਪੈਨੇ ਆਵਲੇ ਠਲੌਡੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਰੌਹਨੇ ਆਹਲੀ ਏ। ਅਮਮਾਂ ਦਾ ਗ੍ਰਾਂਡ ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤਸਿੰਹ ਦੇ ਰਾਜਿ ਚ ਪੌਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਆਸਤੈ ਓਹ ਰਾਜਾ ਅਕਸਰ ਤੁਸ ਗ੍ਰਾਂਡ ਚਾ ਹੋਂਦੇ ਹੋਈ ਤੁਸ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੇ ਲਮਭਡ਼ਦਾਰੈ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਰੌਹਦਾ ਏ ਤੇ ਅਪਨੀ ਪ੍ਰਯਾ ਦੇ ਸੁਖ.ਦੁਖ ਦੇ ਸਰਬਾਂਧੈ ਚ ਜਾਨਕਾਰੀ ਲੈਂਦਾ ਰੌਹਦਾ ਏ। ਤੁਸਦੇ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦਾ ਲਮਭਡ਼ਦਾਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਨਾਂਡ ਪਰ ਤੁਸ ਸ਼ਾ ਬੀ ਦੁਢ ਦੀ ਤਲਬ ਕਰਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਤੁਸਗੀ ਲਮਭਡ਼ਦਾਰੈ ਪਰ ਖਿੰਡੀ ਆਂਦੀ ਏ। ਪਰ ਫਹੀ ਬੀ ਲਾਚਾਰੀ ਮੂਜਬ ਤੁਸਗੀ ਇਕ ਰੋਜ ਲਮਭਡ਼ਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਦੁਢ ਦੇਨ ਜਾਂਦੇ ਰਸਤੇ ਚ ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤਸਿੰਹ ਕਨੈ ਮਲਾਟੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਪਰ ਓਹ ਰਾਜੇ ਦੀ ਅਸਲੀਧਤ ਗੀ ਨੇਈ ਪਂਛਾਨੀ ਸਕੀ। ਤੁਸਦੀ ਰਾਜੇ ਕਨੈ ਗਲਲ-ਬਾਤ ਬੀ ਹੋਂਦੀ ਏ। ਓਹ ਤੁਸਗੀ ਇਕ ਮੁਸਾਫਰ ਗੈ ਸਮਝਾਦੀ ਏ। ਤੇ ਫਹੀ ਓਹ ਤੁਸ ਘੁੜਸੁਆਰੈ ਦੇ ਪੁਚਛਨੇ ਪਰ ਲਮਭਡ਼ਦਾਰ ਆਸਤੈ ਜੇਹ੍ਹਡੇ ਸ਼ਬਦ ਬਰਤਦੀ ਏਏ ਓਹ ਸ਼ਬਦ ਅਮਮਾਂ ਦੀ ਚਾਰਿਤ੍ਰਿਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਗੀ ਗੋਹਾਡ੍ਹਦੇ ਨ। ਤੁਸਦੇ ਨਿਘਡਕ ਤੇ ਬੇਖੌਫ ਸੁਭਾਂਡ ਪਰ ਬੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਪਾਂਦੇ ਨ। ਓਹ ਆਖਦੀ ਏ ਸ਼ਜਾਂ ਕਰਨੀ ਆਂ ਲਮਭਡ਼ਦਾਰੈ ਦਾ ਸਰਾਧ ਪਫ਼ਨ। ਨਿਤ ਤ੍ਰਿਧੈ ਦਿਨ ਇਤ ਕਚਛੇ ਓਹਦਾ ਰਾਜਾ ਗੈ ਓਂਦਾ ਰੌਹਦਾ ਏ। ਜਿਥਾਂ ਅਸਕੇਂ ਅਪਨੇ ਘਰ ਕੁਸੈ ਕਮਮ ਗੈ ਕਿਥ ਨੇਈ। ਇਤਸੈ ਦਿਧਾਂ ਬਗਾਂਰੀ ਦਿੰਦੇ ਰਵੋ।“

ਸਫਾ . 26

ਓਹ ਘੁੜਸੋਆਰੈ ਆਸੇਆ ਸ਼ਿਕਲ ਦਪੈਹ੍ਰੀ ਬਾਹਰ ਜਾਨੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁਚਛਨੇ ਪਰ ਖਿੰਡੀ ਉਠਦੀ ਏ ਤੇ ਆਖਦੀ ਏ। ਦੁਛੈ ਦੀ ਗਡ਼ਬੀ ਪੁਜਾਨੀ ਏ, ਦਿਕਖਦਾ ਨੇਈ। ਰਾਜੇ ਈ ਕੁਨ ਪੁਚਛਨਾ” ਲਮਭਡ਼ਦਾਰੈ ਦੇ ਅਜ਼ਕਲ ਤੁਨਹਾਲਾ ਨੇਈ ਨਾਂ ਏ। ਆਪੂ ਮੁਕਕਡ਼ਨਾ ਤੁਸਨੇ।“

ਸਫਾ . 27

ओह ਘੁੜਸਵਾਰੈ ਆਸੇਆ ਅਪਨੇ ਬੀ ਭੁਕਖੇ ਹੋਨ ਦਾ ਗਲਾਨੇ ਪਰ ਓਹ ਉਸਦੇ ਪਿਚੋਂ ਗੈ ਪੇਈ ਜਂਦੀ ਏ ਤੇ ਆਖੀ-ਆਖਿਧੈ ਉਸਗੀ ਦੁੱਖ ਪਲੈਂਦੀ ਏ। ਉਸਦੇ ਚਰਿਤ ਦੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਗੀ ਕਹਾਨੀਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਕਲਮਬਦ਼ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ‘ਬਚਾ ਜੇ ਤੁਗੀ ਭੁਕਖ ਏ ਲਗਗੀ ਦੀ ਤਾਂ ਤੂਂ ਏਹ ਦੁੱਖ ਪੀਂਡ ਲੈ ਅਤੇ ਲਮਭਡਾਰੈ ਈ ਦੂੰਝ ਗੜਬੀ ਦੇਈ ਔਡਾ।’

ਸਫਾ . 27

ਉਸਦੇ ਨਿਤਰ ਵਿਵਹਾਰ ਕਥਾ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਂਦਾ ਏ ਤੇ ਓਹ ਉਸਗੀ ਅਪਨੇ ਮੈਹਲੋਂ ਸਵੀ ਲੇਈ ਆਹਨਨੇ ਆਸਤੈ ਦੂਏ ਰੋਜ ਅਪਨਾ ਇਕ ਪਾਦਾ ਭੇਜਦਾ ਏ। ਉਸ ਪਾਦੇ ਕਥਾ ਰਾਜੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਨਿਧੈ ਓਹ ਤੁਰੀ ਜਂਦੀ ਏ ਤੇ ਮਨੋਮਨ ਸੋਚਦੀ ਏ “ਲਮਭਡਾਰੈ ਜ਼ਰੂਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਕਨੜ ਭਰੇ ਹੋਨੇ ਨ।”

ਸਫਾ . 27

ਪਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮੈਹਲੋਂ ਚ ਪੁਜਿਧੈ ਉਸ ਘੁੜਸੋਆਰੈ ਗੀ ਅਮਮਾਂ ਆਖਦੇ ਸੁਨਿਧੈ ਓਹ ਝਾਵੁ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ ਸਮਝੀ ਜਂਦੀ ਏ ਤੇ ਗਰ੍ਵ ਮਸੂਸ ਕਰਦੀ ਏ ਤੇ ਰਾਜਾ ਉਸਗੀ ਇਕ ਗੜਬੀ ਦੁੱਖ ਪੀਨੇ ਦੇ ਬਦਲੇ ਬੀਹ ਘਮਾਂ ਜਮੀਨ ਮਾਫੀ ਲਿਖੀ ਦਿੰਦਾ ਏ।

ਰਾਜਾ

ਸੁਚੇਤਸਿੱਹ

ਰਾਜਾ

ਸੁਚੇਤਸਿੱਹ

ਰਾਮਨਗਰ ਦੇ

ਇਲਾਕੇ ਦਾ

ਰਾਜਾ ਤੇ ਇਕ

ਕੁਸ਼ਲ

ਬਾਸਕ ਰੇਹਾ

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਜ਼ਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੈ

15.3.1 ਖਾਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ।

1. ----- ਹੋਰ ਆਧੁਨਿਕ ਡੋਗਰੀ ਕਹਾਨੀ ਦੇ ਜਨਮਦਾਤਾ ਨ।
 2. ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੋਰ ----- ਲਾਕੇ ਦੇ ਰੈਹਨੇ ਆਵਲੇ ਹੋ।
 3. ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦਾ ਜਨਮ ----- ਚ ਹੋਆ ਹਾ।
 4. ----- ਭਗਵਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਾਠੇ ਹੁੰਦਾ ਦੁਏ ਕਹਾਨੀ ਸ਼ਾਂਗੈਹ ਦਾ
- ਨਾਂs ਏ।

ਏ। ਓਹ ਅਪਨੀ ਪ੍ਰਜਾ ਦੀ ਦਿਕਖ-ਰਿਕਖ ਕਰਨੇ ਆਹਲਾ ਤੇ ਤੱਦੇ ਸੁਖੋਂ-ਦੁਖੋਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਕਦੇਂ-ਕਦੇਂ ਅਪਨੇ ਅਧੀਨ ਖੇਤਰ ਚ ਪੈਨੇ ਆਹਲੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਦੌਰਾ ਬੀ ਕਰਦਾ ਰੱਹਦਾ ਏ। ਤੱਦੇ ਸੁਖੋਂ-ਦੁਖੋਂ ਗੀ ਸੁਨਦਾ ਏ। ਅਮਮਾਂ ਕਹਾਨੀ ਚ ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤਸਿੱਹ ਗੈ ਠਲੌਡ ਗ੍ਰਾਂਡ ਦੀ ਅਮਮਾਂ ਦੀ ਵਥਾ ਸੁਨਿਧੈ ਉਸ ਸ਼ਾ ਲਮਭਡਾਰੈ ਗੀ ਦੇਨੇ ਆਹਲੀ ਦੁੱਖੈ ਦੀ ਗੜਬੀ ਆਪੂ ਪੀ ਲੈਂਦੇ ਨ। ਫ਼ਹੀ ਓਹ ਦੂਏ ਰੋਜ ਉਸ ਅਮਮਾਂ ਦੇ ਘਰ ਅਪਨੇ ਪਾਦੇ ਭੇਜਿਧੈ ਉਸਗੀ ਅਪਨੇ ਦਰਬਾਰੈ ਚ ਸਵੀ ਭੇਜਦੇ ਨ। ਭਰੇ ਦਰਬਾਰ ਚ ਉਸਗੀ ਅਮਮਾਂ ਕਰੀ ਕੋਆਲਦੇ ਨਾਏ ਮਾਨ ਬਖ਼ਾਦੇ ਨ ਤੇ ਆਖਦੇ ਨ। ਅਮਮਾਂ ਅਗੋਂ ਬਾਰਤੀ ਤੋਹ ਦੁੱਖੈ ਦੀ ਗੜਬੀ

ਲਮਭਡਦਾਰੈ ਦੇ ਨੇਈ ਸਿਦਧੀ ਮੇਰੇ ਕਥ ਪੁਜਾਨੀ ਹੋਆ ਕਰਗ । ਮਾਂ ਪੁਤਰੈ ਗੀ ਦੁਢ਼ ਪਲੈਂਦੀ ਬਗਾਰ ਤੇ ਨੇਈ ਨਾਂ
ਸਮਝਾਗ

ਸਫਾ . 28

ਤੁਂਦੀ ਦਰਿਆ ਦਿਲੀ ਦਾ ਤਦਾਹਰਣ ਤਸਲੈ ਮਿਲਦਾ ਏ ਜਿਸਲੈ ਓਹ ਤਸਗੀ ਬੀਹ ਘਮਾਂਡ ਜਿਮੀਂ ਬੀ
ਮਾਫੀ ਲਿਖੀ ਦਿੰਦੇ ਨ ।

ਏਹ ਇਕ ਨਿਕਕੀ ਨੇਹੀ ਘਟਨਾ ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤਸਿੱਹ ਹੁਂਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਗੀ ਮਹਾਨ ਸਾਬਤ ਕਰਦੀ ਏ ਜੇ ਓਹ
ਇਕ ਕੁਸ਼ਲ ਸ਼ਾਸਕੇਂ ਪ੍ਰਯਾ ਦਾ ਹਿਤੇਸ਼ੀ ਤੇ ਸਾਂਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਰਾਜਾ ਰੇਹਾ ਏ ।

ਧੁਵੁ

ਧੁਵੁ 'ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ' ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਨਾਯਕ ਏ । ਤਸਦਾ ਜਨਮ ਰਾਮਨਗਰ ਚ ਰਾਜਾ ਮੂਦੇਵ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨਕਾਲ ਚ
ਹੋਆ। ਓਹ ਜਾਤਿ ਦਾ ਬੈਹਿਣ ਹਾ । ਓਹ ਇਕ ਸਾਂਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਤੇ ਸ਼ਵਾਭਿਮਾਨੀ ਵਕਿਤਿਤਵ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹਾ ।
ਤਸਦੀ ਜਮੀਨੈ ਚ ਬਨੇ ਦੇ ਤਲਾਂ ਚ ਰਾਜਾ ਮੂਦੇਵ ਕਮਲ ਫੁਲਲ ਲੋਆਂਦੇ ਨ । ਇਸ ਆਸਤੈ ਓਹ ਤੁਨੋਂ
ਫੁਲਲੋਂ ਦੇ ਖਿੜਨੇ ਪਰ ਪੈਹਲਾ ਹਕਕ ਅਪਨਾ ਸਮਝਾਦਾ ਏ । ਤਸਦੀ ਗਲਲ ਸ਼ਹੇਈ ਬੀ ਹੀ ਕੀਜੇ ਜੇਹੜਾ
ਜਮੀਨੈ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਏ ਤੁਏ ਤਸ ਧਰਤੀ ਚ ਪੈਦਾ ਹੋਨੇ ਆਹਲੀ ਤਪਜ ਦਾ ਬੀ ਮਾਲਕ ਹੋਂਦਾ ਏ । ਤਸਨੇ
ਰਾਜੇ ਗੀ ਕੋਈ ਅਪਨੀ ਜਿਮੀਂ ਜਾਂ ਤਸ ਚ ਬਨੇ ਦੇ ਤਲਾਂ ਗੀ ਬੇਚੇ ਦਾ ਥੋੜਾ ਹਾ ਜੇ ਓਹ ਤਸ ਹਕਕ ਥਮਾਂ
ਵਾਂਚਿਤ ਹੋਈ ਗੇਦਾ ਏ । ਦੂਏ ਪਾਸ੍ਸੈ ਰਾਜਾ ਤਸਦੇ ਤਲਾਂ ਚ ਤਾਗੇ ਦੇ ਕਮਲ ਫੁਲਲੋਂ ਪਰ ਅਪਨਾ ਪੈਹਲਾ
ਹਕਕ ਸਮਝਾਦਾ ਏ । ਇਸੈ ਮੂਜਬ ਧੁਵੁ ਤੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਝਾਟੈ ਝਾਗੜਾ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ । ਤਸਨੇ ਬੀ ਇਨ੍ਹੀ ਸਾਰੀ
ਗਲਲੇ ਪਿਚੋਂ ਰਾਜੇ ਕਨੈ ਬੈਰ ਪਾਨਾ ਕਬੂਲੀ ਲੈਤਾ ਕੀ ਜੇ ਤਸਦਾ ਮੜਨਾ ਏ ਤਸਦੀ ਜਮੀਨਾ ਚ ਤਲਾਂ
ਹੋਨੇ ਕਹਿਥੈ ਨਰਸਿੱਹ ਪਰ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਚਾੜਨੇ ਦਾ ਹਕਕ ਤਸੈ ਗੀ ਪੁਜਦਾ ਏ ।

ਓਹ ਇਸ ਵਿਸੇ ਪਰ ਰਾਜੇ ਅਗੋਂ ਝੁਕਨੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਿਮਤ ਤੇ ਦਲੇਰੀ ਕਨੈ ਕਮਮ ਲੈਂਦਾ ਏ । ਓਹ ਮੂਹ
ਨਵੇਰੇ ਤਢਿਥੈ ਅਪਨੇ ਤਲਾਂ ਚਾ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਤ੍ਰੋੜਦਾ ਏ ਤੇ ਨਰਸਿੱਹ ਦੇ ਮੰਦਰ ਚਾੜੀ ਔਂਦਾ ਏ । ਤਸਦੇ
ਇਸ ਵਿਵਹਾਰ ਪਰ ਰਾਜਾ ਮੂਦੇਵ ਅਗ ਬਵੂਲਾ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ । ਤਸੀ ਰਸੈ ਕਨੈ ਬਨਿਧਿਧੈ ਸਾਰੇ ਨਗਰ
ਧੀਡਨੇ ਦੀ ਸਜਾ ਸੁਨਾਈ ਦਿੰਦਾ ਏ । ਇਸ ਕਠਨ ਸਜਾ ਕਾਰਣ ਤਸਦੀ ਅਕਾਲ ਮ੃ਤ੍ਯੁ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ । ਫਹੀ
ਓਹ ਰਾਜੇ ਗੀ ਹਤਿਆ ਬਨਿਯੈ ਲਗਦਾ ਏ ।

ਰਾਜਾ ਮੂਦੇਵ

ਰਾਜਾ ਮੂਦੇਵ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਸੁਕਖ ਪਾਤਰ ਏ। ਓਹ ਰਾਮਨਗਰ ਦਾ ਇਕ ਨਿਰਦੀਂ ਰਾਜਾ ਰੇਹਾ ਏ। ਉਸਗੀ ਸਿਰਫ ਅਪਨੇ ਮਾਨ-ਸਮਾਨ ਦੀ ਚੈਂਤਾ ਏ। ਓਹ ਪ੍ਰਯਾ ਪਰ ਹੁਕਮ ਚਲਾਨਾ ਗੈ ਅਪਨਾ ਕਰਤਵਿਧ ਸਮਝਦਾ ਏ। ਓਹ ਇਕ ਹਠੀਲਾ ਤੇ ਅਪਨੀ ਮਨਮਰ੍ਜ਼ੀ ਕਰਨੇ ਆਹਲਾ ਸ਼ਾਸਕ ਰੇਹਾ ਏ। ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇਕ ਘਟਨਾ ਗੈ ਉਸਦੇ ਸਮੂਲਚੇ ਚਹਿਰੇ ਪਰ ਰੋਸ਼ਾਨੀ ਪਾਂਦੀ ਏ।

ਓਹ ਅਪਨੇ ਰਾਜਿ ਦੇ ਇਕ ਬੈਹਿਣ ਧੁਵੁ ਦੀ ਜਮੀਨਾ ਚ ਬਨੇ ਦੇ ਤਲਾਂ ਚ ਕਮਲ ਫੁਲਲ ਲੋਅਾਂਦਾ ਏ। ਜਿਸਲੈ ਓਹ ਫੁਲਲ ਖਿੜਨੇ ਪਰ ਆਂਦੇ ਨ ਤਾਂ ਓਹ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਤਾਂਨੇ ਫੁਲਲੇਂ ਚਾ ਪੈਹਲਾ ਫੁਲਲ ਨਰਸਿੰਹ ਦੇ ਮੰਦਰ ਚਾਢਿਯੈ ਪੁੜ੍ਹ ਹਾਸਲ ਕਰੈ। ਇਸੈ ਮੂਜਬ ਰਾਜੇ ਦਾ ਧੁਵੁ ਬੈਹਿਣੈ ਕਨੈ ਝਾਗੜਾ ਹੋਈ ਜਂਦਾ ਏ। ਰਾਜਾ ਧੁਰਵੁ ਦੇ ਹਠਜੋਰੀ ਕਰਨੇ ਪਰ ਉਸਗੀ ਸਖ਼ਤ ਸਜਾ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਜਿਸ ਮੂਜਬ ਧੁਵੁ ਦੀ ਸੌਤ ਹੋਈ ਜਂਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹਦੀ ਹਤਿਆ ਉਸਗੀ ਲਗਦੀ ਏ। ਉਸਗੀ ਧੁਵੁ ਦੀ ਆਤਮਾ ਭਰਾਂਦੀ ਏ ਤਾਂ ਫਿੰਨੀ ਓਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹਤਿਆ ਸ਼ਾ ਸੁਕਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੇ ਆਸਤੈ ਉਸਦੇ ਨਾਂਦ ਦਾ ਮੰਦਰ ਬਨੋਅਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਉਤਥੈ ਉਸਦੀ ਸੂਰਤ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦਾ ਏ।

ਇਸਦੇ ਅਧਾਰ ਪਰ ਰਾਜਾ ਮੂਦੇਵ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦੇ ਸਰਬਂਧ ਚ ਗਲਾਧਾ ਜਾਈ ਸਕਦਾ ਏ ਜੇ ਓਹ ਇਕ ਦਿਆਹੀਨ ਤੇ ਅਪਨੀ ਮਰ੍ਜ਼ੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤੇ ਕਠੋਰ ਹਿਰਦੇ ਆਹਲਾ ਰਾਜਾ ਹਾ।

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜ਼ਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਵੋ

15.3.1 ਸ਼ੇਈ ਤੁਤਰ ਪਰ ਗੋਲਾਧਾਰਾ ਬਨਾਓ।

1. ਅਸਾ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਅਨਤ
 - ਕ). ਮਨੇ ਚ ਠੰਡ ਪਾਨੇ ਆਹਲਾ ਸੁਖਾਂਤ ਏ
 - ਗ). ਸ਼ਸ਼ੋਪਂਜ ਚ ਪਾਨੇ ਆਹਲਾ ਏ
2. ਹੀਖੀ ਕਹਾਨੀ ਦਾ ਅਨਤ
 - ਕ). ਦੁਖਾਂਤ ਏ ਖ). ਸੁਖਾਂਤ ਏ
 - ਗ). ਚਰਜੀ ਏ
 - ਘ). ਦੁਖਦਾਧੀ ਏ
3. ਖੜਕ ਜਾਂਤਰ ਕਹਾਨੀ:
 - ਕ). ਧੋਖਾਧੜੀ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ
 - ਗ). ਰਾਜਸ਼ਾਹੀ ਸਿਧਾਸਤ ਦੀ ਕਹਾਨੀ ਏ
 - ਖ). ਅਂਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੱਥ ਅਧਾਰਤ ਕਹਾਨੀ ਏ
 - ਘ). ਪੀਟਰ ਸਨ ਨੇ

15.4. सरांश

पैहळा फुल्ल कहानी संग्रह दियां कहानियां परोआरक ते समाजी विशें पर अधारत कहानियां न। किश कहानियां लोकशैली पर अधारत कहानियां बी न। इस कहानी संग्रह दियें कहानियें दा कलेवर लौहका ऐ ते इ'नें कहानियें ते पात्तर बडे सजीव ते जानदार बझांदे न।

15.5 कठन शब्द

कलमबद्ध	करना	-	लिखना
व्यथा		-	हालत
कलेवर		-	लम्बाई

15.6 अभ्यास आस्तै सुआल

1. मंगते दा घराट कहानी दे पात्तर मंगते दा चरित्र चित्रण करो।

2. दोहरी कहानी दे पात्तरें दा चरित्र चित्रण करो।

15.7 जवाब सूची

15.3.1 1. भगवत प्रसाद 2. राम नगर 3. 1910 4. खाल्ली गोद

15.3.2 1. क 2. क 3. क

15.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू ।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमीं दिल्ली ।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
5. डोगरी साहित्य अलोचतना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमेंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदा डोगरी कविता साहित्य गी योगदान

रूपरेखा

- 16.1 उद्देश्य/ अधिगम परिणाम
- 16.2 पाठ परिचे
- 16.3 डोगरी कविता साहित्य गी प्रो. राम नाथ शास्त्री हुंदा योगदान
 - 16.3.1. प्रो. राम नाथ शास्त्री हुंदा जीवन परिचे
 - 16.3.2. राम नाथ शास्त्री हुंदियां साहित्यक रचनां
 - 16.3.3 हासल ज्ञान दी परख
 - 16.3.4. राम नाथ शास्त्री हुंदियां साहित्यक रचनां
 - 16.3.5 हासल ज्ञान दी परख
- 16.4 सरांश
- 16.5 कठन शब्द
- 16.6 अभ्यास आस्तै सुआल
- 16.7 उत्तर सूची
- 16.8 संदर्भ पुस्तकां

16.1 उद्देश्य

- 1. प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदे व्यक्तित्व ते कृतित्व कन्वै परिचत करोआना।
- 2. डोगरी साहित्य गी प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदे योगदाना बारै जानकारी देना।

अधिगम परिणाम

- 1. तुस डोगरी कविता साहित्य गी प्रो. राम नाथ शास्त्री हुंदे योगदान दा मूल्यांकन करी सकगेओ।

2. तुस प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदी कविता दे प्रमुख रुझानें कन्वै परिचत होई जाह्गेओ।

16.2 पाठ परिचे

प्यारे विद्यार्थियो! इस पाठ च प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदे जीवन ते उंदियें रचनाएं दी तफसील च जानकारी दित्ती गेदी ऐ ते कविता दे क्षेत्र च प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदे कविता साहित्य दा मूल्यांकन पेश कीता गेदा ऐ।

16.3. प्रो. राम नाथ शास्त्री हुंदा जीवन-परिचे ते डोगरी कविता साहित्य गी उंदा योगदान

प्यारे विद्यार्थियो! आओ हून अस प्रो. राम नाथ शास्त्री हुंदे साहित्य बारै विस्तार कन्वै पढ़चै।

16.3.1 प्रो. राम नाथ शास्त्री हुंदा जीवन-परिचे

प्रो. राम नाथ शास्त्री डोगरी कविता दे क्षेत्र च इक नुमानया थाहर रक्खदे न। शास्त्री जी हुंदा जन्म 15 अप्रैल 1914 गी माड़ी ग्रांड च पं. गौरी शंकर हुंदे घर च होआ। इ'नें अपना व्यवसायिक जीवन स्कूली अध्यापक दे तौरा पर शुरू कीता ते फही 1943 च प्रिंस आफ वेल्ज कालेज (जी.जी.एम. साईंस कालेज) च हिंदी ते संस्कृत दे प्रोफैसर नियुक्त होए ते 1971 च रटैर होए। रटैर होने परेंत इ'नें जम्मू यूनीवर्सिटी दे डोगरी रिसर्च सैल्ल दे सीनियर फैलो नियुक्त होए। 1975-76 च जम्मू-कश्मीर कल्चरल अकैडमी च डोगरी-डोगरी डिक्शनरी दी चीफ-अडीटर नियुक्त होए ते डोगरी दे छें भागें दा संपादन कीता। डोगरी दी प्रमुख साहित्यक संस्था डोगरी संस्था दे संस्थापके च शामल हे। इ'नें पूरी उमर डोगरी दी सेवा कीती। खीर 2009 च इंदा काल होई गेआ।

16.3.2 राम नाथ शास्त्री हुंदियां साहित्यक रचनां

प्रो. राम नाथ शास्त्री होर बहुमुखी प्रतिभा दे मालके हे ते इ'नें कविता, गीत, ग़ज़ल, कहानी, नाटक, निबंध, अलोचना दे खेतरै च अपनी प्रतिभा दा परिचे दित्ता ते डोगरी साहित्य गी सग्गोसार कीता। अनुवाद दे खेतरै च इ'नें अपना बढ़मुल्ला योगदान दित्ता ते दूझें भाशाएं

ਦੇ ਸਰਵਸ਼੍ਰੇ਷਼ਠ ਸਾਹਿਤ्य-ਰਚਨਾਏਂ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਤੁਂਦੀ ਰਚਨਾਏਂ ਦਾ ਬਾਂਸੂਰਾ ਇਸ ਚਾਲੀ ਏ:-

ਰਚਨਾਂ

ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਿਨ (ਕਵਿਤਾ ਸੰਗ੍ਰੈਹ)

ਤਲਖਿਧਾਂ (ਗੱਜਲ ਸੰਗ੍ਰੈਹ – 1976 ਬਾਂਦੇ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਕਨੈ ਸਮਾਨਤ)

ਝਕਦਿਧਾਂ ਕਿਰਣਾਂ (ਏਕਾਂਕੀ ਸੰਗ੍ਰੈਹ)

ਬਾਵਾ ਜਿਤੋ (ਨਾਟਕ)

ਬਾਵਾ ਜਿਤੋ (ਬਾਵਾ ਜਿਤੋ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬਾਂਸੂਰਾ ਤੇ ਕਾਰਕ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ)

ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂ (ਨਾਟਕ, ਵੀਨੂਭਾਈ ਪੰਤ ਤੇ ਰਾਜਮੁਕਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੁਂਦੇ ਕਨੈ ਮਿਲਿਧੈ ਲਿਖੇ ਦਾ)

ਕਲਮਕਾਰ ਚਰਣ ਸਿੰਹ (ਮੋਨੋ ਗ੍ਰਾਫ)

ਸੰਪਾਦਨ

ਨਮੀ ਚੇਤਨਾ, ਡੋਗਰੀ ਤੈਮਾਸਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾ (ਡੋਗਰੀ ਸੰਸਥਾ ਜਮ੍ਹਾ)

ਜਾਗੋ ਢੁਗਗਰ

ਇਕ ਹਾ ਰਾਜਾ

ਨਰੰਦ੍ਰ ਸਮਾਰਿਕਾ

ਸੰਸਥਾ ਰਜਤ ਜਧੰਤਿ ਗ੍ਰਂਥ

ਡੋਗਰੀ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ

ਅਨੁਵਾਦ

ਮੂਤਹਰਿ ਦੇ ਨੀਤਿ ਤੇ ਵੈਰਾਗਿਆ ਸ਼ਤਕ

गीतांजलि

बलिदान (नाटक)

मालिनी (नाटक)

डाकघर (नाटक)

अ'न्ना युगः धर्मवीर भारती

आत्मकथा: महात्मा गांधी

मित्ती गी गड्ढी: मृच्छकटिमम

धरती दा रिन (कविता संग्रह)

पतालवासी

छे उपनिषद

मान-सम्मान

पदम श्री पुरस्कार

साहित्या अकैडमी पुरस्कार-

बदनामीं दी छा

जम्मू कश्मीर कला संस्कृति ते भाशा अकादमी पुरस्कार

तलखियां

अनुवाद लेई जम्मू कश्मीर संस्कृति ते भाशा अकादमी पुरस्कार

मित्ती गी गड्ढी

जम्मू कश्मीर कला संस्कृति ते भाशा अकादमी पुरस्कार

डुग्गर दे लोकनायक

भारत सरकार आसेआ फैलोशिप दा सम्मान

1.3.4 प्रो. रामनाथ शास्त्री हुंदे कविता-साहित्य दा मूल्यांकन-

‘धरतੀ ਦਾ
ਰਿਣ’
ਕਵਿਤਾ
ਸਾਂਗੈਹ ਸ਼ਾਸ਼ੀ
ਹੁੰਦਿਧੇਂ
ਚੋਨਮਿਧੇਂ
ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੀ
ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਏ
ਜਿੰਦੇ ਚ
ਡੁਗਗਰ

ਆਓ. ਹਾਸਲ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੈ

16.3.1 ਖਾਲਲੀ ਥਾਹਰ ਭਰੋ।

1. ----- ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਿਣ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ ਦੇ ਰਚਨਕਾਰ ਨ।
 2. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਰਚਨਾ ----- ਸਾਹਿਤਿਯ ਅਕਾਦੇਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਕਨੈ ਸਮਾਨਤ ਏ।
 3. ਪ੍ਰੋ. ਰਾਮ ਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੋਰੋਂ ਗੀ ----- ਚ ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਥਹੋਆ।
- ਏ।

ਸਮਾਜ ਤੇ ਡੁਗਗਰ ਪ੍ਰਕ੃ਤਿ ਦੇ ਸਨਹਾਕਡੇ ਚਿਤ੍ਰਣ, ਮਾਤ੍ਰਭਾਸਾ ਡੋਗਰੀ ਕਨੈ ਢੂਂਹਗਾ ਹਿਰਖ, ਸਚਚੀ ਸਾਧਨਾ ਦੀ ਮਹਤਾ, ਸਮਾਜੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਤਾਂਹਗ ਆਦਿ ਬਾਰੈ ਕਵਿ ਦੇ ਮੌਲਕ ਭਾਵ ਚਿਤ੍ਰਤ ਨ। ਇੰਦੀ ਕਾਵਕਲਾ ਦੀ ਚੇਚੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਏਹ ਏ ਜੇ ਇਸ ਚ ਕਲਾਪਕਖ ਤੇ ਭਾਵਪਕਖ ਦੌਨੇਂ ਪਕਖੋਂ ਦਾ ਸਾਮਾਂਪਨ ਨਜ਼ਰੀ ਆਂਦਾ ਏ। ਇੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸਿਰਫ ਕੋਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨੇਈ ਬਲਕੇ ਓਹਾਂ ਚ ਬੁਦ਼ਿ ਤਤਵ ਤੇ ਚਿੱਤਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਏ, ਜਿਸਦੇ ਕਾਰਣ ਇੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਸ਼ਾਸ਼ਵਤ ਮੁਲਲੋਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਦਾ ਪਕਖ ਖਾਸਾ ਭਾਰਾ ਹੋਂਦਾ ਏ।

‘ਮਨ ਤੇ ਅਕਲ’, ਬਰਗਦ, ਅਮਰ ਏ ਮਨੁਕਖਤਾ, ਮੇਰੇ ਮਨੈ ਦਾ ਭੇਤੀ, ਨਮੀਂ ਪੀਢੀ ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਂ ਇਸੈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਗੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨ ਤੇ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਅੰਤਰੰਨ ਗੀ ਝਨਕੋਰਦਿਧਾਂ ਨ। ‘ਮਨ ਤੇ ਅਕਲ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਕਵਿ ਨੇ ਮਨੁਕਖੀ ਭਾਵਨਾਏਂ ਦਾ ਯਥਾਰਤਵਾਦੀ ਚਿੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ। ਮਨੈ ਦੀ ਡਬਰ ਤੇ ਅਥਾਹ ਏ ਤੇ ਇਸਦੀ ਸੋਚ ਅਨਹੋਨਿਧੀਂ ਗਲਲੋਂ ਤੇ ਪੌਂਹਚ ਸ਼ਾ ਬਾਹਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਕਖੀ ਦੌੜੀ ਪੌਂਦੀ ਏ ਬ ਅਕਲੀ ਦਾ ਨੀਰਸ ਮਨੈ ਦਿਧੀਂ ਮਰਾਵੇਂ ਗੀ ਨਕਾਮ ਤੇ ਬੇਮੈਹਨਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋਈ ਉਸੀ ਠਾਕਦੀ ਏ ਤੇ ਓਹਾਂ ਮੂਰਖਤਾ ਉਪਰ ਹਸਦੀ ਗੁਢਕਦੀ ਏ, ਪਰ ਮਨ ਮਸਤਾਨਾ ਠਾਕਦੇ-ਠਾਕਦੇ ਬੀ ਅਪਨੇ ਹਠੈ ਦਾ ਜੈਹਰ ਪੀ ਗੈ ਲੈਂਦਾ ਏ ਤੇ ਬਾਦ ਚ ਰੌਂਦਾ-ਕਲਧਦਾ ਪਚ਼ਾਤਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਅਕਲੀ ਗੀ ਗੈ ਦੋਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਏ।

“ਤੇ ਦਿਨਦਾ ਦੋਸ ਅਕਲੀ ਗੀ ਜੇ ਤਿਸਨੇ ਭੇਤ ਖੋਵਲੇ

ਰੋਹੈ ਦੀ ਨੈਹ੍ਖਰੋਂ ਕਨੈ ਡਰਾਨਦਾ ਪਚ਼ ਲਾਨੇ ਗੀ।”

‘बरगद’ कविता च बी कवि दी सोच बड़ी उच्ची ऐ । संसारै च अनगिनत लोक जमदे ते मरदे न पर सब्मै इस संसार रूपी गासै दे ध्रुवतारे नेई होंदे । उं’दे चा कोई गै प्राणी अद्भुत प्रतिभा कन्नै सम्पन्न होने करी नेक कर्म कन्नै अपना ना बनांदा ते बोहड़ी दे बूहटे आह्ला लेखा चिर स्थाई ते चिर स्मरणीय बनी जंदा ऐ । इस बारै कवि दे भाव न :-

“सरेआं दे दानें शा लौहके इक-इक बीऐ अन्दर केहै ऐ ?

बोहड़ी दा ओह बूहटा बरगद ।

किन्ने बी॒ पर बरगद बनदे ?

किन्ने बी॒ एह जमदे-मरदे ।

अनगिनती एह जमदे-मरदे ।

कोई-कोई पर बरगद बनदा ।”

डुग्गर समाज दे घरेलू जीवन ते डोगरा नारें दी बिरह-वेदना दा सजीव चित्रण शास्त्री हुन्दी ‘चक्की’ कविता च मिलदा ऐ । कविता पढ़दे-पढ़दे कन्ने च चक्की दा घुमर-घुमर ते मनै च नौकरी पर गेदे कैन्ते दियें बजोगन नारें दे मनें दी पीड़ ते दुक्ख कसाला चुब्बां जन करांदा सेही होंदा ऐ । सच्चें गै इ’नें नारें दा जीन कैदियें आंह्गर ऐ जेकर चक्की नेई पीह्न तां सरसू शा रुट्टी बी नेई थ्होंदी ते दूआ कलापे दी इस दुनियां च उन्दी साथन-स्हेली बी चक्की गै होंदी ऐ होर कोई नेई । इ’यै जनेही वेदना दी मारी दी इक नारी दे भाव इ’नें कविता-पंगतियें च दिक्खे जाई सकदे न :-

“तेरे बाझू इत्त घर हिरखी निं होर कोई,

अस दमैं जागनियां, बाकी सारे सौंदे न ।

तेरे कच्छ बौहनियां तां दुक्ख जन्दे बिस्सरी,

मनै गी जलाने आह्ली अगग जन्दी हिस्सली ।

जिन्द जिन्दे बस मेरा मन उन्दे बस नेई,

भागें दी लकीर मोइये मेरी अति बिस्सली ।”

शास्त्री हुन्दी ‘सन्नासर’ कविता बी डोगरी कविता साहित्य दी बेजोड़ कविता ऐ । इक पारस्सै सननासर जनेह थाहरै दा कुदरती शलैपा मनै गी भरमाई-भरमाई जंदा ऐ जे दुए पारस्सै इ’नें खूबसूरत थाहरें दी भुक्ख-गरीबी मनै गी कोंहदी जन मसूस होंदी ऐ । कवि दी कला दा कमाल ऐ जे दोऐ विरोधी पक्ख कलात्मक सुंदरता दे लावे च इस चाल्ली चित्रत होए दे न जे पूरी दी पूरी कविता श्रोता जां पाठक गी अपनी कला दे जादू च ब’न्नी लैंदी ऐ । मसाल दे तौरा पर सन्नासर दे चेते कवि दे इ’नें भावें गी दिक्खो :-

“चानचचकक औंगली गी कंडा जियां डंगी जा

वासना दा लोरा जियां अकिखियें गी रंगी जा,

जन्न पवै पानिया च बधै जियां ओहदा घेरा,

इरस्सै चाल्ली सन्नासर चेता मिगी आवै तेरा ।”

प्रकृति-चित्रण च शास्त्री हुन्दी कोई रीस नेई। उ’नें ‘सन्नासर’ कविता च प्रकृति दे शलैपे गी इक सन्हाकड़ी तस्वीर दे रूपै च हूबहू पेश करने च कोई कसर नेई छोड़ी। उपमा अलंकार दी सग्गोसारी च सन्नासर दे शलैपे दा वर्णन होर बी मता उग्घड़ी आए दा ऐ:-

“सबजे दी डब्बियां च मोती ऐ सम्हाले दा,

धारें दे शलैपे ने ऐ थाहर जियां ताले दा ।

प्रीतै दियै साधना ने दिया जियां बाले दा,

प्हाड़े दियै आत्मा ने गीत कोई पाले दा,

धारें दे नकेबले च सन्नासर बरस्सै इयां,

भौरें थमां दूर जियां फुल्ल की हरस्सै दा ।”

इक कवि दे रूपा च शास्त्री हुंदी द्रिश्टी छड़ी सूखम गै नेई चमुखी बी ऐ । उंदी कान्नी च संसारी जीवन दा लगभग हर पैहलू समोए दा लभदा ऐ । जित्थै प्रकृति-चित्रण दा रौंसला चित्रण मिलदा ऐ, उत्थै समाजी ते राजनैतिक खोद्धलें बारै सोहङ्गा करने आह्ले भाव बी खासे बांदे ते सोच जगाने आह्ले न । स्वार्थ परस्ती दे इस युग च नैतिक मुल्लें दी म्हत्ता पिछड़ी पई गेदी ऐ जिस करी समाजी जीवन च हर बक्खी पतन गै पतन लभदा ऐ । शास्त्री हुंदी सर्वता च इस स्वार्थपरस्ती दे रावण गी मारी मकाने दी चिन्ता दे भाव बड़े सुआए न :-

‘जनता दी आत्मा दा रूप जेहड़ी सीता ऐ,
स्वारथा दे रावण नै कैद उसी कीता ऐ,
धरती दे पुत्रें गी गैरत सखान जेहड़ें,
उनें अक्खरें दी मिगी लालसा सतांदी ऐ ।’

इसदे कन्नै गै संघर्ष, मेहनत ते कर्मठता दे भाव बी शास्त्री हुंदी कविता दे चेचे गुण न। उनेंगी एह पक्क भरोसा ऐ जे कोई बी संघर्ष कदें अकारथ नेई जंदा फल कदें-ना-कदें जरूर मिलदा ऐ ते कोई बी उपलब्धि जां कम्म तां गै सपूरा होंदा ऐ जेकर लगन, कर्मठता ते मेहनत कन्नै कीता जा । इस बारै कवि दे विचार बड़े बांदे ते स्पष्ट न ।

किश बोल्लें दे उदाहरण इयां न :-
‘जिन्दू दी रत्त जे फूको तां,
गीतें दे दिये बलदे न ।
तां लोक इनेंगी तुपदे न,
तां इन्दी लोइया चलदे न ।’

शास्त्री हुंदी कविता च असेंगी मातृभाशा डोगरी दी मान-म्हत्ता ते ओह्दे कन्नै उन्दे अगाध प्यार दे दर्षन बी होंदे न । मातृभाशा गै इक नेहा सूत्तर ऐ जेहड़ा अपने सभनें भाशियें गी इक डोरी च बन्नी लेंदा ऐ । दूआ मातृभाशा ऐसा सैहज साधन ऐ जिस राहें माहनू अपने मनै दे

ਮਾਵੇਂ ਗੀ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਕਨੈ ਵਿਕਤ ਕਰੀ ਸਕਦਾ ਐ । ਅਪਨੇ ਮਨੈ ਦਾ ਹੁਸ਼ਾਡ ਬੁਹਾਸ਼ਸਰੀ ਸਕਦਾ ਐ । ਮਨੈ ਦੀ ਤਰੰਗੈ ਗੀ ਨਚੀ-ਗਾਇਥੈ ਦੱਸੀ ਸਕਦਾ ਐ । ਮੇਹਨਤ-ਮੁਸ਼ਕਕਤ ਦੀ ਥਕੌਟ-ਹੁਫ਼ਨ ਬਾਹਰ ਕਛੂੰ ਸਕਦਾ ਐ । ਮੌਰਿਧਾਂ ਮਮਤਾ ਦਿਧਾਂ ਠੱਡਿਧਾਂ ਸੀਰਾਂ ਬਗਾਈ ਸਕਦਿਧਾਂ ਤੇ ਬਜੋਗਨ ਨਾਰਾਂ ਲਮ੍ਮੇ-ਛੁਫ਼ੇ ਗੀਤੇਂ ਦੀ ਰੇਹਾਇ ਲਾਇਥੈ ਮਨੈ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਠਣਡੀ ਕਰੀ ਸਕਦਿਧਾਂ ਨਾ । ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੁਨਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਮਾਤੂਮਾਸ਼ਾ ਡੋਗਰੀ ਦੇ ਅਨਸੋਲ ਖ਼ਜਾਨੇ ਗੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਅਭਿਵਿਕਤ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਐ :-

“ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਮੁਲਲ ਪੁਛ੍ਹੋ ਕਮਮਨੋਂ-ਮਜੂਰੋਂ ਗੀ,
ਜਿਨਦੀ ਜਿਨਦ ਜਰੀ ਲੈਂਦੀ ਜਾਲੋਂ ਤੇ ਝੂਰੋਂ ਗੀ ।
ਮਨਾਂ ਭਾਰ ਚੁਕਕੀ ਜੇਲਲੈ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਕੰਬੀ ਜਨਦਾ,
ਇਕ ਭਾਖ ਲਾਨਦੇ ਬਸ ਦੁਕਖ ਸਾਰਾ ਸਾਂਬੀ ਜਨਦਾ ।”

ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਮਾਹਨੂ ਦੇ ਗੂਢ ਰਿਖਤੇ ਗੀ ਦਿਖਦੇ ਹੋਈ ਕਵਿ ਨੇ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਐ, ਜੇਹੜੀ ਜਨਮ ਥਮਾਂ ਗੈ ਉਸਦੇ ਅੰਗ-ਸਾਂਗ ਰੌਹਣੀ ਐ ਤੇ ਜਿਸੀ ਸਿਕਖਨੇ ਦੀ ਬੀ ਜਰੂਰਤ ਨੇਈ ਪੌਂਦੀ । ਇਸ ਬਾਰੈ ਕਵਿ ਦੇ ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨ :-

“ਹੁਸ਼ਨਾ ਤੇ ਰੋਨਾ ਜਿਧਾਂ ਸਿਕਖਨਾ ਨਿੰ ਪੌਂਦਾ ਐ,
ਅੰਗ-ਅੰਗ ਮਾਹਨੁਏਂ ਦੇ ਲਹੁ ਜਿਧਾਂ ਰੌਹਦਾ ਐ ।
ਭਾਸ਼ਾ ਕਨੈ ਮਾਹਨੁਏਂ ਦਾ ਤਾਂਏ ਨੇਹਾ ਨਾਤਾ ਐ,
ਮਾਹਨੂ ਨ ਜਧਾਣੇ ਭਾਸ਼ਾ ਤਨਦੇ ਗਿਤੈ ਮਾਤਾ ਐ ।”

ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤਿ ਤੱਦੇ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਮਸਾਲ ਦਿਕਖੋ ਜਿਥੋਂ ਓਹ ਡੋਗਰੀ ਗੀ ਸਚੀ ਸੁਚੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮਿਥਦੇ ਨ ਤੇ ਚਾਂਹਦੇ ਨ ਜੇ ਸਿਧਾਸਤ ਦਾ ਨਾਗ ਇਸ ਥਮਾਂ ਦੂਰ ਗੈ ਰਾਵੈ ਤਾਂ ਖਰਾ ।

“ਸਿਫ਼ਾ ਏ ਸਿਧਾਸਤੀ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਗੀ ਲਾਏਓ ਨੇਈ,
ਭਾਸ਼ਾ ਏ ਗਰੀਬ, ਇਸੀ ਬੋਲਿਲਿਆ ਚਢਾਏਓ ਨੇਈ ।
ਤੁਂਦੇ ਗਜ ਲਮ੍ਮੇ, ਬਰ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਛੁਫ਼ਾ ਏ,

ਤਨਦ-ਤਨਦ ਸੁਚੀ, ਇਕ ਧਾਗਾ ਨੇਝਿਧਿਆਂ ਖੁਦਾ ਏ ।”

ਬਹੁਮੁਖੀ ਭਾਵੇਂ ਦਾ ਚਿਤ੍ਰਣ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਖੂਬੀ ਏ । ਪਰ ਤੰਦੇ ਚ ਬੀ ਸੰਘਰਥ, ਸਾਧਨਾ, ਮੇਹਨਤ, ਕਰਮਠਤਾ ਜਾਂ ਫਹੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਦੇ ਭਾਵ ਮਤੇ ਚੇਚੇ ਤੇ ਮਤੇ ਟਕੋਹਦੇ ਨ । ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਦਾ ਗੈ ਸੁਨਦਰ ਉਦਾਹਰਣ ਇਸ ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਦੇ ਬਨਧ ਚ ਬੜਾ ਬੇਜੋਡ਼ ਏ ।

“ਹਰ ਲੈਹਰ ਕਨਾਰੇ ਗੀ ਹਾਮੈ,
ਪਰ ਕਦੇਂ ਕਨਾਰੇ ਰੁਕਦੀ ਨੇਈ ।
ਜਿਚਚਰ ਨਹੋਰੇ ਦੇ ਘੇਰੇ ਨ,
ਲੋਈ ਦੀ ਮੰਜਲ ਸੁਕਦੀ ਨੇਈ ।”

ਕਲਾਪਕਖ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਨੈ ਬੀ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੁਨਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਉਚਚਾ ਥਾਹਰ ਏ। ਬਨਕਦੇ-ਫਬਦੇ ਸ਼ਬਦੇਂ ਦੀ ਬਰਤੂਨ, ਭਾਸਾ ਗੀ ਸੁਨਦਰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਗੀ ਅਸਰਦਾਰ ਬਨਾਨੇ ਆਹਲੇ ਅਲਕਾਰੇਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਬੀ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਨਰੋਆ ਗੁਹਾਡ਼ ਦਿੱਨਦੇ ਨ ।

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਜ਼ਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੈ

16.3.1.

1. ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਹੁਂਦੀ ਕਿਤਾ ਏਹ ਬੰਜਰ ਬਨਾਇਆਂ ਕਿਧਾਂ ਕੇਸਰ ਕਧਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੁਕਖ ਭਾਵ ਏ
 - ਕ). ਅਤੀਤ ਦਾ ਗੌਰਵ
 - ਖ). ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਮੈਹਮਾ
 - ਗ). ਅਜਾਦੀ ਦਾ ਸੁਖਨਾ
 - ਘ). ਮੁਲਖਾ ਚ ਸੁਖ ਸ਼ਾਂਤਿ ਦਾ ਆਲਮ
2. ਸਥਾਨੇ ਦੀ ਤਭਿਆਂ ਚ ਮੋਤੀ ਏ ਸਮਾਲੇ ਦਾ ਬੋਲ ਨ
 - ਕ). ਸਨਾਸਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ
 - ਖ). ਡੋਗਰਾ ਦੇਸ ਕਵਤਾ ਦੇ
 - ਗ). ਦੇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਕਵਿਤਾ ਦੇ
 - ਘ). ਛੁਗਗਰ ਦੇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ
3. ਸਰੇਆਂ ਦੇ ਦਾਨੇਂ ਸ਼ਾ ਲੌਹਕੇ ਇਕ-ਇਕ ਬੀਏ ਅਨਦਰ ਕੇਹ ਏ ?, ਬੋਹਡੀ ਦਾ ਓਹ ਬੂਹਟਾ
ਬਰਗਦ ਬੋਲ ਨ
 - ਕ). ਬੋਹਡੁ ਕਵਿਤਾ ਦੇ
 - ਖ). ਬੋਹਡੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ
 - ਗ). ਬਰਗਦ ਕਵਿਤਾ ਦੇ
 - ਘ). ਬਰਗਦ ਤੇ ਬੋਹਡੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ

16.4 सरांश

रामनाथ शास्त्री हुंदा डोगरी कविता साहित्य गी बड़ा बड़ा योगदान ऐ। उंदी कविता च हिरख-प्यार, समोध, संघर्ष, साधना, मेहनत, कर्मठता ते दाशनिकता दे भाव बड़े मुखरत होइये सामनै औंदे न। उंदी कविता च प्रगतिवादी रुझान दिक्खने गी लभदा ऐ।

16.5 कठन शब्द

क).	हुरसङ -	मनै दा दुख
ख).	बुहास्सरना -	व्यक्त करना
ग).	बिजोग-	बछौड़ा
घ).	संजोग-	मिलन
ङ).	रु-बरु -	पन्छान

16.6 अभ्यास आस्तै सुआल

क). प्रो. राम नाथ शास्त्री हुंदे अनुवाद साहित्य दा संक्षिप्त च व्यौरा पेश करो।

ख). प्रो. राम नाथ शास्त्री हुंदे कविता साहित्य पर लोs पाओ।

ग). प्रो. राम नाथ शास्त्री हुंदे साहित्य दा व्यौरा पेश करो।

16.7 उत्तर सूची

16.3.3 1 रामनाथ शास्त्री 2. बदनामी दी छां 3. 1990

16.3.5 1. क 2. ख 3. ग

16.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एंड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नर्मी दिल्ली।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज, जम्मू।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर।
5. डोगरी साहित्य अलोचना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमैंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू।
7. शीराजा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज, जम्मू।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज, जम्मू।
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज, जम्मू।

ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੰਤ ਹੁੰਦਾ ਯੋਗਦਾਨ

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 17.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਪੇਕ਼ਤ ਪਰਿਣਾਮ
- 17.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 17.3 ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੰਤ ਹੁੰਦਾ ਯੋਗਦਾਨ
 - 17.3.1 ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੰਤ ਹੁੰਦਾ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ
 - 17.3.2 ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੰਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਰਚਨਾਂ
 - 17.3.3 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
 - 17.3.3 ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੰਤ ਹੁੰਦੇ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਦਾ ਮੂਲਧਾਰਕ
 - 17.3.5 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 17.4 ਸਰਾਂਸ਼
- 17.17 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 17.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈ ਸੁਆਲ
- 17.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ
- 17.8 ਸਨੰਦੰਭ ਸੂਚੀ

17.1 ਉਦੇਸ਼

1. ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੰਤ ਹੁੰਦੇ ਵਿਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕੁਤਿਤਵ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰੋਅਨਾ।
2. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਪ੍ਰੋ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੰਤ ਹੁੰਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਕਨੈ ਪਰਿਚਤ ਕਰੋਅਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

1. ਤੁਸ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਪ੍ਰੋ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪੰਤ ਹੁੰਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਮੂਲਧਾਰਕ ਕਰੀ ਸਕਗੇਓ।

2. ਤੁਸ ਪ੍ਰੋ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੁਝਾਨੇਂ ਕਨੈ ਪਰਿਚਤ ਹੋਈ ਜਾਹ੍ਗੇਓ

17.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ

ਧਾਰੇ ਵਿਦਾਰਥਿਯੋ! ਇਸ ਪਾਠ ਚ ਪ੍ਰੋ ਕਵਿ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਹੁਂਦਾ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ, ਉਂਦਿਧੇਂ ਰਚਨਾਏਂ ਦੀ ਤਫਸੀਲ ਚ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗੇਦੀ ਏ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਕ੍ਸੋਤ ਚ ਕਵਿ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਹੁਂਦੇ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦਾ ਮੂਲਧਾਰਨ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗੇਦਾ ਏ।

17.3.1 ਕਵਿ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਹੁਂਦਾ ਜੀਵਨ-ਪਰਿਚੇ

ਆਧੁਨਿਕ ਭੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਨਮਾਂ, ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਮੋਡ ਦੇਨੇ ਆਹਲੇ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਤੁਗਗਰ ਦੇ ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਕਵਿ ਮਨੈ ਜਾਂਦੇ ਨ। ਇੰਦਾ ਜਨਮ 11 ਮਈ 1917 ਈ. ਗੀ ਉਧਮਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਪੈਂਥਲ ਗ੍ਰਾਮ ਚ ਹੋਆ। ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੁੰਢਲੇ ਬਾਅਦ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੌਡੇ ਕਸੈਲੇ ਅਨੁਭਵੇਂ ਦੀ ਛਤਾਵਾਂ ਚ ਕਢੇ। ਤੀਸਰੀ ਜਮਾਤਾ ਤਗਰ ਦੀ ਪਢਾਈ ਅਪਨੇ ਗ੍ਰਾਮ ਚ ਗੈ ਕੀਤੀ ਫ਼ਹੀ ਅਗਲੀ ਪਢਾਈ ਆਸਤੈ ਰਿਧਾਸੀ ਮੈਨੂ ਕਥਾ ਤਠੀ ਗੇ। ਇੰਦੀ ਚੌਹਦੇਂ ਬਾਅਦ ਇੰਦੀ ਬਾਅਦ ਦੀ ਬਰੇਸੂ ਚ ਇੰਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਕਾਲ ਹੋਈ ਗੇਆ ਤੇ ਰਿਧਾਸੀ ਦਾ ਪਢਾਈ ਛੋਡਿਥੈ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਉਨਾ ਪੇਆ ਤੇ ਘਰੇਲੂ ਜਿਮਮੇਦਾਰਿਅਂ ਗੀ ਸਾਂਭਨਾ ਪੇਆ। ਫ਼ਹੀ ਖਾਸੇ ਚਿਰੈ ਬਾਦ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਸਾਂਕੁਤ ਚ ਪ੍ਰਾਣ ਦੀ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ 1939 ਚ ਹਿੰਦੀ ਮੂਲਾਜ਼ਮਤ ਤੇ 1941 ਚ ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਦਿਇਆਂ ਪਰੀਕਸ਼ਾ ਬੀ ਪਾਸ ਕਰੀ ਲੇਇਆਂ।

ਇਹ ਸਾਮਧਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਵਿਕਿਤ ਹੈ ਇਸਕਾਰੀ ਇੰਦੇ ਅਨਦਰ ਹਕ-ਹਕੂਕ ਤੇ ਅਜਾਦੀ ਗੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਬਡੀ ਮੁਖਰਤ ਰੇਹੀ। 1942-43 ਚ ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਮੰਡਲ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੇ 1944 ਚ ਭੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸਰਬਾਂਧੀ ਗਤਿਵਿਧਿਅਂ ਚ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਬਧੀ ਚਢਿਥੈ ਹਿੱਸਾ ਲੈਤਾ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਮਾਤੂਬਾਸ਼ਾ ਦੇ ਗੈਰਵ ਗੀ ਬੀ ਪਨਛਾਨੇਆ। ਸ਼ੁਰੂ ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਹਿੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਬੀ ਬੜਾ ਧੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ‘ਧੂਮ ਚਲਾ’, ‘ਕੌਨ ਤੁਮ’, ‘ਸ਼ਾਹੀਦ ਕੀ ਅਰ੍ਥੀ’ ਬਗੈਰਾ ਇੰਦਿਧਾਂ ਪ੍ਰਸਿੰਦਾ ਹਿੰਦੀ ਕਵਿਤਾਂ ਨ।

ਇੰਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਰੋਜਗਾਰੀ ਪਕਖ ਬੜਾ ਸਾਂਘਰਸ਼ਪੂਰਣ ਰੇਹਾ। ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਚ ਟੇਵੇ-ਟੀਪਾਂ ਬਖਾਨੇ, ਟਕੂਸ਼ਨਾਂ ਪਢਾਨੇ, ਪ੍ਰਾਇਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ ਚ ਨੌਕਰੀ, ਸਮਾਦਨ ਦੇ ਲੈਹਕ-ਮੁਦ੍ਰਾਕ ਕਮਾਂ। ਰੇਡਿਓ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜਮ੍ਹਾਂ ਚ ਸਕ੍ਰਿਪਟ ਰਾਇਟਰ ਬਗੈਰਾ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨੀ ਪੇਈ ਤੇ ਫ਼ਹੀ ਪਕਕੇ ਤੌਰਾ ਪਰ “ਪਰਤਿਧੈ ਬਸਾਓ” ਮੈਹਕਮੇ ਚ ਮੁਲਾਜਮਤ ਮਿਲੀ। ਅਪਨੀ ਦਿਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਕਾਰਜਿਕਾ ਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਦੇ ਗੈ ਫ਼ਲਸਰੂਪ ਏਹ ਭਿੰਨੀ

ਪ੍ਰਾਵਿੰਸ਼ਿਯਲ ਑ਫਿਸਰ ਬਨੇ ਪਰ ਇਤਥੂਂ ਦਾ ਰਟੈਰ ਹੋਨੇ ਪਰੈਨਤ ਇੰਦੀ ਸੇਹਤ ਫਿਲੀ ਜਨ ਰੌਹਨ ਲਗੀ । ਦਿਲੈ ਦਾ ਦੌਰਾ ਪੈਨੇ ਕਰੀ 23 ਮਾਰਚ 1992 ਈ. ਗੀ ਇੰਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਗੇਈ ।

17.3.2 ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਂਤ ਹੁਂਦਿਯਾਂ ਸਾਹਿਤਿਕ ਰਚਨਾਂ

ਡੋਗਰੀ ਚ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਂਤ ਹੋਰੇਂ ਕਵਿਤਾ, ਨਾਟਕ ਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਖੇਤਰਾ ਚ ਅਪਨਾ ਨੁਮਾਯਾਂ ਧੋਗਦਾਨ ਦਿੱਤੇ ਦਾ ਏ। ਇੰਦੀ ਰਚਨਾਏਂ ਦਾ ਬਾਅਦ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਏ:-

1. ਗੁਤਲੂਂ (ਕਵਿਤਾ-ਸ਼ਾਹਿਤਿਕ)
2. ਮੰਗੂ ਦੀ ਛਬੀਲ (ਲਾਗੂ-ਕਵਿਤਾ)
3. ਵੀਰ ਗੁਲਾਬ (ਖੰਡ-ਕਾਵਾਂ)
4. ਦਾਦੀ ਤੇ ਮਾਂ (ਕਵਿਤਾ-ਸ਼ਾਹਿਤਿਕ)
5. ਨਮਾਂ ਗ੍ਰਾਂਡ (ਨਾਟਕ - ਰਾਮਨਾਥ ਸ਼ਾਸ਼ੀ ਤੇ ਰਾਮਕੁਮਾਰ ਅਬਰੋਲ ਹੁੰਦੇ ਕਨੈ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰਾ ਪਰ ਲਿਖੇਆ)
6. ਸਰਪਂਚ (ਨਾਟਕ - ਕਲਿਕਟਰ ਅਕੈਡਮੀ ਜਮ੍ਮੁ ਥਮਾਂ ਪੁਰਸ਼ਕੂਤ)
7. ਅਧੋਧਾ (ਨਾਟਕ - ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਨਮੀਂ ਫਿਲੀ ਥਮਾਂ ਪੁਰਸ਼ਕੂਤ)
8. ਪ੍ਰਤਿਮਾ (ਭਾਸ ਦੇ ਸੰਸ਼ਕੂਤ ਨਾਟਕ ਦਾ ਡੋਗਰੀ ਅਨੁਵਾਦ)
9. ਮਧੁਕਣ (ਕਾਵਾਂ ਪੋਥੀ ਦਾ ਸਮਾਦਾਨ)

17.3.4 ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਂਤ ਹੁੰਦੇ ਕਵਿਤਾ-ਸਾਹਿਤਿਕ ਦਾ ਮੂਲਧਾਰਾਂ

ਪਨਤ ਹੁੰਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਕ੍ਰਾਨਿਕਾਰੀ ਭਾਵੇਂ ਦਾ ਸੁਰ ਬੜਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੇਹਾ ਏ । ਗੁਤਲੂਂ ਨਾਂਡ ਦੀ ਪੋਥੀ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ 'ਗੁਲਾਮੀ ਦਾ ਜੀਨਾ', 'ਜਾਗ ਕਸਾਨਾ' ਆਦਿ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਗੁਲਾਮੀ, ਬੇਖਬਰੀ, ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰੇਂ ਸ਼ਾ ਮੁਕਤ ਕਰਾਨੇ ਤੇ ਅਪਨੇ ਹਕਕ-ਲਾਲ ਦਾ ਫਲ ਹਾਸਲ ਕਰਨੇ ਆਵਤੈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨੇ ਆਵਤੈ ਪ੍ਰੇਰਦਿਧਾਂ ਗੈ ਨੇਈ ਸਾਂਝੇਆਂ- ਨਾ -ਬਰੋਬਰੀ ਤੇ ਬੇਨਿਆਈ ਦੇ ਖਲਾਫ ਬਗਾਵਤ ਕਰਨੇ ਲੇਈ ਤੱਤੇਜਿਤ ਬੀ ਕਰਦਿਧਾਂ ਨਾ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਬੋਲ ਨਾ:-

“ਤੁਟੁ ਮਜੂਰਾ ਜਾਗ ਕਸਾਨਾ ।

ਤੇਰਾ ਬੇਲਲਾ ਆਯਾ ਓ ।

ਏਹੁ ਪਰਮੇਸਰ ਛੜਾ ਡਰਾਵਾ

ਠਗੇਂ ਜਾਲ ਬਛਾਯਾ ਓ

ਤੇਰੇ ਖੂਨ-ਪਸੀਨੇ ਕਨੈ, ਰਹਾਮੀਂ ਐਸ਼ ਮਨਾਂਦੇ ਓ ।

ਅਲਲਾ ਮਿਧਾਂ ਭਲਾ ਕਰੇਗਾ, ਤੋਂਕੀ ਮੁਫ਼ਤ ਬਨਾਂਦੇ ਓ ।

ਸੁਰਗ ਨਰਕ ਦੇ ਸੁਖਨੇ ਦੱਸੀ ਤੇਰਾ ਮਨ ਪਰਚਾਯਾ ਓ ।

ਤੁਟੁ ਮਜੂਰਾ ਜਾਗ ਕਰਸਾਨਾ ਤੇਰਾ ਬੇਲਾ ਆਯਾ ਓ ।”

‘ਗੁਤਲੂਂ’ ਨਾਂ ਦੇ ਸਂਗ੍ਰੈਹ

ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ‘ਸ਼ੈਹਰ

ਪੈਹਲੋ ਪੈਹਲ ਗੇ’

ਕਵਿਤਾ ਇੜੀ

ਲੋਕਪ੍ਰਿਯ ਹੋਈ ਜੇ

ਸਪੂਰੇ ਤੁਗਗਰ ਚ

ਬਚ੍ਚੇ-ਬਚ੍ਚੇ ਦੀ

ਜੀਹਿਆ ਪਰ ਚੜੀ ਗੇਈ

। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੀ

ਸਾਦਗੀ ਗੈ ਇਸਦਾ ਸਾਰੇਂ ਸ਼ਾ ਬੜਾ ਗੁਣ ਏ । ਦੌ ਗ੍ਰਾਈ ਗਭਰੂ ਦੇ ਸ਼ੈਹਰੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਚ ਭਰਮਾਈ ਜਾਨੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸਰਲ, ਸਾਦੀ ਤੇ ਆਮ ਮੁਹਾਵਰੇਂ-ਖੁਆਨੇਂ ਆਹਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ । ਤੁਧੁਰਾ ਦਾ ਆਖਨੇ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਬੜਾ ਭੋਲਾ-ਮਾਲਾ ਪਰ ਵਧਾਂਗ-ਪੂਰਣ ਏ:-

“ਇਕ ਜਾਂਗਲੈ ਦੇ ਬਾਹਰ, ਹਤਥ ਲੈਤੀ ਦੀ ਅਖਬਾਰ

ਓਹਦੇ ਓਠ ਲਾਲ-ਲਾਲ, ਕਨੈ ਘੁੰਘਰੇਆਲੇ ਬਾਲ

ਤਮਿਆ ਸੂਸਿਆ ਦਾ ਲਾਯਾ, ਤਾਂਏ ਨੇਹਾ ਕੋਟ ਫਸਾਯਾ
 ਨੇਈ ਮੁਚ਼ਲ, ਨੇਈ ਦਾਢੀ, ਲਥੈ ਸਾਹਬੈ ਦੀ ਗੈ ਲਾਡੀ
 ਤੇਜਾਂ ਬਨੇਆ ਬੜਾ ਮਲਾਮ, ਕਰਦਾ ‘ਮੀਮ ਸਾਹਬ ਸਲਾਮ’
 ਓਹ ਹਾ ਜਲੀ ਮੋਆ ਦਾ ਨੇਹਾ, ਸਿਦਾ ਖਾਂ-ਖਾਂ ਕਰਦਾ ਪੇਆ
 ਡੈਮਫੂਲ ਕਨੈ ਬਦਕਾਰ, ਗਾਲੀਂ ਕਛੂੰ ਜ਼ਹਾਰ-ਜ਼ਹਾਰ
 ਪੁਡ਼-ਪੁਡ਼ ਬੋਲਲੈ ਛਡੀ ਡਰੇਜੀ, ਸਬਰੈ ਹੋਰ ਕੇਹੜ-ਕੇਹੜ
 ਸ਼ੈਹਰ ਪੈਹਲੋ ਪੈਹਲ ਗੇ ।”

‘ਚਾਚੇ ਦੂਨੀ ਚੰਦੈ ਦਾ ਬਾਹੁ’ ਕਵਿਤਾ ਬੇਮੇਲ ਬਾਹੁ ਦੀ ਸਮਾਜੀ ਕੁਰੀਤ ਦਾ ਬਰੋਧ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਨੇਹ ਬੁਢਖਰੋਂ ਤੁਘਰ ਵਿੰਗ ਏ ਜਿਂਦੇ ਸੁਹੈਂ ਚ ਦਨਦ ਨੇਈ, ਸਿਰੈ ਪਰ ਬਾਲ ਨੇਈ, ਅਕਖਿਂ ਲਭਦਾ ਨੇਈ, ਸ਼ਾਰੀਰ ਤੁਲਲੇ ਦਾ ਹਡਿਧੇਂ ਦਾ ਪਿੰਜਰ ਤੇ ਤੁਘਰਾ ਬਾਹੁ ਦਾ ਚਾਂ।

ਕਿਥਾ ਪੰਗਤਿਧੇਂ ਚ ਇਸਦੀ ਬੁਨਤਰ ਦਿਕਖੋ:-

“ਰੂਪਾਂ ਨੇ ਰਾਜਾਂ ਗੀ ਦਿੱਤੀ ਏ ਠੇਹੜ
 ਧੀ ਬਾਹੁਨੇ ਗੀ ਆਯਾ ਈ ਏਹੁ ।
 ਫਿਟੂੰ-ਮੂੰਹ ਇਸ ਸੋਏ ਬੁਢਖਰੇ ਚੈਹੜੇ ਦਾ,
 ਸੂੰਹ ਦਿਕਖੋ ਜਿਧਾਂ ਬਟੁਆ ਟਰਹੋਡੇ ਦਾ ।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰੈਹ ਦੀ ‘ਲੁਂਡ ਲੀਡਰ’ ਕਵਿਤਾ ਬੀ ਵਿੰਗਾਤਮਕ ਕਵਿਤਾ ਏ ਜਿਸ ਚ ਪਾਂਤ ਹੋਰੋਂ ਸਿਧਾਸੀ ਨੇਤਾਏਂ ਪਰ ਤ੍ਰਿਕਖਾ ਵਿੰਗ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ ।

ਪੁਚ਼ਹੋ ਹਾਂ ਸੁਘਾਂਦ ਦੇਈ ਪਢੇਆ ਕੁਰਾਨ ਕੁਸੈ ?
 ਹਿੰਦੁਏ ਗੀ ਪੁਚ਼ੀ ਦਿਕਖੋ ਭਾਖੇ ਨ ਪੁਰਾਨ ਕੁਸੈ ?
 ਗਘੋਂ ਦੇ ਪਟਾਰ ਛਡੇ, ਲੀਡਰੀ ਬਨਾਈ ਕਿਧਾਂ ?

ਸਾਡੇ ਥੁਹਾਡੇ ਘਰੋਂ ਬਿਚਚ ਜੜੀ ਬਢੇ ਮਾਰੀ-ਮਾਰੀ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੁੰਡੇ ਲੀਡਰੋਂ ਬਗਾਡੀ ਦਿੱਤੀ ਗਲਲ ਸਾਰੀ -

‘ਮਾਂਗੂ ਦੀ ਛਬੀਲ’ ਨਾਂਡ ਦੀ ਲਮ੍ਮੀ ਕਵਿਤਾ 124ਏਂ ਬਨਧੇਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਏ। ਇਸ ਚ ਪਨਤ ਹੋਰੋਂ ਸ਼ਾਹੇਂ ਤੇ ਸਾਮਿਧੇਂ ਦੇ ਰੂਪਾ ਚ ਸਰਮਾਧਾਦਾਰੋਂ ਤੇ ਦਲਿਤ ਗਰੀਬੇਂ ਬਸ਼ਕਾਰ ਜੀਵਨ-ਮੁਲਲੇਂ ਦੀ ਢੂਂਹਗੀ ਖਾਈ ਗੀ ਗੁਹਾਡੇ ਦਾ ਏ:-

“ਸੁਨਕੂ ਸ਼ਾਹ ਸਾ ਬੜਾ ਕਸਾਈ ।

ਸਾਮਿਧੇਂ ਦੇ ਚਮਮ ਦਰਹਾਡਾ ਜਾਈ ।

ਮੁਕਖੇ ਮਰੋ ਭਾਮੇਂ ਕਰੋ ਮਜੂਰੀ ।

ਸੂਦੈ ਵਾਲੀ ਰਕਮ ਲੋਡਾਂ ਪੂਰੀ ।”

“ਸੂਦੈ ਦਾ ਸੂਦ ਤੇ ਬਾਜੇ ਦਾ ਬਾਜ ।

ਅਸਲੈ ਦ ਅਸਲ ਤੇ ਨਾਜੈ ਚ ਨਾਜ ।

ਗਲਲੇਂ ਦੇ ਫੇਰ ਕਨੂੰਨੀ ਲਪੇਟੇ ।

ਰੋਜੈ ਦੇ ਲੇਖੇਂ ਤੇ ਰੋਜ ਮਲੇਖੇ ।”

ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਂਤ ਹੋਰੋਂ ਇਕ ਖਣਡਕਾਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬੀ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ਜਿਸਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ‘ਵੀਰ ਗੁਲਾਬ’ ਏ।

ਖਣਡਕਾਵਾਂ ਦੇ ਨਿਧਮੇਂ ਮਤਾਬਕ ਏਹੁ ਰਚਨਾ ਇਕ ਉਤਕੂਝਟ ਰਚਨਾ ਏ, ਜਿਸ ਚ ਸਿਕਰੇਂ ਤੇ ਡੋਗਰੇਂ ਮਝਾਟੇ ਲੜਾਈ ਦੀ ਇਕਕੈ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਚ ਵਰਣਨ ਹੋਏ ਦਾ ਏ। ਏਹ 1809 ਈ. ਦੀ ਘਟਨਾ ਏ ਜਿਸਲੈ ਗੁਲਾਬ ਸਿੱਹ ਦੀ ਤੱਤੀ 15 ਬਾਂਰੇ ਹੀ। ਇਸ ਖਣਡਕਾਵਾਂ ਚ ਗੁਲਾਬ ਸਿੱਹਾਂ ਦੀ ਛਾਦਰੀ ਤੇ ਡੋਗਰੇਂ ਦੀ ਸੁਲਝੀ ਦੀ ਯੁਦਧ ਨੀਤਿ ਤੇ ਯੁਦਧ ਕਲਾ-ਕਾਈਲ ਸਰਬਾਂਧੀ ਗੈਰਵ-ਗਾਥਾ ਗੀ ਭਾਵੇਂ ਦੇ ਤੀਵਰ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੇ ਬਨਕਦੀ-ਫ਼ਬਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਗੁਹਾਡੇ ਦਾ ਏ:-

“ਡੋਗਰੇ ਦੇਸੈ ਦਾ ਵੀਰ ਅਮਿਮਨਿਊ,

ਦੁਸ਼ਮਨ ਦੇ ਸੀਸ ਖੋਢਦਾ ਖਿਾਨ੍ਹੁ ।

ਜਿਸ ਪਾਸੈ ਧੂਡ ਮਾਰਦਾ ਜਂਦਾ,

ਬੈਰਿਧੇਂ ਦੇ ਸੂਫ ਤੁਆਰਦਾ ਜਂਦਾ ।

ਵੀਰ-ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਬਕਖਰੀ ਟੋਲੀ,

ਪ੍ਰਲਾਵ ਦੇ ਫੂਤ ਖੋਢਦੇ ਹੋਲੀ ।”

ਇਕਕੇ ਘਟਨਾ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਹੋਨੇ ਦੇ ਕਨੈ-ਕਨੈ ਇਸ ਖਣਡਕਾਵਾਂ ਚ ਇਕਕੈ ਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਏਤੇ ਓਹ ਏ ਵੀਰ ਰਸ ।

“ਮਾਰੋ-ਮਾਰੋ ਲਲਕਾਰ ਸਨੋਚੈ ।

ਗਡਿੰਜਾ-ਗਡਿੰਜਾ ਗਡ ਗਜਦਾ ਮਾਰੁ,

ਧੁੜ੍ਹੇਂ ਦੇ ਤੀਰ ਤੁਫਾਨੇਂ ਦੇ ਤਾਰੁ

ਡੋਗਰੇ ਸ਼ੇਰ ਮਦਾਨੇਂ ਦੇ ਚਾਫੂ,

ਸਵੈ-ਸਵੈ ਪਰ ਇਕਕਲਾ ਭਾਰੁ ।”

ਪਨਤ ਹੁਂਦੀ ਚੌਥੀ ਰਚਨਾ ‘ਦਾਦੀ ਤੇ ਮਾਂ’ ਨਾਂਡ ਦਾ ਕਵਿਤਾ ਸ਼ੰਗੈਹ ਏ । ਇਸ ਸ਼ੰਗੈਹ ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰਚਨਾਏਂ ਚ ਪੰਤ ਹੋਰੇਂ ਜਨ ਸਾਧਾਰਣ ਦਿਧੇਂ ਸਮਸਚਾਏਂ ਗੀ ਜਨਸਾਧਾਰਣ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ ਚਿਤ੍ਰਤ ਕਿਰਿਧੈ ਸਮਾਜ ਚ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਪਰਿਵਰਤਨ ਆਹਨਨੇ ਦੀ ਲੋਡ ਮਸੂਸ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ । ‘ਕਮ਼ ਕਰਾ ਤੇ ਰੁਫ਼ੀ ਦੇ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਝਾਂਧੈ ਜਨੇਹੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਦੀ ਏ ।

“ਤੁੰਦੀ ਗੈ ਮੇਦਾ ਜਰਨੇ ਆਂ ਅਜ਼ਜ ਬੀ ਤੁੰਦੇ ਦਮ ਭਰਨੇ ਆਂ ।

ਜਿਤਥੇਂ ਦਰਸੋ ਟੁਰੀ ਚਲਨੇਆਂ ਜੇਹਡਾ ਆਖੋ ਕਮ਼ ਕਰਨੇਆਂ ।

ਛਡਾ ਜੀਬੇ ਦਾ ਹਕਕ ਮੰਗਨੇ ਆਂ ਝਾਗਡਾ ਨੇਈ ਬਾਫਰ-ਖੁਲਲੀ ਦਾ ।

ਸਮਧਾਨ ਕਰੀ ਦੇ ਬਿਨਦ ਸਾਰਾ ਕੁਲਲੀ, ਜੁਲਲੀ ਤੇ ਚੁਲਲੀ ਦਾ ।

ਲੇਖਾ ਟਬਰੈ ਦਾ ਲਾਈ ਲੈ ਤੂ ਭਾਏਂ ਰੁਕਖੀ ਸੁਕਮਸੁਕਕੀ ਦੇ ।

ਤੂ ਕਮ਼ ਕਰਾ ਤੇ ਰੁਫ੍ਰੀ ਦੇ ।”

ਇਹੜੇ ਸ਼ੰਗੈਹ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਦਾਦੀ ਤੇ ਮਾਂ’ ਮਾਤ੍ਰਮਾਤਾ ਤੇ ਰਾ਷ਟ੍ਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਗੀ ਆਪੋ-ਅਪਨਾ ਥਾਹਰ ਤੇ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨੇ ਆਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਏ ਜਿਸ ਚ ਹਿੰਦੀ ਗੀ ਦਾਦੀ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਗੀ ਮਾਝ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਵਿਧੈ ਆਪਸੀ ਸਰਬਥੋਂ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਚ ਪਰੋਏ ਦਾ ਏ:-

‘ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਝਾਗੜਾ ਗੈ ਕੈਹਦਾ ?

ਦਾਦੀ ਤੇ ਮਾਝ ਦਾ ਮਕਾਬਲਾ ਗੈ ਕੈਹਦਾ ?

ਹਿੰਦੀ ਸਾਫ਼ੀ ਦਾਦੀ ਏ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਸਾਫ਼ੀ ਮਾਂ

ਦਾਦੀ ਥਾਹਰ ਦਾਦੀ ਏ ਤੇ ਮਾਝ ਥਾਹਰ ਮਾਂ ।”

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਚੈ

17.3.1-ਝੋਈ ਤੱਤਰ ਪਰ ਗੋਲਾਧਾਰਾ ਬਨਾਓ।

1.	ਬੀਰ ਗੁਲਾਬ ਖੰਡ ਕਾਵਿ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਨ	
	ਕ). ਪਰਮਾਨਦ ਅਲਮਸਤ	ਖ). ਦੀਨੂਭਾਈ ਪਤ
	ਗ). ਹਰਦਤ ਸ਼ਾਸ਼ੀ	ਘ). ਦਰਸ਼ਨ ਦਰਸੀ
2.	ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਦਾ ਝਾਗੜਾ ਗੈ ਕੈਹਦੇ ਬੋਲ ਨ	
	ਕ). ਦਾਦੀ ਤੇ ਮਾਂ ਕਵਿਤਾ ਦੇ	ਖ). ਮਾਂ ਕਵਿਤਾ ਦੇ
	ਗ). ਦਾਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ	ਘ). ਮਾਂ ਤੇ ਦਾਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ
3.	ਸਰਗਮ	
	ਕ). ਕਵਿਤਾ ਸ਼ੰਗੈਹ ਏ	ਖ). ਗਜਲ ਸ਼ੰਗੈਹ ਏ
	ਗ). ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਗਜਲ ਸ਼ੰਗੈਹ ਏ	ਘ). ਖੰਡਕਾਵ ਏ

ਝੋਈ ਚਾਂਕੁ ਕਵਿਤਾ ਸ਼ੰਗੈਹਿਂ ਦੇ ਝਲਾਵਾ ਪਨਤ ਹੁਨਿਦਿਆਂ ਕਿਥ ਕਵਿਤਾਂ ‘ਸੀਰਾਜਾ ਡੋਗਰੀ’, ‘ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ’, ਪ੍ਰਾਤਕਿਰਣ, ਆਜਾਦੀ ਪੈਹਲੇ ਦੀ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਆਦਿ ਪਤ੍ਰਿਕਾਏਂ ਤੇ ਪੁਸ਼ਟਕੇਂ ਚ ਛਧੀ ਦਿਯਾਂ ਨ। ਇਸ

ਚਾਲੀ ਇਕ ਕਵਿ ਦੇ ਰੂਪ ਚ ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਢੁਗਰ ਦੇ ਸਚੇ ਜਨਕਵਿ ਨ ਜਿ'ਨੋਂ ਜਨਸਾਧਾਰਣ ਦੀ ਗਲਲ ਜਨਸਾਧਾਰਣ ਦੀ ਭਾਸਾ ਚ ਆਕਿਖਿਯੈ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਜਨ-ਜਨ ਤਗਰ ਪਯਾ

17.4 ਸਰਾਂਸ਼

ਦੀਨੂਭਾਈ ਪਤ ਹੋਰ ਹੋਰੋਂ ਜਨਸਾਧਾਰਣ ਦੀ ਗਲਲ ਜਨਸਾਧਾਰਣ ਦੀ ਭਾਸਾ ਚ ਆਕਿਖਿਯੈ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਜਨ-ਜਨ ਤਗਰ ਪਯਾ। ਤ'ਨੋਂ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦੀ ਬਕਖ-ਬਕਖ ਵਿਧਾਏਂ ਚ ਸਾਹਿਤਿਆ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਸਾਗਰੋਸਾਰ ਕੀਤਾ। ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਤੰਦੀ ਬੜਾ ਮਤਾ ਧੋਗਦਾਨ ਏ।

17.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ

ਜਨਸਾਧਾਰਣ-	ਆਮ ਲੋਕ	
ਜਨ-ਜਨ	-	ਆਮ ਲੁਕਾਈ
ਮੌਲਕ-	ਮੂਲ	

17.6. ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ

ਕ). ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਹੁੰਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਸੰਕਿਤ ਚ ਬਾਹੁਦਾ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।

ਖ) ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਹੁੰਦੇ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਪਰ ਲੋ ਪਾਓ।

ਗ). ਦੀਨੂ ਭਾਈ ਪਤ ਹੁੰਦੀ ਰਚਨਾਏਂ ਦਾ ਬਾਹੁਦਾ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।

17.7 उत्तर सूची

17.3.3 1. लम्मी 2. गूतलूं 3. चाचे दूनीचंद दा ब्याह 4. गुतलूं

17.3.5 1. ख 2. क 3. क

17.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एंड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जमू।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नमी दिल्ली।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जमू।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा ‘नूतन’, अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर।
5. डोगरी साहित्य अलोचतना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जमू यूनिवर्सिटी, जमू।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमेंट, जमू यूनिवर्सिटी, जमू।
7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जमू।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जमू
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जमू।

डोगरी ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤ्य ਗੀ ਸ਼ਾਮ੍ਭੁਨਾਥ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਯੋਗਦਾਨ

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 18.1 ਉਦੇਸ਼
- 18.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 18.3 ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤ्य ਗੀ ਸ਼ਾਮ੍ਭੁਨਾਥ ਸ਼ਰਮਾ ਤੇ ਰਾਮ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਯੋਗਦਾਨ
 - 18.3.1 ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤ्य ਗੀ ਸ਼ਾਮ੍ਭੁਨਾਥ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਯੋਗਦਾਨ
 - 18.3.2 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
 - 18.3.3 ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤ्य ਗੀ ਰਾਮ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦਾ ਯੋਗਦਾਨ
 - 18.3.4 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 18.4 ਸਰਾਂਸ਼
- 18.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 18.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਟੈ ਸੁਆਲ
- 18.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ

18.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਐ:

1. ਸ਼ਾਮ੍ਭੁਨਾਥ ਸ਼ਰਮਾ ਤੇ ਰਾਮ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦੇ ਵਿਕਿਤਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ।
2. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿ ਗੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੌਨੋਂ ਕਵਿਯੇ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ।

ਅਪੇਕ਼ਿਤ ਪਰਿਣਾਮ

1. ਤੁਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਯੋਂ ਦੇ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਰਨੀ ਸਕਗੇਓ।
2. ਤੁਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿਯੋਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੋਂ ਕਨੈ ਪਰਿਚਤ ਹੋਈ ਜਾਵੇਗੇ।

18.2 पाठ परिचे

प्यारे विद्यार्थियो! इस पाठ च शम्भुनाथ शर्मा ते राम लाल शर्मा हुंदा जीवन परिचे, उंदियें रचनाएं दी तफसील च जानकारी दित्ती गेदी ऐ ते कविता दे क्षेत्र च उंदे कविता साहित्य दा मूल्यांकन पेश कीता गेदा ऐ।

18.3.1 डोगरी कविता साहित्य गी शम्भुनाथ शर्मा हुंदा योगदान

जीवन परिचे

पंडत शम्भुनाथ शर्मा हुंदा जन्म सन् 1905 ई. च जम्मू दे कश पलौड़ा ग्रांs च होआ। एह कवि हरदत शास्त्री हुंदे चचेरे भ्रांs हे। इंदे पिता दा नां पंडत गंगाराम हा। शम्भुनाथ शर्मा होरें अपनी शुरुआती शिक्षा सूबा कश्मीर च असकर्दू थाहर पर हासल कीती ते बाद च प्रताप हाई स्कूल श्रीनगर च पढे। दसमीं इनें जम्मू च श्री रणवीर हाई स्कूल थमां कीती ते बाहरमीं प्रिन्स आफ बेल्ज कालज थमां। किश चिर पुलस दे मैहकमें च नौकरी करने परैन्त पंडत शम्भुनाथ शर्मा महाराजा हरि सिंह ते डॉ. कर्ण सिंह हुंदे निजी मैहकमे च हेडकलर्क रेह। बाद च फही कुसै प्राईवैट फर्म च अकौटेंट दा कम्म बी कीता।

शर्मा होरें 1950 ई. दे दहाके च लिखना शुरू कीता हा ते इंदी पैहली कविता 'विधवा' सिरलेख दी ही जेहड़ी 1955 ई. च रची गई ही। अपनी रचना-साधना दे थोहड़े चिरा मगरा गै शर्मा होरें डोगरी कविता जगत च अपना थाहर बनाई लैता। 'फूलां दा कुर्ता', 'विधवा' ते 'कलर्क' कवितां डोगरी कविता-जगत दियां शाहकार रचनां न। इंदी कविता च संबेदना ते कल्पना एह दो गुण बड़े टकोह्दे न। इंयै वजह ऐ जे इंदी कविताएं च मार्मिकता दा गुण बी बड़ा सक्खर ऐ जिसदे कारण इंदी कविता पाठके ते श्रोताएं उपर जादूनुमां असर रखदी हैं। 3 जून 1977 ई. गी पंडत हुंदा सुर्गवास होई गेआ।

शम्भुनाथ शर्मा हुंदियां साहित्यक रचनां

1. भड़ास (कविता संग्रह)
2. रामायण (महाकाव्य)

3. मगधूलि (डोगरी कवियें दे जीवन ते उं'दी कविताएं दा सम्पादन)

शम्भुनाथ शर्मा हुंदे कविता-साहित्य दा मूल्यांकन-

‘भड़ास’ नांड दे कविता संग्रहे ह च ‘बदली’, ‘आयु ऐ थोहड़ी ते कम्म बथ्हेरे’, ‘चेता’, ‘बसन्त’, ‘युग बदलोंदा जा करदा’, ‘फूलां दा कुरता’, ‘विधवा’, आदि कवितां भाव ते शिल्प दौरें द्रिश्टियें कन्ने बड़ियां सुन्दर ते सरोखड़े न। ‘विधवा’ नांड दी कविता च इक विधवा दी वेदन भरोची कथा वर्णनात्मक शैली च चित्रत ऐ। एह विधवा जग-संसार दी यातनाएं करी अपने पति दी मृत्यु दे बाद ओह्दे कन्ने सती होई जंदी ऐ।

छोड़ियै इ-नेंगी मैं नेइयूं जाना ।

सौरियें दा कुन्ने झल्लना ताहना ॥

रंडा गी संडुा गी रक्खो जां कह्नो ।

खसमा गी खानी गी मारो जां बह्नो ॥

इ’यां गै ‘कलर्क’ कविता बी इक उत्कृश्ट रचना ऐ जिस च समाजी निजाम उपर सूखम व्यंग ते कटाक्ष बी लभदा ऐ।

हाकमें दे अगरें जंदे सौ बारी संघना

आठरे दे चूचे आंगू पुल्ले-पुल्ले लंघना

हां जी हां करी जाना, कन्ने हत्थ मलदे जाना

झाककी-झाककी कम्म काज पुच्छना ते मंगना

कुढ़ी-कुढ़ी सुढ़ी जीना, जीना बहुत तरक ऐ

इ’यै नेहा जीन जीन्दा तां गै कलर्क ऐ ।”

शम्भुनाथ शर्मा हुंदी कविता च मुक्ख तौरा पर गरीब ते दलित वर्ग दे लोके आस्तै हमदर्दी दा रौं झलकदा ऐ इस्सै करी कुतै-कुतै सरमायादारी दे खलाफ बरोधी सुर ते त्रिक्खे व्यंग बी लभदे न ।

केहड़े न पंच कमेटी आले, केहड़े अर्थ बनाई,

रुम्बलुऐ दे डोड्हुं उप्पर लाली गेई दी आई ।

इक जना इक पूंद जगा, कोला भरदे दो हाम्मी,

त्रैझयै मिलऐ झूठी-सच्ची लैन्दे तोड़ चढ़ाई ।

बाकी दे करलान्दे रौंहदे गल्ल नि सुनदा कोई ।

इंदी भाशा च सादगी आपमुहारा प्रभाव, अंलकारें दा सुन्दर प्रयोग ते सरल शैली दे गुण बड़े टकोहदे न । इंनें गुणें दे इलावा कविता च सगीतात्मकता दा गुण बी खासा ऐ ।

डोगरी कविताएं दे इलावा पं.

शम्भुनाथ शर्मा होरें ‘रामायण’ नां० दे महाकाव्य दी बी रचना कीती जेहड़ा डोगरी दे महाकाव्यें च पैहली रचना ऐ । एह महाकाव्य सन् 1961 ई. च प्रकाशत होआ । भगवान् राम दे ब्याह सरबंधी रीति-रवाज जियां ब्याह, जान्नी, सिठनियां,

बगैरा सब किश डुग्गर दे रीति-रवाजें दी झलक पेश करदा ऐ । बन-सबन्ने अलंकारें दे सुन्दर प्रयोग ते भाशा पर पूर्ण अधिकार कारण एह आम प्रचलत कथ्य बी बड़ा उत्कृश्ट ते रोचक बनी गेदा ऐ । मसाल दे तौर पर दिक्खोः

हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख

18.3.2-खाल्ली थाहर भरो।

1. भडास शम्भुनाथ शर्मा हुंदे आसेआ रचत -----संग्रहे हे।
2. ----- शम्भुनाथ हुंदे आसेआ संपादत रचना ऐ।
3. ----- महाकाव्य डोगरी च पैहला महाकाव्य ऐ।
4. रामायण महाकाव्य च ----- च प्रकाशत होआ।

“उन्दे सूहे चरणे पर छाल्ले इँयां चमकन

जिँयां कमल दले पर बूदां मोती बनियै दमकन

लाशां उपर लाश पवै ते लहु निकलै इस चाल्ली

फ्हाड़ी सूए चा बगदियां जिँयां नीर भरै दे नालीं ।”

किश चेचियें घटनाएं दे वर्णन इन्ने सुदृढ़ न जे अकर्खीं सामने सामधाम चित्तर प्रस्तुत होई उठदे न । खासकरी महाराज दशरथ हुंदे खीरी समें दा वर्णन बड़ा सजीव होई उठे दा ऐः-

प्राण कण्ठै आए राजे दे अंग पेई गे ढिल्ले

ढौन लगा ज्यूडे दा तम्बू पुट्ठन होई गे किल्ले ।

18.3.3 राम लाल शर्मा हुंदे कविता-साहित्य दा मूल्यांकन-

श्री रामलाल शर्मा होरें गी जंगलात दे मैहकमे च नौकरी दे दरान डुग्गर दे बक्ख-बक्ख थाहरें ते उत्थुं दे बसनीके गी दिक्खने दा मौका मिलेआ इस लेई उंदी कविता च प्रकृति-चित्रण ते समाजी-चित्रण दे बक्ख-बक्ख पैहलू चत्रोए दे लभदे न । उंदी इक कविता च प्रकृति दा अति सुन्दर रूप रासलीला जनेहा सुन्दर ते मनमोहक लगदा ऐः-

“एह धरती सुहानी ते एह गास नीला,

काहनै रची दी जिँयां रास लीला ।”

प्रकृति दि शलैपे कन्नै-कन्नै देशप्रेम दा नरोआ जज्बा बी श्री शर्मा हुंदी कविता च अपना नरोआ गुहाड़ ते असर रखदा ऐ । ‘देसै दी राखी’ कविता च एह जज्बा किन्ना परतक्ख ते ढूँह्गा ऐ ।

किलकारी फ्ही जोर जवानियां ओह,

जे देसै दे कम्म निं औन जेकर ।

भट्ठ पवो हां लिशक ते मिशक ओहदी,

बाड़ी सुककै ते ब'रे निं सौन जेकर ।”

हिरख-प्यार दी दुनिया बारै श्री रामलाल शर्मा हुंदी शायरी च सुन्दर भावें दी अभिव्यक्ति होई दी ऐ । कवि इक पारसै हिरखै दी दुनिया गी अत्त कठन साधना गलांदा ऐ तां दुए पारसै हिरखा दे सुआतम बारै बड़े सार्थक ते सच्चे भावें गी अभिव्यक्ति दिंदे होई उसदे सैहज सुआतम गी गुहाड़दा ऐ:-

प्रेम कमाना इ‘यां जानो, दिक्खी मौरा खाना

जि‘यां बलदे लोरें अन्दर कुद्दी गोता लाना ।”

‘हिरखी बदल’ कविता च हिरख दा एह संसार बड़ा अनोखा बझोंदा ऐ:-

केर्ई बारी घने घनोते बी, एह ब‘रदे-ब‘रदे रेही जंदे ।

केर्ई बारी पैहली नजर गै, एह गड़-गड़ करदे पेर्ई जंदे ।”

शर्मा हुंदी कविता च प्रकृति-चित्रण, देस-प्यार, आदि दे इलावा समाजी चेतना ते खोखले आडम्बरें दी नुक्ताचीनी दे भाव बी अपनी टकोह्दी पन्छान रखदे न । श्री शर्मा होर हकीकत पसन्द व्यक्ति हे ते उं‘दी कविता च इ‘यै सुर मता मुखरत ऐ । ओह जो बी गल्ल करदे न दब्बी दी जबान च नेर्ई बल्के सिद्धे साफ लफ्जें च गलाने दे हामी न भामें कुसै गी माड़े की नेर्ई लग्गन । समाज दी इक-इक असंगति उप्पर उं‘दी नजर रौह्दी ऐ ते उं‘दी इस द्रिश्टी कशा कोई गल्ल बची दी नेर्ई रौह्दी । ‘अमन’ सिरलेख दी कविता च बी उ‘नें जनता दी समाजी चेतना बझालने ताई समाज दी इस असंगति पर करारी चोट कीती दी ऐ:-

उस देसा दी कत्थ सनाओ,

जित्थै पैर निं धरेआ लामें ।

जित्थै बेहल्लड खोर निं कोई,

ते खाना कमाइया कामें ।

ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਝੂਠ ਬੋਲਨਾ, ਘੜ੍ਹ ਤੋਲਨਾ, ਝੂਠੇ ਰੂਪ ਧਾਰੀ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਠਗਗਨੇ ਜਨੇਹੀ ਇਖਲਾਕੀ ਬੁਰਾਇਂ ਗੀ ਸ਼ਰਮਾ ਜੀ ਦੀ ਕਾਨ੍ਹੀ ਨੇ ਬਖ਼ਸ਼ੋਆ ਨੇਈ । ਓਹ ਨਿਰਮਲ ਮਨੈ ਦੇ ਪਜਾਰੀ ਨ ਤੇ ਸਚਵਾਈ ਦੀ ਬੱਤਾ ਦੇ ਰਾਹੀਂ, ਇਸ ਕਰੀ ਤੁਨੋਂਗੀ ਮ਼ਹੇਸ਼ਾਂ ਸਚਵਾ-ਸੁਚਵਾ ਮਨੁਕਖ ਤੇ ਸਚਵੀ-ਸੁਚਵੀ ਬੱਤ ਗੈ ਮਾਂਦੀ ਏ ਕੀ ਜੇ ਸਚਵੀ-ਸੁਚਵੀ ਕਰਨੀ ਬਾਅਦ ਮਨ ਬੀ ਕਦੇਂ ਪਵਿਤ੍ਰ ਨੇਈ ਰੇਹੀ ਸਕਦਾ । ‘ਅਮਨ’ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਇਸ ਬੰਧ ਚ ਕਵਿ ਦਾ ਗਲਾਨਾ ਏ:-

ਸਚਵ ਸਫਾਈ ਅਮਲੈ ਬਾਝੂ

ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਨੇਈ ਹੋਆ ।

ਕੁਸੈ ਲਲਾਰੀ ਸ਼ਾ ਜਤਨੇਂ ਬੀ

ਬੁਰਾ ਨੇਈ ਰੰਗੋਆ ।

ਰਾਮਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦੀ ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਚ ਭਗਤੀ-ਮਾਵਨਾ ਦਾ ਰੰਗ ਬੜਾ ਟਕੋਹਦਾ ਰੇਹਾ ਏ। ‘ਬੰਸੀ’ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਤੁਨੋਂਗੀ ਸਭਨੈ ਸ਼ਾ ਪੈਹਲੀ ਕਵਿਤਾ ਹੀ ਤੇ ਇਧਾਂ ਬੜੋਂਦਾ ਅਥਕੇਂ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪਾ ਚ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁਂਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਸਫਰ ਦਾ ਮੰਗਲਾ-ਚਰਣ ਹੋਆ ਹੋਏ । ਤੁਨੋਂਗੀ ਏਹ ਭਗਤੀ ਮਾਵਨਾ ਇੱਤੀ ਸ਼ਸ਼ਕਤ ਤੇ ਮਠੋਈ ਦੀ ਏ ਜੇ ਰੁਹਾਨਿਧਿ ਦੀ ਸੂਖਮ ਸਤਹ ਗੀ ਜਾਈ ਛੂਹਨਦੀ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦੀ ਏ । ਰੁਹਾਨਿਧਿ ਦਾ ਏਹ ਗੈਹੜਾ ਭੇਤ ਇਨੋਂ ਬਨਧੋਂ ਚ ਇਸ ਚਾਲਲੀ ਏ:-

ਅਅੰ ਇਕ ਫੁਡ ਆ ਪਨੀ ਦੀ ।

ਏਹ ਸਾਰ ਏ ਮੇਰੀ ਜਵਾਨੀ ਦੀ ।

ਏਹ ਫੁਡ ਤੇ ਸਾਗਰ ਇਕਕੈ ਨ,

ਏਹ ਘੜਾ ਤੇ ਗਾਗਰ ਇਕਕੈ ਨ ।

ਦੌਨੋਂ ਚ ਇਕਕੈ ਪਾਨੀ ਏ,

ਮਰਮੋਂ ਨੇ ਚਾਦਰ ਤਾਨੀ ਏ ।

ਦੂਈ ਦੇ ਭੇਦ ਸਟਾਨੇ ਗੀ,

तां सागर पासै जा करदी ।

‘किरण’ कविता-संग्रहूँ दियें कविताएं च जित्थै भगती-भावना ते अध्यात्मवाद वी प्रधानता ऐ, उत्थै ‘इन्द्र-धनख’ च इस भाव-सम्बेदना दा होर विकास बी होआ ऐ ते कवि ने नमें गासै गी हाम्बने दा जतन बी कीता ऐ । देश भगती दी धारा दे विकसत रूपा च दर्शन गान्धी, गुरुनानक, गुरुगोबिन्द सिंह जनेहिएं कविताएं च होंदे न । देसै दे नमें निर्माण ते देसै दे शलैपे दा वर्णन बी खासियें कविताएं च ऐ जिंदे च लक्क ब’न्री टुरी पे, चेतावनी, धरती, नमां जुग, षलैपा मेरे देसै दा बगैरा कवितां मुक्ख न ।

शर्मा हुंदी कविता-सिरजना च यथार्थवाद दी रंगत शैल गूहड़ी ऐ । ‘मंडी’ ते ‘सुआल’ एहूँ दो कवितां यथार्थपरकता गी बड़ी शिद्धत कन्नै गुहाड़दिया न । ‘सरगम’ कविता संग्रहूँ च बी किश कविता यथार्थ दी तस्वीरें च रंग भरदियां न । इंदे चा बावा जित्तो दा ग्हारै गी छोड़ना, दौं दुखिये, नानक, काली घटा ते ‘बसैन्त’ मुक्ख न । इत्थै बसैन्त कविता च कवि बसैन्त दे शोख रंगें दा वर्णन नेई करिये, उसदी घरोंदी रंगत पेश करदा ऐ ते लोके गी किश करने दी प्रेरणा बड़ी ललकार जां व्यंग भरोचे सुरा च दिन्दा ऐ:-

आओ, हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख करवै

18.3.1-. स्वेच्छा उत्तर पर गोलाधारा बनाओ।

1. बावा जित्तो दा ग्हारै गी छोड़ना घटना पर अधारत कविता शामल ऐ
क). इन्द्रधनख कविता संग्रहूँ च ख). सरगम कविता संग्रहूँ च
ग). बसंत कविता संग्रहूँ च घ) काली घटा कविता संग्रहूँ च
2. सच्च सफाई अमलै बाझ, मन निरमल नेई होआ बोल न
क). अमन कविता दे ख). सगन कविता दे
ग). सरगम कविता दे घ). इन्द्रधनख कविता दे
3. किरण कविता संग्रहूँ च प्रधानता ऐ
क). अध्यात्मवाद दे सुरें दी ख). भगती भावना दी
ग). अध्यात्मवाद ते भगती भावना दा घ). हिरख प्यार दी

तू मेरी गल्ल मन्नी लै, कपफन सिरै ब'न्नी लै,

एह आङ-बन्ने भन्नियै छारें गी आह्न ब'न्नियै ।

बन-सबन्ने सुन्दर भावें दी कविता दे इलावा रामलाल शर्मा होर इक सोहगे-स्याने शायर बी न । उंदा गजल संग्रहै 'रत्नु दा चानन' डोगरी गजल साहित्य च म्हत्तवपूर्ण थाहर रखदा ऐ

18.4 सरांश

शोशन, भ्रश्टाचार जनेही समाजी समस्याएं पर खुल्लियै अपने विचार रखने आहले कवि शम्भुनाथ शर्मा हुंदी कविता च नजाम खलाफ बिरोधी सुर लभदे न ते कलर्क नांs दी कविता इस गल्ला दा इस सशक्त उदाहरण ऐ। उंदी कविताएं च आम तौरा पर गरीब ते दलित वर्ग दे लोके आस्तै हमदर्दी दा रौं झलकदा ऐ ते सरमायादारी बवस्था खलाफ बरोधी सुर ते त्रिक्खे व्यंग बी लभदे न ।

18.5 कठन शब्द

व्यंग - कटाक्ष

हामी - सैहमति

भाव - विचार

18.6. अभ्यास आस्तै सुआल

क). शम्भुनाथ शर्मा हुंदे अनुवाद साहित्य दा संक्षिप्त च ब्यौरा पेश करो।

ख). शम्भुनाथ शर्मा हुंदे कविता साहित्य पर लो पाओ।

ग). राम लाल शर्मा हुंदे कृतित्व दा व्यौरा पेश करो।

18.7 उत्तर सूची

18.3.3 1. कविता सग्रेह 2. मगधूलि 3. रामायण 4. 1961

18.3.5 1. क 2. ग 3. ग

18.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एंड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एज्यूकेशन, जम्मू।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नर्मी दिल्ली।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू।
4. डोगरी भाशा तੇ ਅਦਬ ਦੀ ਤਿਹਾਸਕ ਪਰਚੋਲ: ਦੇਸ਼ਬਨਧੁ ਡੋਗਰਾ 'ਨੂਤਨ', ਅਰਣਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਉਧਮਪੁਰ।
5. डोगरी साहित्य अलोचतना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमैਂट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू।
7. शੀਰਾਜ਼ਾ ਡੋਗਰੀ : ਸਾਹਿਤ्य-ਅਲੋਚਨਾ ਅਂਕ-5: ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜਿਜ਼, ਜਮ्मू।
8. ਕਵਿ ਪਰਮਾਨਂਦ ਅਲਮਸਤ :ਜੇ. ਏਂਡ ਕੇ. ਅਕੈਡਮੀ ਑ਫ ਆਰਟ, ਕਲਵਰ ਏਂਡ ਲੈਂਗਵੇਜਿਜ਼, ਜਮ्मू।

ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਯੋਗਦਾਨ

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 19.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 19.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 19.3 ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਯੋਗਦਾਨ
 - 19.3.1 ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁਂਦਾ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ
 - 19.3.2 ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁਂਦਿਆਂ ਰਚਨਾਂ
 - 19.3.3 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
 - 19.3.4 ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁਂਦੇ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ
 - 19.3.5 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 19.4 ਸਰਾਂਸ਼
- 19.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 19.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ
- 19.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ
- 19.8 ਸਨੰਦੰਭ ਸੂਚੀ

19.1 ਉਦੇਸ਼

ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਐ:

1. ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁਂਦੇ ਵਿਕਿਤਿਤਵ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤਵ ਕਨੈ ਪਨਾਨ ਕਰੋਆਨਾ।
2. ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁਂਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈ ਦਰਸਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

1. ਤੁਸ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਆ ਗੀ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਹੁਂਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਰਨੀ ਸਕਗੇਓ।

2. वेदपाल दीप हुंदी कविता दे प्रमुख रुझानें कन्नै परिचत होई जाह्गेओ।

19.2 पाठ परिचे

प्यारे विद्यार्थियो! इस पाठ च वेदपाल दीप हुंदा जीवन परिचे, उंदियें रचनाएं दी तफसील च जानकारी दित्ती गेदी ऐ ते कविता दे क्षेत्र च वेदपाल दीप हुंदे कविता साहित्य दा मूल्यांकन पेश कीता गेदा ऐ।

19.3.1 वेदपाल दीप हुंदा जीवन-परिचे

वेदपाल दीप दा जन्म सन् 1929 ई. च जम्मू दे धर्मदृ परिवार च होआ। इ'नेंगी हिन्दी, उर्दू ते अंग्रेजी त्रौनें भाशाएं च म्हारत ही। साहित्य-सिरजना आह्ले पास्सै इ'नेंगी विद्यार्थी जीवन च गै शौक जागी पेआ। अपनी कालेज दी पढ़ाई दे दरान इ'नें हिन्दी च काफी अच्छियां कवितां लिखियां ते कालेज दी पत्रिका दे डोगरी सैक्षण दे सम्पादक बी रेहे। इं'दी 'शल्या' नां० दी कविता बड़ी मशहूर कविता ही। इस च इक अच्छी कविता दे सब्बै गुण मजूद हे। इसदे इलावा 'दो सैनिक' नां० दा इक लौहका जनेहा कविता-संग्रह बी प्रकाशत होआ जिस च राजनैतिक बचार ते क्रान्तिकारी भावना बड़ी प्रबल ही।

वेदपाल दीप जम्मू दी दैनिक अखबार 'कश्मीर टाईम्स' च सेवारत रेहे ते उ'नें अंग्रेजी दे इलावा हिंदी ते डोगरी कम्में च बी खासा योगदान दित्ता। डोगरी दा एहे सरोखड़ कवि मुख्तसर बमारी दे बाद 4 फरवरी 1995 गी अपनी संसारी यात्रा सपूरी करिये परलोक सधारी गे।

19.3.2 साहित्य-सिरजना-

'अस ते आ बनजारे लोक' (1967 गजल संग्रहे ते खासिया कवितां जेहङ्गियां बक्ख-बक्ख संकलने च संकलत न। किश कवितां जम्मू कश्मीर कल्याल अकादमी ने बी छापी दियां न।

19.3.3 वेदपाल दीप हुंदे कविता-साहित्य दा मूल्यांकन-

डोगरी च दीप होरें 1948 ब'रे च लिखना रम्भ कीता ते उंदी पैहली कविता डोगरे लोकें दे सभां-सुआत्म ते उंदे उत्तम किरदार बारे ही, जिसदे बोल न:-

डोगरे लोकें दी गल्ल केह आक्खनी,

रौहंदे बनाइयै सारें कन्नै ।

रस्ते च इन्दे भाएं कण्डे खलारो,

मिलदे न फुल्लें दे हारें कन्नै ।”

1948 च गै राश्ट्रपिता महात्मा गांधी हुन्दी हत्या पर दीप ने ‘बापू दे संघी कपूत’ नां० दी इक लम्मी कविता डोगरी भाशा च लिखी । इस लम्मी कविता कन्नै गै दीप ने डोगरी काव्य-सिरजना दा सिलसलेवार सफर शुरू करी दित्ता। ‘नमीं अजादिये’, ‘बदली गेई दुनिया जां बदली गेई अक्ख’, ‘बदला नै सिज्जी दी सं’ज’, ‘कल हा में कल्ला मेरे साथी निं गनोन अज्ज’, ‘मैखाने’ आदि सुन्दर ते भाव-भरोचियां कविता लिखियां । डोगरी साहित्य च दीप दी मुक्ख पन्छान इक गजल-गो-शायर दे रूपा च भामें मती ऐ ते उसी डोगरी गजल दा बादशाह करी जानेआ जंदा ऐ पर फही बी दीप ने जेहड़ियां कवितां लिखियां उं’दे च बी भावें दी सरोखड़ बुनतर, अनुभूति दी शिद्दत ते भाशा दे अनोखे प्रभाव जनेहियां खूबियां उसी इक सोहँगे-स्याने कवि दा स्थान दोआंदियां

आखने गी उ’आं दीप गी बुनियादी तौर पर सियासी-चेतना दा कवि करी जाना जंदा ऐ पर उसदी कविता च रोज-बरोज जीवन दियां समस्यां, जीवन दी सरसी-नर्मी ते होर नेकां चाल्ली दे भाव मुखरत होंदे न । ‘मैखाने’ कविता साढ़ी समाजी व्यवस्था पर बड़ा बड़ा व्यंग ऐ जे उ’ऐ शराब जेकर होटले च बाररुमें च पीन्दे न तां उं’दे पर कोई औंगली नेई चुकदा सगुआं बड़ी शान समझी जंदी ऐ पर उ’यै शराब कोई गरीब-गुरबा कुत्तै भज्जे-त्रुट्टे दे कोठू च पीयै तां जुर्म समझेआ जंदा ऐ ।

‘मैखाने’ कवता भ्रश्टाचार ते पूजीबादी अर्थ व्यवस्था उप्पर बी इक करारी चोट ऐ।

क्लब आखदे इसगी,

इत्थै अनबनियें पुलियें, अमारतें दा चूना

दां० पर लगदा ऐ

ਕਾਰੋਂ ਦਿਯਾਂ ਤੈਰਿਆਂ ਰੀਂਗਾਂ,
 ਕਰਨ ਪਰੇਡ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੀ
 ਲਗੀ ਦੀ ਚਰਜ ਨਮੈਸ਼ਾ ਜੋਜਨਾਂ ਪੰਜਸਾਲੀ ਦੀ ।”

ਵਰਗ-ਸ਼ਾਂਧਰੀ ਦੀ ਗਲਲ ਕਰਦੇ ਹੋਈ ਕਵਿ ਆਖਦਾ ਏ:-

ਫਕੋਂ-ਫਕੀਂ ਦੀ ਇਸ ਦੁਨਿਆਂ ਚ
 ਬਕਖੋ-ਬਕਖਰੇ ਮੈਂ ਖਾਨੇ ਨ
 ਜਾਮ-ਜਾਮ ਕਨੈ ਟਕਰਾਇਥੈ
 ਪਿਧਕਕਡ ਬਚਕਾਨੇ ਨ ।
 ਸੁਆਦ ਤਦੂਂ ਪੀਨੇ ਦਾ ਜਾਰੋ
 ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੈਖਨੇ ਟਕਰਾਡਨ ।

ਕਵਿ ਵੇਦਪਾਲ ਦੀਪ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੋਚ ਸਮਤਾਵਾਦੀ ਰੁਝਾਨ ਦੀ ਸੋਚ ਏ ਤੇ ਓਹਦਾ ਸੁਰ ਮਹੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰੰਜੀਪਤਿਯੋਂ ਦੇ ਖਲਾਫ ਤੇ ਮੇਹਨਤਕਸ਼ ਮਜੂਰੋਂ ਦੇ ਹਕਕਾ ਚ ਰੇਹਾ ਏ । ‘ਹੋਲੀ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਦੀਪ ਦਾ ਨਜ਼ਿਰਿਆ ਸਮਤਾਵਾਦੀ ਏ । ਕੀ ਜੇ ਓਹ ਹੋਲੀ ਗੀ ਗਲਾਂਦਾ ਏ ਤੂਂ ਨੇਹ ਰੰਗ ਚ ਸਭਨੋਂ ਗੀ ਰੰਗੀ ਦੇ ਜੇ ਚਿਟ੍ਠੇ ਕਿਆ ਤੇ ਮੈਲੇ ਕਿਆ ਸਥੈ ਇਕਕੈ ਜਨੇਹ ਲਭਨ ਤੇ ਚਾਂਗੇ-ਮਾਡੇ ਦਾ ਗਰੀਬ-ਮੀਰ ਦਾ ਤੇ ਚਿਟ੍ਠੇ-ਮੈਲੇ ਦਾ ਫਕੰ-ਮੇਦ ਮਿਟੀ ਜਾ ।

ਹੋਲਿਧੇ ਆ, ਹੋਲਿਧੇ ਆ ।

ਕੁਸੈ ਦੇ ਟਲਲੇ ਨ ਚਿਟ੍ਠੇ ਤੇ ਸ਼ੈਲ,
 ਕੁਸੈ ਦੀ ਚਾਦਰਾ ਉਘਰ ਏ ਮੈਲ,
 ਛਾਈ ਜਾ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਰਾਂਵੈ ਨਿੰ ਸ਼ੋਕ,
 ਇਕਕੈ ਨੇਹ ਲਭਨ ਸਾਰੇ ਏਹ ਲੋਕ ।”

‘नमीं अजादिये’ कविता च कवि अजादी गी गरीबें दे झोंपड़ें च औने लेई आखदा ऐ:-

उच्चियें माड़ियें मैंहलें गी छोड़ी,
भुजां, पर विशे दे खेतरें ढल ।
सुन्ने नै जड़े दे देवतें ई छोड़ी,
मिट्टी नै सनें दे लोकें नै रल ।
मैहलें च राती बी सूरज गै चमकै

आमतौरा पर कवि वेदपाल दीप आशावादी ते क्रान्तिकारी सोच दा कवि ऐ । ओह्दियें अमूमन कविताएं च प्रगतिवादी विचारधारा लभदी ऐ:-

“अज्ज साढ़े पैरें कन्नै मिसी काहर भागें आहली,
कोहलुआ दे दान्दा आंगर करगे निं कारियां ।
नित-नित बदला दे समें आहले फंघ लाइयै,
भरगे अजादियें दे बनें च डोआरियां ।”

कला दी द्विश्टी कन्नै बी वेदपाल दी कविता बड़ी सुन्दर ते सरोखड़ ऐ । अलंकारें दे सुन्दर प्रयोग जिन्दे च अनुप्रास दे शब्द-चित्र ते उपमाएं ते रूपकें दे गुहाड़ कविता दे शलैपे च नखार आहनदे ना ।

‘बदला ने सिज्जी दी सजां’ कविता च प्रकृति-चित्रण दा सुन्दर वर्णन इनें पंगतियें च दिक्खेआ जाई सकदा ऐ:-

“सज लगी हौली रातीं दी गोदा च सौन
हौली जियां, पैर गासा दे भुजां नै छहोन
न्हैरे तलाई च रुक्खें दे छौरे बसोन
धारें जियां कुदै बदली करा दी ऐ छां ।”

आओ, हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख करचे

19.3.1-. स्हई उत्तर पर गोलाधारा बनाओ।

1. स'ज लगी हौली रातीं दी गोदा च सौन पंक्तियां न
क). बदला ने सिज्जी दी स'जां कविता दियां ख). बदल कविता दियां
ग). बदला ने घनोई दी स'जां कविता दियां घ). बदली कविता दियां
2. इं'दे च वेदपाल दीप हुंदा गजल संरैह ऐ
क). अस ते आं बनजारे लोक ख). अस ते आं आम लोक
ग). अस लोक घ). अस, तुस ते ओह
3. उच्चियें माड़ियें मेंहळें गी छोड़ी, भुजां, पर विशे दे खेतरें ढल पंक्तियां न-
क). नमीं अजादियें कविता दियां ख). नमीं अजादी कविता दियां
ग). अजादी कविता दियां घ). अजादियां कविता दियां

19.4 सरांश

इक गजल-गो-शायर दे तौर पर प्रसिद्ध वेदपाल दीप होरें डोगरी कविता साहित्य गी अपनी बेहतरीन रचनाएं कन्नै सग्गोसार कीता। इं'दी कवितां च भावें दी सरोखड़ बुनतर, अनुभूति दी शिद्धत ते भाशा दे अनोखे प्रयोग मिलदे न। ‘नमीं अजादिये’, ‘बदली गेई दुनिया जां बदली गेई अक्ख’, ‘बदला नै सिज्जी दी स'ज’, ‘कल हा मै कल्ला मेरे साथी निं गनोन अज्ज’, ‘मैखाने’ आदि सुन्दर ते भाव-भरोचियां कविता न।

19.5 मुश्कल शब्द

मैखाना - शराबखाना, मधुशाला

बुनतर - बनावट

अनुभूति महसूस करने दा भाव

19.6 अभ्यास आस्तै सुआल

1. वेदपाल दीप हुंदे कृतित्व पर लोs पाओ।

2. डोगरी कविता साहित्य गी वेदपाल दीप हुंदे योगदान बारै चर्चा करो।

3. वेदपाल दीप हुंदे कविता साहित्य दा मूल्कांयन पेश करो।

19.7 जवाब सूची

19.3.5 1. क 2. क 3. क

19.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एंड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू ।
2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नर्मां दिल्ली ।
3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
5. डोगरी साहित्य अलोचतना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमेंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

„„„„

ਕੇਹਹਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਯੋਗਦਾਨ

ਰੂਪਰੇਖਾ

- 20.1 ਉਦੇਸ਼/ ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ
- 20.2 ਪਾਠ ਪਰਿਚੇ
- 20.3 ਕੇਹਹਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦਾ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਯੋਗਦਾਨ
 - 20.3.1 ਕੇਹਹਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦਾ ਜੀਵਨ ਪਰਿਚੇ
 - 20.3.2 ਕੇਹਹਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦਾ ਸਾਹਿਤਿਗੀ
 - 20.3.3 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
 - 20.3.4 ਕੇਹਹਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦੇ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ
 - 20.3.5 ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਗੇਂਦੇ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ
- 20.4 ਸਰਾਂਸ਼
- 20.5 ਕਠਨ ਸ਼ਬਦ
- 20.6 ਅਭਿਆਸ ਆਸਤੈ ਸੁਆਲ
- 20.7 ਜਵਾਬ ਸੂਚੀ
- 20.8 ਸੰਦਰਭ ਸੂਚੀ

20.1 ਉਦੇਸ਼

1. ਕੇਹਹਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦੇ ਵਿਕਿਤਿਤ ਤੇ ਕ੃ਤਿਤ ਕਨੈ ਵਿਦਾਰਥਿਯਾਂ ਦੀ ਪਰਿਚਤ ਕਰੋਗਾ।
2. ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਕੇਹਹਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੈ ਜਾਨਕਾਰੀ ਦੇਨਾ।

ਅਧਿਗਮ ਪਰਿਣਾਮ

1. ਤੁਸੁ ਕੇਹਹਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦੇ ਕਵਿਤਾ ਸਾਹਿਤਿਗੀ ਦਾ ਮੂਲਧਾਂਕਨ ਕਰਨੀ ਸਕਗੇਗੇ।
2. ਤੁਸੁ ਕੇਹਹਿ ਸਿੰਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁਂਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਰੂਜ਼ਾਨੇਂ ਕਨੈ ਪਰਿਵਰਤ ਹੋਈ ਜਾਵੇਗੇ।

20.2 पाठ परिचे

प्यारे विद्यार्थियो! इस पाठ च केहरि सिंह मधुकर हुंदा जीवन परिचे, उंदियें रचनाएं दी तफसील च जानकारी दित्ती गेदी ऐ ते कविता दे क्षेत्र च केहरि सिंह मधुकर हुंदे कविता साहित्य दा मूल्यांकन पेश कीता गेदा ऐ।

20.3 केहरि सिंह मधुकर हुंदा डोगरी कविता साहित्य गी योगदान

प्यारे विद्यार्थियो! आओ हून केहरि सिंह मधुकर हुंदे जीवन, उंदियें रचनाएं बारै विस्तार कन्नै जानकारी हासल करचै।

20.3.1 केहरि सिंह मधुकर हुंदा जीवन-परिचे

डोगरी दे मन्ने-परमन्ने दे कवि केहरि सिंह मधुकर दा जन्म 28 नवम्बर 1929 ई. गी साम्बा तसील दे गुढ़ा सलाथिया ग्रांs च होआ। मधुकर दे पुरखे अक्सर फौज च सेवारत रेह। माऊ-बब्बै दे इक्कले पुत्तर होने करी इ‘नेंगी घरै च बड़ा लाड-प्यार थ्होआ। इ‘नें दसमीं तगर दी शिक्षा श्री एस.पी.एम. राजपूत स्कूल च हासल कीती ते बी.ए. एस.पी. कालेज श्रीनगर ते गांधी मैमोरियल कालेज जम्मू थमां कीती।

मधुकर होरें साहित्य सिरजना अपने कालेज दे जीवन च शुरू कीती ही। पैहले एह हिन्दी च लिखदे हे। इं‘दी हिन्दी कविता ‘नर्तकी’ गी बड़ी प्रसिद्धी थ्होई, इरसै चाल्ली हिन्दी गीतें कारण बी इ‘नेंगी कालेज च ते कालेज थमां बाहर बी बड़ी वाहवाही थ्होई।

20.3.2 साहित्यक-सिरजना-

1940एं दा द्वाका डोगरी साहित्य खासकरी डोगरी कविता आस्तै बड़ा महत्वपूर्ण हा। खास करिये 1947-48 दे समें च मुल्खा दी बंड ते पाकिस्तानी हमलें कारण रियासत दा म्हौल बड़ा खौद्धल हा। डोगरी कवियें डोगरा वीरें दे बलिदानें ते उंदे छादरी भरोचे कारनामें पर अतयन्त जोशीलियां कवितां ते गीत लिखे जिनेंगी उनें ग्रां.ग्रांए नग्गर-नग्गर च कवि सम्मेलनें च पढ़ेआ। इ‘नें कवि सम्मेलनें जनता दे अन्दर उत्साह जगाने च रामबाण दा कम्म कीता।

1950 ਏਂ ਤਗਰ ਪੁਜਦੇ. ਪੁਜਦੇ ਅਫਰਾ-ਤਫਰੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਕਿਥ ਛਟੋਈ ਗੇਦਾ ਹਾ। ਲੋਕੋਂ ਚ ਹੂਨ ਅਪਨੇ ਗੈ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਜਾਂ ਸਮਾਜ ਬਾਰੈ ਸੋਚਨੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੇਹੀਂ ਰੇਹੀ ਦੀ। ਹੂਨ ਤੰਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਬੀ ਮੋਕਲਾ ਹੋਨ ਲਗੀ ਪੇਦਾ ਹਾ। ਏਹ ਇਥੈ ਸਮਾਂ ਹਾ ਜਦੂ ਮਧੁਕਰ ਨੇ ਬੀ ਡੋਗਰੀ ਚ ਕਾਵਿ. ਸਿਰਜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੀ। ਮਧੁਕਰ ਨੇ ਇਕ ਕਦਮ ਹੋਰ ਅਗੇ ਆਨਿਧੈ ਪਰਾਨਿਧੈ ਕੁਠਿਤ ਧਾਰਣਾਏਂ ਗੀ ਲੁਆਂਘਦੇ ਹੋਈ ਡੋਗਰੀ ਕਵਿਤਾ ਗੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਦੇਸਾ ਗੀ ਬਨਾਨਾ ਮਟਾਨਾ ਤੁੰਦੇ ਹਤਥ ਏ ਇਕ ਏਸੀ ਕਵਿਤਾ ਹੀ ਜਿਸ ਚ ਸਮੂਲਚੇ ਦੇਸੈ ਦੀ ਜਨਤਾ ਗੀ ਦੇਸਾ ਗਿਤੈ ਕਰਤਬਿੰਦੀ ਦੀ ਚੇਤਾਬਨੀ ਦਿੱਤੀ ਗੇਈ ਤੇ ਸਮਾਂਦਾਇਕ ਸੰਕੀਰਣਤਾ ਆਹਲੀ ਭਾਵਨਾਏਂ ਦੀ ਤ੍ਰਿਕਖੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕੀਤੀ ਗੇਈ। ਕਵਿ ਦੇ ਸ਼ਬਦੋਂ ਚ -

ਫਿਰਕਾ ਪਰਸਤੀ ਦੀ ਅਗ ਜੇਹੜੇ ਲਾਂਦੇ ਨ
ਦੇਸਾ ਆਹਲੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਨੀਹੋਂ ਗੀ ਲਹਾਂਦੋਂ ਨ
ਹਾਥਿਯਾਂ ਦੇ ਪੈਰੈ ਖਾਲ ਪੈਰ ਜਿਧਾਂ ਸਾਰੇ ਔਨਾਏ
ਇਸ ਪਾਪਾ ਅਗੇ ਪਾਪ ਸਾਰੇ ਹਾਰ ਖਾਈ ਬੌਹਨ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਰਚਨਾਂ

- i. ਨਮਿਧਾਂ ਮਿੰਜਰਾਂ - ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ
- ii. ਡੋਲਾ ਕੁਨ੍ਨ ਠਪੇਆ - ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ
- iii. ਮੈਂ ਮੇਲੇ ਰਾ ਜਾਨੂ - ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ
- iv. ਪਦਮ ਗੋਖੜੂ - ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ
- v. ਏਕੋਤਤਰਾ਷ਤੀ - ਅਨੁਵਾਦ

20.3.4 ਕੇਹਹਿ ਸਿੱਹ ਮਧੁਕਰ ਹੁੰਦੇ ਕਵਿਤਾ-ਸਾਹਿਤਿਆ ਦਾ ਮੂਲਧਾਰਕ

‘ਨਮਿਧਾਂ ਮਿੰਜਰਾਂ’ ਨਾਂS ਦਾ ਇੰਦਾ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ 1945 ਬਾਰੇ ਚ ਛਪੇਆ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਧਿਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੇ ਨਾਂਡ ਨਮੀਂ, ਨਮਾਂ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਨ ਕੱਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਦੇ ਨ। ਜਿਧਾਂ ਨਮੇਂ ਗੀਤ, ਨਮੀਂ ਚੇਤਨਾ, ਨਮਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਆਦਿ। ਸਚਮੁਚ ਗੈ ਏਹ

ਆਓ, ਹਾਸਲ ਜਾਨ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਵੋ

20.3.1. ਸ਼ੇਈ ਕਥਨ ਪਰ (✓) ਦਾ ਤੇ ਗਲਤ ਪਰ (X) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ।

1. ਮੈਂ ਮੇਲੇ ਰਾ ਜਾਨੂ ਗੀ 1977 ਚ ਸਾਹਿਤਿਆ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਥਿਆ। ()
2. ਪਦਮ ਗੋਖੜੂ ਰਾਮ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ ਹੁੰਦੀ ਰਚਨਾ ਏ। ()
3. ਨਮਿਧਾਂ ਮਿੰਜਰਾ 1985 ਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਿਆ। ()
4. ਯੁਗਾ ਦੀ ਆਸ ਕਵਿਤਾ ‘ਡੋਲਾ ਕੁਨ੍ਨ ਠਪੇਆ’ ਸਾਂਗੈਹ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਏ। ()

ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ ਇਕ ਚਾਲਲੀ ਕਨੈ ਨਮੈਂ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰੋਂ ਦਾ ਸਂਕਲਨ ਐ ਜਿਸ ਚ ਕਵਿ ਨੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪਰਮਪਰਾਏਂ ਗੀ ਕੁਝ ਸਤ ਦੇਇਥੈ, ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਨਮੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਦੀ ਐ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ‘ਚਰਖਾ’ ਬਡੀ ਮਾਰ੍ਮਿਕ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਭਰੋਚੀ ਕਵਿਤਾ ਐ। ਓਹ ਕੁਸੈ ਕਲਲੀ-ਕਲਾਪੀ ਵਿਧਵਾ ਨਾਰੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਾਹੋਲ ਐ ਤੇ ਇਸ ਰਾਹੋਲ ਦੇ ਰਹਾਰੇ ਓਹ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਮਰ ਬਦਨਸੀਬੀ ਦਾ ਮੁਕਾਵਲਾ ਕਰਨੇ ਦੀ ਸਮਰਥ ਰਖਦੀ ਐ:-

“ਇਸੈ ਚਰਖੈ ਨੇ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ ਹਾ ਸੁਹਾਗਾ ਦਾ,

ਇਸੈ ਚਰਖੇ ਨੇ ਸਾਥ ਗਮੀ ਦਾ ਨਭਾਯਾ ਹਾ।

ਸਿਰਾ ਦਾ ਓਹ ਸਾਈ ਜਦੂ ਮਿਗੀ ਛੋਡੀ ਗੇਆ ਹਾ,

ਕਤਨ ਗੈ ਮਿਗੀ ਤਦੂ ਰਾਹਦਾ ਕਮਮ ਆਯਾ ਹਾ।”

ਇੱਦਾ ਦੂਆ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹ ‘ਡੋਲਾ ਕੁਨ ਠਘੇਆ’ ਐ। ਇਸ ਸਾਂਗੈਹ ਦਿਯਾਂ ਕਵਿਤਾਂ ਡੋਲੀ, ਯੁਗਾ ਦੀ ਆਸ, ਆਦਿ ਡੋਗਰੀ ਸਾਹਿਤਿਕ ਦਿਯਾਂ ਬੇਹਤਰੀਨ ਕਵਿਤਾਂ ਨ। ‘ਡੋਲੀ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਧਿਰਥੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੁਨਦਰ ਚਿਤ੍ਰਣ ਐ। ਕੁਝਿਧੇਂ ਦੀ ਤਾਪਮਾਨ ਮਨੋਂ ਦੀ ਫਸਲਾ ਕਨੈ ਦਿੱਤੀ ਦੀ ਐ ਤੇ ਤੱਦੇ ਮਾਊ ਬਬੈ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਤੱਨੋਂ ਕਰਸਾਨੇਂ ਕਨੈ ਕੀਤੀ ਦੀ ਐ ਜੇਹੜੇ ਫਸਲ ਰਾਂਹਦੇ, ਪਾਲਦੇ ਤੇ ਫਹੀ ਤਸੀ ਤਾਰ ਕਰਦੇ ਨ। ਅਕਸਰ ਏਹ ਰੀਤ ਚਲੀ ਆਈ ਐ ਜੇ ਕਨਕਾਂ ਪਕਕਨੇ-ਬਨਨੇ ਪਰੈਨਤ ਕਰਸਾਨੇਂ ਕੋਲ ਨੇਈ ਰੌਹਦਿਯਾਂ ਇਧਾਂ ਗੈ ਪਾਲੀ-ਪੋਸੀ ਦਿਯਾਂ ਕੁਝਿਧਾਂ ਬੀ ਮਾਊ ਬਬੈ ਕਥ ਨੇਈ ਰੌਹਦਿਯਾਂ ਤੱਨੋਂਗੀ ਬਖਲੇ ਸੌਹਾਰਿਧੈ ਬਰੀ ਲੇਈ ਜਂਦੇ ਨ।

ਮਧੁਕਰ ਦੇ ਕਾਵਿ ਚ ਸਮਾਨਤਸਾਹੀ ਨਜਾਮ ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੀ ਨੀਂਹੋਂ ਪਰ ਖਡੋਤੇ ਦੇ ਨਜਾਮ ਬਾਰੈ ਬਡਾ ਬਰੋਧੀ ਸੁਰ ਤਠਦਾ ਲਭਦਾ ਐ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰ ਤਸਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਰੂਹ ਸੇਹੀ ਹੋਂਦੇ ਨ। ‘ਕੋਹਲੂ’ ਕਵਿਤਾ ਤਸਦੀ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਬੇਜੋਡ ਮਸਾਲ ਐ। ਕੋਹਲੂ ਦਾ ਬੈਲ ਅਕਖੀਂ ਪਰ ਪਵੀ ਬਜੜੀ ਦੀ ਹੋਨੇ ਕਾਰਣ ਬਿਜਨ ਸੌਧ ਦੇ ਇਕੱਕੇ ਥਾਹਰਾ ਪਰ ਚਕਕਰ ਲਾਂਦਾ ਤੁਮਰ ਬੇਹਾਈ ਓਡਦਾ ਐ ਪਰ ਤਸ ਬਚਾਰੇ ਗੀ ਕਰਠਨ ਮੇਹਨਤ ਦਾ ਕੋਈ ਸਿਲਾ ਨੇਈ ਥਹੋਂਦਾ ਇਧਾਂ ਗੈ ਅੜਾਨਤਾ ਦੇ ਮਾਰੇ ਦੇ ਬੇਜਬਾਨ ਲੋਕ ਬੀ ਅਪਨੀ ਕਠਨ ਮੇਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦੇ ਕਦੋਂ ਹਕਦਾਰ ਨੇਈ ਹੋਂਦੇ ਤੱਦੀ ਸਾਰੀ ਮਹਨਤੂ ਦਾ ਫਲ ਤੇ ਪ੍ਰੰਜੀਪਤੀ ਹਾਕਮ ਲੇਈ ਜਂਦੇ ਨ।

“ਇਕ ਕਮਾਂਦਾ ਦੁਆ ਖੰਦਾ, ਇਥੈ ਸਾਡੈ ਸਾਡੁ,

ਤੇਲ ਬਗਾਨਾ ਖਲ ਦੁਏਂ ਦੀ ਉਸੀ ਪਰਾਨਾ ਨਾੜ੍ਹ ।

ਇਧਾਂ ਗੈ ਬਸ ਇਸ ਜੁਗੈ ਦਾ ਕੋਹੜ੍ਹ ਚਲਦਾ ਰੋਜ,

ਮਾਹੜ੍ਹ ਬਨੇਆ ਦਾਂਦ ਬਚਾਰਾ, ਨੇਈ ਸੁਝਦੀ ਕੋਈ ਸੋਝ ।”

ਕਵਿ ਗੀ ਏਹੁ ਗਲਲ ਪਚਦੀ ਨੇਈ । ਉਸਦਾ ਖੂਨ ਛੋਆਲੇ ਲੈਂਦਾ ਏ ਇਸ ਜੁਲਮ-ਸਿਤਮ ਦਾ ਮੈਹਲ ਫਾਨੈ ਗਿਤੈ । ਪਰ ਉਸਗੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਏ ਜੇ ਰਲੀ-ਮਿਲੀ ਸਂਘਰਥ ਕਰਨੇ ਪਰ ਇਧੈ ਜਨੇਹੁ ਸ਼ੋਸ਼ਨੀ ਮੈਹਲ ਖਡੋਈ ਨੇਈ ਸਕਭਣ । ਇਸ ਬਰੈ ਉਸਦੇ ਭਾਵ ਨ -

“ਰੂਪ ਜੁਗੈ ਦਾ ਬਦਲਾ ਕਰਦਾ ਇਕਕੈ ਪਲਟਾ ਖਾਨਾ ।

ਪਲੇਂ ਖਿਨੇਂ ਦੀ ਗਲਲ ਛਡੀ ਹੁਨ ਬਿੰਦਕ ਜੋਰ ਲਾਨਾ ।”

‘ਯੁਗ ਦੀ ਆਸ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਕਵਿ ਦਾ ਨਜ਼ਿਰਿਆ ਬੜਾ ਰਚਨਾਤਮਕ ਤੇ ਪ੍ਰਗਤਿਵਾਦੀ ਏ । ਓਹੁ ਨੇਹੁ ਯੁਗ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨਾ ਚਾਂਹਦਾ ਏ ਜਿਥੋਂ ਸਿਰਫ ਹਿਰਖੇ ਦੀ ਗੈ ਛਾਂ ਹੋਏ । ਆਪੂ ਚੋਂ ਸਮੋਧ ਹੋਏ:-

ਔਂ ਨਮੇਂ ਯੁਗ ਦਾ ਗੀਤਕਾਰ ਤਾਂ ਗੀਤ ਮੇਂ ਇਨਦੇ ਗਾ ਕਰਨਾਂ

ਔਂ ਇਨਦੇ ਰਸਤੇ ਸੋਤਾ ਨਾਂ, ਔਂ ਇਨਦੀ ਬਤ ਸਜਾ ਕਰਨਾਂ

ਹਿਰਖਾ ਦੇ ਨੀਰ ਬਰਹਾ ਕਰਨਾਂ, ਜੇ ਨਮੀਂ ਪਨੀਰੀ ਸੁਕਕੈ ਨੇਈ,

ਮਾਖੋਂ ਦੇ ਭਾਗ ਜਗਾ ਕਰਨਾਂ, ਜੇ ਆਸ ਜੁਗ ਦੀ ਸੁਕਕੈ ਨੇਈ ।”

ਮਧੁਕਰ ਹੁੰਦਾ ਤ੍ਰਿਯਾ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹੁ ‘ਮੈਂ ਮੇਲੇ ਰਾ ਜਾਨੂ’ ਏ ਤੇ ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਸਾਂਗੈਹੁ ਪਰ ਮਧੁਕਰ ਹੋਏਂ ਗੀ 1977 ਬਾਰੋਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਅਕਾਦਮੀ ਪੁਰਸ਼ਕਾਰ ਕਨੈ ਸਮਾਨਤ ਬੀ ਕੀਤਾ ਗੇਆ ਹਾ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹੁ ਚ ਬਡਿਆਂ ਸੁਨਦਰ, ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਨੇ ਆਹਲਿਆਂ ਕਵਤਾਂ ਸੰਕਲਤ ਨ । ਕੋਹੜ੍ਹ, ਨਮਾਂ ਇਤਿਹਾਸ, ਤਾਨ ਜਨੇਹਿਆਂ ਕਵਿਤਾਂ ਜਿਂਦੇ ਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪ੍ਰੰਜੀਵਾਦ ਗੀ ਟਨਕਾਰੇ ਦਾ ਏ ਲੋਕੋਂ ਗੀ ਸ਼ੋਸ਼ਨ ਦੇ ਖਲਾਫ ਸੁਰ ਬਝਾਲਨੇ ਲੇਈ ਪ੍ਰੇਰਤ ਕਰਦਿਆਂ ਨ ।

ਇੰਦੀ ਚੈਥੀ ਕਵਿਤਾ ਪੋਥੀ ‘ਪਦਮ ਗੋਖੜ੍ਹ’ 1989 ਬਾਰੇ ਚ ਛਫੀ । ਇਸ ਸਾਂਗੈਹੁ ਦਿਯੇਂ ਕਵਿਤਾਏਂ ਚ ਬੀ ਭਾਵੋਂ ਦੀ ਸੁਨਦਰ ਸਰੋਖੜ੍ਹ ਅਭਿਵਿਕਿਤ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨਰੋਆ ਗੁਹਾਡ੍ਹ ਇਨਦੀ ਉਤਕੂਝਟ ਕਾਵਿ-ਕਲਾ

ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੰਦੇ ਨ। ਅਕਸਰ ਕਵਿਤਾਏਂ ਦੀ ਭਾਵ-ਭੂਮਿ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਤਥ-ਤਜਰਬੇਂ ਪਰ ਅਧਾਰਤ ਵਿਚਾਰੇਂ ਦੀ ਨੀਵੈਂ ਪਰ ਟਿਕੀ ਦੀ ਏ।

‘ਕਾਤਲ ਗਰਾਹ’ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਏਹ ਬੋਲ:-

“ਏਹ ਝੂਠ ਏ, ਏਹ ਝੂਠ ਜੇ,
ਕਦੇਂ ਤ੍ਰਾਹ ਨੇ ਮਾਰੇਅ,
ਜਦੂਂ ਕਦੇਂ ਬੀ ਮਾਰੇ ਆ,
ਤਦੂਂ ਬਸਾਹ ਨੇ ਮਾਰੇਅ।”

ਤੇ ਇਧਾਂ ਗੈ ‘ਸ਼ਰਤ’ ਕਵਿਤਾ ਦਿਧੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰੋਂ ਚ:-

ਬਾ ਅਦਵ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਾਰਖਿਧੀ
ਬੇ-ਅਦਬੀ ਅਕਸਰ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀ।
ਪਤਥਰ ਤੁਸੈ ਪਰਸਿਜ਼ਜਲਦੇ,
ਜਿਸਲੈ ਕੋਈ ਲਾਸ਼ ਟੰਗੋਈ ਜਾਂਦੀ।”

ਕਵਿ ਨੇ ਜੋ ਗਲਲ ਬੀ ਆਕਖੀ ਦੀ ਏ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਤਲਖ-ਤ੍ਰਿਕਖੇ ਤਜਰਬੇਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਉਪਰ ਆਕਖੀ ਦੀ ਏ ਜਿਸ ਚ ਕੁਤੈ ਸ਼ੋਸ਼ਨ, ਕੁਤੈ ਜੁਲਸ਼-ਸਿਤਮ ਤੇ ਕੁਤੈ ਧੋਖਾ ਤੇ ਬੇਈਮਾਨੀ ਪਰ ਕਰਾਰਾ ਵਾਂਗ ਕੀਤੇ ਦਾ ਏ।

ਇਸੈ ਚਾਲ੍ਲੀ ‘ਹਾਸਾ’ ਕਵਿਤਾ ਚ ਬੀ ਕਵਿ ਦਾ ਨਜ਼ਿਰਿਆ ਬੜਾ ਸੂਖਮ ਏ। ਅਜ਼ੈ ਦੇ ਇਨਸਾਨਿਧਿ ਬਰੋਧੀ ਧੁਗੈ ਦੇ ਜੀਵਨ ਲੇਈ ਓਹ ਅਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਆਡ ਚ ਪਲੈ ਕਰਦੀ ਫਿਰਕਾਪਰਸਤੀ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਸਂਕੀਰਨਤਾ ਦੀ ਕਬੈਹੂਂਤੋਂ ਗੀ ਜਿਮੇਦਾਰ ਠੱਹਾਂਦਾ ਏ।

ਫਿਰਕਾ ਪਰਸ਼ਿਧਿਆ ਨੇ ਨੇਹਾ ਢਾਲੇਅ ਸਮਾਜ
ਧਰਮ ਦੀ ਧਾਕ ਤਲਲਰੀ ਲੇਝਧੈ ਨਮੋਂ ਰਿਵਾਜ

बंडे बंडारियें दी तदुं पिरत ही पेई
 माहनू दी माहनू कन्नै बी पन्छान निं रेही ।”

आओ, हासल कीते गेदे ज्ञान दी परख करवै ॥

20.3.1-. स्वेई उत्तर पर गोलाधारा बनाओ।

1. केहरि सिंह मधुकर हुंदियां रचनां नः
 क). पदम गोखडू, डोला कुन्न ठप्पेआ, हिरखी तंदा, छल्ल समुंदर दे
 ख). पदम गोखरू, डोला कुन्न ठप्पेआ, नमियां मिंजरां, में मेले रा जानू
 ग). डोरा कुन्न ठप्पेआ, पदम गोखडू, सागर मोती, औंसीयां
 घ) डाकखाना, औंसियां, पदम गोखडू, सागर मोती
2. ‘में मेले रा जानू’ गी साहित्य अकादेमी पुरस्कार थ्होआ
 क). 1952 ख). 1969 ग). 1977 घ). 1972
3. ‘डोली’ कविता शामल ऐ
 क). नमियां मिंजरां च ख). डोला कुन्न ठप्पेआ च
 ग). इंदरधनख च घ). में मेले रा जानू च

दार्शनिक विचारधारा दा इक रंग:-

“जो लैहर कनारा टप्पी जा
 ओह लैहर कनारै होई जंदी ।
 मित्ती दी गोदा सेई जंदी ।
 मित्ती दे रंग रंगोई जंदी ।”

मधुकर होरें डोगरी गजल च बी प्रयास कीते पर इस विधा गी अगें अपनाया नेई पर इन्दे गीतें दा वेशकीमत खजाना अजें अनछपेआ पेदा ऐ । 24 अगस्त 2000 गी मधुकर अपनी जीवन-यात्रा सम्पन्न करिये परलोक सधारी गे ।

20.4 सरांश

केहरि सिंह मधुकर हुंदी कविता च असेंगी क्रांतिकारी सुर बड़े मुखर नजरी औंदा ऐ। उंदी डोगरी भाशा पर पकड़ उंदे साहित्य गी इक विशेश मकाम प्रदान करदी ऐ। उंदा नजरिया बड़ा रचनात्मक ते प्रगतिवादी ऐ । उंदी कविता च शोशन, धोखा ते बेर्इमानी पर करारा व्यंग नजरी औंदा ऐ।

20.5 मुश्कल शब्द

शोशन	-	अनुचत ढंगै कन्नै लाहू ठोआना
प्रगतिवादी	-	प्रगतिवाद दी विचारधारा गी मन्नने आहला
व्यंग	-	कटाक्ष, चोट

20.6 अभ्यास आस्तै सुआल

1. डोगरी कविता साहित्य गी केहरि सिंह मधुकर हुंदे योगदान बारै चर्चा करो।

2. मधुकर हुंदे कविता साहित्य पर लोः पाओ।

3. 'युगा दी आस' कविता पर लोs पाओ।

20.7 जवाब सूची

20.3.3 1. सहेई 2. गल्त 3. गल्त 4. सहेई

20.3.5 1. ਖ 2. ਗ 3. ਖ

20.8 संदर्भ पुस्तकां

1. डोगरी साहित्य दा इतिहास : जितेन्द्र उधमपुरी, जे. एण्ड के. स्टेट बोर्ड ऑफ स्कूल एजूकेशन, जम्मू ।
 2. डोगरी साहित्य दा इतिहास : शिवनाथ, साहित्य अकादेमी, नर्मां दिल्ली ।
 3. आधुनिक डोगरी साहित्य इक परिचे : प्रो. नीलाम्बर देव शर्मा, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
 4. डोगरी भाशा ते अदब दी तिहासक परचोल: देशबन्धु डोगरा 'नूतन', अरुणिमा प्रकाशन, उधमपुर ।
 5. डोगरी साहित्य अलोचतना, डोगरी रिसर्च सेंटर, , जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
 6. डोगरी शोध अंक 2015: डोगरी डिपार्टमैंट, जम्मू यूनिवर्सिटी, जम्मू ।
 7. शीराज़ा डोगरी : साहित्य-अलोचना अंक-5: जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।
 8. कवि परमानंद अलमस्त :जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू
 9. साढ़ा साहित्य 1991, 1992-93, 1994-95, 2001, 2002, 2004, 2006, जे. एंड के. अकैडमी ऑफ आर्ट, कल्वर एंड लैंग्वेजिज़, जम्मू ।

